

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953: 27
INRIKESDEPARTEMENTET

Psykologiskt försvar

*Betänkande avgivet av
Kommittén för utredning om
det psykologiska försvaret*

STOCKHOLM 1953

Statens offentliga utredningar 1953

Kronologisk förteckning

1. Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 4. Kihlström 36 s. Ju.
2. Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. Kihlström. 99 s. Jo.
3. Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästaveln m. m. Victor Pettersson. 77 s. Jo.
4. Nordisk pasfrihet. Betänkande nr 4. Victor Pettersson. 28 s. U.
5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. Victor Pettersson. 41 s. U.
6. Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. Idun. 229 s. S.
7. Läkarutbildningen. Victor Pettersson. 394 s. E.
8. Utredning om fastighetsbeskattningen. Marcus. 186 s. Fi.
9. Förslag till lagstiftning om insemination. Katalog och Tidskriftstryck. 143 s. Ju.
10. Förband och bygd. Victor Pettersson. 180 s. F6.
11. Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 350 s. E.
12. Fakta om ola. Gernandt. 80 s. H.
13. Landsbygden elkraftförsörjning. Gernandt. 120 s. K.
14. Förslag till brottsbalk. Norstedt. 590 s. Ju.
15. Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 1. Katalog och Tidskriftstryck. 550 s. E.
16. Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 2. Bilagor. Beckman. 271 s. E.
17. Enhetligt frihetsstraff m. m. Marcus. 2222 s. Ju.
18. Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesystemet. Beckman. 527 s. C.
19. Sägverksindustrien i södra Sverige. Idun. 164 s. H.
20. Trafiknykterhet. Victor Pettersson. 312 ss. K.
21. Promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål. Katalog och Tidskriftstryck. 666 s. Ju.
22. Nåd i brottmål. Statistiska uppgifter för 1900-talets första hälft. Av S. Groth. Marcus. 24 s. Ju.
23. Konsumentprisindex. Betänkande angående omläggning av levnadskostnadsindex. Marcus. 775 s. C.
24. Folkhögskolans ställning och uppgifter. Katalog och Tidskriftstryck. 247 s. E.
25. Det proportionella valsättet vid landstingsval. 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 5. Kihlström. 123 s. Ju.
26. Betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. Gernandt. 169 s. Ju.
27. Psykologiskt försvar. Kihlström. 256 s. II.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

Psykologiskt försvar

*Betänkande avgivet av
Kommittén för utredning om
det psykologiska försvaret*

Innehåll

Skrivelse till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet	7
1. Utredningsuppdraget	9
Direktiven för kommittén	9
Utredningsuppdragets avgränsning	12
2. Psykologisk krigföring	14
Inledning	14
Vad menas med psykologisk krigföring och psykologiskt försvar?	15
Den psykologiska krigföringens ökade betydelse	17
Medel och metoder för spridning av propaganda	19
Press, s. 19 — Broschyrer, s. 20 — Flygblad, s. 20 — Rundradio, s. 21 — Högtalare, s. 21 — Muntlig kontakt, s. 22 — Ryktesspridning, s. 22 — Film, s. 22.	
Vetenskapliga hjälpmedel	23
Synpunkter på propagandans psykologi	26
3. 1900-talets psykologiska krigföring	29
Psykologisk krigföring under första världskriget	29
Allmänt, s. 29 — Brittisk verksamhet, s. 30 — Amerikansk verksamhet, s. 30 — Tysk verksamhet, s. 30.	
Ett tyskt propagandavapen konstrueras och prövas	30
Psykologisk krigföring under andra världskriget	31
Tysk verksamhet, s. 31 — Västallierad verksamhet, s. 35 — Sovjetrysk verksamhet, s. 38.	
Nordiska erfarenheter av psykologisk krigföring m. m.	38
Finland, s. 38 — Norge, s. 39 — Danmark, s. 39.	
Det kalla kriget	40
Östsidans verksamhet, s. 40 — Västsidas verksamhet, s. 42.	
Propagandan i Koreakriget	45
Några synpunkter på den psykologiska krigföringens effekt	46
4. Ett svenskt psykologiskt försvar	49
5. Motståndsandans värnande	51
Det nutida kriget och dess psykiska påfrestningar på befolkningen	51
Vad är motståndssanda och vad inverkar på den?	53
Det psykologiska försvaret bör förberedas i fredstid	56

Åtgärder i fred för att främja viljan till motstånd	58
Åtgärder i fred för att motverka krigets psykiska påfrestningar	62
Allmänna åtgärder under krig för att vidmakthålla och stärka motståndssandan	64
Motåtgärder under krig mot fientlig propaganda	66
Åtgärder mot farliga rykten	68
Åtgärder mot falska meddelanden	70
 6. Nyhetstjänsten och pressen under krig	73
Allmänna synpunkter	73
Nyhetsanskaffning och nyhetsförmedling i fred	76
Pressen, s. 76 — Rundradion, s. 77 — Nyhetsbyråerna, s. 77 — Tidningarnas Telegrambyrå, s. 77.	
Åtgärder för att motverka förbindelsesvärigheterna under krig	78
Tidningarnas tekniska försvarsberedskap	80
Officinskydd, s. 80 — Reservtryckplatser, s. 80 — Reservdelar, grafiska utensilier, s. 81 — Tidningspapper, s. 82 — Elektrisk kraft, s. 82 — Olja och bensin, s. 83 — Distribution, s. 83.	
Tidningarnas arbetskraftproblem under krig	83
Rundradions inhemska nyhetstjänst under krig	84
Nyhetsförbindelserna mellan myndigheter och publicitetsorgan under krig	85
 7. Återhållsamhet vid publicering i krig	90
Allmänna synpunkter	90
Erfarenheter av frivillig rådfrågning i krigförande länder	91
Storbritannien, s. 91 — Förenta staterna, s. 92.	
Rådgivningsverksamhet i neutrala länder under andra världskriget	93
Schweiz, s. 93 — Sverige, s. 94.	
Hur bör erforderlig återhållsamhet tryggas under krig?	95
Vad bör förtigas?	99
Brittiska bestämmelser, s. 99 — Amerikanska bestämmelser, s. 100 — Svenska bestämmelser, s. 100 — Kommitténs synpunkter, s. 102.	
 8. Inhemska upplysningsverksamhet	104
Allmänna synpunkter	104
Nuvarande upplysningsverksamhet	105
Skolan m. m., s. 105 — UD:s pressbyrå, s. 106 — Krigsmaktens press- och upplysningstjänst, s. 106 — Civilförsvarsstyrelsen, s. 106 — Statens upplysningsbyrå, s. 107 — Utrikespolitiska institutet, s. 107 — De frivilliga försvarsorganisationerna, s. 107 — Sveriges Civilförsvarsförbund, s. 107 — Centralkommittén Folk och Försvar, s. 107.	
Behovet av ytterligare upplysning i fred	108
Verksamheten dagarna kring ett krigsutbrott	110
Upplysningsverksamheten under krig	112
Allmänt, s. 112 — Pressen, s. 113 — Rundradion, s. 114 — Filmen, s. 115 — Folkrorelserna, s. 116 — Religionen, s. 117 — Föreläsare och talare, s. 117 — Utställningar, s. 118 — Reklambranschen, s. 118.	

9. Upplysningsverksamhet till utlandet	121
Psykologisk krigsföring mot en angripare	121
Goodwillskapande verksamhet under fred	123
Goodwillskapande verksamhet under krig	124
Nyhetsförmedlingen till utlandet	125
10. Rundradion under krig	127
Rundradions ställning i fred och krig	127
Sändningsförhållanden under krig	132
11. Filmens och teaterns krigsberedskap	135
Import av färdiga filmer	135
Användning av äldre här befintliga filmer	135
Filmproduktion inom landet under krig	136
Filmlaboratorierna	137
Distributionen av film under krig	138
Lokaler för filmvisning	138
Teaterverksamheten under krig	139
12. Bokförsörjningen under krig	141
Militära åtgärder för bokförsörjning under andra världskriget	141
Erforderliga åtgärder för svensk bokförsörjning under krig	143
13. Insamling och bearbetning av material	147
Rundradioavlyssning	147
Opinionsmätningar	149
Propagandaanalys	154
Ryktesanalys	156
14. Krigsorganisation	158
Inledande synpunkter	158
Organisatoriska erfarenheter i Storbritannien	159
Organisatoriska erfarenheter i Förenta staterna	161
Informationsstyrelsens organisation	163
Kommitténs provisorieförslag	167
Ett eller flera organ för det psykologiska försvarets ledning?	168
Det centrala organets ställning inom administrationen	171
Förhållandet till organ med likartad verksamhet	172
Inre organisation	174
Riktlinjer för den regionala organisationen	176
Avslutande synpunkter	179
15. Beredskapsorganisation i fred	181
Allmänna synpunkter	181
Organisatoriska förberedelser	182
Tekniska förberedelser	182
Planläggning av den psykologiska försvarsverksamheten i krig	183
Fortlöpande samling och bearbetning av material	184

Atgärder för pressens, radions och filmens beredskap	184
Upplysningsverksamhet i fred	185
Fredsorganets utformning	186
Kostnadsberäkning	190
16. Sammanfattning	191

Bilagor

A. Redogörelse för kommitténs opinionsundersökning. (Utarbetad av doc- cent Gösta Carlsson)	205
Undersökningens förutsättningar och utförande	205
Frageställning, s. 205 — Undersökningens utförande, s. 206.	
Uppfattningen av krigsrisk och försvarsmöjligheter	209
Världsfreden och Sveriges läge, s. 209 — Motståndsandan, s. 210 — Inställning- en till atomstridsmedlen, s. 212 — Civilförsvaret och allmänheten, s. 213.	
Massmedia, propaganda och upplysning	215
Inledning, s. 215 — Massmedia och publik, s. 215 — Faktisk orientering, s. 217,	
Asikternas sammanhang	220
Slutsatser för det praktiska handlandet	222
Tabeller över svar på de vid opinionsundersökningen ställda frågorna	224
B. Vår nuvarande upplysningsverksamhet till utlandet	239
Utrikesförvaltningen, s. 239 — Svensk-amerikanska nyhetsbyrån, s. 239 — Svensk-internationella pressbyrån, s. 240 — Svenska institutet, s. 241 — Sven- ska turisttrafikförbundet, s. 242 — Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, s. 242 — Utlandssvenskarnas förening, s. 243 — Sveriges allmänna exportförening, s. 243 — Radiotjänst, s. 243.	
C. Förslag till instruktion för statens upplysningscentral	245
D. Förslag till »Kungörelse med vissa bestämmelser angående informations- verksamheten i krig»	250
E. Litteraturförteckning	252

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Inrikesdepartementet

Genom beslut den 17 november 1950 bemyndigades chefen för inrikesdepartementet att tillkalla sakkunniga för att verkställa utredning rörande erforderliga anordningar för tryggnad av en god psykologisk beredskap och framlägga därav föranledda förslag.

Med anledning härav tillkallade departementschefen den 24 november 1950 såsom sakkunniga dåvarande landshövdingen *Conrad Jonsson*, dåvarande andre redaktören *Allan Hernelius*, sektionschefen i försvarsstaben, överste *Gustaf-Fredrik von Rosen*, chefredaktören och ledamoten av riksdagens andra kammare *Frans Severin*, verkställande direktören i AB Ervaco *Folke Stenbeck* och verkställande direktören i Tidningarnas Telegrambyrå, överste *Olof Sundell*. Åt Jonsson uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. Sedan Jonsson begärt och erhållit entledigande från uppdraget att vara ledamot av utredningen, förordnades den 2 oktober 1951 landshövdingen *Eije Mossberg* att i Jonssons ställe vara ledamot tillika ordförande.

De sakkunniga ha antagit benämningen kommittén för utredning om det psykologiska försvaret.

Den 15 december 1950 förordnades *ö. o. hovrättsassessorn Carl Fredrik Hadding* till sekreterare åt kommittén och tillkallades redaktören *Sven Frychius* att såsom expert biträda vid utredningen.

Såsom experter att i olika hänseenden biträda kommittén ha därefter tillkallats,

den 12 januari 1951 dåvarande docenten *Torsten Husén*,

den 17 mars 1951 civilekonomen *Börje Lindberg* samt

den 31 oktober 1951 biträdande direktören i Svenska Institutet *Sven Ry-nell* och kaptenen vid försvarsstaben *Olle Törnbom*.

En för kommitténs räkning utförd opinionsundersökning har letts av docenten *Gösta Carlsson*. En utredning angående pressens beredskapsförhållanden har i samråd mellan kommittén och Svenska Tidningsutgivareför-

eningen verkställt av direktören Ivar Hallvig. Kommittén har beretts tillfälle att utnyttja två inom försvarsstaben företagna utredningar, den ena angående bokförsörjningen i krig och utförd av verkställande direktören i AB P. A. Norstedt & Söner Bengt Petri samt den andra angående teaterverksamheten under krig och utförd av redaktören Alf Henriksson.

Experten Husén och kommitténs sekreterare företogo i maj 1951 en studieresa i Tyskland.

Kommittén avgav den 27 april 1951 förslag till provisorisk organisation av statlig verksamhet för tryggande av god psykologisk beredskap m. m. Sedan detta förslag varit ute på remiss har chefen för inrikesdepartementet till kommittén låtit överlämna samtliga remissvar för att tagas under överbäggande vid fullgörande av kommittéupdraget.

Kommittén har vidare avgivit följande yttranden:

den 5 juni 1951 angående skyddet av människor och djur mot biologisk krigföring,

den 27 februari 1952 angående rådgivning under fred i publiceringsfrågor samt

den 14 oktober 1952 angående föreslagen utredningsavdelning vid statistiska centralbyrån med tillhörande intervjuorganisation.

Med hänsyn till att det för närvarande icke finnes någon organisation för det psykologiska försvaret har kommittén under utredningsarbetets gång haft att fullgöra vissa arbetsuppgifter inom det totala försvarets ram, bland vilka särskilt må nämnas medverkan i försvarshögskolans arbete, deltagande i övningar och krigsspel samt medverkan vid konferenser, anordnade av Centralkommittén Folk och Försvar.

Sedan kommittén numera i det väsentliga avslutat sitt arbete, får kommittén härmed vördsamt överlämna sitt huvudbetänkande. Härefter återstå blott vissa fristående arbetsuppgifter, vilka beräknas komma att slutföras inom den närmaste tiden.

Stockholm den 1 september 1953.

Eije Mossberg

Allan Hernelius

Gustaf-Fredrik von Rosen

Frans Severin

Folke Stenbeck

Olof Sundell

/ Carl Fredrik Hadding

1. Utredningsuppdraget

I de för utredningen meddelade direktiven har dåvarande chefen för inrikesdepartementet statsrådet Eije Mossberg anfört följande:

»I skrivelse den 17 november 1948 har överbefälhavaren hemställt, att snara åtgärder måtte vidtagas för utredning av den statliga informationsverksamheten i krig. I skrivelsen erinras om att statens informationsstyrelse, som under det andra världskriget handhade ledningen av den statliga informationsverksamheten i vårt land, under sin verksamhet utsattes för stark kritik, framförallt från pressens sida. Även vissa myndigheter torde ha haft invändningar att göra mot informationsverksamhetens organisation och metoder. Ur militär synpunkt kunde sålunda erinras om att uteblivna, ofullständiga eller till och med vilseledande informationer vid flera tillfällen kommit att i icke önskvärd riktning påverka andan inom krigsmakten och motståndsviljan hos vårt folk. De värdefulla såväl positiva som negativa erfarenheter, som vunnits under krigsåren, måste mot bakgrunden av den växande politiska oron i världen samlas och bearbetas. På grundvalen härav borde sedan riktlinjerna för informationsverksamheten i krig dragas upp.

Med anledning av överbefälhavarens framställning har utrikesministern uppdragit åt en särskild utredningsman att såsom en förberedande åtgärd samla och bearbeta material från Sverige och andra länder rörande statlig informationsverksamhet under det andra världskriget. Utredningsmannen har i juli månad i år redovisat sitt uppdrag. Det av honom hopbragta materialet har sedermera av utrikesdepartementet överlämnats till inrikesdepartementet, där detsamma gjorts till föremål för ingående studium.

Möjligheterna att för bestämda syften påverka opinionsbildningen äro numera —

främst genom pressens, radions och filmens utveckling — väsentligt större än tidigare. Under det andra världskriget vidtogs de krigförande makterna synnerligen omfattande åtgärder för att bearbeta folkmeningen både inom det egna landet och utanför dess gränser. Dessa åtgärder, som alltefter behovet utformades på olika sätt, antingen som saklig upplysning eller som tendentiös propaganda, och som kunde avse antingen offensiva eller defensiva syften, ha sammanfattats under den icke alltid fullt adekvata benämningen psykologisk krigföring. I offensivt hänseende inleddes den psykologiska krigföringen att man sökte undergräva fiendebefolkningens motståndsvilja och därigenom försvaga fiendens krigsansträngningar. För ett på detta sätt angripet land blev det därför nödvändigt att söka neutralisera verkningarna av motsidans propaganda genom en egen upplysningsverksamhet, som riktades till den egna befolkningen och i förekommande fall även till vänskapligt sinnade stater och deras invånare.

Stormakterna nedlade i samband med det senaste kriget ett omfattande arbete på att studera de masspsykologiska reaktionerna inför ett krigsutbrott eller under ett krigs påfrestningar och det finns numera rika erfarenheter av hur en psykologisk krigföring bör bedrivas. Det är vidare känt att ett omfattande forskningsarbete allttjämt förekommer i olika länder i syfte att utvärdera de effektivaste och snabbaste vägarna att sprida propaganda och giva densamma en sådan utformning att den får avsedd verkan.

För att ett lands försvar med någon utsikt till framgång skall kunna möta ett totalt krigs påfrestningar måste det utformas som ett totalt försvar, där hela samhället anspännes i en gemensam försvarsvilja. Man brukar inom det totala försvaret skilja på det militära försvaret, civilförsvaret och det ekonomiska försvaret.

ret. Av vad jag anfört torde ha framgått, att vår beredskapsorganisation måste avse även det psykologiska området. Erfarenheterna från vårt eget land visa, att det är föga ändamålsenligt att i en orostid improvisera en verksamhet som denna. Här liksom när det gäller beredskapen i övrigt måste planläggningen i stort utföras redan i fred.

De spörsmål, som sammanhånga med en förbättrad psykologisk beredskap, äro av den vikt, att de snarast böra vinnas sin lösning. Jag förordar därför, att de nu utredas av särskilda sakkunniga, vilka böra tillkallas inom inrikesdepartementet.

När de sakkunniga skola pröva, vilka åtgärder, som i vårt land böra vidtagas på det psykologiska försvarets område, skall detta självfallet ske med beaktande av erfarenheterna i de länder, som varit indragna i kriget. Att direkt överföra dessa erfarenheter på våra förhållanden torde emellertid icke i alla hänseenden vara möjligt. I ett litet land som vårt måste nämligen enligt min mening huvudvikten läggas på de defensiva åtgärderna på hemmefronten. Vårt land torde sakna möjligheter att bedriva en offensiv propaganda av sådan storlek och omfattning, att den allmänna opinionen på fiendesidan kan mera väsentligt påverkas. Däremot måste åtgärder kunna vidtagas för att inom andra länder, om omständigheterna så föranleda, snabbt sprida upplysning om våra försvarsmöjligheter och andra därmed sammanhängande förhållanden.

De åtgärder, som inom vårt land främst komma att åvila det psykologiska försvaret, synas alltså böra avse för det första den direkta nyhetstjänsten och för det andra upplysande propaganda inåt bland den egna befolkningen och utåt till andra nationer.

Det förnämsta medlet mot den fientliga propagandan måste bli en omedelbar och vederhäftig upplysning, som kan motverka riskerna för panik och självuppgivelse. Tillhandahållandet av nyheter och informationer, på vilkas objektivitet och sanningsenlighet allmänheten känner sig kunna lita, måste ingå som ett väsentligt led i denna upplysningsverksamhet. Under ett krig kommer emellertid nyhetsanskaffningen till följd av sekretess- och avspärrningsåtgärder att i hög grad försvåras för de ordinarie nyhetsförmedlande organen. Vidare kunna kommunikations- och förbindelsesvärigheter befaras komma att in-

verka störande på nyhetsförmedlingen. Dessa förhållanden göra det enligt min mening nödvändigt att få till stånd ett särskilt statligt organ med uppgift att i krig verka för en god information. Ett sådant organ skall givetvis icke i statlig regi monopolisera nyhetstjänsten. Tvärtom bör den reguljära nyhetsförmedlingen givas möjligheter att arbeta så normalt, som förhållandena medgiva. Organets uppgift bör vara att hävda offentlighetsintresset och att genom att tillhandahålla sakmaterial bispringa pressen och övriga publikationsmedel i deras nyhetsförmedlande verksamhet.

Ur säkerhetssynpunkt är det emellertid ofrånkomligt, att en viss publicistisk återhållsamhet iakttages under krig. Denna kan vinnas endast genom tillmötesgående från pressens sida. En viktig uppgift för informationsorganet blir därför att utöva en rådgivande verksamhet på detta område. Denna bör regelmässigt endast avse publicerandet av sakuppgifter, som — om de offentliggöras vid en olämplig tidpunkt — kunna skada den egna försvarsverksamheten eller vara av värde för fienden. Någon kontroll av åsikter och meningsyttringar bör således i princip icke förekomma. Ett förtroendefullt samarbete med pressen framstår i detta avseende som en angelägenhet av största vikt. Utredningen bör därför undersöka på vilket sätt ett sådant samarbete lämpligast skall kunna bedrivas. I detta sammanhang bör emellertid uppmärksammas att informationsorganets verksamhet på hithörande område icke kan bli av enbart rådgivande art. Vid tillämpningen av de i ett krigsfall nödvändiga sekretessbestämmelserna torde det nämligen erfordras någon form av dispensförfarande. Sådana dispensärenden synas i allmänhet böra handläggas av det förutnämnda informationsorganet. En sådan anordning bör vara i pressens eget intresse, då härigenom trygghet vinnas mot oavsiktliga brott mot sekretessbestämmelserna.

Frågan om hur pressens frivilliga medverkan för att undanhålla fienden värdefulla upplysningar skulle kunna tryggas, var föremål för ingående överväganden från statsmakternas sida såväl i Storbritannien som i Amerika under det senaste världskriget. I båda dessa länder har presscensuren betecknats som frivillig. Myndigheterna lyckades dock i sina strävanden

att vinna pressens medverkan till förhinderande av en för den egna krigsansträngningen skadlig publicitet. När censurmyndigheterna i Amerika efter Japans kapitulation upphörde med sin verksamhet, hade sålunda icke i något fall pressen avsiktligt handlat i strid med någon hemställan från censuren. Erfarenheterna från dessa två länder synas därför förtjäna stort beaktande vid lösningen av motsvarande spörsmål i vårt land.

En nyhetstjänst i enlighet med vad förut angivits kan naturligtvis icke ensam helt neutralisera verkningarna av en fientlig propaganda. Den måste därför kompletteras med andra åtgärder, som kunna förtaga verkan av en sådan aktivitet. Bland de åtgärder, som härvid kunna tänkas ifrågakomma, synes mig särskild betydelse böra tillerkännas en egen propaganda i upplysningssyfte, vilken bör rikta sig icke endast till den egna befolkningen utan även till vänskapligt sinnade nationer. Medborgarna måste på lämpligt sätt delgivas en orientering om de påfrestningar, som kunna tänkas komma samt underrättas om våra egna resurser och möjligheter i olika hänseenden. Det för närmsta instrumentet för spridning av dylik upplysande propaganda är förutom pressen radion. Frågan hur propagandan lämpligen skall utformas bör vid utredningsarbetet särskilt uppmärksammas. I samband därmed bör övervägas, vilket sakligt upplysningsmaterial som vid ett krigsutbrott eller dagarna närmast före och efter ett dylikt bör delgivas allmänheten.

För att bedöma vilka åtgärder, som här böra komma i fråga är det angeläget att redan i fred försöka kartlägga, vilka förhållanden som under ett krig kunna komma att i särskilt hög grad påverka opinionsbildningen — militära inkallelser, fientliga anfallsföretag, ransoneringar, inskränkningar i trafiken, evakuering etc. — och på vilket sätt — genom dags- och veckopress, radio, film, broschyrer, flygblad etc. — man skall kunna delge allmänheten de upplysningar och förklaringar, som erfordras. En motsvarande kartläggning av de extraordinära situationer, som kunna tänkas uppstå och återverka på vårt förhållande till välsinnade främmande makter hör enligt min mening också till en förutseende beredskap på detta område.

Med vilka metoder man i ett aktuellt

krigsläge skall kunna bedöma effekten av sina åtgöranden, är en annan fråga av betydelse, som man med ledning av erfarenheterna från i normala tider gjorda opinionspejlingar, bör beakta i den allmänna planläggningen.

Jag har redan framhållit, att den psykologiska krigsföringen utgör en oundgänglig del av den totala krigsansträngningen. Härav följer, att åtgärderna på detta område i olika avseenden måste samordnas med övriga civila och militära försvarsresurser. Utredningen bör därför också taga ställning till frågan, hur en sådan samordning organisatoriskt skall utformas.

Beträffande organisationen har redan förut framhållits nödvändigheten under krig av ett särskilt statligt informationsorgan. Frågan hur ett sådant organ skall infogas i den offentliga administrationen är av central betydelse. Statens informationsstyrelse sorterade på sin tid under utrikesdepartementet. Då emellertid verksamheten till övervägande del måste avse åtgärder, som i första hand beröra den egna befolkningen, torde det erfarenhetsmässigt kunna sägas, att denna organisatoriska fråga för framtiden bör lösas på ett annat sätt än vad fallet var under det senaste kriget. Av vikt är givetvis, att det centrala organet får en tillräckligt stark förankring inom Kungl Maj:ts kansli. Hur denna anknytning skall ske synes emellertid icke behöva prövas i detta sammanhang. Däremot bör utredas, hur en nära och fortlöpande kontakt skall säkerställas mellan å ena sidan centralorganet och å andra sidan de myndigheter, vilkas verksamhetsområden i mera utpräglad grad beröras av centralorganets verksamhet. En nära samverkan måste vidare ordnas med dags-, vecko- och fackpressen, Radiotjänst och filmen. Under vilka former en sådan samverkan bäst skall komma till stånd, bör därför utredas.

Förhållandet mellan det centrala organet och vissa myndigheters redan i fred existerande presstjänst bör också övervägas. På denna punkt böra erfarenheterna från informationsstyrelsens verksamhet noga prövas. Om det visar sig ändamålsenligt att de i fred fungerande pressavdelningarna fortsätta sin verksamhet även under krig, bör för undvikande av onödiga kompetenskonflikter så klara gränslinjer som möjligt dragas upp mellan dessa avdelningar och det centrala organet.

Om en enhetlig ledning av det psykologiska försvaret skall kunna upprätthållas under krig, måste vissa praktiska anordningar förberedas redan under fred. Det är sålunda bl. a. nödvändigt, att vidtaga åtgärder för att så vitt möjligt tekniskt säkerställa förbindelserna med regeringen och andra myndigheter samt med pressen, radion och via dem med allmänheten. Hithörande frågor böra därför beaktas av utredningen.

En central ledning av denna verksamhet torde emellertid icke under alla förhållanden kunna upprätthållas under krig. Krigsutvecklingen kan nämligen medföra förbindelseavbrott, som gör det omöjligt för en central instans att fungera. I organisationen måste man därför räkna även med regionala och lokala organ, som i händelse av förbindelsestörningar kunna agera självständigt. I vissa lägen, då den ordinarie nyhetstjänsten till följd av förbindelseavbrott brutit samman, kan det eventuellt bli erforderligt, att dessa organ aktivt medverka vid förmedlingen till allmänheten av det nödvändigaste nyhetsmaterialet. Dessa och hithörande frågor böra därför ägnas uppmärksamhet av utredningen. Av vikt är emellertid att organisationen icke göres större än vad som kan anses oundgängligen nödvändigt.

Det nu anförda avser organisationen i krig. Denna organisation bör givetvis uppbyggas på ett sådant sätt att den i erforderliga delar kan träda i verksamhet redan i ett beredskapsläge. Fredsorganisationen bör göras så liten som möjligt och bör i görligaste mån icke binda heltidsarbetande arbetskraft. Vid bedömandet av frågan om fredsorganisationens omfattning måste emellertid beaktas, att man sannolikt icke kan räkna med någon längre tid för omställningen till en krigsorganisation. Fredsorganet synes därför böra utformas som en kärna, kring vilken snabbt den erforderliga krigsorganisationen kan byggas upp. Tidsödande organisatoriska åtgärder i samband med en akut krissituation kunna helt äventyra möjligheten för denna verksamhet att fylla sin uppgift under de för folkets motståndsvilja och motståndskraft påfrestande kännningarna av ett snabbt inträffande krigsutbrott. Härav följer, att de, som i krig skola svara för ledningen av det psykologiska försvaret, redan i fred måste beredas tillfälle att göra sig förtrogna

med sina arbetsuppgifter. Till de fömbereelser, som böra verkställas i fred, bör även höra uttagning av lämplig personal till krigsorganisationen. Denna personal bör krigsplaceras vid informationsorganet. Därvid bör tillses, att personer med publicistisk erfarenhet kommer att tillföras krigsorganisationen i erforderlig utsträckning.

Jag har i det föregående berört måga av de problem, som möta på den psykologiska krigsföringens område. Redogörelsen är självfallet icke uttömmande. Även andra än de av mig omnämnda frågorna kunna aktualiseras under utredningsarbetets gång. De sakkunniga böra därför vara oförhindrade att vidga sitt uppdrag till att omfatta även andra spörsmål, som kräva en lösning för att kravet på en god psykologisk beredskap skall kunna tillgodoses.

Det bör vara de sakkunniga obetaget att framlägga förslag om tillfälliga åtgärder, som kunna finnas lämpliga i avvaktan på utredningsarbetets slutförande.»

Utredningsuppdragets avgränsning

Den centrala uppgiften för utredningen har varit att söka klarlägga vilka åtgärder som i olika hänseenden kunna vara nödvändiga för att trygga befolkningens motståndskraft under ett krig. Även om civilbefolkningen numera är en ytterst viktig faktor under krig och dess anda står i ständig växelverkan med moralen inom krigsmakten, så är det dock inom krigsmakten och främst bland den stridande personalen som de hårdaste påfrestandena uppstå och där det är särskilt viktigt att moralen hålles uppe. En fullständig utredning om det psykologiska försvaret skulle självfallet behandla de speciella problem, som här möta och göra de rekommendationer, som bäst synas vara ägnade att främja god trupppanda. Kommittén har emellertid funnit detta område ligga utanför utredningsuppdragets ram och har därför begränsat sig till att uppdraga riktlinjer för samarbetet mellan militära och civila organ i detta

hänseende samt understrukit vikten av att den militära organisationen ges tillräcklig omfattning och effektivitet.

I anslutning till den centrala uppgiften för utredningsarbetet har kommittén ägnat särskild uppmärksamhet åt nyhetstjänsten under krig liksom åt den allmänna, av krigsförhållandena betingade informations- och upplysningsverksamheten till den svenska allmänheten. I enlighet med direktiven har kommittén även behandlat frågan om åtgärder för den återhållsamhet vid publicering, som kräves av säkerhets-skäl. Utredningen har i denna del främst avsett pressen och rundradion.

Ett särskilt område för utredningen har slutligen gällt upplysnings- och propagandaverksamhet till utländsk opinion. Därvid har behandlats såväl frågan om psykologisk krigföring från svensk sida gentemot en angripare som upplysningsverksamhet under krig till neutrala eller allierade stater.

Den roll, som de moderna massmedia spela för information och opinionspåverkan, har medfört att stor uppmärksamhet ägnats åt pressens, radions och filmens tekniska och personella beredskap.

Kommittén har främst inriktat arbetet på att belysa den verksamhet som under krig, vari riket är indraget, blir nödvändig på de olika områden utredningen haft att behandla. Kommittén har sett som en huvuduppgift att ge förslag till grunddragen av en krigsorganisation samt till de åtgärder under fred, som äro nödvändiga för att säkerställa att erforderlig verksamhet i krig skall kunna komma till stånd. I fråga om åtgärder för tryggnad av en hårdig motståndssanda har kommittén dock ansett det angeläget att uppmärksamma även den verksamhet, som behöver utövas under fred.

Den verkställda utredningen är väsentligen översiktlig och syftar icke till en fullständig belysning av de många frågekomplex, som rymmas inom området för psykologiskt försvar. Det är kommitténs bestämda uppfattning att de närmare studier och utredningar, som äro nödvändiga, bäst ombesörjas av ett kontinuerligt arbetande, krigsplanerande organ. En viktig slutsats, som kommittén har dragit av sitt arbete, är därför det oundgängliga behovet av ett fredsorgan för den psykologiska försvarsberedskapen.

2. Psykologisk krigföring

Termen »psykologisk krigföring» är ny. Den har ursprungligen skapats i Tyskland men har under och efter andra världskriget brett ut sig främst från Förenta staterna.

Det man nu allmänt betecknar med den nya termen är inte något nytt. Det heter visserligen i en klassisk definition, att kriget är en akt av våld, med vilken parterna söka påtvinga varandra sin vilja. Och det är utan tvivel riktigt att det fysiska våldet är det som mer än något annat skiljer krig från fred. Det fysiska våldets syfte är emellertid i första hand att bryta motståndsviljan, att förmå fienden att ge upp. För att nå detta med minsta erforderliga offer har man i alla tider kombinerat det fysiska våldet med de stridande och deras ledare med andra metoder.

Propaganda, ryktesspridning och skrämselföretag i samband med användande av militära vapen ha förekommit i årtusenden. De primitiva folkens stridsmålning har inte bara haft magiska utan också direkt skräckinjagande syften. Perserna sökte på Xerxes' tid skrämja grekerna genom att släppa ut rykten om att de voro lika talrika som sandkornen på havets botten. Ett halvt årtusende före Kristus lärde kinesen Sun Tsu i en bok om krigskonsten, att man vid nattstrid bör förvirra fienden med trummor och eldar och vid dagstrid med en mångfald fanor och banér. Kautilya, kallad Indiens Macchiavelli, rekommenderade något århundrade senare i »Arthasastra» metoden att

genom agenter sprida rykten bland fienden om oundvikligt nederlag och att med astrologers hjälp inge den egna styrkan förvisning om att den är oöverbärrlig. Här har man redan de tillrättalagda orden som ett värdefullt komplement till vapnen, och de användas både offensivt och defensivt.

Genom tiderna ha sålunda *orden*, i tal och skrift, nyttjats i krigets tjänst. På nära håll kan man som exempel peka på Gustaf II Adolfs propaganda till stöd för Sveriges politik och de svenska vapnen. Typisk för hans tid är strömmen av flygskrifter med berättelser om järtecken, syner och uppenbarelser, vilka förebådade det nordiska lejonets segrer eller talade om underverk, varigenom Gud hjälpt sitt korade redskap.

Men även om metoden är gammal, så ha i vår tid de tekniska möjligheterna att påverka människorna genomgått en revolutionerande utveckling. Numera finnas instrument, med vilka man snabbt kan nå och påverka hela befolkningar, hela nationer.

Samtidigt har den andliga, ekonomiska och politiska utvecklingen på många håll i vår värld lett fram till samhällsförhållanden, under vilka medborgarnas inställning till samhällsverksamheten har stor eller avgörande betydelse.

Avgörande betydelse har den i de verkligt demokratiska staterna, vilka ej kunna styras utan understöd och förtroende från medborgarnas flertal. Medborgarnas avgörande inflytande i en demokrati framkallar en starkt ut-

vecklad inre propaganda för och emot olika partier, dagligen återspeglad i pressen och vid valtillfällena stegrad till det yttersta. Denna propaganda rör sig med hänsyn till auditoriets bredd även med förenklade symboler och synpunkter. Verkan dämpas dock väsentligt genom den politiska förkunnelsens splittring i olika partiriktningar.

Även för partidiktaturen, sådan vår tid har fått uppleva den under olika märken och slagord, är massans bifall eller åtminstone föreställningen därom nödvändig luft under vingarna. Detta är bakgrunden till den överväldigande, likriktade inre propagandan i de under 1900-talet upprättade diktaturstaterna. Det är också bakgrunden till deras fasthållande vid skenbart demokratiska former i val och folkrepresentationer. Även om detta bara är yttre former utan inre motsvarighet, så har illusionen värde både för inrikes och utrikes bruk.

Hela denna utveckling har lett till att propagandan i krig i våra dagar har blivit ett betydelsefullt vapen. Den riktar, såväl mot fienden och hans krigsmakt som till den egna befolkningen och de egna styrkorna.

Vad menas med psykologisk krigsföring och psykologiskt försvar?

Mot den här antydda bakgrunden har man att bedöma vad den psykologiska krigsföringen är — och icke är.

Den psykologiska krigsföringen syftar såväl till att försvaga den fientliga nationens motståndanda och de fientliga truppernas kampvilja som till att stärka det egna folkets vilja och förniåga att hålla ut och de egna truppernas stridsanda. Den söker nå detta syfte genom att direkt påverka människornas inställning till de förhållanden som omge dem och till de egna möjligheterna att inverka på dessa förhållanden i gynnsam

riktning. Den sprider *sakuppgifter*, *tan- kar* och *symboler* med hjälp av det talade, skrivna och tryckta ordet eller med hjälp av *bilden* eller något annat medel som kan överföra stämningar och känslor. Den utnyttjar för sitt syfte pressen, radion och filmen samt andra massmedia, som alla ha möjliggjorts genom den tekniska utvecklingen.

Den militära krigsföringen har ytterst ett psykologiskt syfte i det att den är inriktad på att bryta fiendens motståndsvilja. Med hänsyn härtill skulle även den militära krigsföringen kunna kallas psykologisk. Som psykologisk krigsföring i egentlig mening betecknas emellertid en verksamhet, varigenom man påverkar motståndsviljan med rent psykiska medel och icke genom yttre våld. Bombfällning mot städer och samhällen är sålunda icke att uppfatta som psykologisk krigsföring i egentlig mening ens när dess syfte främst eller enbart är att med terror påverka motståndsan- dan. Å andra sidan utnyttjas vid psy- kologisk krigsföring de resultat som vun- nits med militära maktmedel. Under krig är det psykologiska vapnet i förhål- lande till dessa maktmedel ett *hjälpva- pen*, vars verkan i mycket beror av den övriga krigsföringen och som ensamt fö- ga förmår. Under yttre fred kunna psy- kologiska krigsföringsåtgärder genomfö- ras såsom förberedelse för ett möjligen kommande militärt krig eller för att utan ett sådant vinna maktpolitiska framgångar; under de senaste årens »kalla» krig har metoden utnyttjats i ständigt stegrad omfattning.

Den psykologiska krigsföringen har liksom den militära en offensiv och en defensiv sida. Den kan utnyttjas i an- greppskrig likaväl som i försvarskrig. Vid både angreppskrig och försvars- krig komma såväl offensiva som defen- siva åtgärder ifråga även på den psyko- logiska krigsföringens område.

För ett litet land, som söker undvika krig och ej förbereder angrepp mot någon, är det naturligt att — om kriget ändå kommer — utnyttja de psykologiska stridsmedlen för *psykologiskt försvar*. Försvarssyftet utesluter inte att den psykologiska striden också föres angreppsvis, på samma sätt som krigsmakten utnyttjar angreppet även vid försvarskrig, både strategiskt och taktiskt.

Främst komma likväl i ett sådant fall de psykologiska försvarsåtgärderna att riktas till det egna folket och de egna styrkorna för att hos dem framkalla, främja och befästa vilja och förmåga till motstånd, vilja att hålla ut även om utgången synes oviss. Om delar av det egna landet ockuperas, riktas de psykologiska försvarsåtgärderna också till medborgare i det ockuperade området i syfte att stärka deras motståndskraft och försvåra fiendens verksamhet.

I det psykologiska försvaret ingår även nyhetsförmedling och propaganda till fienden och hans styrkor. Ett land, som för försvarskrig, har vidare intresse av att med utgångspunkt från krigsförhållandena sprida upplysning om sina nationella värden, sina medel och mål till vänskapligt sinnade nationer i syfte att framkalla välvilja och vinna understöd. Sådana åtgärder inordnas sig naturligt som ett led i det psykologiska försvaret.

Under krig äro särskilda åtgärder nödvändiga för att vårda andan inom de egna stridande styrkorna — och inom med dem jämförbara, fast organiserade civilförsvarsstyrkor. Ett avgörande inflytande på en krigsmakts anda utövas genom den militära befälsföringen och den därmed förenade omsorgen om sol-

datens rätt och bästa. Men också olika slag av mera speciell personalvård ha här betydelse och utgöra ett led i det psykologiska försvaret, ehuru verksamheten utövas helt inom militär ram. Någon boskillnad mellan de psykologiska försvarsåtgärder, som inriktas på hela folket, och den upplysningsverksamhet, som riktar sig till truppen, är icke möjlig. Trupp och civilbefolkning äro även i krig som två kommunicerande kärl. Vad som når den ene når efterhand den andre. Till trupp och folk måste man tala med *en* tunga, även om nyanserna skifta.

Den utan jämförelse viktigaste formen av psykologisk krigföring är *propagandan*, särskilt när det gäller åtgärder mot fienden. Lika litet som ifråga om psykologisk krigföring finns det någon allmänt gängse entydig definition på begreppet propaganda. Det torde dock inte vara nödvändigt att här göra någon utläggning över vad man på skilda håll förstår med detta ord. Det må räcka med att återge en kortfattad definition av den amerikanske vetenskapsmannen Paul Linebarger. Han kallar propaganda »organiserat övertalande utan användande av våld» (74, Linebarger: *Psychological Warfare*, s. 25).

Man skiljer mellan olika slags propaganda, bland annat mellan *vit* och *svart* propaganda. Svart kallas den propaganda som anger sig komma från annat håll än den verkligen gör och vit den som öppet deklarerar sitt ursprung. Under andra världskriget gavs åtskilliga exempel på svart propaganda, bl. a. brittiska radiosändningar som angåvos komma från tyska oppositionsgrupper. De mest kända exemplen äro »Soldaten-

Metoden att nyttja ord och bild i krigets tjänst togs i stor omfattning i bruk redan under första världskriget. Några här avbildade broschyrer visa teman som västmaktspropagandan använde: övergrepp mot krigsfångar och mot Belgiens folk samt skulden till kriget. Två omslag visa en engelsk och en tysk broschyr på de egna språken. De övriga illustrera den omfattande brittiska propagandan till det neutrala Sverige.

SENASTE AKTÈN I DET BELGISKA DRAMAT.

UTTALANDE

AV

VISCOUNT BRYCE

OM

DE BELGISKA DEPORTATIONERNA,
LÄMNAT SOM SVAR PÅ ETT BREV FRÅN "NEW
YORK TRIBUNE'S" REPRESENTANT.

LONDON: SYRIS AND SPOTTISWOODE, LTD.
1917.

KLENODER
UR TYSKT TANKELIV
UTVALDA AV WILLIAM ARCHER

LICHNOWSKYS MEMORANDUM

TYSKA REGERINGENS SKULD TILL KRIGET

MIN AMBASSADÖRENS
I LONDON

Reprisals Against Prisoners of War

CORRESPONDENCE

BETWEEN
INTERNATIONAL
COMMITTEE
AND
GOVERNMENT

Ruland Elsaß-Lothringen und die internationale Lüge

Sechste Auflage
(24.-48. Banden)

Freiburg im Breisgau
J. Neufeld's Verlag
1918.

LONDON:
TOMES & SONS, LIMITED,
CHURCH, E.C.

STOCKHOLM, HJALMAR LUN

Der Kriegs-Struwwelpeter

lustige Bilder und Verse

von
Karl Ewald
Olszewski

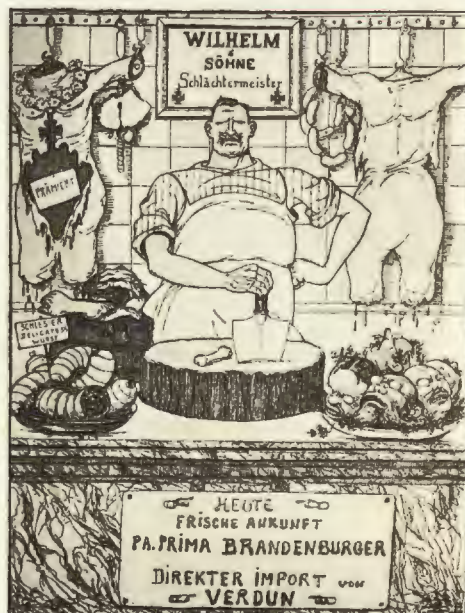
Erschienen im Holbein-Verlag zu München im Kriegsjahr 1915

Pygmalion après l'assaut

LE CHEMIN DE LA GLOIRE

En chemin à cet endroit une autre catastrophe est survenue.
L'ennemi, après avoir été vaincu, a été tué par les soldats de la gloire.

sender Calais», »Gustaf Siegfried I» och »Sender Atlantic».

Den psykologiska krigsföringen är lik-som all annan krigsföring ett *politiskt* medel, ett redskap för statsledningen. De krigsmål en krigsförande uppställer bli bestämmande för de uppgifter, som läggas på krigsmakten, civilförsvaret, det ekonomiska försvaret och det psykologiska försvaret. Det ankommer på den politiska ledningen att allt efter läget ange målsättningen och att i stort samordna verksamheten mellan de olika grenarna så att krigsansträngningen får största möjliga effekt. De fyra huvudelementen bero av varandra; vad ett underlåter kan leda till att de övrigas verksamhet får minskad effekt eller till och med blir meningslös och kan även leda till onödiga förluster. Man måste därför förutsätta att de fyra grenarna upprätthålla ett nära samarbete inbördes, såväl under förberedelsens tid som i krig.

De *strategiska* riktlinjerna för såväl den offensiva som den defensiva psykologiska krigsföringen måste stå i intimt samband med de utrikespolitiska målsättningarna. Om så ej är fallet, kan den egna saken allvarligt skadas genom egna åtgärder. Som ett, om också omtvistat exempel härpå har anförts den verkan som kravet på villkorslös kapitulation fick för den psykologiska krigsföringen mot Tyskland. Vid konferensen i Casablanca i januari 1943 mellan Roosevelt och Churchill fastställdes på den förres initiativ plötsligt krav på motståndarens kapitulation utan villkor. Med bortseende från de politiska skäl som kunna ha motiverat denna deklaration, kan man konstatera att den på

en gång desavouerade och i viss utsträckning klavband den till tyskarna riktade propagandan. Denna hade en längre tid sökt påskynda krigsslutet genom att antyda fördelar för tyskarna om de gjorde sig kvitt sin regim. I fortsättningen kunde liknande antydningar ej göras och överhuvud kunde propagandan ej locka med förespeglingar för tiden efter ett vapenstillstånd. Principen om villkorslös kapitulation togs även upp och utnyttjades med stor skicklighet av Göbbels i den tyska motpropagandan.

De politiska målen bestämra alltså ramen för den psykologiska krigsföringens strategi och ange riktlinjerna i stort för propagandaverksamheten. Den strategiska psykologiska krigsföringen inriktas på längre sikt och vänder sig i regel till ett folk i dess helhet. Inom ramen för de strategiska riktlinjerna har den *taktiska* psykologiska krigsföringen att röra sig. Härmed avses åtgärder som vidtas med hänsyn till det aktuella läget och som kunna riktas till en eller flera speciella grupper. Denna form av psykologisk krigsföring utnyttjar sålunda ett aktuellt läge och anpassar metoderna efter detta. Det mest använda medlet är flygbladet. Detta kan spridas till en bestämd grupp, t. ex. soldaterna i en innesluten garnison. Den taktiska propagandan arbetar på kortare sikt och eftersträvar mera omedelbara resultat.

Den psykologiska krigsföringens ökade betydelse

De förändringar som samhället genomgått i modern tid ha icke endast i grunden förändrat den militära krigsfö-

Även karikatyrerna utnyttjades i första världskriget. Här ses en engelsk och en tysk version av den kända barnboken Struwwelpeter, vars hårdhänta ton väl passar för krigsbruk. De nedre bilderna, som med motpolemik återgivits i en tysk propagandabok, visa exempel på Greuelpropaganda. Den ena sågs vara tecknad efter naturen, den andra visar Kaisern som människoslaktare.

ringen, de ha också, såsom tidigare framhållits, skapat sådana betingelser, att den psykologiska krigföringen har fått en starkt ökad betydelse. Man kan peka på åtskilliga omständigheter, vilka ha bidragit härtill.

Den tekniska utvecklingen har förändrat krigets yttre former och gett det möjligheter att verka snabbt och kraftigt över stora avstånd och med många skiftande medel. Redan före andra världskriget förelåg en klar insikt om att det nutida kriget är totalt. Uttrycket lanserades av Ludendorff i hans år 1935 utgivna bok »Der totale Krieg», där han sökte sammanfatta vad som hade skett på krigföringens område.

Mekaniseringen av stridskrafterna och industrialiseringen av näringslivet har gjort den ekonomiska krigföringen till en väsentlig faktor. Kraftförsörjningen, industrin och handeln ha blivit viktiga angreppsobjekt. Flyget för sina bomb-laster hundratals mil och fäller dem över städer och byar långt bakom de stridande arméerna. Civilbefolkningen utsättes för krigshandlingarna och dras in i krigsansträngningen i en omfattning som aldrig förr. Hemorten har blivit en utsatt och sårbar hemmafront. Krigspropagandan förs med radion över alla gränser och avstånd fram till de enskilda medborgarna i deras hem.

Det moderna kriget drabbar allt och alla. Frontlinjen går bildligt talat i varje enskild medborgares medvetande. Kriget av idag kräver ytterst vars och ens insats, vars och ens ställningstagande. Detta gäller inte minst den enskilde soldaten i krig. Mer än tidigare beror insatsen från soldaten i stridslinjen på den enskildes initiativ, på hans förmåga att hålla ut och att fullfölja motståndet även i svåra lägen. Under den slutna ordningens krigföring var kontrollen över mannen i fyrkanten eller ledet lättare än den nu kan vara över en en-

skild soldat som ligger ensam i sin grop och som har att själv gå fram. Den moderna krigföringen inbjuder därför till en propaganda riktad till den enskilde mannen i syfte att minska hans stridsvilja.

De tekniska hjälpmedlen, som användas för att vidarebefordra upplysningar, idéer och inställningar till stora grupper människor, ha utvecklats starkt. Ännu så sent som under första världskriget voro pressen och flygbladet de enda medlen av någon större betydelse. Den propaganda som då bedrevs, bestod i nyhetstjänst till egna och neutrala länders press och i taktisk flygbladspropaganda, riktad till fientlig trupp. Som regel förelågo inga eller mycket små möjligheter att direkt nå fiendens civilbefolkning. Situationen förändrades helt, då radiomottagare började bli var mans egendom i flertalet västerländska länder. Numera är rundradion i flera avseenden det viktigaste medlet för en offensiv propaganda. Filmen å sin sida har fått en mycket stor betydelse såsom ett medel till påverkan på egen, neutral eller vänligt sinnad opinion, liksom på opinionen i länder, mot vilka ett angrepp förberedes eller övervägs. På sistone har televisionen visat sig vara ett synnerligen kraftigt propagandamedel, vars verkningsmöjligheter dock ännu inte helt kunna överblickas.

Resultatet av denna utveckling är att den enskilda individen på ett helt annat sätt än tidigare kommer i kontakt med världsskeendet och med den uttolkning som detta skeende får i press, radio och film. Varje dag föres ett ofantligt nyhetsstoff in i många människors inredning. Den enskildes upplevelsehorisont har kommit att vidgas i en tidigare oanad omfattning. Modern teknik, världshandel och världskommunikationer ha bragt människorna i ett närma-

re beroende av varandra. Även ett lokalt begränsat, militärt krig kan få politiskt, ekonomiskt och psykologiskt globala verkningar. Koreakriget ger oss ett påtagligt exempel härpå.

Propagandan såsom in- och utrikespolitiskt maktinstrument fick under mellankrigstiden en förgrundsställning i de totalitära staterna av kommunistiskt, nazistiskt och fascistiskt märke. Den totalitära statens ledning använder propagandan såsom ett viktigt medel för att bibehålla och utvidga maktställningen. All enskild och offentlig verksamhet i den totalitära staten genomsyras av propaganda. Undervisningen blir präglad av ledningens doktriner. Pressen, radion och filmen dirigeras helt av staten. Propagandan genom dem kompletteras med bland annat muntlig agitation. Denna senare form av påverkan har fått en särskilt stor omfattning i Sovjetunionen. Ett på officiella sovjetryska uppgifter byggt försök att uppskatta den muntliga agitationens omfattning där har gjorts av amerikanen Alex Inkeles, som beräknar att omkring 2 miljoner agitatorer äro ständigt verksamma (48, Inkeles: *Public Opinion in Soviet Russia*, s. 68).

Genom maktkoncentrationen i diktaturstaten kan den enskilde individens sätt att uppfatta tillvaron och därmed hans känsloreaktioner och förväntningar inför framtiden styras genom centralt utfärdade direktiv. Olikheter i synsätt och inställning grundade på en vidsträckt information utgöra på ett helt annat sätt något konstitutivt för hela det offentliga livet under ett parlamentariskt-demokratiskt statsskick.

Medel och metoder för spridning av propaganda

De främsta tekniska hjälpmedlen för den psykologiska krigföringen äro tidningarna och andra tryckalster, rund-

radion och filmen. Dessa massmedia, som redan i fred ha en avgörande betydelse för opinionsbildningen, få än större vikt i krig. Någon generell gradering mellan dessa hjälpmedel med avseende på deras betydelse är icke möjlig. Det tryckta ordet har sina för- och nackdelar, det talade ordet sina och bilden sina. För- och nackdelar framträda mer eller mindre alltefter växlande lägen och uppgifter.

Det *tryckta ordets* främsta förmedlare är *pressen*. En stor del av det nyhetsmaterial, som står till tidningarnas förfogande och bereds plats i dem, utgör element i det psykologiska krig, som i tider av internationell spänning sekunderar det utrikespolitiska maktspellet. När öppet krig bryter ut, sväller materialet starkt och får ofta en påtagligt tendentiös färgning. För den krigförande är det, vare sig han är vän eller fiende, av vikt att utforma det från honom härrörande nyhetsmaterialet så att det får största möjliga publicitet och även så, att det om möjligt med bibehållen om än maskerad udd glider in också i fientliga tidningar.

Som regel når likväl en krigförande genom pressen direkt endast den egna opinionen. Dessutom kan han, fastän i mindre omfattning och med mindre intensitet, nå opinionen i neutrala och allierade stater. Endast i undantagsfall och i begränsad form kan han nå fiendens allmänna opinion med hjälp av vanliga pressalster. Han kan dock söka fylla luckan genom att framställa och sprida särskilda nyhetsblad, som redigeras för fienden på dennes språk.

I neutrala och allierade stater har en krigförande olika möjligheter. Den mest effektiva är att snabbt och väl betjäna tidningarna i sådana länder, dels direkt, dels med hjälp av de normalt verksamma telegrambyråerna. På denna väg kan ett väl tillrättatlagd nyhets-

material nå en stor läsekrets. Metoden kan kompletteras med distribution av propagandamässigt nyhetsmaterial genom särskilt upprättade nyhetsbyråer; så skedde både under första och andra världskrigen. Av liknande betydelse är distributionen genom ordinarie eller extra ordinarie kanaler av intresseväckande bilder, vilken är av vikt både för dagspressen och för den illustrerade veckopressen. Vidare kan en krigförande ge ut egna tidningar eller andra tryckalster på det främmande landets språk. Ett brittiskt exempel i vårt land var »Nyheter från Storbritannien», ett tyskt exempel bland många i Sverige var den rikt illustrerade veckotidningen »Signal». En krigförande kan även försöka att med olika medel understödja vänligt sinnade pressalster. Det mest allmänt kända exemplet härpå i vårt land var den tyska ekonomiska hjälpen till »Dagsposten». En mindre synlig men ingalunda verkningslös metod är slutligen att till en utvald samling personer sända för ändamålet lämpliga pressalster, utgivna i det krigförande landet på dess eget språk.

Vid sidan härav utnyttjar man både i det kalla kriget och under öppet krig spridning av *propagandabroschyrer*, befordrade med legala kommunikationsmedel över öppna gränser eller på ett eller annat sätt smugglade genom järnridåer och över stridsfronter. Ofta kunna broschyrer med en åtminstone skenbart mera sakrik framställning av ett problem än dagspressens söka kvalificerade läsares uppmärksamhet. Andra locka med bilder, humor och satir. På sistone vänder man sig till de breda lagren i uddiga efterbildningar av de teknade serierna.

Under krig är *flygbladet* det mest begagnade medlet att med det tryckta ordet nå fienden. Denna metod anlätade västmakterna i väldig omfattning redan

under första världskriget. Den tillgreps åter i början av andra världskriget, då brittiska flygblad till föga nytta ströddes ut över tyska storstäder, som inte fått erfara krigets prövningar och där folk endast kände glädje över snabba, relativt lätt vunna framgångar. Större verkningsmöjligheter hade de många flygbladen, när bombkriget satte in med full kraft, när Nordafrika förlorades, när de allierade gingo i land i Normandie — och när de ryska arméerna närmade sig Oder. Då västmakterna åter stodo på kontinenten, fingo deras flygblad allt större användning i taktisk propaganda till stridande tysk trupp och till civilbefolkning i frontens närhet.

De vanligaste spridningsmedlen äro »pappersbomber», fällda från flygplan, och specialkonstruerade artillerigranater. Även ballonger användas. Enligt en amerikansk beräkning gällande andra världskriget nådde 4 procent av de flygna och 15—20 procent av de skjutna flygbladen fiendehand. I mobila tryckerier kunde militära propagandaorgan snabbt framställa flygblad för ett taktiskt läge, till exempel för att övertala smärre isolerade truppavdelningar att ge sig eller för att varna civilbefolkningen i en hotad ort. Under sista krigsåret användes efter förebild från annat håll flygblad av typen »passersedel» med Eisenhowers underskrift i facsimile, som lovade god behandling och förplägnad åt den som gav sig. Även i Korea har samma metod begagnats. Flygblad, som utvisade kampens hopplöshet, spriddes också i stor omfattning under andra världskrigets slutskede. Flygbladet erbjuder i vissa lägen enda möjligheten att upprätta kontakt med motsidans stridande trupp. Dessutom kan samma blad läsas upprepade gånger och av flera.

I de flesta västerländska länder får

allmänheten sin uppfattning av världsskeendet i hög grad formad av *rundradion*. I flertalet europeiska demokratiska länder finnes endast ett rundradioföretag, vilket har medfört att rundradion där blivit mer eller mindre intimt anknuten till de statliga organen och därigenom i sändningar till det egna landet på ett helt annat sätt än pressen kommit att i fred iakttaga politisk och ideologisk neutralitet.

Det torde inte råda någon tvekan om att rundradion vid ett krigsutbrott och överhuvudtaget i kritiska lägen spelar en mycket stor roll i den psykologiska krigsföringen. Genom att koppla på sin mottagare kan den enskilde omedelbart få informationer om skeendet eller i varje fall komma i kontakt med propagandan. För propaganda till fientligt område är radion det främsta medlet.

Rundradion är ej bunden av andra gränser än dem som utstakas av dess egen kapacitet och räckvidd. Den kan nå hemmaopinionen, opinionen på fiendesidan och opinionerna i övriga stater. Den kan inte hejdas av gränsensur och blir därför ett farligt vapen, icke minst då dess propaganda riktas till totalitära stater, som eftersträva att hermetiskt avskilja befolkningen från påverkan utifrån. Det tyska förbudet mot avlyssning av utländska radiosändningar överträdde i stor utsträckning. Effektivare men dyrbarare torde metoden med störningssändare vara.

I de totalitära staterna användes radiopropagandan långt före krigsutbrottet 1939 för att forma opinionerna efter de ledandes politiska intentioner. De flesta av Hitlers större politiska proklamationer kunde avlyssnas över stora delar av Europa. Långt före kriget sändes rysk radiopropaganda på en rad språk till olika länder.

Radiopropagandan under andra världskriget fick en väldigt omfattning.

Huvuddelen var vit, d. v. s. uppträdde under egen ursprungsbeteckning, men även svarta sändare förekommo. En av dessa hade en kommentator, kallad Gustaf Siegfried, som uppgavs vara en tysk soldat och som på soldaternas eget språk vände sig till den tyska truppen och bl. a. kunde rapportera en serie skandalhistorier rörande högre tyska partifunktionärer och andra toppfigurer. Ett omtyckt trick var spökrösten, som i pausen mellan ett par meningar i motståndarens sändning kommenterade denna.

Psychological Warfare Division, PWD, inom det allierade högkvarteret i Europa hade en rad mobila sändare till sitt förfogande för taktisk propaganda. De vände sig främst till tysk trupp. För att nå fram till fientlig trupp eller till civilbefolkningen inom ett begränsat område använde PWD ibland speciella högtalare för att vidarebefordra radioprogram. Mot slutet av kriget hade PWD en stark, stationär sändare, »Radio Luxemburg». Den sände bl. a. på nio olika språk till utländska arbetare i Tyskland.

Ett radion närstående propagandamedel erbjuda *högtalare*, som bland annat möjliggöra muntlig propaganda vid fronten. Denna form av psykologisk krigsföring har fått sin största användning under relativt stationära frontsituationer och i samband med nedkämpning av inringade förband. Räckvidden för ett högtalaraggregat kan vara rätt avsevärd. Amerikanska uppgifter ange att en typ av högtalare, som bl. a. använts i Korea, kan höras på tre kilometers avstånd. Aggregaten till högtalare monteras vanligen på motorfordon, emellanåt på stridsvagnar. Man har under Koreakriget till och med utrustat helikoptrar med högtalare för att kunna nå civilbefolkningen på andra sidan fronten.

Det talade ordet kan även utnyttjas utan mekanisk överföring. En *mundlig kontakt* med enskilda personer eller smärre grupper, såsom föreningar, personal på en arbetsplats, auditoriet vid en föreläsning eller ett möte, kan utnyttjas med gott resultat. Verksamheten är ej sällan av infiltrationskaraktär. I ett labilt läge kunna små grupper framkalla plötsliga demonstrationer, upplopp och vilda strejker med syfte att påverka både den allmänna opinionen och statsledningen.

I neutrala länder och under yttre fred kan propaganda kamoufleras som vetenskaplig, kulturell, ekonomisk och idrottslig kontakt. Under krig kan man i eget land samt i allierade och neutrala länder organisera föredrag av krigsdeltagare eller av flyktingar, som kunna känslomässigt påverka opinionen.

En gammal men alltjämt livskraftig form av psykologisk krigsföring är *ryktesspridning*. Rykten, som kunna ha sitt ursprung från fientliga agenter eller andra fientliga källor, sprida sig liksom smittosamma sjukdomar med egen kraft. Spontant uppkomna rykten kunna hjälpas på väg genom fientliga åtgärder. Med rykten kan man framkalla misstänksamhet, misstro och missmod. Med rykten kan man också i pressade lägen medverka till att panik bryter ut. Det är känt att ryktesspridning i samband med det tyska anfallet våren 1940 ökade den för försvararen hindersamma villervallan bland civilbefolkningen i Belgien och Nordfrankrike.

I av fienden ockuperade landsdelar kan ryktesspridning bli ett värdefullt vapen i händerna på en motståndsrörelse. Men även den ockuperande makten och dess medlöpare kunna använda ryktet som vapen.

Med både ord och bild talar *filmen*. Som propagandamedel har den sin styrka däri att den appellerar till det över-

vägende flertalet människor. Medan det tryckta ordet verkar som en abstrakt symbol, verkar filmen genom sin rörliga bild och beledsagande tal och ton med suggestiv kraft direkt på känslolivet och därmed på individens attityder, på hans känslomässiga inställningar. Mot filmpropagandan har individen svårare att värja sig än mot annan form av propaganda, möjligen med undantag för televisionen.

Å andra sidan har filmpropagandan under ett krig beskurna spridningsmöjligheter. Den når då endast den egna sidans opinion samt opinionen i neutrala länder.

Under fred äro filmens spridningsmöjligheter vida större, om än inte obegränsade. Till de kommunistiska staterna importeras västerländsk förströelsefilm endast i begränsat, av myndigheterna kontrollerat urval medan vägen är helt stängd för publik visning av västlig propagandafilm. I den västliga världen har de kommunistiska staternas filmproduktion inte kunnat vinna samma allmänna framgång som de amerikanska, engelska, franska och italienska filmerna. Den har dock regelbundet nått en mindre publik.

De här redovisade tekniska metoderna att sprida upplysning och propaganda äro i full funktion även i djupaste fred. Den omständigheten att de regelbundet tillgodose ständiga behov hos människorna ger dem alla en stark ställning som propagandaorgan. Man är van att läsa tidningen, att lyssna till radion och att se filmer, och många läsa, lyssna och se utan större kritik.

Det tryckta ordet har den styrkan att man kan återvända till det för att fatta bättre eller komma ihåg bättre. Det i radio talade ordet slår snabbare och mera omedelbart och är därför i en plötslig krissituation ovärderligt. Men det blott en gång hörda kan lättare

missförstås och snabbare glömmas än det tryckta. Filmen ger visserligen ett snabbt förgången syn- och hörselintryck, men detta kan vara så starkt och levande att den mer eller mindre omedvetna verkan på åskådarens känslor och föreställningar ej förflyktigas.

De olika massmedia komplettera varandra som propagandamedel och de böra under krig utnyttjas i kombinerade aktioner för att få full slagkraft.

Vetenskapliga hjälpmedel

Vid de i fred verksamma massmedia arbeta yrkesmän av olika kategorier, vilkas yrkeskunskap och skicklighet äro oundgängliga för en psykologisk krigsföring. Sakkunskapen hos journalister, reklammän, radiomän och filmmän måste utnyttjas av den psykologiska krigsföringen. Men vare sig man bedriver offensiv eller defensiv psykologisk krigsföring, blir man ställd inför andra uppgifter och problem än under fredlig verksamhet och får behov av att ompröva, *vilka* medel man skall sätta in och *hur* man skall sätta in dem, att som förberedelse härför utreda attityderna hos de människor man vill vända sig till och att som förberedelse för senare åtgärder kontrollera effekten av tidigare åtgärder.

För stats- och militärledningen i varje krigsförande land är det dessutom ett primärt intresse att söka bedöma både den egna sidans och fiendens uthållighet. Ett sådant bedömande måste i första hand baseras på uppgifter om militära och ekonomiska förhållanden men också på psykologiska faktorer. Aldrig så goda militära och ekonomiska resurser bli mer eller mindre obrukbara, om inte de människor, som nyttja dem, besjålas av fast motståndsvilja.

Det ligger i sakens natur att för detta studium av motståndandan och av betingelserna för psykologisk krigsfö-

ring anlitas vetenskapligt skolade experter, främst socialpsykologer, sociologer, statsvetenskapsmän och statistiker men även historiker, kulturanthropologer och psykiatriker. Socialpsykologien och sociologien ha utvecklats starkt under de senaste decennierna och därmed också de på dem grundade tekniska metoderna för mätning av attityder och analys av propaganda, vilket allt har kommit den psykologiska krigsföringen tillgodo. Särskilt har forskningen i För-enta staterna givit betydelsefulla resultat. I de organ, som under andra världskriget svarade för den amerikanska psykologiska krigsföringen, verkade också ett stort antal vetenskapsmän.

Vetenskapsmännens arbetsuppgift är att kartlägga motståndarens nationella särdrag, strukturen i hans samhälle, öppna eller latent spänningar mellan olika grupper i hans land samt att följa den fientliga opinionens växlingar inför krigshändelser och propaganda. I det egna landet gäller det att följa och analysera den fientliga propagandan, kontinuerligt undersöka folkstämningen och klarlägga egen och fientlig propagandas verkan på opinionen samt sammanställa och analysera i omlopp varande rykten.

Arbetsuppgifterna och metoderna att lösa dem kunna belysas med några exempel på uppgifter, som samhällsvetenskapsmän voro sysselsatta med under andra världskriget.

I den amerikanska Office of War Information, OWI, inrättades något år efter det att kriget med Japan brutit ut en avdelning för studium av fiendemoralen: Foreign Morale Analysis Division, FMAD. Avdelningen rymde ett trettiotal experter, psykologer, sociologer och psykiatriker. Den betjänade utom OWI även State Department och Office of Strategic Services, OSS. Den hade att analysera de psykologiska och

sociala faktorer som påverkade japanernas krigsansträngningar, och dess främsta uppgift var att lämna underlag för beslut om propagandaåtgärder mot Japan. Avdelningens chef Alexander Leighton har senare publicerat en del av avdelningens promemorior rörande motståndsvilja, stämningsläge och möjligheter att bedriva psykologisk krigsföring. (68, Leighton: Human relations in a Changing World). Underlaget för avdelningens verksamhet utgjordes av intervjuer med och opinionsundersökningar bland representativa grupper av krigsfångar, kontinuerlig analys av japanska radioprogram, tagna brev och dagböcker, japanska tidningar samt uppgifter från neutrala observatörer.

Till en början var man enligt Leighton, som här följes, på politiskt håll övertygad om att psykologisk krigsföring mot japanerna knappast skulle löna sig. Man ansåg att man skulle bli tvungen att totalockupera Japan för att få slut på kriget. Leighton's arbetsgrupp ansåg däremot att motståndsviljan kunde brytas genom propaganda koordinerad med de militära åtgärderna. En del gruppspänningar i det japanska samhället kunde utnyttjas såsom rivaliteten mellan armé och flotta och friktionen mellan lantbefolkningen och till landsbygden evakuerade stadsbor. Man borde undvika att angripa djupt rotade attityder, såsom den religiöst förankrade tron på kejsaren. Däremot borde man söka ändra attityder, som kunde vara mindre fasta, såsom tron på seger eller förtroendet för den militära och politiska ledningen, vilken borde göras till syndabock för alla umbäranden och lidanden.

Den psykologiska krigsföringen borde visa fienden en väg, på vilken han med bevarad självaktning kunde slippa ur krigshelvetet. Japanerna borde övertygas om att det låge i deras eget intresse

att ge sig. Propagandan borde dessutom vara upplagd så, att den lade grund för samarbete mellan japanska folket och en blivande amerikansk militärförvaltning. Man finge ej komma med hotelser som kunde skapa antiamerikanska stämningar.

I syfte att vålla social desorganisation borde man eftersträva ökad personalomsättning i näringslivet och ökad rörlighet i hela samhället, bland annat genom bombning av tätorter.

Bland de teman man spelade på voro hopplösheten i Japans militära situation, bombardemangen, svälten, faran för den japanska kulturens framtid. Ledarna sades vara inkompetenta och bära skulden för lidandet. Militaristerna hade börjat kriget och hade därmed förstört Japans goda rykte. De brydde sig ej om soldaternas öde. Nyhetsförmedlingen vore otillförlitlig, vilket styrktes med citat ur kommunkéer, som allmänt kända händelser vederlagt. Japans folk skulle inte straffas utan befrias från militaristerna och insättas i sin suveränitet. Krigsfångar hade amerikanerna tagit i massor och de behandlade dem väl.

I samma mån som rent fysiska umbäranden började göra sig gällande och de militära motgångarna hopade sig kunde en rad tecken till desorganisation spåras. Spänningar uppkommo mellan de större grupperna i samhället. Syndabocksreaktioner vände sig mot minoriteter, såsom koreaner och kristna. Folk och regering anklagade varandra för motgångarna. Civila och militära organ bekämpade varandra. Primärgrupperna började upplösas, folk började tänka bara på egna intressen. Frånvarofrekvens och arbetaromsättning stegrades i industrin. Upplösningen av samkänslan i grupperna skapade otrygghet. Denna ledde till aggressivitet inom och mellan grupperna och skapade nya

klyftor dels mellan grupperna, dels mellan över- och underordnade inom grupperna. Ryktesspridningen blev allt intensivare, vilket var ett symptom på ökad känslomässig labilitet, ovisshet, ängslan och irritation. Så långt Leighton.

Atombomberna över Hiroshima och Nagasaki hade enligt U.S. Strategic Bombing Survey (130, USSBS: Japanese Morale, s. 3, 95 och 97, även 51, Janis: Air War and Emotional Stress s. 59 ff) en ringa moralisk effekt på det japanska folket i dess helhet. Deras verkan adderades till en vältalig rad omständigheter, som sade att kriget var förlorat. Därmed är givetvis icke sagt att icke atombomben under andra betingelser — såsom vetskap om dess existens, hot om atombombfällning, mindre krigströtthet — kan få högst avsevärd och ödesdiger moralisk inverkan.

De studier av den japanska moralen och motståndsviljan, som under kriget hade utförts på avstånd, samt de prognoser rörande krigsuthålligheten som gjorts inom Foreign Morale Analysis Division, FMAD, kunde efter kriget kontrolleras av U.S. Strategic Bombing Survey. Detta organ, som sökte utröna den strategiska bombningens psykologiska effekt, utförde efter krigets slut en omfattande intervjuundersökning i Japan, som syftade till att belysa, hur det japanska folket hade reagerat under de sista krigsåren. FMAD:s analyser och prognoser visade sig i det stora hela ha varit korrekta.

U.S. Strategic Bombing Survey hade en avdelning i London. Denna gjorde undersökningar av den strategiska bombningens psykologiska verkan i Tyskland. Efter kriget utfördes i Tyskland studier av bombningens moraliska effekt på ett representativt urval av tyskar. Denna utredning har liksom den motsvarande japanska publicerats och

erbjuder åtskilligt av intresse. (129, USSBS: German Morale). Bombningen hade ej den effekt som man hade väntat sig. De första stora bombanfallen verkade i viss utsträckning demoraliserande, men de därpå följande hade mindre psykologisk effekt. Personer ur högre socialgrupper, vilkas ekonomiska värden, inflytande och prestige i hög grad riskerades genom krigshändelserna, påverkades betydligt mera än personer ur arbetarklassen, på vilka bombningen hade en förhållandevis ringa moralisk inverkan. Det visade sig också, att graden av fruktan vid ett bombanfall ej hade något mera påtagligt samband med viljan till fortsatt motstånd. Personer, som blevo starkt skrämde, voro ej villigare att ge upp än de som förblevo lugna.

Opinionsmätningar och mera grundliga individualundersökningar av tyska krigsfångar utgjorde ett synnerligen viktigt underlag för det systematiska studiet av motståndarens reaktioner. Med jämna mellanrum utförda undersökningar av nytagna tyska krigsfångar klarlade dessa fångars reaktioner inför den politiska regimen, den militära ledningen, tilltron till seger etc. (3, Ansbacher: Attitudes of German Prisoners of War.) Därigenom kunde utvecklingstendenserna i den tyska motståndsviljan kontinuerligt följas. De tyska truppförbanden visade, även under svåra motgångar och intill de sista månaderna av kriget, en påfallande hög moral i form av bl. a. tro på tysk seger. Två vetenskapsmän, vilka tillhörde forskningsavdelningen inom Psychological Warfare Department, PWD, ha gjort denna företeelse till föremål för särskild analys (109, Shils o. Janowitz: Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht). De visa att denna moral och sammanhållning ej betingades av nationella ideal eller andra ideo-

logiska skäl utan berodde på det sätt, på vilket tyska armén kunde tillfredsställa soldaternas primära behov, individuella och sociala. En rad olika åtgärder i form av personalvård, personalersättning m. m. gingo ut på att bibehålla och stärka grupployaliteten och den enskilde soldatens trygghet i gruppen.

Bland de vetenskapliga arbetsuppgifterna har även ingått studiet av vad man brukar kalla folkkaraktärer. Det är här fråga om ytterst komplicerade fenomen, där endast ett fåtal faktorer kunna hållas under vetenskaplig kontroll. Under kriget i Nordafrika gjorde en engelsk psykiater på grundval av långvariga intensivintervjuer en intressant studie av tyska nationaldrag och den nationalsocialistiska ideologien. (26, Dicks: German Personality Traits and National Socialist Ideology). Amerikanska kulturanropologer analyserade det japanska nationalpsyket. (7, Benedict: Chrysanthemum and the Sword). De påvisa att propaganda med direkta uppmaningar till kapitulation vore tämligen verkningslösa. Man borde i stället omskriva detta tema i för japanerna mera tilltalande ord: hänsyn till det egna folket, landet och dess kultur, samarbete med amerikanerna mot militarister och junkrar.

Kriget och dess följdverkningar erbjuda mycket speciella betingelser för ett systematiskt vetenskapligt studium av motståndsvilja, opinionsreaktioner och propaganda. Hastigt växlande lägen och därav nödvändiggjorda snabba beslut göra det önskvärt att resultaten lämnas utan dröjsmål. Underlaget för forskningen blir, när det gäller fienden, fragmentariskt, och giltigheten i forskarnas hypoteser kan endast kontrolleras i begränsad omfattning. Det är därför klart, att forskarna i många fall inte bli i stånd att framlägga vetenskapligt

hållbara recept för handlandet. Men även om de ej förmå att ge entydiga råd i oklara lägen, så kunna de, som erfarenheterna under andra världskriget visat på grundval av kända eller sannolika faktorer medverka till ett bedömande av hur det psykologiska angreppet bör sättas in med största utsikt till framgång.

När det gäller det defensiva psykologiska försvaret av det egna folket, blir forskarnas tillgång både till grundläggande fakta och till data om gradvisa förändringar rikare och därmed också deras möjligheter att bidra till den psykologiska krigsinsatsen större.

I det ena som i det andra fallet är insamlingen av data av grundläggande betydelse och kräver på båda hållen en effektiv organisation, en även på psykologiska data inriktad underrättelsetjänst, ett i fred förberett arbete för att i betryggande tvärsnitt följa opinionsutveckling och reaktioner.

Synpunkter på propagandans psykologi

Gemensamt för all propaganda är att den utformas under hänsynstagande till auditoriets eller läsekretsens behov och inställningar. Ord och andra medel t. ex. bilder eller musik, användas i syfte att de som utsättas för propagandan skola fatta situationen på ett nytt sätt och i många fall få sina förväntningar inför framtiden ändrade. Man eftersträvar att hos lyssnare och läsare framkalla sådana uppfattningar och förväntningar, att de slutligen handla så som propagandans upphovsmän avse. Propagandan kan ej skapa nya inställningar och förväntningar ur intet. Den måste ansluta till de behov och inställningar som finnas mer eller mindre latent hos auditoriet.

Orden äro en del av människans miljö. De äro inte endast symboler för olika begrepp utan de upplevas också som

reella objekt. Genom att ge en företeelse en ny beteckning kan man ändra inställningen till den. Den psykologiska miljön kan ändras genom att vissa ord undertryckas eller nya ord införas. En del ord ha fasta känslotoner av positivt eller negativt slag. Man reagerar mindre på ordens abstrakta innebörd än på deras känslobetoning. Detta utnyttjar propagandan. Ord sådana som »krig», »frihet», »kapitalist», »demokrati», »fred» ha hos de flesta människor känsloläror. Genom att använda dessa ord på annat sätt än vad som varit brukligt, kan man framställa företeelser i önskad känslomässig dager. Efter erövringen av Tibet 1950 förklarades i en kommuniké, att »den fredliga penetrationen och befrielsen av det tibetanska folket nu är avslutad». Den brittiske författaren George Orwell har i sin bok »1984» skildrat en regim, som genom införandet av ett nytt språk »The New speak», inte bara söker hålla folket fångat i den egna propagandan utan också lyckas undanröja det språkliga underlaget för kritiskt tänkande. Genom att ordförrådet systematiskt minskas, blir det svårare att tänka kritiskt. »Religion» och »vetenskap» ersätts med ordet »Ingsoc», namnet på den saliggörande ideologien. Orwells vision har redan fått konkreta uttryck i det nuvarande kalla kriget. Ord som »krig», »fred», »demokrati» och »folk» användas nu i helt nya sammanhang, där ordens känslotoner dölja verkligheten. Sammanställningen »national-socialism» hade vid 1930-talets början en stark propagandistisk slagkraft i Tyskland. De nationellt inställda funno termen sympatisk, vilket även kom den av många bland dem mindre omtyckta socialismen till godo. För de socialistiskt inställda fick ordet nationalism bättre klang. Sammanställningen »folkdemokrati» innebär en dubbelladdning av positivt fär-

gade ord. Genom att etikettera förhållanden, som på särskilt sätt ha att göra med den enskildes eller en grupp individers behovsliv, kunna positiva eller negativa inställningar framkallas och i sista hand önskade handlingar utlösas.

Propagandan spelar på individens *känslor och behov*. Därför har den propaganda som syftar till att bryta människors motståndsvilja sin bästa marknad i situationer, då känslorna äro upprörda, då invanda vägar att tillfredsställa behov äro stängda, och då umbäranden och social oro härska. Ju stabila de sociala förhållandena äro och ju bättre samhället kan sörja för den enskildes materiella och andliga behov, desto mindre gensvar vinner en sådan propaganda.

Propagandan har sålunda störst effekt i en förvirrad och mångtydig situation. När den enskilde ej har objektiva hållpunkter för ett bedömande, kan propagandan ge honom andra hållpunkter som av honom uppfattas såsom objektiva. Det är därför som rykten och propaganda kunna få så stor effekt vid ett krigsutbrott, då händelserna hastigt avlösa varandra och då nyhetstjänsten lätt blir utsatt för störningar. Den enskilde medborgaren i en demokrati bedömer som regel världshändelserna och oftast även det inrepolitiska skeendet från de utgångspunkter som hans dagstidning och även radion ge honom. Skulle dessa hållpunkter undandras honom, faller han lättare offer för propagandan och godtar dess speciella tolkning av händelserna.

En viktig sida hos propagandan är dess strävan att få människor att *se* på förhållandena på ett *annat* sätt. Framförallt eftersträvar den att dra fram och helst förstora sådana aspekter som den enskilde i vanliga fall ej tänker på. Ironien är ett sådant medel, med vilket propagandisten skenbart ställer sig på

läsarens eller lyssnarens ståndpunkt, men för in ett nytt moment så att denne kommer fram till en ur propagandans synpunkt gynnsam slutsats. Ett exempel erbjuder i viss mån broschyren »Arier», vilken utan ett ord till kommentar avbildade ett antal nazistkoryféer i groteska poser och som spreds i Sverige under andra världskriget. Den svarta propagandan arbetar med samma metodik. Den ställer sig skenbart solidarisk med sitt auditorium men drar fram sådana aspekter på förhållandena, att slutsatserna bli de avsedda.

Propagandan når bäst resultat, om den tar hänsyn till de trosföreställningar, attityder och ideologier som äro förhärskande i den grupp, till vilken den vänder sig. I sin psykologiska krigsföring mot Japan följde amerikanerna rådet att ej angripa mikadons person. Den kommunistiska propagandan i Europa söker anpassa sin terminologi efter djupt förankrade västerländska värden.

Vad som här har sagts om propagandans möjligheter, ger även riktlinjer för hur den kan motverkas. Man kan nå betydelsefulla resultat med en *motpropaganda*, som avser att stärka motståndsviljan. Likaså kunna goda resultat vinnas med en *upplysningsverksamhet*, som syftar till att avslöja hur krigspropagandan arbetar och gör medborgarna kritiskt inställda mot propagandastoff.

Men det som bildar grunden för den psykologiska försvarsberedskapen är den normala miljön. En social standard som skapar materiell och personlig trygghet utgör en grund för andlig motståndskraft. Det är här icke endast fråga om tillfredsställandet av vissa materiella behov utan också om sådan personal- och socialvård i vidaste mening, som ger den enskilde en känsla av att det samhälle och den grupp han tillhör intressera sig för och lojalt eftersträva att hjälpa honom personligen.

Vid varje bedömande av en ny situation söker man regelmässigt falla tillbaka på de hållpunkter, som tidigare erfarenheter givit eller som man finner i sina vanliga informationskällor. Därigenom får man riktlinjer inte endast för bedömande av det inträdda läget utan även för sitt eget handlande i detta läge. I den för de flesta människor nya och skrämmande situation, som ett krigsutbrott medför, är det därför av stor betydelse att de vanliga samhällseliga informationskällorna stå allmänheten till buds. Tidningarna och radion spela härvid en avgörande roll såsom förmedlare av nyheter, kommunikéer, kommentarer, direktiv från myndigheterna etc. Det är oundgängligen nödvändigt att dessa informationsmedel under krig i största möjliga utsträckning få tillfälle att vägleda medborgarna. Därmed undanryckas möjligheterna för främmande propaganda att utbreda sin tolkning av skeendet. Snabb och saklig information är det bästa medlet att undvika den förvirrande och motsägelsefulla grumlighet som gynnar mottagligheten för fiendlig propaganda och rykten. Snabb och saklig information är också ett villkor för att bevara förtroendet både till nyhetstjänsten och till statsledningen.

Kärv uppriktighet från statsledningens sida ger vida mer än bedrägliga förespeglingar. Churchills ord om »blod, svett och tårar» är ett lärorikt exempel.

Det är inte bara hos den egna sidans läsare och lyssnare man måste eftersträva förtroende. Det är även nödvändigt att hos motsidans lyssnare och flygbladsläsare ge intryck av att de lämnade uppgifterna äro tillförlitliga. En propaganda, som för att vinna kortsiktiga fördelar till fienden sprider felaktiga uppgifter, som denne inom kort kan kontrollera, stjälper sig själv.

3. 1900-talets psykologiska krigsföring

Även om stridsåtgärder av direkt psykologisk innebörd i och för sig icke äro någon ny företeelse, så har dock detta århundrades stora världskrig inneburit genombrott för en psykologisk krigsföring av vida större mångfald och omfattning än tidigare. Första världskriget kom med genombrottet för masspropagandan som stridsmedel. Sedan dess har det psykologiska vapnets utveckling fortgått mot allt större mångsidighet och effektivitet.

Psykologisk krigsföring under första världskriget

Under första skedet av första världskriget inriktade sig de krigsförande på psykologiskt försvar. För både centralmakterna och ententen gällde det att efter en lång period av fredlig utveckling i Västeuropa stålsätta folken och framkalla vilja och förmåga att kämpa, att bära krigets bördor och lidanden. Särskilt på ententehåll blevo krigsmålen ett viktigt tema och de egna folkens anslutning till dem ett huvudsyfte. I viss utsträckning sökte man även för sin sak vinna opinionen i länder, som förblivit neutrala. Särskilt stor var båda sidornas iver att påverka Förenta staternas allmänna opinion. Till en början gjordes inga ansträngningar att med speciella, för krigsändamål tillkomna medel påverka fiendeopinionen. Propagandan var intimt förknippad med nyhetstjänsten. Så småningom växte det också upp en rik flora av broschyrer och böcker i propagandans tjänst.

Först mot slutet av kriget igångsattes, särskilt av ententemakterna, taktisk propaganda riktad mot fiendens soldater.

Eftersom man saknade erfarenhet av det nya vapnets bruk, brottades man med organisatoriska svårigheter. Militära instanser funno det under sin värdighet att »slåss med ord». Oklarhet rådde beträffande propagandaorganens anknytning till politisk och militär ledning och olika regeringsdepartement ville lägga dem under sig. Man gjorde redan tidigt en erfarenhet, som sedan ofta upprepats, nämligen att ämbetsmän och administratörer i regel inte lämpa sig för aktivt propagandaarbete utan att detta bäst sköts av specialister med bred utblick, av politiker, tidningsmän, författare och reklammän.

Karaktéristisk för första världskrigets propaganda var på ömse håll dess intensiva känsloladdning. Denna fann uttryck i vad man benämnt en »name-calling propaganda» med utnyttjande av sådana invektiv som »hunner» och »bocher». Skildringar av verkliga eller uppdyktade grymheter och skändligheter spelade en framträdande roll och uttrycket »Greuelpropaganda» vann burskap. Utomordentligt vanligt var även moraliserandet, vid vilket man gärna framställde sig själv som religionens och rättfärdighetens riddare och utmålade motståndaren som de onda makternas villiga redskap. Ett typiskt tyskt slagord var »Gott strafe England».

Karaktéristisk var också den ivriga

uppmärksamhet som ägnades »de undertryckta folkens» sak. Efter den ryska revolutionen och separatfreden i öster fick denna propaganda friare tyglar på västmaktsidan, då den nu kunde riktas lika mycket mot Ryssland som mot Österrike-Ungern och Tyskland.

Uppenbara lögnar och undertryckande av obehagliga fakta voro vanliga företeelser, som bidrogo till att på längre sikt försvaga propagandans effekt.

Den *brittiska* propagandan var av allt att döma den mest effektiva under första världskriget. Att tyskarna efteråt ha varit angelägna att tillskriva den en väsentlig del i sitt nederlag, måste dock ses mot bakgrund av deras allmänna strävan att finna nederlagets orsak i icke-militära faktorer. Hitler skrev i »Mein Kampf» att han lärt sig »oändligt mycket» av den engelska propagandaverksamheten.

Efter åtskilligt experimenterande med olika organ inrättades ett brittiskt »Ministry of Information». Detta i krigets slutskede bildade informationsdepartement hade till uppgift att leda den till utlandet riktade propagandan. Två kända tidningsutgivare, lord Beaverbrook och lord Northcliffe, stodo i spetsen för denna verksamhet. Den inåt riktade, defensiva verksamheten sköttes av »National War Aims Committee», vars benämning återspeglade den betydelse krigsmålen tillmättes i den psykologiska försvarsverksamheten. Dessutom funnos särskilda militära organ för den till egen trupp och till fientlig trupp riktade taktiska propagandan.

Den *amerikanska* propagandaverksamheten hann med hänsyn till Förenta staternas sena inträde i kriget inte få någon fastare form. Committee on Public Information, efter sin ordförande kallad »Creel Committee», inrättades både för nyhetstjänsten och för inåt och utåt riktad propaganda. Störs-

ta vikten lades emellertid vid arbetet på hemmafronten. I krigsmaktens högsta ledning ledde en propagandasektion taktisk propaganda mot tysk trupp. Denna arbetade i stor utsträckning med flygblad, vilkas tema var kapitulation.

Den *tyska* verksamheten var både organisatoriskt och metodiskt svagt utvecklad och präglades av ringa aktivitet och låg effektivitet i jämförelse med motsidans insatser. Det enda koordinerande organet var en några gånger i veckan samlad presskonferens med representanter från olika regeringsdepartement. På grund av den lösa samordningen och rivaliteten mellan civil och militär nyhetstjänst samt framför allt till följd av psykologiska metoder nådde den tyska propagandan blott förhållandevis blygsamma resultat. Redan nu begick den det svåra missgreppet — som senare i stegrad grad upprepats i olika diktaturstaters propaganda — att låta den utåtriktade propagandan präglas av egna känslor och uppfattningar i stället för att bygga på de främmande folkens.

Ett vittnesbörd om den betydelse, som tillmätts denna första stora insats av psykologisk krigsföring, utgör den omfattande litteratur, som föreligger om första världskrigets erfarenheter på området. Se exempelvis nr 22, 40, 42, 62, 78, 85, 89, 94, 107, 115 och 123 i litteraturförteckningen.

Ett tyskt propagandavapen konstrueras och prövas

Propagandan blev under mellankrigsåren både studerad och utnyttjad som utrikespolitiskt instrument.

Ett ingående studium ägnade man på tysk militär sida möjligheten att begagna psykologisk krigsföring som ett komplement till den militära krigföringen. En bakgrund för det tyska intresset var den i militära kretsar omhuldade tan-

ken, att nederlaget hade kommit därför att man inte hade sört för ett defensivt psykologiskt försvar, särskilt i hemorten, vilken ansågs ha vållat sammanbrottet.

Så småningom började man i riksvärnets ledning att bearbeta tillgängliga erfarenheter. I och med regimförändringen 1933 och upprustningen ökades intresset och studierna inriktades på offensiv psykologisk krigsföring. Som ett representativt uttryck för denna tendens kan nämnas det arbete, som överste Albrecht Blau gav ut 1937 under titeln »Geistige Kriegführung. Propaganda als Waffe» (11). För Blau, som varit stabsofficer i första världskriget och som efter detta doktorerat i reklampsykologi, var krigspropagandan en viktig del av det totala kriget. Den borde enligt honom utnyttjas till att redan före de militära operationernas inledande men framför allt i själva spelöppningen skapa defaitism, förvirring och panik. För att öka effekten borde den samordnas med de politiska och militära åtgärderna.

Efter bokens utgivande knöts Blau till tyska överkommandot, där mot slutet av 30-talet operativa förberedelser synas ha blivit utförda för en rad nervkrigsoffensiver.

Detta militära studium motsvarades av utvecklingen på politisk sida, där inte bara i Tyskland utan också i andra diktaturer propagandan enligt Lenins recept blev allt mera utnyttjad för att öka regimens makt både inåt och utåt.

Ett intensivt nervkrig ingick som ett väsentligt led i de oblodiga erövringarna av Österrike och Tjeckoslovakien. Å ena sidan underströks genom propagandan hotet om väpnad aktion med redan sammandragna militära styrkor, igångsattes rykteskampanjer och stimulerades de nazistiska och nazistorienterade organisationerna i de hotade län-

derna till att understödja de tyska kraven. Å andra sidan följdes varje nytt steg av försäkringar om att detta vore det sista önskemålet och att Tyskland inte ville bryta freden utan tvärtom önskade komma till fullt samförstånd med övriga makter.

Psykologisk krigsföring under andra världskriget

Den psykologiska krigsföringen under andra världskriget fick i mycket en annan prägel än under det första. Den tekniska utvecklingen hade skapat radion och hade gjort flyget och filmen långt mera användbara för hithörande syften än förra gången. Mot varandra stodo nu helt motsatta världsåskådningar, vilket inte kunde undgå att prägla kriget om känslor, åskådningar och åsikter. Innan Ryssland dragits in i kriget var gränslinjen klar mellan å ena sidan diktaturstater med expansionskrav, och på andra sidan demokratiska stater, som kämpade för bibehållande av yttre och inre frihet. Sedan Sovjetunionen blivit anfallen, voro de ideologiska motsättningarna icke längre lika renodlade. Men kvar stod de västliga staternas krigsmål oförändrat, sådant det uttrycktes i Atlantchartans budskap.

Den tyska psykologiska krigsföringen under andra världskriget kom helt naturligt att starkt förändras efter händelsernas förlopp. I början dominerade den offensiva psykologiska krigsföringen, efterhand blev det defensiva elementet allt starkare.

Under de båda första krigsåren följdes det strategiska schema, som hade uppgjorts mot slutet av 30-talet och som så framgångsrikt tillämpats vid annekteringen av Österrike och Tjeckoslovakien. Nervkrigsmetoden var ett betydelsefullt moment såväl i det förmilitära stadiet av aggressionerna som framför allt i samband med de militä-

ra spelöppningarna. Diplomatiska påtryckningar, offentligt framförda politiska krav, propagandistisk uppladdning av atmosfären samt slutligen militära aktioner följde i tur och ordning.

Ibland blev förloppet starkt förkortat och stundom ordningsföljden omvänd, när man ville överraska med blixtagrepp. Mot Danmark och Norge förekom sålunda ingen nervkrigsoffensiv före den 9 april. Dock visades några dagar tidigare, bland annat i Köpenhamn och Oslo, inför inbjudna militärer en film om Polens erövring, som tydligen var avsedd att ge en bild av den tyska krigsmaskinens överväldigande styrka.

Under första krigsvintern, då i väster det tillstånd av ömsesidig inaktivitet rådde, som man har kallat »the phoney war», var även den utåtriktade tyska propagandan i viss mån återhållsam. Man hade ännu inte slutat att hoppas på en fredsuppgörelse med de västliga staterna och hoppades framför allt på att Frankrike skulle falla ifrån. På fransmännen inriktades denna tid en insmickrande propaganda, som betonade Tysklands fredsvilja och vilja till samarbete och som samtidigt misstänkliggjorde engelsmännen för att i själviskt syfte missbruka sina allierade, som de varken kunde eller ämnade ge något avgörande understöd; med slagordet om engelsmännen som kämpade till sista fransman tillspetsades denna suggestiva tankegång.

När sedan kriget på allvar släpptes lös mot de västliga staterna, blev tonen mot fransmännen en annan. Nu gällde det att hos dem utveckla känslan av egen svaghet, vilket skedde lika mycket

genom påståenden om deras moraliska svaghet som genom framhävande av Tysklands militära överlägsenhet. Som ett ackompanjemang till de tyska truppernas snabba genombrott och framryckning verkade en propaganda, som med hot ville skrämma till underkastelse. Även sedan Frankrike givit upp, fortsatte tyskarna att i sin till fransmännen riktade propaganda söka framkalla och stimulera en känsla av moralisk underlägsenhet och politisk maktlöshet.

I taktiskt syfte använde tyskarna allihanda psykologiska medel för att underlätta de militära operationerna. Vid storanfallet mot Holland, Belgien och Frankrike i maj 1940 spriddes såsom tidigare antytts alarmerande rykten om tyskarna och deras oemotståndlighet. Dessa rykten bidrogo till att civilbefolkningen drevs ut på vägarna till avsevärt men för de allierade trupperörelserna. Paniken bland människohoparna ökades avsiktligt genom vrålet från störtbombarnas sirener och beskjutning med kulsprutor.

Tilltron till och följderna av dessa rykten berodde i Frankrike säkerligen i icke ringa mån på bristerna i den officiella informationstjänsten, som gav uttryck åt överdriven optimism och som uppenbarligen icke åtnjöt förtroende hos pressen.

I luru hög grad propagandans insatser före och under erövringen av Frankrike övade inflytande på den franska statsledningen är vanskligt att bedöma. Att den tyska psykologiska krigsföringen underlättade de militära operationerna i samband med storganreppet mot Holland, Belgien och Frankrike är dock ställt utom tvivel.

Madrids försvarsråds affisch »Vinn kriget» återges i anslutning till bilder av andra världskrigets propaganda. På bilden intill visar Churchill V-tecknet som han lanserade. I mitten två satiriska ordförklaringar ur den brittiska broschyren »Nazi-German in 22 Lessons». Bildraden nedtill visar hur tyskarna utnyttjade serietechniken i den kolorerade pamfletten »Der hochherzige John Bull und die kleinen Nationen».

Todos con
un pensamiento
único:

GANAR la GUERRA

sin lo cual se derrumbarán
las conquistas de nuestra nueva República

LESSON 1

PEACE OFFER

(Das Friedensangebot)

An invitation to stop fighting and give the aggressor what he wants, backed by a promise that the aggressor will not attack you again, until he wants something else.

LESSON 10

NON-AGGRESSION PACT

(Nichtangriffspakt)

A declaration of war.

John Bull: Auf, über Belgien ins Ruhrgebiet!

Auch in Belgien gibt es schöne Sachen.

Siegreich heim nach England!

WHEN YOU GO OUT
DON'T CROW ABOUT...THE THINGS YOU KNOW ABOUT

HUGE SUCCESS OF THE SALVAGE CAMPAIGN

Housewives 'fall in'
on the march to victory

PAPER—It means more ammunition, so collect every bit of it. Paper is also wanted for many other purposes.

METAL—It means more guns, so collect every scrap of it. Tanks, ships and munitions of all kinds need metal.

BONES—They mean more planes, so collect them all. They are wanted, too, for explosives and fertilisers.

Remember always to put out paper, metal, bones, separately by your dustbin.* They will be collected and they will be used. They are wanted urgently.

*Also food waste for pigs, if collected in your district.

UP HOUSEWIVES AND AT 'EM!

ISSUED BY THE MINISTRY OF SUPPLY

TWICE IN A LIFETIME

Belgium
1914...1940

Skrämselpropaganda — som tyskarna kallade »Einschüchterungspropaganda» — förblev ett påtagligt element i den tyska psykologiska krigföringen. Man ville vinna snabba resultat genom hot om militära aktioner. Efter Frankrikes kapitulation hotade Hitler att »utradera» Englands städer. Detta sades vara repressalier för brittiska bombardemang av tyska orter. Syftet var i själva verket att mjuka upp motståndsviljan i Storbritannien; man hade ännu inte upphört att hoppas på att engelsmännen skulle ge upp och sluta fred.

Mot England blev denna kombinerade insats av bomber och propaganda utan avsedd verkan.

Angreppet mot Ryssland och det allierade bombkriget mot Tyskland ställde efterhand den tyska propagandaapparaten inför nya problem. Den fick under krigets senare skede alltmera inrikta sig på att söka förminska verkningarna av fiendens framgångar.

Den västerut riktade tyska propagandan fick i fortsättningen av kriget föga eller ingen effekt. Så länge de tyska vapnen hade framgång, så länge hade propagandan en grundval att bygga på. När de stora segrarna och erövringarna förbyttes mot stillastående och återtåg och därmed fiendefolkens förhoppningar om slutlig seger övergingo till en allt starkare förvissning om tyskt nederlag, sjönk verkan av den till utlandet riktade propagandan ned mot nollstrecket. Den hade också, bortsett från det militära läget, särskilda svårigheter att kämpa med. I de främmande länderna blev den inte understödd av en censur, som uteslöt för nazismen, för den tyska militära krigför-

ringen och för den tyska propagandan belastande fakta och synpunkter. I de främmande länderna vände den sig till en publik i ett på många sätt annat utgångsläge; bland annat hade denna icke tidigare varit föremål för en lika intensiv propaganda som den tyska befolkningen bearbetats med alltsedan partiets makttillträde.

Den tyska propagandan till utlandet kunde icke anpassa sig till dessa främmande förutsättningar, som dessutom företedde skiftningar från land till land. Till stor del uraktlät man att söka omforma propagandamaterialet med hänsyn till den utländska publiken, utan nöjde sig med att helt enkelt ge utlandet en översättning av vad som sades till hemmaopinionen. Men även när man bemödade sig att framställa ett för olika främmande länder avpassat propaganda- och nyhetsmaterial slogo försöken ofta slint. En väsentlig motverkande faktor låg i det nazistiska autoritära systemet och den ideologi detta hade utbildat. Genom dem bands propagandamakaren till händer och fötter, så att han inte kunde eller vågade tala med sådana ord och använda sådana symboler och tankar som kunde fånga främlingar. En avgörande faktor utgjorde den nazistiska regimens egna gärningar, som inte kunde fördöljas. Förföljelserna, massmorden, världshärskarsträvandena och herrefolksmymen skapade en motvilja som inte ens den skickligaste propaganda hade kunnat övervinna.

I sin strävan att vidmakthålla den tyska motståndsandans sökte den tyska ledningen dels att med hjälp av terror och censur förhindra moralupplösande

Liksom på föregående sida visas här prov på propaganda till den egna sidan. Upptill en brittisk och en amerikansk tystnadsmaning: »Gal ej om vad du vet», och »Löst prat kostar liv, håll tyst om trupp rörelser, sjötransporter och krigsmateriel». Nedtill en maning till brittiska husmödrar att tillvarata avfall samt det talande omslaget på en belgisk broschyr: »För andra gången under en livstid».

verksamhet och uttalanden, dels att med en omfattande och mångsidig propaganda och med sociala välfärdsåtgärder mot krigets verkningar stärka moralen. Den inåt riktade propagandan har gjorts till föremål för en framställning i den amerikanska rapporten »The Effects of Strategic Bombing on German Morale (129)», vilken härnäst följes i stora drag.

Den tyska pressen och radion dirigerades och samordnades både genom censuren och genom en oavbruten ström av direktiv, som kunde vara mycket detaljerade. Filmen fick ett starkt inslag av journalfilm, dokumentärfilm och stridsskildringar. Starkt anlitade propagandaformer voro offentliga tal, som utförligt reproducerades i press, radio och film, liksom opinionsmöten och demonstrationståg, som huvudsakligen anordnades av det nazistiska partiet. Dessutom fungerade ett nät av spridare av muntlig propaganda, vilka regelbundet mottogo direktiv med uppgift om slagord som skulle spridas och rykten som skulle bekämpas. Hjälp till bomboffren ägnades stor uppmärksamhet i propagandan.

Propagandans innehåll varierade föga. Förutom de äldre standardingredienserna — Hitlers storhet och ofelbarhet, judarna, det kommunistiska hotet — spelade man nästan oavbrutet på följande teman under hela kriget:

Tidigare och aktuella framgångar utnyttjades och kommande framgångar utlovades.

Fienden förtalades i syfte att framkalla allmänt hat mot honom.

Splittring mellan de allierade framställdes som oundviklig om inte överhängande.

Följderna av ett nederlag framställdes i mörka färger.

Fiendens lidande och förluster överdrevs.

Individuella och kollektiva hjältedåd av tyskar lovprisades.

Partiets bidrag till tyska folkets sociala välfärd gjordes varje tysk ständigt uppmärksam på.

Redan kort tid efter det att de stora bombangreppen mot Tyskland börjat, inkommo rapporter om att motståndssandan påverkades. I juli 1941 fick pressen direktiv om att dess meddelanden om bombangrepp skulle understryka det tyska luftvärnets effektivitet och trycka på positiva drag, såsom namngivna enskilda personers effektiva inskridande för att släcka brandbomber. Meningen vore att ge ett intryck av att lidandet i bombade orter vore lika stort och insatsen där lika viktig som vid fronten. Två år senare gavs liknande direktiv: i meddelanden om bombangrepp och i synnerhet svåra sådana finge skadorna inte understrykas utan skulle det mod, som befolkningen och civilförsvarsstyrkorna visat, framhävas.

Ett tema blev också, att bombningar förstärkte motståndssandan. »Järnet hårdnar under hammarslagen».

Beskyllningar mot det fientliga flyget för terror gavs stor plats i propagandan om luftkriget. Man talade om engelsmännens och amerikanernas barbariska strävan att tillintetgöra tyska kulturminnen och om den terror de utövade genom sin vana att »nästan uteslutande» rikta sina angrepp mot civilbefolkningen. Man försökte även väcka föreställningar om att luftangreppen framkallade ett våldsamt hat mot fienden.

Stora ansträngningar gjordes också för att hejda och bemöta misstankar om att Tysklands styrka i luften inte vore tillräcklig. Man pekade på vedergällningsåtgärder, framhöll de allierades stora förluster av flyg och misstänklighet gjorde den allierade propagandans sakuppgifter. När en gång flyget kunde dras från östfronten, skulle engelsmännen få känna på vad det tyska flyget verkligen förmådde.

Senare, när krigsläget i Ryssland försämrades, valde man en annan linje

och tonade ned löftena om vedergällning. Nu blevo de hemliga vapnen det stora propagandatemat. Då propagandakampanjen om dessa vapen öppnades i juni 1944, väcktes till en början stora förhoppningar, som följdes av besvikelse, när de inte snabbt uppfylldes. De svåra motgångarna vid fronterna medverkade också till att tron på de hemliga vapnens förmåga att vända krigslyckan sjönk i snabb takt. Jämsides därmed undergrävdes förtroendet till den nazistiska partiregimen och dess propaganda.

Den nazistiska inåtriktade propagandan var ställd inför stora svårigheter därigenom att bakom den tyska opinionens likriktade fasad doldes starka motsatser. Att det tyska samhället likväl kunde hållas under nazistisk kontroll ända fram till sammanbrottet, var delvis resultatet av terrorn och av en hopplöshet och passivitet, som orsakades av att man inte såg något alternativ, men det berodde också i hög grad på den inre propagandan.

Att mot slutet den yttre sammanhållningen ingalunda motsvarades av en inre, visa resultaten av en efter kriget gjord amerikansk opinionsundersökning. Denna sökte bland annat utröna tilltron till nyhetsförmedlingen. Personer bosatta i städer som varit utsatta för bombning tillfrågades om tidningarna och radion efter ett bombanfall korrekt hade beskrivit det allmänna tillståndet i den tillfrågades stad. Enligt svaren funno 21 procent av de tillfrågade den tyska nyhetsförmedlingen tillförlitlig, medan 16 procent ansågo den stundom pålitlig och stundom icke pålitlig och 54 procent ansågo den helt opålitlig. (129, United States Strategic Bombing Survey: German Morale, vol. 1, s 77.) Dessa svar och resultaten av andra frågor med liknande syfte peka på att gott och väl halva den tyska civilbefolkning-

en var skeptiskt inställd till den tyska propagandan. Det är dock uppenbart att den kritiska inställningen var svagare i början av kriget och att de siffror, som den efter kriget verkställda undersökningen gav, endast kunde anses representativa för de sista krigsmånaderna och kunna ha rönt inflytande av krigets utgång.

Om den tyska psykologiska krigsföringen dominerade under början av andra världskriget, så kom den *västallierade* att bli den både till omfattning och verkan viktigaste under senare delen av kriget. En given anledning härtill var att de militära motgångarna under de första krigsåren starkt försvårade en effektiv psykologisk krigsföring. Ett andra huvudskäl var att man icke vidtagit målmedvetna förberedelser för psykologisk krigsföring i större omfattning så som tyskarna gjort. Den brittiske författaren Bruce Lockhart, som blev chef för det verkställande organet i spetsen för den brittiska propagandaverksamheten till fienden och till länder ockuperade av denne, gör i sin bok »Nu kommer notan» (75, s.203) gällande att regeringens okunnighet om propagandans, särskilt radiopropagandans, teknik och möjligheter räckte onödigt länge. Han tillägger att detta var en olägenhet, som berodde på underlåtenheten att före kriget planlägga någon propagandaverksamhet.

De västallierades uraktlåtenhet att redan före världskriget förbereda sin psykologiska krigsföring fick menliga följder icke minst beträffande organisationen av verksamheten. Man fick improvisera och det dröjde rätt länge innan de brittiska och amerikanska organen för psykologisk krigsföring fått fasta former. En närmare redogörelse för viktigare organ i Storbritannien och Förenta staterna lämnas i kapitel 14.

Den västallierade propagandan kunde visserligen bygga på sådana slagord som frihet och demokrati men hade i jämförelse med den nazistiska en viss nackdel genom att tala för vidhållande av något före krigsutbrottet befintligt och inte kunna bjuda på något ideologiskt nytt och medryckande. Denna nackdel gjorde sig främst gällande vid propagandan till det tyska folket. Det var svårt att påverka även den ickenazistiska delen av tyskarna också sedan krigslyckan vänt sig. Härtill bidrog emellertid i hög grad att man inte hade någon »förhoppningsklausul» för tyskarna. För att påskynda tyskarnas benägenhet att ge upp kampen var det självfallet önskvärt att kunna ge dem hopp om ett drägligt liv efter kriget. Alla försök att finna lockande propagandateman utan att dock ge direkta löften om behandlingen efter kriget fingo uppges efter proklamationen 1943 om kravet på ovillkorlig kapitulation. Detta krav kom att bli grunddirektivet för propagandan till fiendefolken. Innehållet i Atlantchartan kunde i praktiken ej användas som tema till fienden. Chartan kunde däremot återopas i propagandan till de tyskockuperade folken. Denna verksamhet hade naturligt nog mycket lätt att vinna gehör. Frihetskärleken och de tyska ockupationsmetoderna i förening bildade en gynnsam grund.

Karaktéristiskt för den västallierade psykologiska krigsföringen var att den jämfört med den tyska i hög grad arbetade på lång sikt och endast i mindre utsträckning omfattade egentlig skrämsepropaganda. En annan markant skillnad var att den sökte undvika lögnen åtminstone i sådana uppgifter som motsidan kunde kontrollera och vederlägga. Man sade icke hela sanningen, men vad som sades var i regel korrekt. Vikten av denna »sanningens

strategi» har inskräpts av både brittiska och amerikanska experter. Lockhart skriver till exempel att han från första stund sökte hävda principen att effekten av den brittiska offentliga propagandan stod i direkt proportion till dess korrekthet. (75, Lockhart s. 183.) Denna uppfattning bygger på den nära till hands liggande synpunkten att om en propaganda skall kunna få god verkan, så måste mottagarna ha tilltro till vad som sägs. Samtidigt som briter och amerikaner sökte bygga upp sådan tilltro hos tyskarna för sin propaganda, sökte de undergräva tron på nazistregimens uppgifter. Den tyska propagandan var mindre nogräknad och erbjöd alltemellanåt goda tillfällen till vederlägganden. Ett känt exempel är följande. I oktober 1941 lät rikspresschefen dr Dietrich vid en presskonferens i Berlin meddela att kriget i öster praktiskt taget var slut och att endast en rad rensningsaktioner återstodo. Sedan de följande krigshändelserna i öster åstadkommit en lång rad dementier av detta påstående, utnyttjade briterna det förhastade meddelandet genom att varje år på dagen för presskonferensen kasta ned flygblad med en faxsimile av första sidan i »Völkischer Beobachter», där »sensationen» återgivits i braskande rubriker.

Den brittisk-amerikanska psykologiska krigsföringen använde sig huvudsakligen av rundradion och flygblad. Mot slutet av kriget tillkom högtalarpropaganda vid fronten. Dessutom förekom en på sina håll livlig verksamhet av hemlig natur, därvid många olika former för andlig påverkan användes, till stor del i samverkan med de underjordiska motståndsrörelserna.

Inom radiopropagandan dominerade den brittiska verksamheten. BBC:s sändningar blevo kända och efterlängttade inom de ockuperade länderna.

Också i de neutrala staterna var intresset för dem stort. Bland tyskarna steg antalet lyssnare stadigt trots förbudet mot lyssnande till utländsk radio. Enligt amerikanska undersökningar lyssnade mot slutet av kriget 51 procent av den tyska befolkningen till allierad radio. Av dem hade en tredjedel eller 17 procent börjat lyssna redan 1939 eller dessförinnan, medan 30 procent började under det kriget pågick. 4 procent angav ej tiden för början. (129, United States Strategic Bombing Survey: German Morale, vol. 1, s. 77.)

Omfattningen av den brittiska radiopropagandan var avsevärd. Enligt Lockhart sändes varje dygn 160.000 ord på 23 språk. Drygt en femtedel gick till Tyskland, en enligt Lockhart kanske något hög andel, då han anser att BBC:s Europatjänst uträttade sitt bästa arbete i de ockuperade länderna. (75, Lockhart, s. 199.)

Som ett prov på hur uppskattade BBC:s sändningar voro bland de ockuperade skola här citeras några rader ur »La propaganda, nouvelle force politique» av fransmannen Jaques Drien-court (30, s. 9):

»Det är BBC som Europas förtryckta folk ha att tacka för den andliga näring som, trots de hinder fienden reste, dagligen bjöds under mer än fyra år.

År 1940 blev Storbritannien den europeiska frihetens tillhåll och sista fäste. BBC blev dess språkrör genom fyra år.

Dess Europatjänst lades upp så att journalister och engelska förgrundsmän kunde vända sig till varje folk på kontinenten på dess eget språk. Den gjorde det möjligt för landsflyktiga ledare från länder, som invaderats av Tyskland, att dagligen komma i förbindelse med sina landsmän för att stärka deras tro, skänka dem hopp och stålsätta deras motståndsvilja. BBC blev en europeisk institution, talesmannen för den fria världen i opposition mot nazistvåldet, och gjorde det möjligt för de ockuperade nationerna att behålla en kontakt med den demokratiska världen.»

Det av Churchill lanserade V-tecknet, den för de allierade och de ockuperade samlande symbolen, gjordes känd genom radion och utnyttjades i och mellan programmen. En starkt suggestiv verkan hade ödestemat ur Beethovens femte symfoni (V), som var anropssignal för radioprogrammen.

Även i sändningarna till tyskar torde BBC ha haft bättre verkan än den amerikanska och den ryska radion. Bland orsakerna till framgången hos tyskarna kan nämnas att BBC för sina tyska sändningar använde engelsmän, vilka visserligen talade en perfekt tyska men med lätt engelsk brytning. En genomgående erfarenhet var att en inhemsk röst ansågs tillhöra en »förrädare», medan en främling talande det egna språket accepterades lättare. Vidare präglades BBC:s sändningar av lugn och kultiverad saklighet och motvilja mot överdrifter. Både den sovjetryska och den amerikanska radiopropagandan voro känslomässigt laddade. Särskilt den amerikanska propagandan innehöll abstrakta uttalanden om »frihet» och »demokrati», som vunno betydligt mindre genklang än den engelska sakligheten.

Den anglosachsiska flygbladspropagandan, som började redan de första krigsdagarna, fortgick under hela kriget och fick efter landstigningen i Normandie i juni 1944 en särskilt stor användning i den taktiska propagandan till tysk trupp och till civilbefolkningen i närheten av stridsområdet. Inalles distribuerades i Europa under sista krigsåret 6 miljarder flygblad från västallierat håll. Även nyhetsblad i form av miniatyrtidningar trycktes och spriddes från flygplan över den tyska frontsidan. Flygbladen gavs ibland form av enkla bruksföremål eller vecklades kring sötsaker och cigaretter. Ett annat sätt att väcka intresse var att låta ett flygblad börja på exempelvis följande

de sätt: »Varning! Ta inte upp det här flygbladet. Gestapo har förbjudit Dig att veta sanningen.»

Om den *sovjetryska* psykologiska krigsföringen under andra världskriget föreligga icke så ingående uppgifter. Ryssarna förde en omfattande radio-propaganda och vid fronterna användes flygblad och andra psykologiska medel i en av allt att döma tämligen stor utsträckning och i rik variation. Ett stort upplagt försök i den till tyskarna riktade propagandan innebar utnyttjandet av tillfångatagna tyska officerare. General Paulus var här huvudfiguren. Ryssarna tyckas inte ha haft nämnvärda framgångar med sin propaganda till tyskarna.

I högre grad synas ryssarna ha inriktat sig på defensiva åtgärder för att upprätthålla motståndsansan inom den egna krigsmakten och den egna befolkningen. Det kan vara av intresse att notera att här skedde en omsvängning i förhållande till den inhemska propagandan före kriget. Det kommunistiska partiet hölls nu mera i bakgrunden och i stället sökte man stärka fosterlandskänslan genom att framhålla rent nationella ryska värden. Den ryska historiens hjältegestalter frammanades. Regimen upptog samverkan med den ortodoxa kyrkan, vars förböner för rikets bestånd gavs publicitet. Stalin manade till kamp för att skydda den heliga ryska jorden och de sovjetryska författarna anslogo nationella tongångar.

Nordiska erfarenheter av psykologisk krigsföring m. m.

Under andra världskriget gjordes i Norden olika erfarenheter av psykologisk krigsföring och närstående former av informations- och upplysningsverksamhet. Av särskilt intresse äro dels de finska erfarenheterna av good-will-propaganda före och under vinterkri-

get 1939/40 och av taktisk psykologisk krigsföring mot sovjetrysk trupp, dels de norska och danska erfarenheterna av upplysning och propaganda från en exilregering till ockuperade länders befolkning.

Det första *finska* kriget var ett isolerat krig utan yttre samband med andra världskriget. Finland stod ensamt och för den finska statsledningen var det en viktig uppgift att söka stöd utomlands i form av ekonomiskt bistånd, rustningshjälp och frivilliga.

Under hösten före krigsutbrottet bereddes Finlands sak i den nordiska och västliga pressen en stor och välvillig publicitet. Detta berodde dock mindre på en väl genomförd informationsverksamhet från finsk sida än på själva saken och på den sympati som Finland av gammalt åtnjöt och som starkt ökats genom hotet mot dess frihet. Det fanns då endast ett i utrikesministeriet ingående, föga omfattande organ för den utländska presstjänsten, och detta måste plötsligt ta hand om ett mycket stort antal journalister från Europa och Nordamerika. När sedan krig brutit ut, utvidgades detta informationsorgan starkt med huvudsakligen från universitetet rekryterad personal. Det blev nu som Statsrådets informationscentral mera fristående. Dess ställning förbättrades ytterligare när det fick en därtill förordnad minister som särskild företrädare i statsrådet.

Under krigets första del uppstodo vissa svårigheter för samarbetet mellan informationscentralen och högkvarteret. Detta berodde framför allt på det stora avståndet mellan den i huvudstaden verksamma informationscentralen och det till landsorten förlagda högkvarteret liksom också på svårigheten att snabbt komma i telefonkontakt. Sedan vissa organisatoriska åtgärder vidtagits samt bättre kontakt vunnits genom

upprättande i huvudstaden av ett organ för högkvarterets pressverksamhet, blev samarbetet mellan informationscentralen och högkvarteret smidigare och effektivare. Det förtjänar i detta sammanhang påpekas att den militära ledningen icke under tiden före kriget förfogat över någon effektiv pressavdelning med journalistiskt skolad personal, liksom att regeringens informationsorgan icke hade kunnat förbereda sin krigsmässiga verksamhet under fred och sörja för en klar avgränsning av den militära nyhetstjänstens kompetensområde. Här liksom i andra länder underströko erfarenheterna vikten av enhetlig ledning av den statliga informationsverksamheten, av klar gränsdragning och av att verksamheten är förberedd i fred.

Vid sidan av att biträda de normala publicitetsorganen ägnade sig »Statsrådets informationscentral» åt att främja upplysning på andra vägar, genom att medverka till utgivande av broschyrer och böcker och genom att skapa möjlighet för sårade krigsdeltagare att föreläsa föredragsturnéer utomlands.

Under det andra kriget, som fördes i allians med Tyskland, blev den utåt riktade upplysningsverksamheten av annan karaktär än förut. Betydelsefullt, i synnerhet på längre sikt, var det dock att även i de med Sovjet nu allierade västmakterna och i Sverige kunna bibehålla mesta möjliga good-will.

I Finland gjorde man under båda krigerna även värdefulla erfarenheter av militär taktisk propaganda, vilka inte skola närmare beröras här. De visade emellertid att finnarna i speciella lägen kunde med taktisk propaganda påverka soldater på fiendesidan så att de gävo sig utan att strida till det yttersta.

Den tyska ockupationen av *Norge* slutfördes först efter månadslånga strider. Redan under den norska statsled-

ningens gradvisa återtag norrut förekom en genom radion till Norges folk riktad propaganda, vilken motverkade den nazistiskt dirigerade propagandan från radiostationer i tysk hand. När sedan regeringen med konungen i spetsen överflyttat till London, ordnades därifrån en omfattande upplysningsverksamhet i olika former. En tidskrift på engelska gavs ut för att nå en mera kvalificerad opinion i de allierade länderna. Likaså utgavos tidningar på norska för norrmän utomlands. Av stor betydelse för den norska hemmfronten blevo de skickligt upplagda norska radiosändningarna från BBC. Den nazistiskt likriktade bild av läget, som i Norge lämnades av radion och en strängt kontrollerad och dirigerad press, vann aldrig tilltro bland den norska allmänheten, som genom norrmännen i BBC fick bättre besked.

Den norska motståndsrörelsen i hemlandet kom även att utöva en betydelsefull upplysningsverksamhet, genom personliga kontakter, genom böcker och framför allt genom så kallade illegala tidningar, vilkas innehåll direkt eller indirekt nådde en stor del av landets befolkning. Upplysningsverksamheten i Norge, från Norge och till Norge koordinerades efterhand effektivt.

Det tyska besättandet av *Danmark* gick mycket hastigt. Statsledningen gavs varken tid eller tillfälle att bedriva någon psykologisk försvarsverksamhet. Efter hand utvecklades dock en motståndsrörelse, som särskilt efter ockupationsregimens skärpning och regeringens avgång fick stor omfattning. Från London, där de fria danskarna tidigt bildat ett aktionscentrum, organiserades en framgångsrik upplysningsverksamhet. Även den danska beskickningen i Washington medverkade i kampanjen för att sprida upplysning om det motstånd som danskarna gjorde.

Ökad kraft fick upplysningsverksamheten utomlands sedan Christmas Möller lämnat Danmark och begivit sig till London, varifrån han riktade vägledande appeller till sina landsmän. I takt med den övriga motståndsrörelsen utvecklades hemma i Danmark en kraftfull underjordisk press. Samtidigt härmed utgavos i stor utsträckning legala upplysningsskrifter med nationell syftning.

En samlande symbol för motståndandan blev både i Danmark och i Norge konungens person.

Det kalla kriget

Avspänningen i den utrikespolitiska atmosfären efter vapenstilleståndet 1945 blev kortvarig. Redan från början förekommo starka meningsmotsättningar inom Förenta nationerna och vid förhandlingar som fördes mellan stormakterna uppnåddes inte samförstånd. Den av kommunisterna genomförda omvälvningen i Tjeckoslovakien 1948 ökade motsättningarna liksom också den efterhand allt hårdare ryska kontrollen över övriga östeuropeiska randstater, vilka upprustades. Bildandet hösten 1947 av Kominform såsom ersättning för den upplösta Komintern och undertecknandet 1949 av Atlantpakten markerade ytterligare de rådande motsättningarna. I det »kalla krig» som alltjämt pågår är propagandan ett viktigt vapen på både öst- och västsidan. Det har blivit en öppen kamp om själarna, allt intensivare åtgärder vidtas för att skapa opinion för den egna sidan och mot den andra.

Härvid förfogade *östsidan* redan från början över en propagandaapparat, som var ett väsentligt medel för att påverka hemmaopinionen inom det vidgade sovjetväldets statssystem och som kunde användas för maktpolitiska syften även utanför Sovjetunionens makt-

område. Bland annat genom Kominform upprätthölls fasta förbindelser med kommunistpartierna utomlands, vilket underlättade en omfattande distribution och dirigering av propagandan.

På *västsidan* dröjde det ganska länge, innan man fick organisatoriska och ekonomiska resurser för propaganda-verksamhet av större mått. Man hade — och har fortfarande — ganska små möjligheter att nå opinionerna på andra sidan järnridån.

Att lämna en fullständig och helt rättvisande redogörelse för de propagandaåtgärder, som vidtagits efter 1947/48, är ej möjligt. Av tillgängliga fakta framgår dock att man på båda sidorna sätter in betydande resurser i denna verksamhet.

Liksom i övriga moderna totalitära stater är i *Sovjetunionen* propagandan ett viktigt instrument för den politiska maktens bevarande och därför ett framträdande element i all offentlig verksamhet. I ett vittförgrenat skolsystem utbildas propagandafunktionärer. Dessa spela en betydelsefull roll i förvaltning, näringsliv och krigsmakt.

Det centrala organet för denna verksamhet är *Agitprop*, »avdelningen för propaganda och agitation», vilken ingår i kommunistiska partiets central-exekutiv. Politisk målsättning och strategiska riktlinjer ha anvisats av Politbyrån (hänsyn har här ej tagits till organisationsbeslut vid partikongressen hösten 1952 och därefter), medan *Agitprop* svarar för verkställigheten och för den utformning av taktiken som motiveras av de aktuella lägena.

En väsentlig del av *Agitprops* verksamhet inriktas på hemmaopinionen. Men organet rymmer även en utlandsavdelning, som sörjer för propaganda till satellitstaterna och länderna utanför järnridån.

En stor del av den internationellt inriktade östpropagandan omhänderhas av *Kominform*, Kommunistiska informationsbyrån, vars högkvarter befinner sig i Bukarest. Medlemmar äro de kommunistiska partierna i ett antal europeiska länder. Uppllysningar om det sociala tillståndet och om förekomsten av missnöje och spänningar mellan olika grupper i de olika staterna utgöra ett viktigt underlag för propagandans utformning. I *Kominforms* politiska sektion utarbetas instruktioner till de olika kommunistpartierna, vari strategiska och taktiska riktlinjer anges för deras propaganda. För *Kominforms* ekonomiska sektion har propaganda och organisation av strejker mot Marshallplanen varit en huvuduppgift. Inom en militär sektion dras planer upp för en organisatorisk och agitatorisk verksamhet, som syftar till att åstadkomma upplösning inom Atlantpaktsländernas militära styrkor och att fördröja och försvåra västsidans upprustning. *Kominform* utger på aderton språk, däribland svenska, tidningen »För varaktig fred, för folkdemokrati».

Vid sidan av *Polithyrån* med *Agitprop* och *Kominform* gör även det så kallade *Världsfredsrådet* en betydande propagandainsats genom sin »fredsoffensiv». Den så kallade världsfredsströrelsen har åstadkommit den kanske mest effektiva propagandan till stöd för östsidans politik. Syftet har tydligen varit att fördröja västsidans upprustning. Man appellerar till den i de västliga demokratierna förhärskande längtan efter avspänning och fred. Med omsorg har man sökt undvika att röja verksamhetens kommunistiska ursprung och karaktär. Icke blott kommunistiska och av kommunister infiltrerade organisationer ha stött verksamheten, många humanitärt inriktade organisationer och enskilda personer

ha fångats av uppropen och ställt sig bakom kampanjen. Fredstemat har varit lätt att »sälja», vilket är förklaringen till att så många människor i de demokratiska staterna ha undertecknat olika fredsappeller, bland dem Stockholmsappellen.

I det pågående propagandakriget har man att räkna med två ingalunda betydelselösa grupper av kommunistsympatisörer, dels socialt missnöjda, dels personer med en allmänt idealistiskt radikal inställning. Under bevarad yttre fred kunna sådana personer, medvetet eller omedvetet, bli redskap för den kommunistiska propagandaverksamheten. Sympatisören framstår i den kommunistiska propagandataktiken som ett viktigt infiltrationsinstrument.

Här kan även erinras om de olika föreningarna för kulturella förbindelser mellan Sovjetunionen och andra länder. Denna verksamhet löper ihop i VOKS, det centrala sovjetorganet för kulturella förbindelser med utlandet.

Vid sidan av fredstemats spridning driver östsidan en aggressiv propagandakampanj mot Förenta staterna, som ha beskrivits som inkarnationen av det korrumpade kapitalistiska systemet med dess imperialistiska och fascistiska, krigshetsande strävanden.

Det skulle föra för långt att här närmare redovisa och analysera den kommunistiska propagandans innehåll. Det må endast erinras om att den rör sig med en social och politisk, världsrevolutionär ideologi, som bygger på Marx', Lenins och Stalins skrifter, vilka i alla sammanhang åberopas som vetenskapliga auktoriteter. En smidig taktisk anpassning efter olika lägen äger dock rum och de mest skiftande paroller utnyttjas, vilket underlättas genom metoden att med förändrad innebörd utnyttja ord, som ha fått bestämda »känsloladdningar» av positivt eller negativt slag.

De organ, som under andra världskriget byggdes upp på engelsk och amerikansk sida för att svara för den psykologiska krigsföringen, upplöstes snart efter vapenstillståndet. Men när atmosfären blivit bistrare och det kalla kriget ett uppenbart faktum, började motåtgärder vidtas, särskilt på amerikanskt håll. Till att börja med präglades de dock av en vag målsättning och ett improviserat utförande.

Som regel möter man på anglosaxiskt håll — liksom på svenskt — med misstro själva ordet »propaganda», liksom också den verksamhet ordet betecknar. Ett utslag härav var det, när *Förenta staternas* kongress efter kriget till en början ställde sig avvisande mot ett förslag om amerikansk upplysningsverksamhet i utlandet. 1948 antog emellertid kongressen den så kallade Smith-Mundt-lagen, som syftar till att »åstadkomma bättre förståelse för Förenta staterna i andra länder och att öka den ömsesidiga förståelsen mellan amerikanska folket och folken i andra länder». Det uppdrogs åt *amerikanska utrikesdepartementet*, State Department, att genomföra den verksamhet som lagen syftade till. Visserligen rådde det på en del håll tvekan, om »diplomaternas departement» borde syssla med ren informations- och propagandaverksamhet. Å andra sidan var man inte beredd att upprätta någon ny fristående myndighet för ändamålet och ansåg att utrikesdepartementets kontroll minskade riskerna för missgrepp.

I departementet inrättades nu under The Assistant Secretary of State ett centralt organ för verksamheten, *Office of Public Affairs*, med tre huvudgrenar: Public Affairs' Overseas Program Staff, som svarar för den långsiktiga planläggningen, Office of Educational Exchange, som svarar för personutbyte, studieresor och förmedling

av böcker och tidskrifter, samt Office of International Information, som svarar för radio-, press- och filmverksamhet.

Sommaren 1951 inrättades slutligen ett samordnande ledningsorgan för att komma till rätta med de samarbetsproblem, som under andra världskriget hade visat sig svårbemästrade. I detta organ, *The Psychological Strategy Board*, ingå bland andra understatssekreterare i utrikesdepartementet och försvarsdepartementet samt chefen för underrättelseorganet Central Intelligence Agency. Nämnden skall utforma de politiska och strategiska principer, som den psykologiska krigsföringen skall följa. Den har inga verkställande uppgifter utan dessa omhänderhas av det ovan nämnda organet i utrikesdepartementet samt av de militära organen för psykologisk krigsföring. Genom representanterna för olika statsdepartement har nämnden den förankring i den politiska ledningen som är nödvändig. Kan enighet ej nås om de ledande principerna, hänskjutes saken till National Security Council, ett säkerhetsråd, där den högsta politiska ledningen sitter. Ytterst blir det här som eljest presidenten som får ta ställning till de stora principfrågorna.

Den amerikanska propagandaverksamheten har vidgats starkt under de senaste åren. Till en början var den helt inriktad på att »sälja» U.S.A., d.v.s. att utbreda kännedom om och förståelse för amerikanska förhållanden och tänkesätt. Allteftersom världsläget skärpts har ett propagandistiskt element med udd mot östsidan blivit alltmera framträdande. I de olika europeiska länderna och framför allt i Tyskland har det ledande temat blivit att inspirera nationerna att själva försvara sig och att därvid se sig själva som Förenta staternas förbundna.

Verksamhetens stora omfattning kan beläggas med siffror. Man räknar med att cirka 100 miljoner människor på ett år se 250 amerikanska dokumentärfilmer på 30 olika språk. 1951 voro 134 informationscentra eller bibliotek inrättade i 60 olika länder. Omkring 3 miljoner broschyrer hade då distribuerats under loppet av ett par år. »The Voice of America» sänder informations- och propagandaprogram via omkring 40 kortvågssändare i Förenta staterna och ett betydande antal kortvågs- och mellanvågssändare i Europa, Nordafrika och Stilla Havs-området. 1952 har en flytande radiostation blivit färdig, den första i en serie radiostationer, som skola kryssa i olika farvatten och sprida propaganda till Sovjetunionen och dess satellitstater.

Utrikesdepartementets anslag för informationsverksamheten för budgetåret 1952 var inte mindre än 86 miljoner dollar. En avsevärd del härav går till »The Voice of America». Antalet anställda för verksamheten uppges till omkring elvatusen.

Enbart i Västtyskland voro enligt uppgifter avseende 1952 flera tusen personer engagerade i denna verksamhet. Den stora radiosändaren RIAS i Berlin, »Radio im amerikanischen Sektor», drives i amerikansk regi men med i huvudsak tysk personal. Sändaren är främst avsedd att täcka Östtyskland och Berlin. Amerikansk press- och publikationsverksamhet omhänderhas i Västtyskland av »Information Services Division» med en fast stab på över hundra tjänstemän. Detta organ betjänar tysk press med nyheter över ett eget teleprinternät och med specialartiklar. Från amerikansk sida utges en större dagstidning, »Die Neue Zeitung», en populär veckotidning, »Heute», och en mera intellektuellt lagd tidskrift, »Der Monat». Större och mindre broschyrer

framställas och spridas i stor omfattning. För att kontinuerligt följa tysk opinionsbildning har Office of Public Affairs en egen opinionsmätningorganisation, Reactions Analysis Staff, som består av ett centralt organ med cirka 35 anställda och dessutom ett stort antal heltidsanställda intervjuare.

Vid sidan av denna statliga amerikanska verksamhet i utrikesledningens regi, arbeta halvstatliga eller helt privata organisationer. Bland dessa är »The National Committee for a Free Europe», som har till uppgift att understödja oppositionsrörelser i de kommunistiska satellitstaterna. Denna nationalkommitté för ett fritt Europa är en enskild organisation med lokalavdelningar både i Förenta staterna och Europa. Kommitténs huvudsakliga verksamhet består i radiosändningar till satellitstaterna från »Radio Free Europe», som disponerar över flera sändare i Europa. Personalen består i stor utsträckning av flyktingar från de länder till vilka utsändningarna riktas. Man koncentrerar sig på att informera folken bakom järnridån om vad som händer i deras egna länder och i världen i övrigt. Dessutom sändas specificerade varningar för provokatörer och polisagenter samt andra uppgifter, som avses vara till gagn för mottagarna i kritiska lägen. Man undviker abstrakta appeller och försöker att med sakliga sändningar i förening med nationell musik och andra kulturella inslag nå sina propagandasyften. Vid sidan härav sprider kommittén i väststaterna upplysning om förhållandena bakom järnridån.

Samtidigt med detta arbete ute i fältet utföres på amerikansk sida ett fortsatt forskningsarbete på den psykologiska krigföringens område. Med direkt inriktning på östsidan studera till exempel vid Harvard-, Columbia- och Prince-

tonuniversitetet grupper av sociologer, kulturanthropologer och statsvetenskapsmän förhållandena i östeuropeiska länder, varvid intresset koncentreras på samhällsstruktur och folkpsykologiska reaktioner. Dessa grupper samarbeta bland annat med emigrantryska organ i Västtyskland. Den ansedda amerikanska kulturanthropologen Margaret Mead har lett utarbetandet av en studie av det ryska folkpsyket (82). Nathan Leites, vilken under kriget tillhörde den amerikanska Office of War Information och efter kriget knutits till RAND Corporation, som är amerikanska flygvapnets studieorgan för psykologisk krigföring, har i ett arbete skildrat »Politbyråns arbets- och operationskod» (69). RAND Corporation har utfört omfattande undersökningar av atombombens psykologiska verkningar. 1951 utgav I. J. Janis ett arbete om reaktionerna på luftkriget 1939—45 (51). Division of Public Studies i Washington utför opinionsmätningar rörande den amerikanska allmänhetens reaktioner på det utrikespolitiska läget.

Det är emellertid inte bara Förenta staterna som på västsidan bedriver politisk propaganda.

Storbritannien bedriver en omfattande upplysningsverksamhet till ett stort antal länder. Liksom Förenta staterna har Storbritannien de senaste åren haft en särskilt livlig verksamhet i Tyskland. De främsta organen för denna utåtriktade verksamhet äro Foreign Office, British Council och BBC. Ansvaret vilar ytterst på Foreign Office, som 1946 övertog det från Ministry of Information. British Council och BBC äro dock i praktiken ganska oberoende.

Foreign Office's informationsarbete har till syfte att införa andra länders publik klargöra den brittiska regeringens politik och bedrivs via informationsavdelningarna vid beskickningar-

na i utlandet. I arbetet ingår också att journalister och andra för opinionsbildningen viktiga personer inbjudas till Storbritannien på studiebesök.

Inga speciella kulturattachéer finnas vid de brittiska beskickningarna. Den övervägande delen av den kulturella upplysningsverksamheten sköts i stället av British Council.

BBC:s roll i upplysningen och propagandan till utlandet har angivits på följande sätt: »Huvudsyftet med Overseas Services (nu kallad External Services) är att ge ett så stort antal lyssnare som möjligt en noggrann, sammanfattande och objektiv nyhetstjänst, att belysa den brittiska synpunkten på aktuella frågor, att beskriva och belysa »the British way of life» och att göra allt detta på ett språk som lyssnaren kan förstå (6, BBC Year Book 1951, s. 147).

BBC sänder till ett stort antal länder och på många språk, enbart till Europa på 25 språk. Vid sändningarna på ryska till Sovjetunionen äger samkörning rum med Voice of America för att försvåra för de ryska störningssändningarna att täcka alla frekvenser. Den brittiska radion är fortfarande genom sin saklighet och lågmäldhet ägnad att vinna många lyssnares öra och förtroende.

Medan BBC's Home Services och Television Services finansieras med licensavgifter och publikationsinkomster, får BBC för the External Services ett statsanslag på åtskilliga miljoner kronor.

Atlantpaktstaternas organisation. NATO, har ett eget organ för informations- och propagandaverksamhet, kallat Information Service. Detta är inriktat på medlemsstaterna. Verksamheten gäller två huvudområden. För det första förses press, radio och andra informationsmedia med upplysningsmaterial av olika slag, stencilerade publikationer utsändas regelbundet till personer och institutioner i opinionsbildan-

de ställning, uppslag och material lämnas till propagandakampanjer, filminspelningar och radiosändningar. För det andra analyseras och motarbetas den kommunistiska propagandan.

En särställning i det nu pågående propagandakriget intar det *västtyska* regeringsdepartementet »*Bundesministerium für gesamtdeutsche Fragen*», vars verksamhet till avsevärd del gäller Östtyskland. Genom omfattande affisch- och broschyrspridning i Västtyskland söker man att där hålla tanken på den tyska enheten levande och att informera om vad som försiggår på andra sidan järnridån. En ganska stor del av arbetet går ut på att motverka den kommunistiska propagandan, framför allt de kampanjer som syfta till att hindra eller fördröja Västtysklands upprustning.

Propagandan i Koreakriget

Efter Koreakrigets utbrott skärptes den psykologiska krigföringen mellan öst- och västsidorna. Det öppna kriget där blev från olika utgångspunkter ett tema för propagandan över hela världen.

Särskild karaktär har helt naturligt den psykologiska krigföringen fått i Korea. Redan 1947 hade inom det amerikanska Fjärran-Östern-kommandot inrättats en Psychological Warfare Branch, som vid fientligheters utbrott utvidgades hastigt. Inom 24 timmar efter det att president Truman hade meddelat, att amerikanska trupper skulle sättas in till det invaderade Syd-Koreas hjälp, distribuerade amerikanska flygplan flygblad med detta meddelande över koreanska städer och truppsamlingar. Efter ytterligare ett dygn påbörjades radiosändningar till Korea från Tokyo. Det visade sig ganska snart, att man på själva krigsskådeplatsen behövde ett organ som snabbt kunde an-

passa verksamheten efter det taktiska lägets växlande behov. Därför upprättades inom åttonde armén en Psychological Warfare Section.

Om nordsidans psykologiska krigföring äga vi ej fullständig kännedom. Den har enligt uppgift haft väsentligt mindre omfattning än motsidans, men dess teknik har under krigets gång starkt förbättrats. Den över världen spridda kommunistiska propagandan om Förenta staterna som fredsstörare i Korea, om amerikanskt bakteriekrig genom utspridande av smittoförande insekter, om grymheter mot civilbefolkningen och mot krigsfångarna torde ha haft en motsvarighet i den lokala propagandan. I Kina ha också dessa teman blivit ivrigt utnyttjade.

FN-sidan har i sin propaganda använt följande teman:

Till fiendesidans soldater.

Ge Er och Ni kommer att bli väl behandlade, få bra mat och läkarvård.

Be Er och Ni kommer att få återvända hem välbehållna så snart kriget är över.

Förenta Nationerna äro överlägsna i luften, ifråga om eldkraft, utrustning och tillgång på folk, så att motstånd är meningslöst i längden.

En levande patriot kan hjälpa Korea mer än en död.

Till nordkoreansk civilbefolkning.

Kommunisterna ha satt i gång krig för att förslava Korea och göra det till en marionettstat.

Kommunisterna vill exploatera Korea för egen räkning.

Kommunisterna tala om fred och enighet men arbeta på krig och split.

Alla koreaner äro bröder men kommunisterna ha hetsat nordkoreaner mot sydkoreaner.

Alla fria nationer i världen stödjä sydkoreanska republiken mot den kommunistiska aggressionen.

Under åren 1950—52 distribuerade FN-sidan omkring 2½ miljard flygblad över nordkoreansk trupp och nordkoreanska befolkningscentra. Flygblad av ett stort antal olika typer hade använts;

de flesta hade varit »passersedlar». För distribution med flygplan packas flygbladen i specialbomber med upp till 40 000 i varje. På lämplig höjd över marken krevera bomberna och sprida ut flygbladen. Man använder även specialkonstruerade artillerigranater. Nyhetsblad med en upplaga på ca 2 miljoner exemplar ha flygdistribuerats två gånger i veckan.

För radiokrigsföringen ha utnyttjats sändare i Japan och i Syd-Korea samt sydkoreansk personal. Vid själva fronten användes högtalarpropaganda i stor utsträckning. Man har antingen högtalare på terrängfordon eller också högtalare på flygplan och speaker på marken. Denna verksamhet skötes av särskilda högtalargrupper.

Trots ytterligt stränga straff för innehav av flygblad eller avlyssning av FN-radio, ha enligt uppgift många kinesiska och nordkoreanska soldater kommit över till FN-trupperna medförande »passersedlar»; åtskilliga av dessa ha även lyssnat på FN-sändningarna. På amerikanskt håll räknade man hösten 1951 med att ungefär en tredjedel av de omkring 200 000 krigsfångarna har kommit över till FN-styrkorna enskilt eller i grupper till följd av denna propaganda.

Några synpunkter på den psykologiska krigsföringens effekt

Det är av flera skäl vanskligt att bedöma resultaten av propaganda och andra former för psykologisk krigsföring. Den ändring av människors inställning och beteende som man syftar till, har oftast flera samverkande orsaker. Under krig spelar vapenlyckan väl i regel den största rollen, försörjningsläget har en väsentlig betydelse och de personliga förlusterna och obehagen få för många en stor vikt. Propagandan kan sällan ensam nå sitt mål, men den kan

accentuera den verkan som de yttre omständigheterna ha på människorna.

I enstaka fall såsom vid verksamhet, riktad till en sluten krets personer kan man direkt säga att en propagandaåtgärd fått resultat. Om exempelvis ett antal soldater från en isolerad truppstyrka efter högtalarbearbetning ger sig tillfånga under iakttagande av de former de blivit tillsagda att följa, så har tydligen propagandan haft verkan.

Många försök att bedöma värdet av den psykologiska krigsföringen under andra världskriget och även senare i Korea ha gjorts. De kunna endast undantagsvis tillerkännas vetenskaplig tillförlitlighet men erbjuda åtskilligt av intresse. Här skola lämnas några citat som belysa olika sidor av den psykologiska krigsföringen.

I en studie över de sammanhållande och upplösande faktorerna i den tyska krigsmakten ha professorerna Edward A. Shils och Morris Janowitz, som båda under kriget voro verksamma i de allierades europeiska högkvarters Psychological Warfare Division, gjort följande sammanfattning (71, s. 411 ff.):

»I början av andra världskriget tillmätte många publicister och propagandaspecialister den psykologiska krigsföringen en nästan överväldigande vikt. Den allierade propagandans legendariska framgångar mot tyska armén i slutet av första världskriget och den väldiga utvecklingen under de två följande årtiondena av reklam och massmedia hade övertygat många personer om att människornas hållning i stor omfattning kunde påverkas med hjälp av massmedia. De voro även benägna att göra gällande, att den militära motståndskraften i hög grad var en funktion av tron på det »högre» syfte som kriget gällde; goda soldater vore därför de som klart fattade vad som stod på spel politiskt och ideellt. De förklarade den tyska arméns slående framgångar under krigets tidigare skeden med soldaternas »ideologiska inställning» och ansågo därför att en propaganda som riktades mot trosföreställningar kunde besegra denna armé.

Undersökningar av den tyska arméns moral och krigsduglighet under krigets tre sista år ställa dessa hypoteser i mycket tveivelaktig dager. Genom dessa studier — som lämnat mycket övrigt att önska ifråga om vetenskaplig exakthet — befanns sammanhållningen i den tyska armén endast mycket indirekt och mycket partiellt bero på politiska eller på mera allmänna etiska övertygelser. Där förhållandena voro sådana, att primärgruppens liv kunde utvecklas utan att rubbas, och där primärgruppen visade en stark sammanhållning, var moralen hög och motståndet effektivt eller åtminstone mycket beslutsamt och på det hela taget opåverkat av soldaternas politiska inställningar.»

»Det befanns också, att försök att påverka soldaternas hållning med symboler, som anknyto till händelser eller värden utanför deras uppmärksamhets- och intressekrets, rönt ringa gensvar från det stora flertalet.»

»I lägen, då den primära gruppen börjat upplösas, kunde en fortsatt upplösning främjas genom ett annat slag av propaganda, som var mindre påträngande och analytisk men som vädjade till soldatens stegrade livsvilja och noggrant beskrev de åtgärder, varigenom han skulle kunna överleva. Dessutom kunde i en del fall under tillstånd av upplösning sådana drag i miljön, som soldaten tidigare stått känslomässigt likgiltig för, göras levande för honom genom långvarig påverkan med propaganda. Några av dessa vidare synpunkter, till exempel någon strategisk uppfattning, kunde sedan påverka hans inställning, så att det blev sannolikare att han fullföljde sin defeatistiska stämning genom att ge sig än om han inte blivit utsatt för propaganda.»

»Den felaktiga uppfattningen om propagandans allmakt måste överges och ersättas med mera differentierade uppfattningar om verkningsmöjligheterna för olika slag av propaganda under växlande kombinationer av villkor.»

Ett mera generellt men också mera subjektivt försök till värdering av den psykologiska krigsföringens resultat har utförts av James P. Warburg, som tillhörde en i Europa verksam del av den amerikanska Office of War Informa-

tion. Han sammanfattar sitt omdöme i följande punkter (71, s. 458 f.):

1. Under tiden fram till den väpnade konfliktens utbrott, ja fram till Frankrikes fall, fanns det praktiskt taget icke någon allierad psykologisk krigsföring. Detta var den period då det nazistiska nervkriget firade sina största triumfer.

2. Under det skede, som började med Dunkerque och slutade med de allierades övertagande av den strategiska offensiven i oktober—november 1942, blev först den brittiska och sedan den brittisk-amerikanska psykologiska krigsföringen utomordentligt effektiv. Den lyckades upprätthålla motståndsanspanningen i den fria världen, medan den samtidigt i den fascistiska fiendens sinne framkallade det första tvivlet på hans egen oöverbinnerlighet. Gentemot nyordningen med dess slaveri under nazismen ställde den som ideal upp ett fritt samhälle grundat icke på makt utan på människans rättigheter och människosläktets värdighet.

3. Under ett år från november 1942 bidrog den allierade strategiska propagandan i hög grad till att driva Italien ur kriget; allierad frontpropaganda förmådde ett stort antal tyska och italienska styrkor att ge sig, hindrade franska flottan från att falla i händerna på tyskarna och överförde den italienska flottan till de allierade.

4. Från Italiens kapitulation i september 1943 fram till slutet på kriget i Europa i maj 1945 åstadkom den allierade strategiska propagandan endast föga — på grund av bristen på en klart demokratisk utrikespolitisk målsättning; under samma period fortsatte emellertid hemliga psykologiska krigsoperationer och frontpropagandan att vara effektiva.

Warburg har även försökt att göra en uppskattning av den psykologiska krigsföringens effekt på olika fronter. Här återges två avsnitt (71, s. 458 f.):

Tyskland:

Den allierade psykologiska krigsföringen lyckades aldrig bryta tyskarnas vilja att fortsätta kriget. De tyska styrkornas slutliga underkastelse kom inte till följd av inre uppror, inte genom att motståndsviljan på hemmafronten bröt samman, utan som ett resultat av det totala nederlaget på slagfältet. Frontpropagandan minskade de

offer som krävdes för att vinna segern men påskyndade inte segern.

Frankrike:

Det kan icke råda tvivel om att den brittiska och senare anglo-amerikanska propagandan i hög grad hade förtjänsten av motståndsrörelsens uthållighet. Direktiv om obstruktionsåtgärder och sabotage följdes troget genom ockupationsåren, varigenom ett gott stöd gavs åt de allierades militära ansträngningar. Detsamma gällde även i stort om *Holland, Belgien och Norge* och i lägre grad om *Danmark*.

Propagandans inverkan på den japanska moralen har studerats av United States Strategic Bombing Survey. I dess rapport (130, Japanese Morale, s. 135) säges sammanfattningsvis bland annat följande:

»Den japanska propagandan i Japan misslyckades av två orsaker: den var i många hänseenden oskicklig och den var på ett ödesdigert sätt handikappad genom intrycket av händelser som inte kunde hemlighållas för dess publik. Detta är en svårighet för all defensiv propaganda. Påståenden om det egna landets osårbarhet och beskrivningen av ett antal angrepp som avgörande innan de vunnit framgång, voro oskicklig propaganda. I synnerhet var det sista ett missgrepp som avslöjade sanningen även för den okunnige. (Detta visar även hur viktigt det är för motståndsandans att krigspropagandans strategi grundas på ett realistiskt bedömande av det militära läget.)»

»Den amerikanska propagandan till Japan hade framgång av samma orsak som ledde till att den japanska ansträngningen misslyckades. Den kunde dra fördel av en serie händelser, som voro kända för japanska folket och som den japanska regeringen inte kunde förneka med framgång. Man kan konstatera att den var oskicklig i visse hänseenden, men detta gjorde icke någon stor skillnad i det långa loppet. Där

vår propaganda nådde sin publik, var den framgångsrik.»

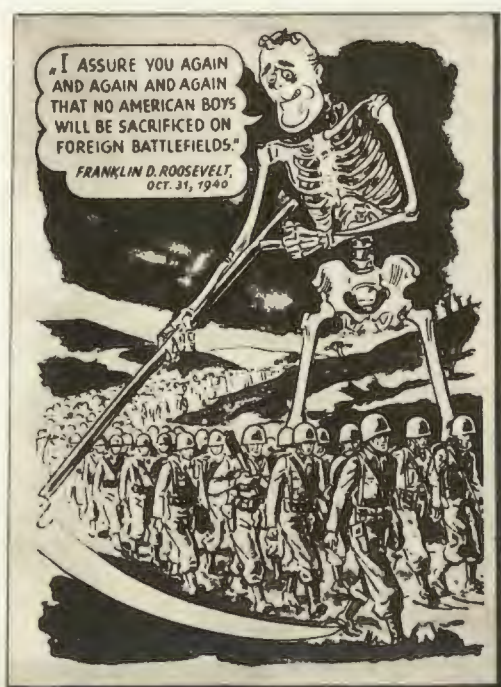
Om erfarenheterna under Koreakriget föreligger ett uttalande som är klargörande. Vid en presskonferens ett år efter Koreakrigets utbrott yttrade propagandachefen brigadgeneral Robert A. McClure följande:

»Ingen hyser den tron, att psykologisk krigföring ensam vinner några krig. Vi gör inte anspråk på något sådant. Om detta stridsmedel används på rätt sätt, kan det emellertid bidra till att man vinner en strid och till att den eventuella segern påskyndas. Teman och yttranden som bygger upp vår propaganda är helt baserade på vårt lands politik. En effektiv psykologisk krigföring är konsekvent, kontinuerlig och upprepande. Den har en kumulativ effekt på fienden och uppmjukar honom psykiskt vid den tidpunkt, då insättandet av militära maktmedel kan föranleda honom att ge upp. Vår uppgift är att åstadkomma denna kollaps snabbare och med mindre kostnader för oss själva än som eljest varit möjligt.»

Det kan vara vanskligt att ur de här redovisade uppskattningarna och bedömningarna dra några specificerade slutsatser för vår egen del.

Man kan dock helt allmänt säga att en skickligt skött och väl förberedd psykologisk krigföring såväl för en angripare som för en försvarare kan bidra till att fienden ger upp snabbare än vad han eljest skulle ha gjort, ävensom till att den egna kampviljan bevaras och stärkes. Man kan därutöver säga att under krig ett land, vilket icke har förmåga att möta de psykologiska åtgärder som fienden riktar mot trupp och befolkning, riskerar att komma i ett allvarligt underläge.

Frontpropagandan fick stor omfattning under andra världskriget. Bilden av Roosevelt som löftesbrytande lieman spreds bland amerikanska soldater i Italien. Andra tyska flygblad utnyttjade längtan efter hustrun och fruktan för förföraren, här utmålad med antisemitisk udd. Den större bilden nedtill visar prov på en till tysk trupp i Norge riktad propaganda, som utnyttjar oron för hustru och barn.

**Wer weiterkämpft
— kämpft gegen
UNSERE KINDER**

BEFEHL

AN DIE VERSPRENGTEN
DEUTSCHEN TRUPPENTEILE

Das schnelle Vordringen der Alliierten hat es mit sich gebracht, dass zahlreiche deutsche Einheiten versprengt und aufgelöst worden sind und daher von zuständiger deutscher Seite keine Befehle mehr erhalten können.

Um nutzlose Opfer an Menschenleben zu vermeiden, ergeht daher folgender Befehl:

- 1.) Deutsche Soldaten, die abgeschnitten oder versprengt wurden, sowie Einheiten, die vom deutschen Kommando keine Befehle mehr erhalten, haben sich beim nächstliegenden alliierten Truppenteil zu melden.
- 2.) Bis dahin ist der Einheitsführer bzw. rangälteste Unteroffizier für die Disziplin seiner Mannschaft verantwortlich. Die umstehenden Verhaltensmassregeln für versprengte Einheiten treten mit sofortiger Wirksamkeit in Kraft.

Dwight D. Eisenhower

DWIGHT D. EISENHOWER
Oberbefehlshaber der Alliierten Streitkräfte

NACHRICHTEN FÜR DIE TRUPPE

Leipzig und Halle gefallen

Oder-Abwehr durchbrochen

Nürnberg vor dem Fall-Ruhrkessel stellt den Kampf ein

Die Stadt der Weimarer geht dem Übergang über. Nur ist die Besetzung in Halle hat den Kampf eingestellt. Nach Nürnberg ist die letzte deutsche Abwehrkette auf der Weimarer Front durchbrochen. Die Stadt der Weimarer geht dem Übergang über. Nur ist die Besetzung in Halle hat den Kampf eingestellt. Nach Nürnberg ist die letzte deutsche Abwehrkette auf der Weimarer Front durchbrochen.

Der Führer hat Geburtstag

Frontpost

Saar überschritten

Saarbrücken unter Artilleriefeuer

PARIS. - Versetzt im Saargebiet und im Bereich von Jülich und Ulm. Die Saarbrücken sind unter Artilleriefeuer. Die Saarbrücken sind unter Artilleriefeuer.

Russen am Plattensee

VOR DEM EISIGEN RUSSISCHEN WINTER FINDEST DU RETTUNG IM GEFANGENENLAGER

FRONT-ILLUSTRIERTE

FÜR DEN DEUTSCHEN SOLDATEN

BIRKENKREUZE OHNE ZAHL IM OSTEN...

...EIN EISERNES KREUZ ALS MUTTERS LETZTE ERINNERUNG

4. Ett svenskt psykologiskt försvar

Utländska erfarenheter av psykologisk krigsföring, som här ha skildrats utförligt, äro ett väsentligt underlag vid bedömandet av det svenska behovet av en organisation för det psykologiska försvaret i krig och av förberedelser i fred för psykologisk försvarsverksamhet. Ett viktigt underlag är också det bedömande, som i fred kan göras av de påfrestningar för vilka ett nutida krig i alla dess yttringar kan utsätta hela svenska folket. En väsentlig förutsättning för ett svenskt psykologiskt försvar, som på ett avgörande sätt måste påverka riktlinjerna för detsamma, är dessutom svenska folkets hela inriktning och dess inställning till det egna samhället och till den omgivande yttre världen och dess folk.

Den i och för sig glädjande omständigheten att vi ha levat i fred under närmare ett och ett halvt århundrade gör det svårt att bedöma hur svensk befolkning skulle möta ett krig. Det kan icke förnekas att denna ovana vid krigsförhållanden innebär en stor risk för att ett krigsutbrott och den första tiden därefter skulle medföra särskilt svåra påfrestningar för motståndssandan. Detta förhållande gör det angeläget att i fred sprida realistisk upplysning om det moderna kriget och dess innebörd för den enskilde.

Om vi som en följd av vår långa fredsperiod riskera att få det svårare än många andra folk att uthärda de första svåra påfrestningarna vid ett krigsutbrott, så ha vi väsentliga fördelar i andra hänseenden.

Det lär icke vara nödvändigt att här närmare utveckla, vad det betyder för ett psykologiskt försvar, att ett folks bildningsnivå är förhållandevis hög, att ett folk är läskunnigt och läsvant och äger kunskaper inte bara om det egna landet och samhället utan också om främmande länder och folk. Sverige står i detta hänseende bättre rustat än de flesta andra länder, även om tyvärr alltså hos många brister råda ifråga om just sådana kunskapsområden, som äro av vikt ur det psykologiska försvarets synpunkt.

En annan för ett svenskt psykologiskt försvar värdefull faktor utgör det förhållandet, att svenska folkets övervägande flertal är positivt inställt till det egna riket och dess samhällsordning. Denna solidaritet har djupa och fasta rötter i vårt land. Även om den tilltagande urbaniseringen har medfört att många individer lösrivits ur gamla fasta miljöer, så förenas dock svenskarna av väsentliga gemensamma begrepp, föreställningar och övertygelser. Efter de på ytan splittrande tendenserna i sam-

Eisenhowers »Order» till splittrade tyska förband var en form av propaganda som endast verkar när fiendens läge är förtviolat. Vid sidan därav ett engelskt och ett amerikanskt nyhetsblad, vilka flygdistribuerades till tyskarna. Nedtill ryska propagandablad som vädja till de tyska soldaternas längtan efter vila, värme och mat och deras fruktan för att hamna under ett av de »tallösa björkkorsen i öster».

band med den sociala omskiktningen vid industrialismens genombrott har följt en allt fastare sammanslutning kring det gemensamma som en följd av ökad jämlikhet, till alla vidgad aktiv medborgarrätt samt allmän förbättring av de tidigare för flertalet alltför knappa levnadsvillkoren. Den samhällssolidaritet, som manifesterades på ett så övertygande och betydelsefullt sätt under andra världskriget, har icke därefter rubbats. Denna solidaritet, som förklarar det övervägande flertalet svenskar, utgör en nationell tillgång, som har alla förutsättningar att bestå även inför hårda påfrestningar. Att folkets flertal delar samma demokratiska inställning till landets styrelse och känner gemenskap inbördes är en betydelsefull tillgång för det psykologiska försvaret liksom för all vår försvarsverksamhet.

De svenska medborgarnas fast förankrade uppfattning, att spridning av nyheter och åsikter skall vara fri och ohindrad och att statsledningen varken genom kontrollåtgärder eller genom ensidig propaganda får försvåra eller förhindra fri åsiktsbildning, är en av de största tillgångarna för ett svenskt psykologiskt försvar. Den grundlagsstadgade tryckfriheten, yttrandefriheten, friheten att lyssna och läsa äro värdefulla tillgångar för samhället och individer-

na inte bara under den normala fredliga samlevnaden utan också när samhället och medborgarna sätts på prov i ett mot Sverige riktat krig.

Den nationella bakgrund för ett svenskt psykologiskt försvar, som här antytts, ger enligt kommitténs bestämda övertygelse det svenska samhället ett i väsentliga hänseenden fördelaktigt utgångsläge, när det gäller att upprätthålla och stärka vårt eget folks motståndsvilja och andliga motståndskraft mot de påfrestningar, som en fientlig krigsföring vållar, och mot de undergrävande inflytelser, som en fientlig propaganda vill få till stånd. När de värdefulla tillgångar, som ett svenskt psykologiskt försvar har i svensk samhällsanda och samhällsordning, i svensk frihets- och fredsvilja, i yttrande- och tankefrihet, här ha framhållits med skärpa, så får detta dock icke förminska intrycket av de svårigheter som likväl komma att möta om Sverige blir angripet. Dessa svårigheter, som närmare beröras i följande kapitel, bli mycket stora och komma att kräva anspänning och uthållighet av hela folket. För att vi skola bemästra dem, kräves, såsom även utvecklas i den följande framställningen, förberedelse i fred på en rad områden.

5. Motståndsandans värnande

Om en stormakt går till angrepp mot Sverige, bli de psykiska påfrestningarna på vårt folk stora och för många medborgare svåra att bära. Den omständigheten, att vårt land under lång tid har åtnjutit fred och att ett krig för många svenskar har kommit att te sig såsom något mycket osannolikt, skulle skärpa den starka chockverkan, som den moderna krigföringen i och för sig framkallar vid ett plötsligt angrepp. Denna blir större ju mera överlägsen angriparen är. Särskilt kännbar blir den psykiska påfrestningen för befolkningen i en mindre stat, som icke kan räkna på omedelbart bistånd av mäktigare stater.

Genom en god psykologisk försvarsberedskap — liksom genom en god försvarsberedskap på övriga områden — kan motståndskraften mot chocken ökas. Mot nötningen på den psykiska motståndskraften under krigets fortgång krävas psykologiska försvarsåtgärder, som måste avvägas efter det behov som framträder eller som kan förutses.

Det nutida kriget och dess psykiska påfrestningar på befolkningen

För att finna bärande utgångspunkter för rekommendationer, som syfta till en god psykologisk beredskap och över huvud taget till upprätthållande och stärkande av motståndsandans värnande är det skäl att något dröja vid hur ett modernt totalt krig och främst dess inledande skede sannolikt kan te sig för en anfallen småstat och vilka psykiska påfrestningar

det kan antagas medföra för befolkningen.

Även om kriget skulle föregås av en längre eller kortare tids intensiv utrikespolitisk spänning, måste man räkna med att själva krigsutbrottet kan komma överraskande och att det kan ges form av ett blixtangrepp mot flera delar av landet med samtidigt användande av olika anfallsmetoder, allt i syfte att åstadkomma stark chockverkan och vinna snabba framgångar.

Stora delar av det anfallna landet bli föremål för stridshandlingar. Angriparen sätter in stötar på flera håll och begagnar olika former för anfall: invasion med marktrupper över landgränsen, landsättning av flygburna trupper, flyganfall och anfall med robotvapen, riktade mot såväl militära som civila mål, sabotage genom femte kolonn, samt psykologisk offensiv mot de stridande styrkorna, mot hela folket och mot statsledningen.

Luftlandsättningar kunna med nuvarande tekniska utrustning ges betydande storlek och även omfatta motoriserade förband med stridsvagnar. Överraskningsmomentet kan få stark verkan. Målen för dessa företag kunna vara att avbryta kraftförsörjningen, telefon-, telegraf-, järnvägs- och landsvägstrafiken på olika håll, besätta och utnyttja flygfält och rundradiostationer. Luftlandsättningar i större skala kunna syfta till att skapa brohuvuden, som skola hållas, utvidgas och förenas med områden, tagna genom andra anfallsföretag.

Den form av modern krigföring som mest omedelbart drabbar den civile, och som därför hos honom tilldrar sig största uppmärksamheten, är flyganfall och angrepp med robotvapen. Vare sig atombomber användas eller inte, måste man räkna med svåra förluster genom omfattande flyganfall och robotangrepp. Sådana anfall kunna riktas mot större städer de första timmarna av ett krig för att med ens lamslå samhällsverksamheten och bryta motståndskraften. Terrorkrigföring mot civilbefolkningen var under andra världskriget vanlig och intet talar för att en angripare nu skulle avstå från detta stridssätt. Flyg och robotvapen kunna användas härför. Bombning av bostadsområden samt raket- och kulspitebeskjutning av människor på vägar och gator äro vanliga former för denna del av det totala kriget. Spridning av giftgaser, radioaktiva ämnen och sjukdomsalstrande organismer kan också tänkas förekomma.

Luftanfallen begränsas inte till angrepp på civilbefolkningen. Vid sidan av anfallsföretag i direkt samordning med land- eller sjömilitära operationer ligger strategisk bombning av administrativa centra, militära förråd, oljeupplag, kommunikationsleder, omformar- och överdragsstationer samt krigsviktiga industrier inom ramen för fientligt flygs uppgifter.

De i vanlig mening militära angreppsmetoderna rikta sig alltså numera ej endast mot militära styrkor utan också mot den civila befolkningen, den civila verksamheten och mot folkförsörjningen i dess helhet.

Härtill kommer den egentliga psykologiska krigföringen, vilken kan väntas få en betydelsefull roll. Redan före krigsutbrottet kommer angriparen säkerligen att försöka uppmjuka försvarsviljan genom en kombination av skräm-
selåtgärder och invagningspropagan-

da. Diplomatisk aktivitet med ultimata och maktdemonstrationer i form av trupprörelser, flottdemonstrationer eller överflygningar kunna omväxla med försäkringar om fredliga avsikter. I själva spelöppningen komma med all säkerhet åtgärder att vidtas i syfte att påverka motståndsandans hos det angripna folket så kraftigt som möjligt.

Den psykologiska offensiv, som sålunda sätter in samtidigt med krigsutbrottet, kan bli mycket intensiv. Genom radiosändningar på det angripna folkets språk uppmanas befolkningen att välja fredens väg, utsändningar på samma våglängder som det anfallna landets radiostationer komma med falska order och osanna uppgifter om motståndets uppgivande, förräderi i ledningen, ödeläggelse av liv och egendom eller om avgörande militära motgångar, vilket allt syftar till att åstadkomma defaitism, kaos i samhällslivet och hinder för militära operationer. Rykten med samma innehåll spridas ut genom personer i angriparens tjänst. Flygblad släppas ned över städerna med försäkringar om att angriparen endast vill skydda folket och att intet ont skall vederfaras det, om det blott ger upp motståndet och går med på de rimliga önskemål som framställts. Motståndaren framställer sig som en vän till det angripna folket. Hårda repressalier ställas i utsikt om det vägrar anta kraven.

Blir en del av landet besatt av fienden, kan man i vissa lägen räkna med att en marionettregering sättes upp, som särskilt framhäver önskan om fred och det orimliga i att låta landet förödas genom krig.

Det psykologiska försvarets insatser söker fienden förhindra genom att oskadliggöra radiostationer och tidningstryckerier, avskära telefonförbindelser, kidnappa eller likvidera personer i nyckelställning.

För åtskilliga av sina företag kan angriparen ha stor hjälp av sympatisörer och medlöpare. En femtekolonn, väl tränad och förberedd på sina uppgifter, kan åstadkomma högst väsentliga skador genom sabotagehandlingar, riktade mot exempelvis industrier, förråd, kraftförsörjning och kommunikationer. Den kan skapa farlig oro och framkalla defaitism genom att sprida rykten och falska nyheter. Femte kolonnen kan även sätta igång strejker och demonstrationer av upploppscharaktär.

Här har i korthet antytts hur ett anfall mot en liten stat, vilken som helst, kan te sig. Man måste räkna med att ett angrepp mot Sverige, företaget av en stormakt, skulle kunna utföras efter i stort sett dessa linjer.

Vilka äro de åtgärder, som från svensk sida komma att utlösas genom ett krigsutbrott och som äro av särskild betydelse med tanke på befolkningens motståndssanda?

Främst är det mobilisering av krigsmakten och utrymning av större tätorter. Genom dessa och genom andra försvarsåtgärder inom civilförsvaret och industrin splittras familjer, skolklasser, arbetslag och andra primärgrupper. Andra åtgärder, som inverka på den enskildes dagliga liv, äro mörkläggnung, ransonering av livsmedel, bränsle och drivmedel, rekvisition av bilar och andra förnödenheter, inskränkningar i järnvägs-, buss- och spårvägstrafiken samt i post-, telefon- och telegraftjänsten.

De fientliga militära företagen få sannolikt till resultat att redan de första dagarna många civila dödas och såras, att bostadshus bombas sönder eller brinna ner och att mängder av bohag och andra personliga tillhörigheter förstöras. En mer indirekt verkan på befolkningens livsföring får bekämpningen av kommunikationsleder och kraftför-

sörjning. Man kan vänta att åtskilliga trakter av landet drabbas av kortare eller längre avbrott i tillförseln av elektrisk kraft och att i bombade städer gasverk förstöras och gasledningar avbrytas. Detta medför avsevärda besvär och olägenheter. Den ordinarie belysningen fungerar inte, man kan inte laga mat på el- eller gasspis och bostadsuppvärmningen försvåras. Det normala arbetslivet blir utsatt för svåra störningar.

Vid avbrott i strömtillförseln gå de nätanslutna radioapparaterna inte att använda. För de radioapparater, som fortfarande äro brukbara, kan mottagningen av det svenska radioprogrammet bli starkt försvårad genom att stationer ha besatts, förstörts, satts ur spelet genom strömbavbrott eller ha fått sin effekt försvagad, då de måst övergå till reservkraft. Samtidigt kunna fientliga störningssändare hindra och försvåra lyssnandet.

Även möjligheten att läsa den dagliga tidningen blir beskuren för många. Vid stopp i eltillförseln fungera icke en svensk tidnings tryckpressar. De tidningar, som ha tillgång till elkraft och kunna komma ut, få till följd av pappersbrist inskränka sitt format avsevärt. Distributionen blir besvärlig.

Den enskilde får själv svårare att komma i kontakt med andra, både med hjälp av telefon, telegraf och post och genom personliga besök. Enskilda rikssamtal bli ofta en praktisk omöjlighet.

Hur kommer nu allt detta att inverka på den svenska medborgarens vilja och förmåga att fortsätta kampen?

Vad är motståndssanda och vad inverkar på den?

Motståndssandan är en kombination av vilja till motstånd och andlig kraft till motstånd.

För motståndsviljan är främst avgörande att man helhjärtat uppfattar lan-

dets sak som sin egen. Men det fordras också att man själv vill medverka i det gemensamma motståndet och ta de risker detta medför.

Andlig kraft till motstånd har den som kan behärska den fruktan och ångest, den dragning till apati och panik, som kan komma en person att aktivt eller passivt bidra till uppgivande av motstånd.

Positiva komponenter i motståndssandan *under krig* och viktiga faktorer som stödjade den mot psykisk påfrestning är för hela folket:

Tro på det rättvisa i landets sak.

Tro på möjligheten till seger.

Frukten för följderna av nederlag och ockupation — för den egna personen, för anhöriga och för hela folket.

Tillit till statsledningen, vilket betyder tro på att de, som leda landet, är dugliga och göra sitt bästa.

Samhörighetskänsla med landet i dess helhet eller någon lojal grupp; känsla av ensamhet kan i samverkan med övriga påfrestningar lätt bryta ner en persons moral.

Kännedom på förhand om krigets natur och om vad man själv kan vänta sig; kännedom om den psykologiska krigsföringens syften och medel är bland annat av betydelse för förmågan att stå emot.

Vetskap om vad som händer; ovisshet skapar oro och osäkerhet och är gynnsam jordmån för rykten och propaganda.

God fysisk och psykisk kondition; umbäranden och bekymmer nedsätta ofta motståndskraften, hunger och trötthet är viktiga negativa faktorer liksom brist på självförtroende och känslan av att vara undervärderad.

Självfallet är att motståndssandan varierar hos personer med olika psykisk läggning liksom att den har olika styrka

och seghet hos olika folk alltefter de för dem karakteristiska beteendemönstren. Man kan peka på engelsmännens lugn och uthållighet under blitzten 1940—41 och på finnarnas seghet och kampvilja under vinterkriget.

Olika omständigheter i folkets liv *under fred* kunna forma den anda som råder vid ett krigsutbrott. För svensk motståndssanda torde följande attityder vara av särskild vikt:

Solidaritet med samhället; härmed sammanhänger trivseln i samhället samt inställningen till vår samhällsordning och till möjligheten att med lagliga medel förbättra den.

Åsikterna om det rättfärdiga i vår politik.

Tilltron eller bristen på tilltro till statsledningen och till dess förmåga att klara en krigssituation.

Uppskattningen av vårt försvar och av våra övriga resurser för att klara oss i händelse av ett krig.

Uppfattningen om möjligheterna av att få allierade och om dessas resurser och vilja att hjälpa oss.

Åsikterna om risken för ett krig.

Frukten för vad ett krig kan komma att föra med sig.

Dessa attityder påverkas av olika omständigheter; om man bortser från grundläggande sociala och ekonomiska förhållanden, väl främst av de politiska och militära världshändelserna eller rättare av dessa händelser så som de relateras i press och radio. Väsentliga är vidare den svenska statsledningens politik och det sätt på vilket denna framlägges för allmänheten av statsledningen och oppositionsledarna samt av pressen och radion. Härtill komma de särskilda faktorer vilka syfta till sådan inverkan på opinionen, som har betydelse för motståndssandan. Politisk propaganda, främmande såväl som in-

hemsk, söker föra folkopinionen i skilda riktningar. Den kan sikta till defaitism eller långtgående pacifism, eller till ett sådant politiskt ställningstagande, att viljan till motstånd stärkes beträffande en viss eller vissa angripare samt försvagas eller ointetgöres beträffande andra. Särskilt betydelsefull är den intensifiering av den psykologiska krigsföringen, som har blivit vanlig under tiden närmast före en stormakts angrepp mot en mindre stat.

Slutligen ha vi under fred den inre upplysningsverksamhet, enskild eller statlig, som kan bedrivas för att göra allmänheten bättre beredd att motstå ett krigs påfrestningar.

När sedan krig inträder, medför själva krigsutbrottet en stark påfrestning. Man kan utgå från att hos många viljan till motstånd kommer att stärkas genom själva angreppshandlingen, medan hos andra, mera labilt betonade personer, motståndskraften sjunker.

Den allmänna psykiska press, som följer med krigstillståndet har flera orsaker. Ängslan för vad som kan hända och osäkerhet om vad man skall göra förenas hos många med en stark ensamhetskänsla. Splittringen av familjer och andra grupper, som är en ofrånkomlig följd av bland annat mobilisering och utrymning, är, såsom tidigare antytts, en betydelsefull faktor.

Av de omständigheter som sedan verka under krigets gång, äro militära och politiska motgångar bland de främsta orsakerna till sänkt motståndsanda, medan omvänt militär och politisk framgång kan stärka en vacklande folkopinion.

Av de fientliga militära åtgärderna verka anfallen med flyg och med fjärrprojektiler mest direkt på den civila moralen. En viss erfarenhet av bombning kan stärka motståndsandan (77,

Mac Curdy: *The Structure of Morale*, s. 14. Jfr dock 51, Janis: *Air War and Emotional Stress*, s. 144 och 51, USSBS: *Japanese Morale*, s. 56). Ha anfallen varit omfattande och förlusterna svåra, blir följden i regel den motsatta. Det visade sig dock i Tyskland under slutet av andra världskriget att det fanns en maximal bombningseffekt. Motståndsandan minskade först till en viss nivå, och höll sig sedan där eller steg något, hur intensiv bombningen än blev (129, USSBS: *German Morale*, Vol. 1. s. 22).

Redan ängslan inför och upplevelsen av luftanfall har starkt psykisk verkan. Undersökningar av den tyska civilbefolkningen peka dock på att sambandet mellan reaktioner av fruktan och viljan till motstånd är lågt (se 129, USSBS: *German Morale*, Vol. 1. s. 36 och 51, Janis s. 139). Härtill kommer sedan verkan av anfallens resultat. Anhöriga och vänner kunna ha blivit dödade eller svårt skadade, det egna hemmet kan ha blivit helt förstört. Sorgen över sådana förluster kan deprimera, men den kan även åstadkomma en uppräckning. Nyssnämnda undersökningar visa dock att svåra personliga förluster sänkte moralen så kraftigt i redan lätt bombade städer, att verkan av ytterligare bombning blev förhållandevis obetydlig (129, USSBS: *German Morale*, Vol. 1, s. 27 ff. och 51, Janis, s. 145).

Den dagliga livsföringen blir påverkad av otaliga omständigheter. Svårigheter av många slag uppstå. Bostadsbekymmer och svårigheter med värme, belysning, kokmöjligheter och livsmedel ha kanske på kort sikt ej så stor psykologisk effekt. Men om de vara länge och gripa djupt in i den enskildes liv, kunna de få ödesdiger inverkan på motståndskraften. En kännbar psykisk påfrestning medför även mörkläggning. Påtvungen sysslöshet främjar i hög grad nedbrytande tendenser.

Inre politiska förhållanden kunna betydligt åtskilligt för andan hos ett folk i krig. Politisk splittring verkar lätt deprimerande och kan bidra till att undergräva förtroendet för statsledningen. Misslyckanden och misstag kunna knappast undvikas, men de måste klarläggas för att hindra en förtroendekris. Människans benägenhet att söka syndaböcker är en realitet, som man måste ta hänsyn till — inte genom att offra oskyldiga utan genom att ge besked om de verkliga orsakerna.

En av de viktigaste förutsättningarna för en fast motståndssanda är vetskap om vad som händer. Okunnighet och osäkerhet göra den enskilde orolig och deprimerad och bereda mark för rykten och fientlig propaganda. Nyhetsförmedlingens sätt att verka har därför den största betydelse. Detta gäller för såväl press som radio. Svårigheterna att få dessa organ att fungera på ett tillfredsställande sätt kunna bli utomordentligt stora.

Samtidigt med att det blir svårare att få så snabba och säkra informationer i vanlig ordning komma vi att överövas med fientlig propaganda. Det är givetvis omöjligt att förutsäga, hur stora verkningar en fientlig psykologisk krigsföring kan få. Om den får tillfälle att arbeta under en tid av militära framgångar för fienden och om vår egen informationstjänst fungerar mindre väl, så kan inverkan på motståndssandan bli avsevärd.

Den fientliga propagandan och andra åtgärder för att nedslå motståndsviljan rikta sig — direkt eller indirekt — främst mot sammanhållningen och det

inre förtroendet. Syften och teman äro följande:

Att uppnå underkastelse genom att framhålla det hopplösa i läget och genom att skrämma t. ex. med uppgifter om nya, ödeläggande vapen; redan före krigsutbrottet inges så många som möjligt uppfattningen att motstånd är meningslöst.

Att skapa söndring genom att spela på gruppspänningar och motsättningar, civila spelas ut mot soldater, manskap mot officerare, evakuerade mot värdar, arbetare mot arbetsgivare, folk mot regering; för att splittra ledning och allmänhet pekar man ut syndaböcker som ansvariga för umbäranden och motgångar.

Att ange sig som vän till det angripna folket eller delar därav, eftersträva samarbete och utlova god behandling.

Att upplösa gruppbildningarna genom att appellera till den enskilda individens säkerhet och egoistiska intressen.

Att skapa panik, särskilt under de militära operationernas inledande stadium.

I detta sammanhang är det skäl att framhålla faran av rykten. Människor under krig, som befinna sig i labilt känsloläge, kunna, om de dessutom äro dåligt underrättade om vad som sker, lätt sätta tilltro till och föra vidare de mest fantastiska rykten. Dessa rykten, både de självsädda och de av fienden och hans agenter utplanterade, röra ofta stora militära motgångar, inskränkningar i livsmedelsransoner, skandaler i ledningen, allt uppgifter som menligt påverka motståndssandan.

Det psykologiska försvaret bör förberedas i fredstid

Det ligger i sakens natur att ett angrepp icke automatiskt skapar en fast motståndssanda hos befolkningen. Klart är även att det kan vara för sent att

Under sin tyska kampanj spridde de västallierade flygblad i stor mängd. Ett av de mest framgångsrika var »En minut som kan rädda Ditt liv». »De komma, De komma, De komma» var ett strategiskt flygblad med långsiktig verkan. De som en tysk kungörelse maskerade »Anvisningar om att rädda livet» syftade till att bromsa folkstormens mobilisering. Flygbladet »Ni äro nu avskurna» hade man alltid till hands för att sätta in i lämpliga lägen.

EINE MINUTE

die Dir das Leben retten kann.

Lies die folgenden 6 Punkte gründlich und aufmerksam! Sie können für Dich den Unterschied zwischen Tod und Leben bedeuten.

1. Tapferkeit allein kann in diesen Materialschlachten den Mangel an Panzern, Flugzeugen und Artillerie nicht wettmachen.
2. Mit dem Fehlschlag im Westen und dem Zusammenbruch im Osten ist die Entscheidung gefallen: Deutschland hat den Krieg verloren.
3. Du stehst keinen Barbaren gegenüber, die am Töten etwa Vergnügen finden, sondern Soldaten, die Dein Leben schonen wollen.
4. Wir können aber nur diejenigen schonen, die uns nicht durch nutzlosen Widerstand zwingen, unsere Waffen gegen sie einzusetzen.
5. Es liegt an Dir, uns durch Hochheben der Hände, Schwenken eines Taschentuchs usw. deutlich Deine Absicht zu verstehen zu geben.
6. Kriegsgefangene werden fair und anständig behandelt, ohne Schikane - wie es Soldaten gebührt, die tapfer gekämpft haben.

Die Entscheidung musst Du selber treffen. Sollst Du aber in eine verzweifelte Lage geraten, so erwäge, was Du gelesen hast.

SIE KOMMEN

mit Ihren Stahlkolossen, Jabos und Flammenwerfern.

SIE KOMMEN

denn jetzt kann nichts und niemand sie mehr halten.

SIE KOMMEN

denn jetzt liegen auch Nord- und Mitteldeutschland offen vor den Anglo-Amerikanern und Russen. Der größte Betrug der Weltgeschichte ist bald vorbei:

WO BLIEBEN die deutschen Wunderwaffen?

WO BLIEBEN die operativen Reserven?

WO BLIEBEN die Parteilgenossen und „Hohelstträger“, die Immer zum fanatischen Widerstand aufgerufen haben? Die alliierten Armeen nehmen Deutschland im Sturm.

SIE KOMMEN

um den deutschen Militarismus endgültig auszurotten.

SIE KOMMEN

um die Kriegsverbrecher Ihrer Strafe zuzuführen.

SIE KOMMEN

um den Rechtsstaat aufzurichten, damit der Weltfrieden nicht wiederum gestört wird.

DEUTSCHER VOLKSSTURM
WEHRMACHT

ANWEISUNGEN ZUR LEBENSRETTUNG

Wer Gefahr läuft, vom Volkssturm erfasst zu werden, der lese die nachfolgenden Anweisungen genauestens. Ihre genaue Befolgung kann den Unterschied zwischen Tod und Leben bedeuten:

1. Wenn irgend möglich, so entziehe Dich der Einberufung durch Nichtmelden, Wohnungswechsel oder Untertauchen u. unter Freunden und Gleichgesinnten.
2. Kennst Du Dich der Einberufung nicht entziehen, so stelle Dich ordnungsgemäß.
3. Leiste keinen Widerstand dagegen, wenn man Dich in den Einsatz treibt. Suche Deckung in einer möglichst geschützten Stelle und warte.
4. Wenn dann die Alliierten angreifen, ergib Dich, indem Du die Hände hochhebst. Die Alliierten tun Dir nichts, Du hast ihnen auch nichts getan.

Nur wer diese Anweisungen genauestens befolgt, kommt in den Materialschlachten des Westens mit dem Leben davon. Kriegsgefangene des Volkssturms werden nach den Kriegsregeln und Bestimmungen der Genfer Konvention behandelt und kehren nach Kriegsende wieder nach Hause zurück.

WD 37 K

Ihr seid jetzt abgeschnitten!

Um nutzloses Blutvergießen zu ersparen, wird Euch dieses Flugblatt zugestellt.

Ihr seid jetzt abgeschnitten. Alliierte Einheiten stehen bereits weit hinter Euch. Ihr habt tapfer gekämpft, aber von jetzt an ist ein Weiterkämpfen nutzlos. Ihr müsst Euch ergeben oder knapp vor Kriegsende sterben.

Ihr erkennt die Lage. Es gilt jetzt, dement-sprechend zu handeln. Jeder muss für sich selbst entscheiden. Es ist keine Zeit zu verlieren.

Die Alliierten wollen Euer Leben schonen und sichern Euch anständige Behandlung zu. Ihr müsst aber klar zu verstehen geben, dass Ihr aus dem Kampf scheidet.

HANDELT SOFORT!

först när kriget brutit ut vidtaga åtgärder för att stärka folkmoralen. Förberedelse under fred för att säkerställa en stark motståndanda i nödens stund är ett lika elementärt försvarsbehov som kravet på att krigsmakten vid angrepp skall kunna fungera utan fortsatt förberedelse.

Härtill kommer ytterligare en väsentlig omständighet. Vetskapen om att svenska folket har en okuvlig försvarsvilja kan få en potentiell angripare att betänka sig. Uppbyggande under fred av en hårdig motståndanda har fredsbevarande betydelse lika väl som upprättande av en stark krigsmakt. Det räcker här icke med en ytligt dokumenterad försvarsvilja utan det fordras övertygande bevis på att beslutsamheten att göra motstånd är parad med andlig kraft att möta krigets påfrestningar.

När det gäller att bedöma vilka åtgärder, som behövas för att i fred stärka motståndsviljan och bygga upp motståndskraften, bör man först klarlägga det rådande opinionsläget, med andra ord styrkan hos olika kategorier av de attityder, som äro avgörande. Kommittén har därför låtit utföra en opinionsundersökning, vars resultat redovisas i bilaga A. Det har visserligen inte varit möjligt att göra denna så omfattande och intensiv som ur olika synpunkter varit önskvärt. Resultatet är dock av värde. Det ger trots bristerna en uppfattning av de attityder, som arbetet för svensk psykologisk försvarsberedskap måste utgå ifrån.

Opinionsmätningen, vars fältarbete utfördes under januari—mars 1952, hade formen av en stickprovsundersökning som genom tillämpning av moderna metoder nådde ett representativt urval av befolkningen. Med hänsyn till den noggrannhet, varmed undersökningen planlagts och utförts av särskilda experter, torde resultaten fylla rimliga krav på

kvalitet beträffande de enskilda frågorna. Det bör emellertid poängteras, att felkällor, särskilt beträffande olika attityder hos de tillfrågade, icke kunna undvikas. Nackdelen härav kan väsentligt elimineras genom kontinuerliga undersökningar. Genom sådana får man fram tendenser till ändringar, vilket är av särskild vikt beträffande motståndsvilja och liknande förhållanden.

Genom undersökningen har man sökt belysa motståndsviljan och vidare tron på civilförsvarets möjligheter att fylla sin uppgift. Asikterna om riskerna för allmänt krig och för Sveriges indragande däri ha undersökts och kunskapen om några elementära utrikespolitiska faktorer har klarlagts. Andra kunskapsfrågor ha gällt, om den tillfrågade vetat, vad han skall göra vid krigsutbrott och luftanfall. Vissa frågor belysa förtroendet för pressen och radion och tilltron till meddelanden från statsledningen. Slutligen ha en grupp frågor avsett främmande propaganda.

Åtgärder i fred för att främja viljan till motstånd

Såsom tidigare framhållits är känslan av *solidaritet med samhället* en grundläggande faktor för motståndsviljan. Denna solidaritetskänsla sammanhänger i hög grad med vad man kortfattat brukar kalla *trivseln* i samhället, vilken betingas av sociala, politiska, religiösa, kulturella och ekonomiska förhållanden. Det ligger i regel utanför det psykologiska försvarets uppgift att anvisa erforderliga åtgärder på dessa områden, men det bör fastslås att det för vidmakthållande och stärkande av motståndsviljan är angeläget att medborgarna äro medvetna om värdet av de för deras trivsel och trygghet grundläggande faktorerna och om *vad vi ha att försvara*. Behovet härav ökas genom

den målmedvetna, även utifrån dirigerade propaganda som har till syfte att undergräva solidariteten med vår samhällsordning och alstra misstro mot statsmakterna.

Kännedom om vad vi ha att försvara bör naturligen kompletteras med upplysning om *vilka följder vi kunna vänta för den händelse vi skulle ge efter för en angripare*. Denna upplysning kan knappast bli verkningsfull, om den icke pekar på konkreta och aktuella erfarenheter, belyser förhållanden inom vissa bestämda länder samt skildrar de metoder, genom vilka stater i vår tid ha införlivat andra stater i sitt maktområde, vare sig detta skett med eller utan öppet krig. Det ligger i sakens natur att upplysning i dessa ämnen till allmänheten under nuvarande förhållanden icke bör bedrivas i statlig regi.

Den för motståndsandans nödvändiga *gemenskapskänslan* och uppslutningen kring gemensamma ideal och intressen kan ej nå erforderlig fasthet och styrka genom improvisation i ett plötsligt inträtt krisläge. Det är därför betydelsefullt att den finns och kommer till uttryck redan under fred. En person som känner sig ensam och utesluten från den nationella gemenskapen eller från den gruppbildning inom samhället, till vilken han naturligen hör, blir ofta aggressivt inställd i förhållande till det egna samhället och blir föga hågad att bidra till dess försvar. Hans läge medför också, att han lättare blir defaitist än den som känner samhörighet och gemenskap med vårt samhälle eller med någon mot detta lojal grupp.

Också på detta område kan saklig upplysning motverka en propaganda, som syftar till att spränga den medborgerliga gemenskapen. Man skulle emellertid — fränsett de principiella be-

tänkligheterna — mera skada än gagna, om man under nuvarande förhållanden, trots det utrikespolitiska lägets faror, ville försöka påverka svensk opinion genom en centralt dirigerad upplysningsverksamhet i nya former. Det bör liksom hittills ankomma på våra undervisningsanstalter, upplysningsorgan och bildningsorganisationer, till vilka inte minst pressen och de politiska partierna höra, att sörja för undervisning och upplysning, som kunna bidra till ett gott medborgarsinne. För statsledningen, liksom för ett organ, som har att planlägga det psykologiska försvaret, måste det vara angeläget att följa utvecklingen på dessa områden.

Att *förtroende till statsledning och förvaltning* har betydelse för utformandet av den motståndssanda, som är nödvändig vid ett krigsutbrott, har tidigare antytts. Så långt det är möjligt inom ramen för den fria kritik av de styran- de, som är ett av de grundläggande dragen i vårt demokratiska samhälle, är det angeläget att detta förtroende grundlagges redan i fred. En sådan känsla gagnas, om de ledande personerna och organen äro uppriktiga och ta hänsyn till allmänhetens behov av information. Myndigheternas public relations ha en väsentlig betydelse. Detta gäller ej endast för högre myndighetspersoner. Lägre instansers och tjänstemäns sätt att bemöta allmänheten kan i hög grad påverka inställningen till staten och statsmakterna.

Under krig blir det nödvändigt att i stor omfattning sprida information och upplysning från statligt håll. Vare sig denna verksamhet har till direkt ändamål att värna motståndssandan eller ej, blir den av väsentlig betydelse för denna. Det mottagande som den statliga informations- och upplysningsverksamheten får i en krissituation blir i hög grad beroende av det förtroende, som tidi-

gare har kommit myndigheterna till del från pressens och allmänhetens sida.

Den opinionsundersökning, som kommittén har låtit utföra 1952, har belyst några förhållanden av intresse i detta sammanhang. På fråga, om de svenska myndigheternas meddelanden till allmänheten rörande utrikespolitiska förhållanden, vårt försvar och liknande ämnen, svarade 2,6 procent av de tillfrågade, att de ansåge att dessa meddelanden ofta vore vilseledande och 17,8 procent att de då och då vore vilseledande. 35,4 procent menade att meddelandena aldrig vore vilseledande, medan 27 procent funno dem sällan vilseledande och 16,9 procent lämnade frågan obesvarad.

För vilja till motstånd fordras i regel att man tycker att motståndet har mening. Detta innebär att man har *tilltro till egna resurser* samt, i den mån dessa ej anses tillräckliga, *tro på effektiv hjälp*.

Tilltro till de egna resurserna bör lika litet som tro på utländsk hjälp vara grundad på rent känslomässiga förhoppningar utan anknytning till verkligheten. Endast en på kännedom om det sanna tillståndet baserad uppfattning är värdefull. En av bristande kunskap orsakad överdriven tro på egen förmåga kan lätt medföra att motståndsandan knäckes, när det visar sig att försvaret ej har den inbillade styrkan. Det är därför angeläget, att medborgarna få en klar och riktig bild av det svenska försvaret och dess möjligheter att avvärja ett angrepp. Detta betyder att, i den mån det är möjligt, även en tänkbar angripares resurser för anfalllet skola belysas. Åtskillig upplysning bedrives för närvarande, främst om försvarets uppbyggnad och sätt att verka. Bland dem, som syssla därmed, råder enighet om att ytterligare upplysning fordras.

För motståndsviljan är icke enbart tron på möjligheten att besegra en angripare avgörande. Icke oväsentlig torde *uppfattningen om riskerna för det egna livet och andra personliga intressen* vara. Detta gäller både för dem som ingå i de stridande förbanden, och för befolkningen i hemorten. Även här bör en realistisk syn främjas. Lika litet som ruan bör fördölja riskerna, lika litet böra de överdrivas. Upplysningen på detta område bör uppenbarligen, förutom synpunkter på de särskilda riskerna för krigsmaktens och civilförsvarets personal, omfatta en grundlig information om civilförsvaret och dess möjligheter att förebygga och reducera verkan av fiendens åtgärder mot civilbefolkningen.

Redan under fredstid kunna *krafter* vara verksamma, som *direkt eller indirekt syfta till att försvaga viljan till motstånd* i händelse av ett angrepp. Det kan gälla propaganda för en främmande makt, som räknar med att en situation kan inträffa, då dess anspråk på Sverige bli sådana, att en eftergift från svensk sida skulle betyda uppgivande av vår självständighet. Den främmande makten vill därför leda den svenska opinionen därhän att vi i ett sådant läge göra dessa eftergifter eller att åtminstone vår motståndsvilja blir svag och splittrad. Det kan vara någon inhemsk politisk riktning, som så deciderat tar ställning i den världspolitiska maktkampen, att den blir förespråkare för svenska eftergifter för den favoriserade sidan också om det skulle gälla krav, vilka vi normalt skulle avböja även vid hot om militärt angrepp. Det kan vara mer eller mindre ideellt betonade rörelser eller enskilda personer, som propagera för en förbehållslös pacifism eller för försvarsvägran och som kunna få stor publicitet

och nå vida kretsar med sina uttalanden.

Den främmande propaganda, som Sverige kan utsättas för under fredstid, behöver självfallet icke enbart syfta till försvagande av motståndsviljan i händelse av ett angrepp från den propagerande eller någon med denna förbunden. Den kan ofta samtidigt söka öka vår misstro gentemot andra länder, som stå i motsatsställning till det land, varifrån propagandan härrör.

För ett land, där yttrande- och tryckfrihet äro grundstenar i samhällsordningen, är frågan om motåtgärder mot dylik främmande propaganda ett vanskligt problem. Det får nämligen anses självfallet, att statliga myndigheter under rena fredsförhållanden icke skola bedriva någon form av propaganda. I ett skärpt läge böra dock statsmakterna kunna stimulera och understödja åtgärder, som syfta till att försvåra eller motverka organiserad verksamhet av här angiven art.

Uppmärksamhet måste ägnas åt det ringa intresse som en stor del av den svenska allmänheten ägnar åt *utrikespolitiska förhållanden*. I ett skärpt läge kan bristande överblick på detta område komma att utsätta denna allmänhet för ytterst obehagliga överraskningar, vilket kan få menlig inverkan på motståndsviljan.

Den av kommittén verkställda opinionsundersökningen visade till exempel att drygt 17 procent av de tillfrågade sade sig icke ha läst eller hört talas om Atlantpakten. Inte mindre än 40 procent sade sig ej känna till Kominforms existens. Icke så få personer trodde att Sverige var medlem av Atlantpakten. Av dem som sagt, att de kände till Atlantpakten, var det emellertid en avsevärd del — 30 respektive 22 procent — som icke lämnade svar på fråga om

avsikten med pakten eller på uppmaning att namnge medlemmar. Motsvarande siffror för Kominform voro 49 och 37 procent.

En viss mätare av graden av intresset för utrikespolitik erbjödo opinionsundersökningens frågor om hur mycket de tillfrågade läste av olika ämnesgrupper i tidningarna. Omkring 23 procent av dem angävo, att de icke läste något om utrikespolitik, 31 procent att de läste endast en mindre del och 30 procent sade att de läste allt eller det mesta — 11 respektive 19 procent. Denna sista uppgift bör dock tas med stor reservation. Anledning finnes att förmoda, att många ha sagt sig läsa mera än vad de i själva verket göra. Så ha exempelvis personer, som ha uppgivit sig läsa allt eller det mesta av nyheterna om utrikespolitik, i samma intervju sagt, att de inte ha läst eller hört talas om Atlantpakten.

En jämförelse av läsvärdena för nyheter om utrikespolitik och för nyheter om brott och olyckor, den ämnesgrupp som främst intresserar en stor del av tidningsläsarna, är även belysande. 60 procent angävo att de läste allt eller det mesta om brott och olyckor.

Det är naturligt att i Sverige, liksom i andra demokratiska stater, tidningarna och andra nyhetsförmedlare avväga och framlägga sitt nyhetsmaterial mer eller mindre i enlighet med sina läsares och lyssnares intressen och önskemål. Detta bidrar i sin tur till att många människor ej ägna det världspolitiska skeendet tillräcklig uppmärksamhet. Dagens lokala sensationer få lätt en publicitet som för den ordinarie läsaren ställer de verkligt betydelsefulla frågorna i skymundan.

Det är anledning att uppmärksamma det ringa intresset i Sverige för utrikespolitiska förhållanden och att överväga motåtgärder, till exempel ökade anslag

åt forskning och objektiv informationsverksamhet. Publicitetsorganen skulle för sin del kunna bidra till ett bättre sakernas tillstånd. Pressorganisationerna skulle kunna medverka, till exempel genom fortbildningskurser i utrikespolitiska frågor för journalister.

Åtgärder i fred för att motverka krigets psykiska påfrestningar

Med hänsyn till att de psykiska påfrestningarna kunna väntas bli särskilt kraftiga just vid krigsutbrottet och under den första krigstiden, och till att en angripare, om det vill sig illa, kan nå stora initialframgångar, är det av vikt att under fred göra vad som är möjligt för att förbereda människorna på krigets påfrestningar och göra dem motståndskraftiga.

De påfrestningar som under krig kunna väntas i särskilt hög grad inverka på motståndsandan i negativ riktning äro, som tidigare nämnts, militära och politiska motgångar, förflyttning av civilbefolkning, påtvungen ensamhet och sysslolöshet, personliga förluster, fruktan för eget och anhörigas liv, hälsa och egendom, besvär i den dagliga livsföringen, ovisshet om vad som händer och ängslan för vad som kan komma att hända samt vidare den fiendliga psykologiska krigsföringen.

I vad mån är det möjligt att i förväg, under fred, immunisera befolkningen mot alla dessa påfrestningar?

Till en början må det framhållas, att man i regel är betydligt mer motståndskraftig, om man känner till vad det är man kan råka ut för. Står det klart att vi i ett krig kunna bli drabbade av svåra motgångar utan att vi därigenom förlora möjligheten till framgångsrikt försvar, så behöver motståndsviljan icke försvagas av oro för utgången. Likaså har den, som vet vad han skall ta sig före i olika situationer, ett vida större andligt

skydd än den som är okunnig och osäker. Vad som tär på nervkraften och därmed ofta också på moralen är främst den okända faran, tvivlet, osäkerheten och en obestämd fruktan.

Det är för den andliga motståndskraften otvivelaktigt av största betydelse att så stora delar av befolkningen som möjligt under fred få upplysning, som svarar på frågorna: *hur kan ett krig komma att te sig och vad är det som kan hända just mig, vad har jag för skyldigheter och rättigheter och vad skall jag göra i de olika situationer som jag råkar in i?* Denna upplysning bör alltså behandla det moderna krigets natur sedd ur en svensk medborgares synvinkel och med hänsyn till svenska förhållanden samt till envar på ett begripligt sätt förmedla alla väsentliga föreskrifter, råd och anvisningar som kunna framläggas i förväg.

Behovet av sådan upplysning är tydligen allmänt känt. Vid opinionsundersökningen besvarade 57 procent av de tillfrågade med ja frågan, om de ansåge sig behöva ha mer av upplysning och kunskaper för att vara beredda att motstå ett krigs påfrestningar.

För att civilbefolkningen skall vara psykologiskt beredd att motstå luftanfallen och särskilt atombombningen fordras en realistisk upplysning om dessa anfalls verkningssätt och förstörelsekraft liksom om möjligheterna att reducera verkningarna. En sådan upplysning skulle knappast få äsyftad effekt, om den sattes in på ett sent stadium, då krigshotet är överhängande eller krig redan har brutit ut. Det kan vara lämpligt att genomföra upplysningsverksamheten så, att befolkningen även i ett läge, då ingen akut krigsfara föreligger, har en klar och realistisk bild av innebörden av luftanfall och atombombningar.

Upplysningen bör även syfta till att motverka eventuella känslor av att försvarsåtgärder äro meningslösa. Man bör klargöra att ändamålsenlig förberedelse — psykologisk likaväl som annan — höjer individens möjligheter att överleva och därmed även ökar hela samhällets utsikter att bestå.

En upplysningsverksamhet om det moderna krigets natur och om vad den enskilde svenske medborgaren har att rätta sig efter i olika sammanhang kommer att i stor utsträckning behandla förhållanden som falla inom ramen för civilförsvarets verksamhet.

Ett ytterst viktigt område — som här endast skall antydast — är *mentalhygien*. Det har inte varit möjligt för kommittén att behandla de betydelsefulla frågor som avse den psykiska hälsovården och dess samband med befolkningens andliga motståndskraft under krig. Det är dock uppenbart att ju bättre individernas psykiska hälsa är under fred desto större äro utsikterna till bibehållen själslig balans under ett krigs påfrestningar. Ur det psykologiska försvarets synpunkt är det därför av stor vikt att den psykiska hälsovården under fred främjas med all kraft. Det är också av vikt att resurser ställas till förfogande för planläggning i fred av de särskilda åtgärder som kunna väntas bli erforderliga på detta område i krig.

Ett särskilt problem erbjuder frågan om *immunisering mot fientlig propaganda och mot annan form av psykologisk krigföring*. Man kan utan tvivel nå vissa resultat genom att lära människor att känna igen propaganda, att vara kritiska mot rykten och att skilja mellan falska och äkta meddelanden.

Det konstaterades under andra världskriget, att den allra största delen av befolkningen inte var medveten

om den mängd av främmande propaganda, som då översvämmade landet. Enligt en undersökning mitt under den värsta propagandaflo den hade knappt var åttonde svensk lagt märke till sådan propaganda. Vid den undersökning, som kommittén har låtit utföra 1952, erhöles motsvarande resultat. På frågan om vederbörande på senare tid hade lagt märke till någonting, som han ansåg vara främmande propaganda avsedd för svenska folket, ha endast 13,4 procent svarat ja, medan 72,1 procent sagt nej och återstående 14,5 procent lämnat frågan obesvarad.

Det är naturligt att de, som inte äro medvetna om att de utsättas för propaganda, lättare än andra falla offer för den. Man kan dock inte räkna med att en person alltid är immun mot propaganda, därför att han kan avslöja den. Det har genom försök visats att personer, vilkas trosföreställningar och värderingar avvika från den »ideologi» som bär upp propagandan, bli påtagligt immuniserade genom upplysning om propagandans metoder och syften, medan denna form av profylaktisk verksamhet knappast påverkar dem som äro anhängare av ideologien i fråga. Det kan även sägas, att lika länge som propagandan kan utnyttja otillfredsställda behov eller önskemål hos allmänheten, lika länge kan propagandan få effekt.

En propagandaprofylax bör därför såvitt möjligt söka tillgodose eller på något annat sätt neutralisera de behov och önskemål, som eljest kunna väntas bli utnyttjade av en motståndare. Likaså bör, i den mån det kan ske under fred, en motpropaganda bedrivas, som i förväg immuniserar mot de argument den främmande propagandan för fram.

Bland de åtgärder, som äro ägnade att minska de psykiska påfrestningar-

na i krig, faller ett flertal inom andra verksamhetsområden än det psykologiska försvaret, nämligen främst inom det militära försvaret, civilförsvaret och socialtjänsten. Det är här icke anledning att gå in på sådana försvarsuppgifter som luftförsvar, brandbekämpning och skyddsrumbyggen m. m. Det bör dock framhållas, att man vid planläggning av utrymningar och andra skyddsåtgärder samt av socialvården måste taga hänsyn till psykologiska faktorer av betydelse för motståndsandans. Det kan här bland annat gälla att se till, att människor ej bli andligen ensamma och att de få sysselsättning, helst i form av arbete som bidrager till försvarsansträngningen.

Ett område hör direkt till det psykologiska försvaret, nämligen verksamhet för att minska riskerna för ovisshet, okunnighet och osäkerhet. Till det psykologiska försvarets fredstida uppgifter höra därför också tekniska förberedelser för trygghet i krig av en god nyhets- och informationstjänst.

Av stor betydelse för det psykologiska försvarets effektivitet är slutligen förtroendet för de personer, institutioner och medel som komma att användas i dess tjänst. Förtroendet för pressen och rundradion är något grundväsentligt. Det förtroende som pressen och radion åtnjuter under fred är avgörande för läsarnas och lyssnarnas inställning i krig.

Allmänna åtgärder under krig för att vidmakthålla och stärka motståndsandans

De åtgärder, som behöva vidtagas under krig för att bevara och stärka motståndsandans, bero i hög grad av

vad som gjorts under fred. Ju bättre profylax, desto mindre behov av läkemedel och desto större möjlighet att nå tillfredsställande resultat.

Även om vi kunna räkna med att beslutet om militärt motstånd får stöd av det överväldigande flertalet av svenska folket, kan det vara anledning att redan vid krigets början vidtaga kraftiga åtgärder för att vidmakthålla motståndsviljan och för att stärka den. Först och främst bör folket få en klar och lättfattlig upplysning om *vårt krigsmål*, liksom om fiendens, så som vi ha skäl att uppfatta det. Det rättvisa i vårt försvar ställes i motsättning till det orättmätiga i fiendens angrepp. Härmed bör kombineras en intensifiering av upplysningen om *vad det är vi ha att försvara* och om *vad ett nederlag skulle medföra*. Samtidigt skall man ingjuta förtröstan genom att *klarlägga egna resurser och den direkta eller indirekta hjälp vi få eller ha anledning att räkna med*. De svaga punkterna hos fienden böra också belysas utan att därför hans styrka underskattas. Upplysningen får icke förtiga de motgångar och svårigheter, som kunna bli vår lott.

Som tidigare framhållits är gemenskapskänslan en fundamental faktor för motståndsandans. I den upplysande propagandan bör man särskilt lägga sig vinn om att betona samhörigheten och vädja om uppslutning i den gemensamma ansträngningen att försvara landet. Särskilda åtgärder behövas för att häva ensamhetskänslan hos dem, som skilts från anhöriga, från arbetskamrater, från hemmiljön.

Passersedeln som vapen mot fientlig trupp togs först i bruk av ryssarna. Upptill återges två ryska, den ena avsedd för tyska soldater, den andra för svenska frivilliga vid Hangö. Nedtill en högofficiellt utstyrd passersedel, undertecknad av Eisenhower, och en passersedel för japaner. Den sista har en lärorik historia. Först misslyckades en version med rubriken »Jag ger mig»: Att »uppge motståndet» var mera acceptabelt.

Förtroendet för den politiska och militära ledningen under krig är uppenbarligen av allra största betydelse för folkets moraliska motståndskraft. Vad som här spelar en väsentlig roll är regeringens, militärledningens och övriga högre myndigheters sätt att delge befolkningen viktigare fakta eller underlåta att göra detta. Stor betydelse ha utformningen av högkvarterets rapporter, liksom även den inre informations-tjänsten inom krigsmakten och civilförsvaret, vilken indirekt kan påverka opinionsbildningen hos hela folket.

Under krig kunna emellertid icke alla viktigare händelser bringas till allmänhetens kännedom, i vart fall icke omedelbart. Ofta nog är det av säkerhetsskäl nödvändigt att, om icke helt förtiga en händelse, så dock fördröja meddelanden om densamma, utelämnas även väsentliga sakuppgifter eller underlåta att klarlägga händelsens bakgrund, syfte eller verkan. Enligt kommitténs mening är det av synnerlig betydelse att statsmakterna, så långt säkerhetsskäl och hänsyn till svenska medborgares liv medgiva, framlägga *alla* väsentliga fakta. Det som säges skall vara sant.

När kommittén med skärpa förordar att så mycket som möjligt skall meddelas allmänheten och understryker att uppgifter från regeringen, högkvarteret och övriga myndigheter alltid måste vara sanna, innebär detta givetvis icke, att allt är gott och väl i och med att detta krav är uppfyllt. Viktigt är icke endast *vad* som sägs och *att* det sägs, viktigt är även *hur* det sägs. Mycket beror på utformningen av officiella meddelanden och uttalanden från ledande håll under ett krig.

Den upplysning, som redan i fred ger den enskilde svar på frågan om *vad han kan råka ut för* och *vad han har att göra* i olika situationer, måste fullföljas och utökas efter krigsutbrottet. Man kan icke räkna med att den i fred givna informationen blir tillgodosgjord så väl att upprepning och förnyelse icke behöves sedan freden brutits. Det är dessutom icke möjligt att under fred klargöra alla de alternativ och situationer, som kunna inträffa sedan kriget börjat. I samband med krigets utbrott komma många bestämmelser, råd och anvisningar att framläggas av myndigheterna. Det blir en viktig uppgift för det psykologiska försvaret att samordna den mängd av besked som i skilda hänseenden skall delges allmänheten och att medverka till deras utformning och spridning. Till dagarna kring ett krigsutbrott måste en omfattande information koncentreras. I den av starka känslor fyllda atmosfär som då råder, äro klara och lättfattliga direktiv från myndigheterna nödvändiga.

En klar uppfattning om vad som kan hända den enskilde bör förenas med en lika klar uppfattning om *vad som hänt och skett*. En huvuduppgift för det psykologiska försvaret är att främja nyhetstjänsten och att därvid tillse, att den enskilde medborgaren så långt som möjligt får sina nyheter på samma vägar som han blivit van vid under fred. Särskilt viktigt är att nyhetstjänsten fungerar tillfredsställande just dagarna kring ett krigsutbrott, då människorna ängsligt fråga »Vad har hänt?» och »Vad skall jag göra?» Snabba och tillförlitliga nyheter tillsammans med klara och koncisa anvisningar, om hur den

Radion har givit propagandan nya möjligheter. Ett illegalt radioreportage från en dansk sabotagesprängning och en tyskspråkig BBC-sändning 1942 inrama en tysk varningsbild från samma år. Nedtill flankeras den fria franska rösten de Gaulle av tyska radioreportrar, den ena i Oslos hamn i april 1940, den andre vid sändning från flygmaskin över England under ett bombangrepp.

enskilde skall förhålla sig, äro de bästa medlen för att motverka ödesdigra rykteslavinor och paniktendenser, som lätt uppstå i samband med ett krigsutbrott.

Även det psykologiska försvaret har viktiga uppgifter för att minska den psykiska verkan av umbäranden och påfrestningar, som för många blir en oundviklig följd av kriget och dess härjningar. Vi måste vid krig räkna med knapphet på en del livsmedel och andra konsumtionsartiklar. Hjälp mot de besvär, som följa därav, kan ges genom en brett lagd rådgivning om konsumtionsanpassning. Likaså kan det vara skäl att ge råd om de bästa sätten att avhjälpa eller minska andra svårigheter, t. ex. med uppvärmning och belysning.

Det kan ej nog understrykas, att de personal- och socialvårdande uppgifterna i vidaste mening få en väsentlig betydelse under krig. Ur det psykologiska försvarets speciella synpunkter gäller det att främja verksamhet som ger den enskilde en känsla av att andra tänka på honom och att han bäres upp av den gemensamma solidariteten. Varje medborgargrups krigsinsatser böra betonas i offentliga sammanhang.

I detta sammanhang bör också erinras om värdet under krig av andlig stimulans och avkoppling. Religiös och likartad verksamhet måste kunna fortgå i erforderlig utsträckning. Det är ävenså av intresse för det psykologiska försvaret att möjligheter till såväl kulturella förströelser som nöjen av mer profan karaktär stå till buds. Vid sidan av pressen, radion och filmen bli bland annat bokförsörjningen, teatern och musiken av betydelse.

Motåtgärder under krig mot fientlig propaganda

Efter ett krigsutbrott blir det en huvuduppgift för det psykologiska försvarets organ att med olika åtgärder mot-

verka fientlig propaganda, till vilken även propaganda utförd av inhemska sympatisörer och medlöpare får räknas.

Den första fråga som härvid uppkommer, gäller möjligheterna att göra det svårt för fienden att nå avsedda mottagare med sin propaganda.

Det är tekniskt möjligt att med störningssändare försvåra avlyssning av fientliga rundradiosändningar. Detta var en vanlig metod under andra världskriget. Det skulle väcka stark misstänksamhet och opposition, om man i Sverige under fredstid sökte hindra fri information och opinionsbildning genom avsiktliga störningar av radiosändningar. Motsvarande reaktioner kunna följa under krig, även om åtgärden riktar sig mot fientlig verksamhet. Både av principiella och praktiska skäl är det tveksamt om vi böra tillgripa denna metod. Det är emellertid inte uteslutet att behovet av att hindra radiosändningar blir så stort, att betänkligheterna måste vika. Vilka dessa fall kunna bli, är svårt att förutse. Närmast kan det väl komma att gälla åtgärder mot svart propaganda och särskilt mot falska sändningar, som låta lyssnaren tro, att de radierade uppgifterna komma från officiellt svenskt håll. Med hänsyn till det sagda finner kommittén det vara skäl att tekniska förberedelser vidtagas för störnings-sändningar.

På sina håll i utlandet har man främjat tillverkning och införsel av apparater otjänliga för utlandsmottagning. I Sovjetunionen exempelvis hade 1947 omkring 80 procent av radiolyssnarna apparater, som voro trådanslutna till en centralmottagare (48, Inkeles s. 239). I Tyskland såldes under Hitlertiden s. k. Volksempfänger, vilka blott dögo till lokalmottagning. För Sveriges del är det uteslutet att vidtaga sådana likriktande åtgärder.

Slutligen har man i flera länder sökt hindra främmande propaganda genom att förbjuda invånarna att lyssna till utländska stationer. Så var det i Tyskland under andra världskriget. Det visade sig, att tyskarna trots förbudet och den hårda regimen lyssnade flitigt till BBC's tyska sändningar. På andra håll har man utan att införa direkt förbud sökt avskräcka medborgarna från att lyssna. För kommittén är det uppenbart, att ej ens under krig förbud att lyssna till utländska radiosändningar bör införas hos oss. Psykologiskt välmotiverad var förvisso den brittiska metoden att i pressen ange tiderna för radio-propagandan från Tyskland.

Under krig kommer fientligt tryckt propagandamaterial väsentligen att spridas med hjälp av flyg. Flygblad och annat propagandamaterial, som nått marken, böra genom polisens, kommunala myndigheters och allmänhetens försorg hopsamlas och förstöras så långt det är möjligt. Att förbjuda enskilda medborgare att läsa flygblad är lika litet att rekommendera som att förbjuda radiolyssnande. Snarare skulle det i vissa fall kunna göra god verkan om man i tidningarna införde avtryck av flygblad, eventuellt med korta kompletterande sakupplysningar.

Vid sidan av radioutsändningar och flygblad förtjänar filmen uppmärksamhet, även om den sannolikt är viktigast som fientligt propagandamedel under tiden före ett krigsutbrott. Införseln av sådan film bör vid behov relativt lätt kunna kontrolleras och stoppas. Framställning i Sverige av film tjänande främmande propaganda är föga sannolik under en krigssituation. Man får emellertid räkna med att inom landet såväl före som under ett krig finnas åtskilliga för den fientliga propagandan lämpliga filmer, äldre såväl som nyare. I den mån visning av sådana fil-

mer anses böra förbjudas torde detta kunna ske utan större administrativ omgång.

Även om man söker hindra åtskilligt av den fientliga propagandan från att nå avsedd publik, så kommer svensk allmänhet att i avsevärd utsträckning få del av den, särskilt genom radion. Det blir därför en viktig uppgift för det psykologiska försvarets organ att i samarbete med publicitetsorganen och andra opinionsbildande faktorer söka *förhindra eller reducera effekten av den propaganda*, som man inte kan eller inte vill utestänga.

I första hand bör man »vaccinera» befolkningen, så att den så långt som möjligt blir immun mot fientlig propaganda. Även om detta har skett i fred, måste åtgärderna för immunisering fullföljas och intensifieras efter ett krigsutbrott. Det blir då lättare att klargöra vad det är för främmande propaganda, som vi böra vara på vår vakt emot. Man kan säga vilka radiostationer det gäller, man kan ange vilka teman fienden och hans sympatisörer spela på och förklara vad dessa innebära. Särskilt viktigt blir det att uppdaga och för allmänheten avslöja olika fall av svart propaganda. En god nyhetstjänst och tydliga deklarationer från myndigheterna om läget gör det svårt för fientlig propaganda att vinna tilltro och effekt.

Härnäst gäller det att motverka den för oss nedbrytande effekt, som fientlig och därmed besläktad propaganda likväl kan ha fått. Om formerna för en sådan verksamhet kan sägas att motpropaganda väl är nödvändig men att den i regel ej bör ta sig uttryck i direkta bemötanden av innehållet i fiendens propaganda. Om man förnekar en icke uppenbar lögn, som fienden utsänt, ger man den ofta ökad spridning. Fienden tar gärna upp förnekandet och

använder det för att återuppliva lögnen. När ett förnekande anses oundgängligt — och det kan stundom vara fallet — framföres det i regel bäst indirekt och utan hänvisning till den ursprungliga falska uppgiften. Direkt bemötande bör ske endast för att påvisa uppenbara oriktigheter och lögner. En saklig information om de frågor, som den fiendliga propagandan berör, men utan direkt anknytning till denna, torde i regel vara bästa försvaret.

Åtgärder mot farliga rykten

Ett land i krig är ryktenas förlovade land. Det är mycket som står på spel för den enskilde, det är många viktiga saker som hända, och det är svårt att känna till de verkliga förhållandena. Rykten som finna särskilt god jordmån under krig, äro ofta sådana som verka nedbrytande på motståndsandan. Rykten kunna också åstadkomma hindersamma störningar för militära operationer. Exempel från olika krig visa att ryktenas destruktiva verkan kan bli mycket allvarlig. Det är uppenbarligen av vikt att så långt som möjligt hindra uppkomst och spridning av falska rykten samt att motverka deras skadliga inflytande.

Det finns två grundförutsättningar för uppkomsten av rykten. Den ena är att det skall vara fråga om något som har betydelse för individen, något som fångar hans intresse. Den andra är att han skall ha ingen eller endast bristfällig kännedom om hur det verkligen förhåller sig med den sak det gäller. Under krig blir det av olika skäl mycket vanligt, att de uppgifter en person får om en sak, äro otillförlitliga, osäkra eller tvetydiga. Missuppfattningar, minnesförändringar och oförmåga att ge korrekt uttryck åt en tanke eller en sakuppgift svara för ursprunget till kan-

ske de flesta av de s. k. spontana ryktena. Dessa brister i den intellektuella utrustningen medverka också till ett ryktes förvrängning under dess vandring från mun till mun.

Uppkomsten och spridningen av rykten främjas av människans önskan att förstå och förenkla invecklade händelseförlopp, att göra sig en schematisk bild av en mångtydig situation. Ryktet hjälper till att göra saker enklare än vad de i själva verket äro.

Ett annat förhållande av betydelse för uppkomsten av ett rykte är människans behov av att få en yttre förklaring till egna känslor och en bekräftelse på emotionellt betingade attityder. De känslor, som under krig främst bereda jordmänen för rykten äro fruktan, besvikelse, illvilja och hat. Vetgirighet, för att inte säga nyfikenhet, samt önskan att visa sig bättre informerad än andra ha också sin betydelse.

Känner man sig helt allmänt rädd och osäker, så underlättar detta uppkomsten och spridningen av rykten. Man vill finna något påtagligt skäl för sin ängslan, och godtar då gärna ett rykte som till exempel uppger att det egna landets trupper lidit ett svårt nederlag. En sådan uppgift berättigar den ängslan som man hyser och som har sin egentliga grund i en allmän oro för vad som kan hända. Det blir desto lättare att tro på uppgifter om svåra förluster för det egna försvaret, eftersom detaljerade uppgifter om egna förluster och skador ofta inte kunna offentliggöras, åtminstone inte omedelbart.

Många människor äro otillfredsställda med sig själva och de flesta av dem vilja väl ogärna erkänna egna brister och försummelser ens för sig själva. En del gå omkring med en mer eller mindre omedveten skuld känsla. På samma sätt som den rädde vill finna en yttre orsak och förklaring till sin rädsla, vil-

ja sådana människor med skuld- eller mindervärdeskänslor rikta sina känslor av ovilja och hat mot något i omvärlden. Ofta kommer denna motvilja att rikta sig mot vissa grupper. Det kan gälla folkgrupper, såsom judarna, eller samhällsklasser, såsom »borgare» eller »arbetare», »kapitalister» eller »socialister». Motviljan kan också riktas mot myndigheterna i allmänhet eller särskilt mot den sittande regeringen. Det är naturligt att sådana människor äro speciellt mottagliga för rykten som ge dem vatten på kvarnen i form av ofördelaktiga uppgifter om de personer eller grupper som deras motvilja gäller.

I krig blir denna animositet ofta riktad mot fienden och kan då på en gång bli en hjälp genom att stärka viljan till motstånd och en fara genom att underlätta tilltron till överdrivna uppgifter om fientliga motgångar. Men hatet och motviljan kan också gälla allierade nationer eller grupper inom det egna landet. Det säger sig självt att i sådana fall kunna ryktena få ytterst allvarliga följder genom att leda till splittring och söndring just när enighet och samarbete äro som mest nödvändiga.

Ängslan och avoghet främja de två slag av rykten som äro farligast under krig: skrämselrykten och hattrykten. Ett par andra former med viss betydelse äro vetgirighetsrykten och önskerykten. Man längtar efter fred och vill därför gärna tro på uppgifter om tecken till fientligheternas upphörande. Eller man tycker det är roligt att känna till sär-egna händelser, som endast få bruka ha vetskap om. En stor roll för spridning av rykten spelar den benägenhet som många människor ha att för vänner och bekanta framstå som särskilt välunderrättade, att lysa med vad de uppsnappat på olika håll. Dessa människor sprida tanklöst vidare rykten som de ofta inte ens tro på själva.

Väg banas även för rykten, liksom för propaganda, när situationen är förvirrad och mångtydig, när människorna äro dåligt orienterade och när de ha brist på förtroende för de officiella nyheterna.

Att vi i Sverige äro långt ifrån immuna mot rykten ens i fredstid få vi emellanåt exempel på. Belysande voro två ryktesfloder hösten 1951. Den ena rann upp och ebbade ut inom loppet av något dygn och grundade sig på en felaktig uppgift om förestående kafferransonering. Den andra var mer långvarig och mångförgrenad och rymde ett antal rykten om olyckor under arméns höstmanöver i Västergötland. I båda fallen fingo felaktiga eller överdrivna uppgifter en snabb och bred spridning.

Som exempel på att rykten av mera allvarlig karaktär kunna uppkomma och snabbt spridas även under fredliga förhållanden, när stämningsläget ej är upprört, kan också nämnas att en dag i januari 1953 cirkulerade i en stad i Norrland ett rykte om att »ryssarna invaderat Nordnorge». Ryktet synes ha börjat med att någon på förmiddagen påstått att i en extra nyhetssändning i svenska radion klockan 9 meddelats att »ryssarna sammandragit trupper intill norska gränsen» och att en ytterligare extra radiosändning var att vänta klockan 11. Ryktet ändrades efter några timmar till att man i en extra radioutsändning klockan 13 meddelat att »ryssarna invaderat Nordnorge». I denna form vandrade det sedan genom åtskilliga led inom loppet av någon timme.

Under krigstid och även under tid före ett anfall få vi räkna med såväl spontant uppkomna som av motståndaren avsiktligt utplanterade rykten. De metoder, som fienden främst kan väntas anlita äro utsändningar på svenska

i den egna rundradion, utnyttjande av press och radio i neutrala länder samt utplantering genom agenter i Sverige. Det gäller för den enskilde medborgaren att vara på sin vakt mot ryktesspridningen. Men han har behov av samhällets bistånd i form av olika motåtgärder. Möjligheterna att hindra sådan fientlig ryktesspridning äro i stort sett desamma som i fråga om propaganda.

Vilka åtgärder kunna eljest vidtagas för att minska riskerna för farliga rykten?

Ju bättre informerad en person är, desto mindre är risken för att han faller offer för felaktiga och vilseledande rykten. En fullgod nyhetstjänst, som snabbt och korrekt meddelar allt av intresse som rimligen kan publiceras, är det främsta försvarsmedlet. Det räcker inte med att allt vad som sägs är sant, den mottagande parten — allmänheten — måste också vara övertygad om att så är fallet, d. v. s. måste ha förtroende för nyhetsorganen och för de myndigheter, som lämna ut nyheterna. Detta måste säkerställas under fred.

En andra åtgärd är att göra människorna mera kritiska både mot sig själva och mot andra. Genom en ihärdig upplysningsverksamhet bör man söka göra klart för den enskilde individen, hur det kommer sig att rykten uppstå och att man så lätt tror på dem eller ändå ger dem spridning. Man bör ge råd om lämpliga sätt att kontrollera riktigheten av en uppgift. Man får dock inte gå för långt i uppmaningen till allmänheten att vara kritisk. Följden kan bli att människor bli misstänksamma också i fråga om korrekta nyheter. Enbart lämpligt torde det däremot vara att få envar att förstå att han själv kan vara benägen att sätta tro till oriktiga rykten. Vidare kan man befordra den inställningen att det är asocialt och illojalt att sprida rykten. Denna strävan

kan sammanlänkas med kampanjer om spionfara och tystnadsplikt.

Ytterligare utvägar kan man finna genom att tänka på vilka människor som särskilt lätt anamma och särskilt ivrigt sprida rykten. En viktig grupp är de syssolösa, som kunna ägna mycken tid och stort intresse åt löst prat och som också mer än många andra känna oro och ängslan och därigenom bli speciellt benägna att sätta tilltro till rykten. Platser, där flyktingar eller personer från utrymda städer eller landområden inkvarterats, kunna därför lätt bli farliga rykteshårdar. Det är även med hänsyn härtill angeläget att bereda dessa människor sysselsättning och arbete.

För att motverka rykten, som ändock komma i omlopp, är återigen vederhäftig information det bästa. Här gäller i huvudsak vad som sagts om motåtgärder mot fientlig propaganda.

Åtgärder mot falska meddelanden

Särskilt i samband med större anfall kommer fienden sannolikt att utsända falska meddelanden med syfte att orsaka kaos i trafik och samhällsliv och att skapa förvirring om det verkliga läget. Falska meddelanden kunna av fienden spridas med radions hjälp, antingen genom att sända på samma våglängd som våra egna stationer för att få lyssnarna att tro att de höra svensk radio eller genom att begagna en »svart» sändare, vilken är mindre förtroendeingivande men inte utan verkan. Fienden kan också släppa ut sina falska meddelanden i flygblad, som ange sig komma från svensk myndighet.

Verkan av sådana falska meddelanden kan bli avsevärd. Även om de ej nå så många personer direkt, kunna de spridas vidare som en allt snabbare och allt kraftigare rykteslavin. Att skadan kan bli stor, visar effekten av de falska

uppgifter tyskarna spreda i samband med sin offensiv mot Holland, Belgien och Frankrike i maj 1940.

Starka skäl tala alltså för att man skall bereda sig att möta denna form av taktisk krigföring. Även om syftet inte främst är att direkt påverka motståndsandan, så bör denna verksamhet, liksom ryktesspridningen, under alla omständigheter bekämpas av det psykologiska försvaret, som med hänsyn till metodens art bör äga de bästa förutsättningarna härför. Vid sidan av hindrande åtgärder och uppmaningar till folk att vara på sin vakt kan man i vissa fall använda förhandsbesked, som förutse falska order och uppgifter och neutralisera deras verkan.

För bekämpande av falska meddelanden är också en god och snabb nyhetstjänst ett värdefullt hjälpmedel — liksom även klara, snabba och säkra ordervägar.

Allmänt förebyggande är den under andra världskriget i Sverige utfärdade

och alltså gällande ordern, att *varje meddelande om att motståndet skall nedläggas är falskt*. Den gjordes bekant för alla svenskar genom massbroschyren »Om kriget kommer» och upprepas nu i denna broschyrs nya version.

*

Den här lämnade redogörelsen i stora drag för de olika slag av psykisk påfrestning, som vårt folk kan bli utsatt för vid ett krig mot Sverige, ger liksom redovisningen av de motåtgärder, som äro möjliga och nödvändiga, en bild av den mest väsentliga delen av ett svenskt psykologiskt försvars arbetsuppgifter, den som går ut på att bevara och stärka motståndsandan. Även om uppgifterna till stor del skola lösas under medverkan av olika allmänna och enskilda organ, som redan nu finnas, ställas i krig stora krav på ledningen av det psykologiska försvaret. Den lämnade översikten belyser också nödvändigheten av förberedelse i fred.

Hallå Norden!

Här talar Tyskland!

Dagliga nyheter och kommentarer

på svenska:

18.30 Königsberg	291 m
Weichsel	1339 m
20.00 DXM	41,27 m
DXJ	41,44 m
22.00 DXM	41,27 m

på danska:

18.00 Bremen	395 m
Friesland	1875 m
Weichsel	1339 m

på norska:

(program för sjömän)

0.30 DXJ	41,44 m
DXC	25,55 m

på finska:

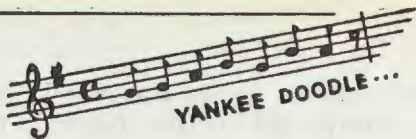
17.30 Königsberg	291 m
Weichsel	1339 m
DXM	41,27 m

på tyska:

över alla tysko sändare

4.30 vardagar

6.00 helgdagar

Den amerikanske Radiostation i Europa

bringar hver Dag de seneste Nyheder og Kommentarer til Verdensbegivenhederne samt andet interessant Stof.

UDSENDELSER PAA DANSK:

Kl. 18.30, 21.15 paa 307, 267, 49, 41 og 25 Meter

VIA LONDON:

Kl. 15.30 paa 49, 41, 25 og 19 Meter

DIREKTE FRA AMERIKA:

Kl. 17.45, 20.00 paa WGEA 19,6 m.

Amerikas röst

I reportage, kommentarer, händelser m. m. får Ni i de populära amerikanska radioutåändningarna ögonblicksaktuella glimtar från dagens Amerika. Amerika anropar Sverige över London

varje tisdag, torsdag och lördag

kl. 19.45

på våglängderna 261, 41, 81 och 19 m.

När Ni hör dessa toner betyder det att Ni fått in den nya amerikanska radiostationen i Europa på 307, 49, 41, 81 och 25 meter. Sändningar dagligen från kl. 18.30 till kl. 01.00.

DIREKTA UTSÄNDNINGAR TILL SKANDINAVIEN.

LAND	TID	STATION	METER	KG
Norge	17.00	WGEA	19.6	15.330
Norge	17.15	"	"	"
Finland	17.30	"	"	"
Danmark	17.45	"	"	"
Nyheter på eng.	18.00	"	"	"
Sverige	18.15	WGEA	19.6	15.330
Sverige	18.30	"	"	"
Danmark	18.45	"	"	"
Norge	19.00	"	"	"
Nyheter på eng.	19.15	"	"	"
Sverige	19.30	WGEA	19.6	15.330
Danmark	19.45	"	"	"
Norge	20.00	"	"	"
Finland	20.15	WGEA	25.3	11.947
Sverige	20.30	"	"	"

Dagen V

Dagen D är över. Nu väntar världen otåligt på den nya stora dagen — dagen V, victory day, segerdagen. Den nalkas — för varje dag kommer den närmare.

Tack vare direkta förbindelser med alla fronter kan Londonradion ge Er högaktuella nyheter och spännande ögonvittnesskildringar. Dessutom behandlas efterkrigsproblemen samt kulturella och ekonomiska frågor. Man besvarar även brev av allmänt intresse från lyssnarkretsen — om Ni har något på hjärtat, skriv till BBC, Postfack, Stockholm 10.

BBC:s svenska program
sändes dagligen

kl. 17.45—18.15

20.45—21.00

på kortvåg 41, 31 och 19 m.

6. Nyhetstjänsten och pressen under krig

Dubbelsidig informationsfrihet, rätt att giva och att taga, är en av grundvalarna för det svenska samhället. Grundtanken är inskriven i första paragrafen av Tryckfrihetsförordningens första kapitel, där det säges att tryckfriheten skall tjäna till säkerställande av fritt meningsutbyte och allsidig upplysning.

Den fria debatten och den ohindrade nyhetsförmedlingen ha fått allt större betydelse i den mån medborgarnas flertal i många stater har beretts avgörande inflytande på styrelsen samt i den mån de enskilda staternas politiska och ekonomiska liv blivit allt starkare beroende av och närmare förbundet med andra staters förhållanden och åtgärder. Till det växande behovet av orientering genom information och kommentar bidra också de alltmer förbättrade tekniska möjligheterna att genom massdistribution av nyhets- och propagandamaterial påverka de stora människomassorna.

I Sverige är det för närvarande sörjt ganska väl för att de enskilda medborgarna kunna få del av inhemska och utländska nyheter samt kommentarer till dessa. Egentliga hinder erbjuda endast avskärningsåtgärderna i vissa länder med statsdirigerad press.

Under krig, då behovet av information ökas, är det ur både samhällets

och individens synpunkt angeläget att upprätthålla de olika publicitetsorganens verksamhet så långt som detta överhuvudtaget låter sig göra.

I utredningens direktiv har det redan framhållits att de åtgärder som i vårt land främst ankomma på det psykologiska försvaret synas böra avse för det första den direkta nyhetstjänsten och för det andra upplysande propaganda inåt och utåt. »Det förnämsta medlet mot den fientliga propagandan måste», heter det i direktiven, »bli en omedelbar och vederhäftig upplysning, som kan motverka riskerna för panik och självuppgivelse. Tillhandahållandet av nyheter och informationer, på vilkas objektivitet och sanningsenlighet allmänheten känner sig kunna lita, måste ingå som ett väsentligt led i denna upplysningsverksamhet.»

Det är utan tvivel av vital betydelse för motståndsandans vidmakthållande i en demokratisk stat under krig, att medborgarna — helst genom sina vanliga nyhetskällor som de känna och hysa förtroende för — få snabba, fylliga och sanningsenliga nyheter både om själva krigshändelserna och om de politiska och ekonomiska förändringar, som äga rum under kriget. Men även övriga delar av det samhälleliga och mänskliga livet måste belysas genom nyhetstjänsten. Och begreppet nyheter får inte fat-

Här återges radioannonser offentliggjorda i Sverige under andra världskriget. Den tyska är hämtad ur Tyska röster, den amerikanska och den engelska ur dagspressen. Yankee Doodle-annonsen återges efter en dansk soldattidning, publicerad i Sverige.

tas snävt. Nyheter äro inte bara uppgifter om nyss timade händelser och deras bakgrund utan också uppgifter om opinionslägen, om politiska och ekonomiska bedömanden samt om åsikter i skilda ämnen.

Det är även av vital betydelse för motståndsandans bevarande och stärkande att den offentliga, efter meningsriktningar och individuella uppfattningar skiftande debatten under krig får fullföljas i de i fred verksamma publicitetsorganen utan att åläggas andra hämmningar än dem som betingas dels av oundgängliga sekretesskrav, dels av nödvändigheten att hindra en förrädisk propaganda. Även under krig skall en tidning — inom de gränser som lagen utstakar — ostraffat kunna framföra kritik mot rikets ledning samt mot samhällets tjänstemän och förtroendemän. Detta är den svenska tryckfrihetens innebörd, och det är icke anledning att med hänsyn till krigets krav påyrka någon ändring.

Det är i första hand *dagstidningarna* som sörja för nyhetstjänst och opinionsbildning. Information och kommentar av betydelse för medborgarnas inställning ges ej blott i seriös form. Ofta kan ett kåserande inlägg i en tidnings lättare spalter få större inflytande på en stor läsekrets än den mest grundliga redogörelse och mest väl övervägda kommentar. Det är sålunda betydelsefullt att även den lätta texten får tillräckligt utrymme under krig och att humor och ironi inte vingklippas; detta både därför att de tala till många och därför att många just under påfrestningarna ha stort behov av förestörelse om de skola kunna hålla ut.

Även de illustrerade *veckotidningarna* öva stort inflytande på opinionen. Genom sina bilder ge de ofta redan i fred betydelsefulla bidrag till nyhets-

tjänsten. Under krig komma bildreportagen säkerligen att tilldra sig ännu större intresse. Artiklar, som kommentera nyligen inträffade händelser eller som ge översikter över aktuella problemställningar, förekomma ofta i veckopressen. Även den lättare underhållning, som ges genom veckopressen, kommer att ha sin stora betydelse i krig. Härom gäller till fullo vad som nyss sagts om den lättare texten i dagstidningarna.

Bevarad rörelsefrihet behöva också de olika slagen av seriösa *facktidskrifter*, om de skola kunna fylla sin int minst under ett krig viktiga uppgift som nyhetsförmedlare på specialområden och som opinionsbildare i en slutten krets. Fackpressen har under senare tid undergått en betydande utveckling, både tekniskt och redaktionellt, och vissa fackbetonade tidskrifter ha stora upplagor och utöva ett betydande inflytande. Vid sidan av sitt fackstoff innehålla de ofta allmänna artiklar av stort värde. Särskilt medverka flera tidskrifter, utgivna av fackliga och ekonomiska organisationer, genom allmänt orienterande artiklar till opinionsbildningen även utanför sina olika specialområden.

Det är sålunda av den största betydelse att inte endast dagspressen utan även veckotidningar och tidskrifter så långt det är möjligt kunna upprätthålla sin verksamhet och nå fram till sina olika läsekretsar under krig. Det är överhuvudtaget av vikt, att friheten att informera, kommentera och kritisera allttjämt är en realitet och att detta står klart för alla. Om denna uppfattning skulle undergrävas, skulle bland allmänheten skapas ett underlag för mistro mot statens och försvarets ledning samt en groningsgrund för rykten av olika slag. Detta skulle en fiende kunna utnyttja för sina syften.

Vad nu sagts får emellertid icke skymma bort det faktum att det under krig också är nödvändigt att vid nyhetsförmedlingen iaktta en sådan återhållsamhet, att uppgifter, som kunna vara till gagn för fienden, icke utan särskilda skäl spridas genom pressen eller andra organ för nyhetsförmedlingen. Åtgärder måste därför under krig eller vid omedelbar fara för krigsutbrott vidtagas för att åstadkomma den nödvändiga återhållsamheten. Dessa åtgärder böra emellertid så utformas att framför allt pressens betydelse för den fria och oberoende opinionsbildningen i landet icke äventyras. Hithörande frågor behandlas i kapitel 7.

På senare tid har *rundradion* kommit att vid sidan av pressen spela en allt större roll som nyhetsförmedlare och i viss mån som debattforum. Antalet regelbundna nyhetssändningar har ökats undan för undan och därutöver förekomma flera programpunkter av nyhetskaraktär. I dagens eko sändas dagsaktuella reportage från in- och utlandet samt överblickar över det dagspolitiska läget i olika delar av världen. I utrikeskrönikor och riksdagsreportage ges även besked om nyligen timade händelser. Politiska diskussioner och aktuella debatter inom skilda områden inta en framträdande plats på radioprogrammet.

Möjligheten att genom *rundradion* omedelbart nå kontakt med snart sagt varje invånare i landet ger radion en särskild betydelse som spridare av nyheter och andra informationer i kritiska och allvarliga lägen, såsom vid ett krigsutbrott. Det är oundgängligen nödvändigt att radioverksamheten kan fortgå under krig och att åtgärder, i den mån så icke redan skett, vidtas för att undanröja de hinder som kunna uppkomma härför.

Trots *rundradions* starka utveckling är *pressen* alltjämt den främsta bäraren både av den fria nyhetstjänsten och av den fria, differentierade debatt, vilka gemensamt möjliggöra en fri, det vill säga icke dirigerad opinionsbildning. Den världsvida och ändock till nästan varje ort utsträckta organisationen för nyhetsinsamling och nyhetsförmedling står fortfarande främst i pressens tjänst och finansieras främst av pressen. Som forum för den offentliga debatten har pressen icke kunnat ersättas av något senare tillkommet massmedium. Under ett krig och i ett skärpt läge blir pressens alltid viktiga roll som förmedlare av offentlig information ännu mera betydelsefull.

Det blir därför en synnerligen viktig uppgift för samhället att vidtaga åtgärder för att underlätta och möjliggöra nyhetstjänstens upprätthållande och tidningarnas utgivning under krig trots de svårigheter och hinder härför, som kunna uppkomma genom fiendens åtgöranden eller genom egna försvarsåtgärder. Dessa av kriget vållade svårigheter, vilka här nedan bli närmare berörda, kunna bli mycket hindersamma och kunna i många fall inte övervinnas av de drabbade organen och deras organisationer med egen kraft. Nyhetsinsamlingen och tidningarnas framställning äro av självklara skäl koncentrerade till de sårbara och som mål utsatta tätorterna — de största nyhetsförmedlarna och de största redaktionerna och officinerna till de största och mest sårbara städerna. De olika kommunikationsmedlen, som äro oundgängliga för press- och radioverksamheten, äro även mål för fientliga angrepp och bli dessutom i stor utsträckning tagna i anspråk för militära eller andra försvarsviktiga behov. Den för nyhetsinsamlingen och för pressens vägledande insats nödvändiga kontakten med stats-

ledningen och annan ledande verksamhet försvåras än mer om viktiga statsorgan utflyttas från huvudstaden och andra utsatta orter till spridda och bättre skyddade platser.

Redan i fred måste en rad åtgärder företagas eller förberedas för att säkerställa nyhetsförbindelserna, för att trygga tidningarnas råvarutillgång, tekniska produktion och distribution samt för att möjliggöra den redaktionella personalens arbete i fortsatt kontakt med de nyhets- och informationskällor, vartill de behöva ha tillgång för att själva kunna upplysa och kommentera. Av yttersta vikt är att trygga de enskilda tidningarnas egen verksamhet för att undvika en likriktande koncentration till några få organ.

Kommittén vill ännu en gång understryka den fundamentala betydelse för vidmakthållandet av befolkningens motståndskraft och motståndsvilja, som pressen och radion komma att ha under krig. Deras verksamhet är därför av den största vikt inte endast för det psykologiska försvaret och dess organ utan för hela det samlade riksförsvaret. Ett nära samarbete måste etableras mellan det psykologiska försvaret och de olika publicitetsorganen. Deras gemensamma strävan måste i främsta rummet vara positiv och avse att i så stor utsträckning som möjligt vidmakthålla de nyhetsförmedlande organens och pressens fria funktion. Samarbetet får överhuvudtaget icke erhålla sådan karaktär, att pressens och radions folk endast komma att känna sig som förmedlare av myndigheternas önskemål och intentioner i stället för som föregångsmän för kunskapsspridning och fri opinionsbildning. Publicitetsorganen måste därför mötas med öppet förtroende från myndigheternas sida, ett förtroende, som måste utgå från den uppfattningen att den som arbetar inom

nyhetsförmedling och opinionsbildning själv är med i krigsansträngningen och kämpar på det viktiga frontavsnitt som har att hos medborgarna skydda och bevara viljan till motstånd och föresatsen att hålla ut till det yttersta.

En oundgänglig förutsättning för ett förtroendefullt samarbete är att de enskilda tidningarna känna sitt ansvar och ständigt ha för ögonen den särskilda betydelse som deras nyhetstjänst och opinionsbildande verksamhet ha under orostider.

Nyhetsanskaffning och nyhetsförmedling i fred

En undersökning av vilka åtgärder som erfordras för att i krig understödja den fria nyhetsförmedlingen och pressen måste utgå från fredsorganisationen. Denna omfattande, invecklade och ömtåliga apparat belyses här endast i stora drag.

Den svenska *dagspressen* omfattade vid ingången av 1953 omkring 235 dagstidningar. Den sammanlagda upplagan var under första hälften av 1952 3,5 miljoner exemplar. Rikspressen svarade för omkring 1,7 miljoner, varav ungefär 1 125 000 föllo på Stockholm, 370 000 på Göteborg och 200 000 på Malmö. Den opinionsundersökning som utförts för kommittén har visat att 43 procent av de tillfrågade läsa endast landsortstidningar, 18 procent både riks- och landsortstidningar samt omkring 36 procent endast rikstidningar. Även om rikspressen vunnit allt större spridning, vilken möjliggjorts genom förbättrade distributionsmedel, så intar landsortspressen, som siffrorna visa, fortfarande en stark ställning. Denna landsortspressens betydelse torde komma att bli än större under krig på grund av svårigheterna att då snabbt distribuera över längre avstånd. Härtill komma andra omstän-

digheter, som till följd av rikspressens koncentration kunna drabba denna hårdare än landsortspressen, nämligen skador på officiner, brist på papper och arbetskraft.

Dagstidningarna skaffa sig material från många olika källor och samla i ganska stor omfattning nyheter och artikelstoff med hjälp av egna medarbetare. Flera större tidningar ha egna korrespondenter utomlands, som i regel telefonera in sina nyheter. Åtskilliga tidningar ha tillgång till utländska tidningars nyhetsmaterial, som förmedlas genom telefon eller telex. Bortsett från lokala nyheter få många landsortstidningar en stor del av sitt material från någon eller några byråer i Stockholm. Detta gäller om både utlands-, riks- och huvudstadsnyheter och om specialartiklar av olika slag. De politiska partiernas pressbyråer tillhandahålla även cirkulärledare och pressklipp, som utnyttjas av många landsortstidningar.

Veckopressen anlitar icke i nämnvärd grad nyhetsbyråernas material, ehuru deras nyhetsförmedling är ett nödvändigt underlag även för en del veckotidningars verksamhet. I gengäld äro de alla och särskilt de aktuella bildtidningarna stora kunder hos bildbyråer och reporterfotografer. Med hjälp av egna medarbetare och fotografer samla särskilt bildtidningarna stoff till sina stora specialartiklar.

Den svenska rundradion arbetar vid sidan av TT-nyheterna även med aktuella nyhetsreportage, upptagna genom egna medarbetare inom och utom landet. Dessa reportage överföras ofta till Radiotjänst per tråd — från Amerika dock på kortvåg. Också skiv- eller bandupptagning på platsen för reportaget förekommer i stor utsträckning.

Även om dagstidningarna genom sina redaktioner, lokalredaktioner och kor-

respondenter inhämta och bearbeta ett omfattande nyhetsmaterial, spela *nyhetsbyråerna* för flertalet tidningar en väsentlig roll såsom nyhetsanskaffare, vilken som regel är större ju mindre tidningarna äro. Av utlandsnyheter innehåller en stor del av pressen enbart vad som levererats av byråer.

Bland nyhetsbyråerna intar Tidningarnas Telegrambyrå en särställning. Den är vår enda större inhemska nyhetsbyrå av allmän karaktär. Byrån äges av dagspressen och har till sin främsta uppgift att betjäna denna. Omkring 150 tidningsföretag, representerande cirka 215 dagstidningar, äro abonnenter på TT:s material. Andra svenska nyhetsbyråer äro Högerpressens nyhetsbyrå, Arbetarpressens Stockholms-redaktion och Pressens Reportagebyrå. De två förstnämnda abonnera på TT:s nyhetsmaterial och erbjuda väsentligen artikeltjänst. Pressens Reportagebyrå, som ägs av ett tjugotal borgerliga landsortstidningar, betjänar omkring 90 landsortstidningar med verkreportage. Dessa tre byråer göra dessutom specialreportage huvudsakligen i egenskap av Stockholmsredaktioner för sina abonnenter. De ha telexförbindelse med en del av sina kunder.

Vid sidan av TT verkar som förmedlare av nyheter från utlandet Associated Press, AP, och United Press, UP. Dessa amerikanska företags filialer i Stockholm ha egna teleprinterförbindelser med utlandet. Sammanlagt abonnera ett 60-tal tidningar på dessa byråers material, vilket de huvudsakligen få per telex.

Den centrala nyhetsförmedlaren till svensk press — liksom till Radiotjänst — är *Tidningarnas Telegrambyrå*.

För förmedling av nyheter från utlandet samarbetar TT med utländska byråer, främst med Reuters i London. Nyhetsmaterialet kommer huvudsakli-

gen på en teleprinterlinje London — Haag — Frankfurt — Hamburg — Köpenhamn — Stockholm — Oslo. Det omfattar nyhetsmaterial från hela världen. En liknande nyhetsservice får TT på en teleprinterlinje från Paris, f. n. försöksvis, från den franska nyhetsbyrån Agence France Presse, AFP. TT samarbetar vidare med övriga nordiska byråer, vilka stå i ständig kontakt med varandra per teleprinter. TT byter även nyheter per teleprinter med de holländska (ANP), belgiska (Belga) och schweiziska (ATS) nyhetsbyråerna. Den tyska byrån Deutsche Presse Agentur, DPA, levererar tyskt nyhetsmaterial till TT.

Större, för den svenska allmänheten särskilt viktiga händelser, bevakar TT med egna utsända medarbetare. TT får slutligen vanligen per luftpost nyheter av speciellt svenskt intresse från ett 20-tal nyhetsmeddelare på skilda platser utomlands.

TT är även utrustad för mottagning av utlandsnyheter per s. k. radio-Hell från Reuters, DPA, NTB samt Tass m. fl. östeuropeiska byråer. Denna Hell-apparat är en värdefull reserv.

TT mottager dagligen över 50 000 ord från utlandet på teleprinter. Härav föras omkring 10 000 vidare till svenska pressen. Med telefon, telegram och post mottas endast en mycket liten del av utlandsmaterialet.

I Stockholm, Göteborg och Malmö samlar TT sitt svenska nyhetsmaterial genom eget reportage av heltidsanställda medarbetare. I landsorten i övrigt svara tidningarna kontraktssenligt för att TT får allt nyhetsmaterial av riksintresse. Vanligen är en medarbetare på varje tidningsredaktion korrespondent till TT. Materialet telefoneras eller sänds per telex till Stockholms-kontoret direkt eller via någon av filialerna i Göteborg, Malmö och Sundsvall.

TT sänder sina nyheter till omkring

125 tidningsföretag per teleprinter och till ett 25-tal per telefon. Stockholms-tidningar få dagligen c:a 28 000 ord och landsortstidningar omkring 24 000 ord.

Särskilda *bildbyråer* förmedla bilder och stå därvid i förbindelse med stora bildkoncerner. Tidningarna anskaffa dessutom själva bilder genom egna fotografer eller genom firmor för reportagefotografering, vilka både ta emot beställningar och erbjuda egna bildreportage. De tekniska möjligheterna att överföra bilder på avstånd äro goda. De kunna sändas med trådtelegraf, med radiotelegraf eller med transportabla apparater, som kopplas till telefonnätet; särskilt den sista metoden utnyttjas flitigt av tidningarna som ta emot bilden direkt i en apparat på redaktionen.

Betydelsefull ur svensk synpunkt är även *nyhetsförmedlingen till utlandet* från vårt land. Denna behandlas i kapitel 9.

Åtgärder för att motverka förbindelse-svårigheterna under krig

Under ett krig utsättas alla teleförbindelser för ökad belastning. Förbindelsemedlens kapacitet kan även minskas genom av fienden företagna åtgärder. För nyhetstjänsten är det av stor vikt att teleförbindelserna så vitt möjligt hållas vid makt och att tidningar och telegrambyråer ges sådan prioritet, att nyhetsmaterialet kan inskaffas och föras vidare till redaktionerna. Det är även nödvändigt att tillgodose behovet av teleförbindelser för nyhetsförmedlingen till utlandet.

Vid krig mot Sverige måste vi räkna med att en övervägande del av våra teleprinterförbindelser med utlandet kan avskäras. Möjligheterna att få in

nyheterna med telefon och telegraf begränsas även. Det blir då nödvändigt för TT att för huvuddelen av utlandsmaterialet övergå till annat mottagningssätt, främst till radio-Hell. Det kan också bli nödvändigt att i stor omfattning ta upp utländska rundradiosändningar. En omställning till Hell-mottagning är en relativt enkel åtgärd för TT. För utvidgning av rundradiomottagningen kunna däremot förberedelser erfordras, som både ta tid och kräva kostnader. Frågan om TT:s radiomottagning bör ses i samband med frågan om radioavlyssning för det psykologiska försvaret och för andra statsmyndigheter.

För de tidningar, som under krig vilja ha egna utlandskorrespondenter eller från andra källor mottaga eget utlandsmaterial, bli svårigheterna stora. Rapporter från egna korrespondenter kunna förmodligen endast i mindre utsträckning befordras snabbt via telefon eller telegraf. Det som inte nödvändigtvis måste komma fort fram, får vanligen skickas med posten. Det blir emellertid en betydelsefull uppgift för det psykologiska försvarets ledning att, så långt det är möjligt, medverka till att även enskilda tidningar kunna upprätthålla egen nyhetsförmedling från främmande länder. Bli deras nyhetssändningar ideligen så försenade, att de vid framkomsten upphört att innehålla nyheter, så är detta en nackdel inte bara för den enskilda tidningen utan också för upplysningstjänsten i dess helhet.

Även för upprätthållande av de inre teleförbindelserna för nyhetsförmedling krävas särskilda åtgärder. TT:s teleprinternät måste hållas i funktion med all kraft. Förberedelser i fred krävas härför liksom för den omläggning av förbindelserna, som kan bli nödvändig om riksstyrelsen byter uppehållsort.

Reservmöjligheter måste även ordnas

för den händelse trådförbindelserna skulle avbrytas. Ur beredskapssynpunkt böra därför genom telegrafverket vidtas åtgärder för att TT under krig skall ha tillgång till en Hell-sändare med erforderlig räckvidd. Likaså bör tillgången till ett antal Hell-mottagare för placering på olika orter i landet säkerställas. Sådana mottagare behövas i första hand på TT:s filialer. Det är även ett önskemål att på vissa större orter utan TT-filial tidningarna kunna gemensamt disponera en mottagare.

En andra möjlighet, som kan bli en värdefull yttersta reserv, är att använda rundradion för särskilda nyhetssändningar till tidningarna. Detta är en tekniskt lätt genomförbar metod. Sändningarna kunna utan nämnvärd kostnad tas upp på ljudupptagningsapparater. Metoden har ur pressens synpunkt den nackdelen att sändningar med talad text kunna avlyssnas av allmänheten, vilket får till följd minskat nyhetsvärde. Metoden tar dessutom i anspråk sändningstid, som väl behöves för andra ändamål. När andra möjligheter slå slint måste dock denna utväg anlitas. God beredskap kräver därför att varje tidning har möjlighet att ta upp nyhetssändningar i rundradio. Med hänsyn till risken att eltillförseln ej fungerar tillfredsställande måste tidningarna som en sista möjlighet ha tillgång till batterimottagare.

För närvarande finnes ett formellt hinder för denna metod. Med stöd av 3 § Kungl. kungörelsen den 17 juni 1943 angående rätt att inneha radiomottagningsapparat har telegrafstyrelsen meddelat vissa villkor enligt vilka det är förbjudet att genom vidarebefordran eller reproduktion kommersiellt utnyttja nyhetsmaterial, som utsändes från svenska rundradiostationer. Erforderliga ändringar i dessa villkor böra lätt kunna genomföras.

Tidningarnas tekniska försvarsberedskap

De flesta ägna sällan en tanke åt att tidningsframställningen vid sidan av den journalistiska insatsen även är en industriell produktion med ofta stora maskinella anläggningar och stort behov av råvaror för en drift som icke får avbrytas. Denna stora, ömtåliga och svårersättningsbara apparat kan under ett krig utsättas för skador och störningar, som inte kunna repareras utan stor tidsutdräkt och som därför äventyra nyhetstjänsten och de opinionsbildande insatserna, om ej i förväg åtgärder ha vidtagits för att övervinna svårigheterna.

I tidningarnas planering för krigsförhållanden böra självfallet ingå åtgärder för *skydd mot skadegörelse*. Fienheten har intresse av att slå sönder vår nyhetstjänst. Det gäller därför att skydda sig både mot luftanfall och sabotage. Tidningsföretagen och pressorganisationerna få här främst samarbeta med civilförsvaret. Vid sidan av vanliga skyddsåtgärder i form av bevakning, brandskydd o. s. v. kan det vara skäl att skapa reservarkiv genom mikrofotografering.

Erfarenheterna från Storbritannien visa att pressens verksamhet genom gott samarbete och smidig anpassning kan upprätthållas även under svåra yttre förhållanden. Trots att många tidningars tryckerier eller redaktionslokaler utsattes för avsevärda skador eller helt förstördes och oaktat tidningarna fingo arbeta med en till det yttersta nedskuren personaluppsättning samt brist på tidningspapper och andra förnödenheter gjorde sig starkt gällande, kunde

tidningarna fortsätta att utkomma, om än med betydligt reducerat sidantal. Den hjälpsamhet och det tillmötesgående som från andra tidningars sida visades tidningsföretag som kommit i svårigheter voro utomordentligt stora. Konkurrenssynpunkterna sattes i sådana fall åsido och tryckningen ägde rum på andra tidningars pressar. Vikten av att tidningarna kommo ut i vanlig ordning ansågs vara så stor, att det inträffade att tryckeripersonalen fortsatte att arbeta även när icke exploderade bomber lågo utanför tryckeriet. Detta förebildliga samarbete har fått en intressant belysning i Leonard Fletchers »*They never failed*» (33), som redogör för den engelska provinspressens verksamhet under andra världskriget.

Det viktigaste problem som för vårt vidkommande måste lösas i fråga om pressens tekniska försvarsberedskap är att så långt möjligt säkerställa utgivandet av en tidning även sedan dess officiella skadats eller förstörts genom krigshandling. Särskilt är behovet av *reservtryckplatser* vitalt för rikspressen. Men samma behov kan uppkomma för praktiskt taget varje tidning i landet. Att förbereda särskilda reservtryckerier, avsedda att tas i bruk först sedan det ordinarie tryckeriet skadats, erbjuder med hänsyn till kostnaderna icke någon framkomlig väg. I likhet med vad fallet var i England måste behovet av reservtryckplatser i första hand tillgodoses genom samarbete mellan tidningsföretagen. I mån av möjlighet kunna även enskilda civiltryckerier komma till användning. Det nödvändiga samarbetet mellan de olika tid-

Filmen utnyttjades för att stärka den inre fronten och för att framkalla sympati eller skräck i neutrala länder. »Mrs Miniver» är ett känt exempel på moralstärkande, sympati-väckande film. I mitten en bild ur den amerikanska Bataan-filmen, som vill skildra soldatens dygder. Nedtill bilder ur den skrämmande tyska Polenfilmen »Feuertaufe» och den sovjetiska »Marschen mot Berlin».

ПОЛИТРУКИ И КРАСКОМЫ
ГОНЯТ ВАС В ОБЪЯТИЯ
ХОЛОДНОЙ СМЕРТИ

Мы даем вам совет,
КАК СПАСИТЬСЯ

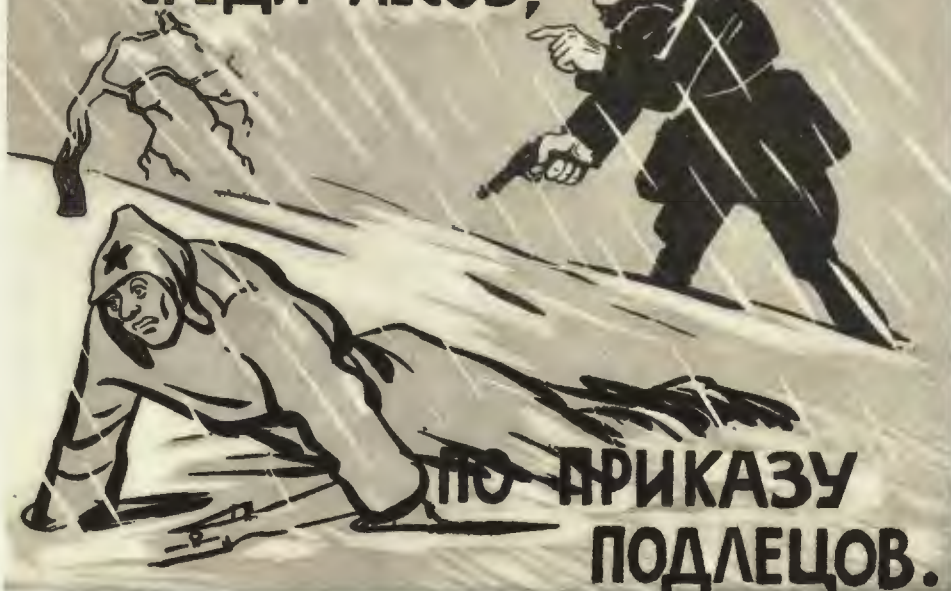
Учитывайте политруков и краскомов и сдавайтесь в плен. Этот
пулемет уже много спасал ваших товарищей от неминуемой смерти.

Suomen mies!

**HITLERIN ORJAKOMENNON
PUOLESTAKO KUOLEMAAN?**

**МЕРЗНЕШЬ ТЫ
СРЕДИ ЛЕСОВ,**

**ПО ПРИКАЗУ
ПОДЛЕЦОВ.**

ningsföretagen måste i första hand omfatta tidningar som ha samma utgivningsort. I andra hand måste en överflyttning av tidningsproduktionen till annan ort vara förberedd. Vid planläggningen bör här utgångspunkten vara att varje tidning i det längsta skall bevara sin egenart även om den måste tryckas eller redigeras i en annan tidnings lokaler. Också om innehållet under sådana förhållanden delvis kanske måste bli detsamma för två eller flera tidningar böra de så länge det överhuvudtaget är möjligt bevara sina namn och vad som kan bibehållas av olikheter i utstyrsel och uppställning. Att upprätthålla en tidnings identitet är av vikt inte bara för företaget utan också för läsarnas förtroendefulla inställning och därmed för det psykologiska försvaret. Endast i ett synnerligen beträngt läge bör man inrikta sig på att utge en gemensam tidning. I yttersta nödfall får man nöja sig med att tillgripa de enklaste medel såsom att lokalt sprida smärre nyhetsmeddelanden, mångfaldigade på det sätt som kan stå till buds t. ex. genom stencilering.

I tidningsledningarna torde man allmänt hysa den meningen att alternativa tryckningsmöjligheter äro erforderliga under krigstid. Hittills har man likväl blott i obetydlig omfattning planerat härför.

Kommittén finner det angeläget att pressen genomför en krigsplanering på detta område med olika alternativ och att härvid en samordning sker med hänsynstagande till olika orters och tidningars behov. Det krävs ett rörligt system, som medger att tillgängliga re-

surser utnyttjas av de företag som bäst behöva dem. Vid de lokala överläggningar som bli nödvändiga bör man även överväga den ömtåliga frågan om att utge en gemensam tidning i yttersta nödfall.

Även för vecko- och fackpressen böra nödlösningar planeras. I många fall kan vid sådana provisorier de olika tidningarnas tekniska utstyrsel ej bevaras, enär antalet pressar av här ifrågakommande speciella typer är begränsat.

En beaktansvärd beredskapsåtgärd har vidtagits av den engelska tidningen Times, som nyligen anskaffat en flyttbar tidningsofficin med sätteri och tryckeri samt med en kapacitet på 12 500 exemplar om 8 fyrspaltiga sidor i timmen. Radiotelefon förbinder de på olika bilar fördelade enheterna och t. o. m. sättnig kan ske via radio. En dieselanläggning producerar erforderlig elkraft. Monteringstiden för anläggningen är två timmar.

Pressen är i hög grad beroende av att ha tillgång till *reservdelar, grafiska utensilier och grafisk förbrukningsmateriel*. Till mycket stor del införs dessa varor från utlandet. En ökad lagerhållning är önskvärd, då nuvarande lagerhållning ej är tillräcklig för att tillgodose beredskapsbehoven. Vid förberedande undersökningar har det visat sig föreligga svårigheter av ekonomisk natur för att få till stånd erforderlig ökning av lagren. Det torde närmast ankomma på riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap att i samråd med branschorganisationer medverka till att nödiga åtgärder vidtas.

Finnarna drevo frontpropaganda med både bild och ord. Här ses en pamsflett om »Den kalla dödens famn» och ett bildblad med texten: »Du fryser snart ihjäl, så vill ju ditt befäl». Rysk propaganda illustreras av en bild, där framför en tidningssida med dödsannonser en finsk soldat ryckes från de sina av Hitler. Bildtexten lyder: »Finske man, vill du gå i döden för Hitlers slavvålde?»

Försörjningen med *tidningspapper* kan väntas erbjuda viktiga problem. Man får särskilt räkna med svårigheter för tillräcklig och kontinuerlig tillförsel från pappersbruken och fram till tidningsofficinerna, som vanligen inte ligga inne med några större lager. Det kan förtjäna anmärkas att redan nu under fred har anhopningen av järnvägstransporter medfört att det ibland har varit svårt att genomföra papperstransporter enligt uppgjorda planer. Dagstidningarnas lager motsvara ofta blott fjorton dagars förbrukning, ett fåtal företag ha lager för omkring en månad.

Med hänsyn till dessa förhållanden är det angeläget att tidningarna i beredskapssyfte öka sina lager. Lagren hos tidningarna böra motsvara minst tre till fyra veckors förbrukning. En utgångspunkt för bedömningen är att lagren måste räcka under de veckor transportapparaten vid en mobilisering kan beräknas vara särskilt ansträngd.

De tidningsföretag, vilkas lager ur beredskapssynpunkt äro för små, böra överväga att öka dem. Kommittén är dock medveten om de svårigheter av ekonomisk art som möta härför. Papperspriserna äro höga. Dessutom har man även att beakta investeringshämmande inverknings av skattelagstiftningen. Då tidningarnas sidantal under senare år av olika skäl reducerats, kan man ej heller gärna tänka sig att lagerökningen åstadkommes genom begränsning av pappersåtgången.

I samband med åtgärder för de enskilda tidningsföretagens beredskapslagring kan det vara anledning att överväga uppläggande vid beredskap eller ett skärpt läge av flera lager inom tryckorten för att därigenom minska riskerna för totalförstöring.

Med hänsyn särskilt till tidningspappersbrukens belägenhet är det vidare

angeläget att upprätta ett antal depålager på olika platser inom landet. Kommittén är icke beredd att ge ett definitivt förslag i denna del. Det är dock naturligt att staten medverkar här liksom i fråga om lagring av andra krigsviktiga förnödenheter. En möjlighet vore att riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap träffade avtal med tidningsföretag om överlagring. Sådant avtal bör även omfatta åtagande om teknisk omsättning, då tidningspapper med hänsyn till risken för kvalitetsförsämring icke bör lagras under längre tid än omkring ett år.

Även om dessa riktlinjer för att trygga tidningarnas tillgång till papper under krig fullföljas, blir det med all sannolikhet nödvändigt att vid krig avsevärt minska tidningarnas sidantal. Denna nackdel kompenseras i viss mån genom minskning av åtskillig fredstida materiel, såsom sportnyheter, annonser m. m. Det måste i regel vara viktigare att kunna vidmakthålla upplagesiffrorna än sidantalet.

Också för vecko- och facktidningarna med deras stora och mera differentierade pappersbehov bör planmässig beredskapslagring komma till stånd. Även här får man utgå från en väsentlig inskränkning av sidantalet.

Dagstidningarnas samtliga tryckpressar och nästan alla deras sättmaskiner drivas med *elektrisk kraft*. Det är angeläget att tidningarna vid ransonering av elström få prioritet vid sidan av andra krigsviktiga förbrukare. Åtgärder härför ha redan vidtagits. Med hänsyn till de stora riskerna för avbrott i strömtillförseln under krig är det vidare av vikt att undersöka vilka reservkraftmöjligheter som finnas eller kunna åstadkommas. Endast i mindre omfattning finnas centrala reservkraftverk i de olika tryckorterna. Med hän-

syn till kostnaderna för tillräckligt stora aggregat kan det inte gärna bli tal om någon allmän anskaffning av dieselanläggningar för tidningarna. Det vore dock önskvärt om tidningarna på en ort gemensamt eller, i en del fall, större företag för egen räkning vidtaga åtgärder för att säkerställa denna möjlighet till reservkraft.

Tidningarna förbruka icke obetydliga kvantiteter *olja och bensin*. Med hänsyn till sannolik omläggning av tidningsdistributionen under krig får man räkna med att behovet av dessa importvaror då stiger. Kommittén vill understryka vikten av att pressen, trots den knapphet på dessa drivmedel som ett krig medför, erhåller en sådan tilldelning att framställningen och distributionen av tidningar icke hindras. Åtgärder för att ge tidningsföretagen viss prioritet beträffande dessa varor ha även vidtagits.

Även andra frågor rörande *distributionen* av tidningar måste lösas. Transport och utdelning till dagstidningarnas abonnenter sker dels genom postverket, dels i företagens egen regi. Företagen svara även för en del av lösnummerdistributionen, som i övrigt handhas av AB Svenska Pressbyrån, ett av tidningarna ägt företag. Inskränkningar i den civila järnvägstrafiken bli ofrånkomliga under krig och även vägtrafiken blir omlagd. Störningar och hinder genom olika krigshandlingar kunna ytterligare försena distributionen. Även utbärningen kan stöta på svårigheter såväl på tidningarnas utgivningsorter som annorstädes. I viss utsträckning får man räkna med att låta prenumeranterna hämta sin tidning på bestämda platser.

Det är tydligt att åtskillig planläggning under fred behövs för att så smi-

digt som möjligt lösa de olika distributionsproblemen. Åtskilliga svårigheter böra kunna övervinnas genom samarbete mellan pressen, pressbyrån, postverket och de olika trafikorganen. Tydligt är att distributionen under krig i hög grad måste bygga på samkörning mellan tidningsföretagen, liksom att bilar i stor utsträckning böra användas för regionala transporter. Betydande svårigheter kunna väntas för distribution av abonnerade tidningar till personer, som lämnat hemorten i samband med utrymningsåtgärder. I planläggningen i denna del bör även civilförsvarsstyrelsen medverka.

Tidningarnas arbetskraftproblem under krig

De nyhetsförmedlande organen äro ett betydelsefullt led i rikets försvar, vars behov av material och personal inte får eftersättas. Det är nödvändigt att tidningarna vid mobilisering få behålla för verksamheten oundgängligen erforderlig arbetskraft eller, i andra hand, få tillgång till användbara ersättare för personal, som måste mobiliseras. Pressen bör i fråga om arbetskraft liksom i fråga om andra betingelser för verksamheten jämföras med krigsviktiga industrier.

Det är särskilt betydelsefullt att viktig personal icke inkallas vid ett krigsutbrott och sedan hempermitteras. För dagspressen innebär själva krigsutbrottet en stark ökning av arbetet, bland annat för att till allmänheten sprida en mängd besked från myndigheterna. Det är också av den största vikt för det psykologiska försvaret att nyhetstjänsten kan fungera tillfredsställande i detta påfrestande läge. Tidningarna måste ha en härför avpassad personaluppsättning.

En undersökning har visat att en avsevärd del av de vid tidningsföretagen

anställda äro män i värnpliktsåldern. Särskilt gäller detta den redaktionella och tekniska personalen. Möjligheterna att reducera personalens storlek för driften under krig måste givetvis utnyttjas i full utsträckning, men dessa möjligheter torde vara tämligen begränsade just för de nämnda två kategorierna och detta även om tidningens omfång minskas. Svårigheterna att insamla och kontrollera artikelstoff samt kraven på koncentration och på återhållsamhet av säkerhetsskäl föra med sig att det redaktionella arbetet kommer att ta mycken tid även om texten får mindre omfång. I fråga om den tekniska personalen råder redan nu brist på arbetskraft, vilket medfört övertidsarbete och rationaliseringsåtgärder.

Vid beräkning av erforderlig personal för krigsförhållanden bör man undersöka möjligheterna till ökad rationalisering genom teknisk samdrift mellan tidningar på samma ort. Man får vidare utgå från att ökad arbetsinsats möjliggörs bland annat genom dispens från en del föreskrifter i arbetstids- och arbetarskyddslagarna samt i kollektivavtalen.

Åtgärder ha vidtagits för att möjliggöra erforderliga uppskov från militärtjänstgöring för personal vid dagstidningarna liksom för att uppnå att personalen inte tas i anspråk för sådana civilförsvarsuppgifter, som skulle hindra deras yrkesutövning. Planeringsåtgärder behöva vidtagas ej blott vid tidningsföretagen utan även vid samverkande företag som nyhetsbyråer, viktigare bildbyråer och Svenska pressbyrå.

Rundradions inhemska nyhetstjänst under krig

Rundradions betydelse för nyhetstjänsten i ett krig blir, såsom tidigare framhållits, synnerligen stor. Särskilt

under dagarna kring ett krigsutbrott och i andra skickelsediga skeden komma med all sannolikhet medborgarna att i första hand söka sig till radion för att snabbt få veta vad som händer. En långsam och ofullständig nyhetstjänst i den svenska radion skulle kunna locka lyssnarna att finna ersättning i fiendens sändningar på svenskt språk.

Enligt en mellan Kungl. Maj:t och AB Radiotjänst träffad överenskommelse om rundradions programverksamhet skall för nyhetskommunikéerna i första hand utnyttjas material som tillhandahålles av Tidningarnas Telegrambyrå. TT:s nyhetssändningar, som pågått oavbrutet sedan 1924, ha tillvunnit sig allmän tilltro för vederhäftighet och avlyssnas regelbundet av de flesta människor. Det är angeläget att radions nyhetsutsändningar under krig behålla sin nuvarande karaktär och att det alltså även då heter »Nyheter från TT».

Antalet dagliga nyhetssändningar är för närvarande fem. Många komma säkerligen att kräva ökat antal sändningar under krig. Ett sådant önskemål måste i och för sig anses berättigat under skickelsediga tider, då allmänheten uppenbarligen med ett intensivt intresse kommer att följa den allmänna händelseutvecklingen. Att antalet fasta nyhetssändningar bör ökas vid ett krigsutbrott och dagarna närmast däromkring är också självklart. Man måste därjämte under dessa dagar räkna med ett flertal extra nyhetsmeddelanden i radio för att snabbt ge information om lägets utveckling eller om viktigare beslut och tilldragelser.

Så snart den första spänningsfyllda tiden passerats kunna emellertid skäl tala för en viss återgång till ett mindre antal nyhetssändningar per dag. Hur betydelsefullt det än är att medborgarna erhålla snabb information, så får mot detta vägas angelägen-

heten av att allmänheten även under krigstid kan få nödvändig psykisk avspänning och vila och icke ständigt och jämt oroas av täta nyhetssändningar i radio. Synpunkter av denna natur böra beaktas vid planeringen av rundradions verksamhet i krig.

Beträffande tidpunkterna för nyhetssändningarna måste hänsyn tagas till de förändringar i livsföringen som komma att föräntledas av krigsförhållandena. Behovet av att gå tidigt till sängs kommer säkerligen att göra sig starkt gällande. Arbetstiden kommer för de flesta att vara längre och arbetsförhållandena komma att vara mera pressande än under fred. Befolkningen, framför allt i större tätorter, kan ofta få nattsömnen störd av fientlig luftverksamhet. Dessa förhållanden kunna medföra ett önskemål om att den sista nyhetssändningen på dagen förläggas någon timma tidigare än vad för närvarande är fallet. För att så sker talar också den omständigheten, att högkvarterets dagliga kommunikér säkerligen icke kunna färdigställas å sådan tid, att de kunna inflyta i sjunyheter. Intresset hos allmänheten kommer därför att koncentreras till den senare nyhetssändningen och denna bör då icke vara förlagd alltför sent på kvällen.

Härutöver synes i fråga om nyhetssändningarna i radio endast böra framhållas önskemålen om att de göras åtskilligt fylligare än under fredstid och att de återgiva även tidningarnas kommentarer och uttalanden i viktigare frågor, som ha särskild betydelse för opinionsbildningen i landet.

Upphåll i eller förseningar av ordinarie nyhetssändningar kunna under krig lätt väcka oro. Det är därför en viktig beredskapsuppgift att säkerställa snabba förbindelser mellan TT och Radiotjänst för olika förläggningssalternativ.

De av Radiotjänsts egen personal redigerade programpunkterna av nyhetskaraktär få under krig ökad betydelse. Sannolikt är även att deras omfattning växer. Särskilt intresse tilldra sig de rena krigsreportagen, även innefattande civilförsvarets insatser, samt översikter av den militära, politiska och ekonomiska utvecklingen. Återutsändningar och referat av viktiga anföranden i utländsk radio kunna också bli väsentliga programpunkter. Vissa svårigheter att åstadkomma en del av dessa program kunna uppstå. Till stor del ligga svårigheterna på telekommunikationsplanet. Det kan till exempel bli besvärligt att få fram dagsrapporter och reportage från utlandet och att genomföra och snabbt överföra inhemska reportage. Radions män befinna sig här i ungefär samma läge som pressens och det är lika angeläget att bevara radions möjligheter att framställa nyhetsmässiga program som att bevara tidningarnas möjligheter till nyhetsanskaffning. Radion har dock ett försteg i samarbetet med utländska radioföretag för översändande av rapporter och reportage och för utbyte av program.

I vissa lägen kan det bli önskvärt att ordna en *lokal nyhetstjänst genom radion*. Det kan gälla platser eller områden, där till följd av skador och transporthinder tidningar ej kunna framställas eller dit de ej kunna sändas tillräckligt snabbt. Det blir i sådana fall lämpligt att Radiotjänst i samarbete med TT och lokalpressen samlar lokalt nyhetsstoff och sänder ut detta i kommunikér vid sidan av riksprogrammet.

Nyhetsförbindelserna mellan myndigheter och publicitetsorgan under krig

Hur omsorgsfulla och omfattande tekniska förberedelser som än vidtagas för att bemästra de svårigheter som krig-

föringen kommer att vålla pressens och telegrambyråernas verksamhet, så måste man ändock räkna med betydande hinder för nyhetsförmedlingen och det redaktionella arbetet överhuvud. Det blir nödvändigt att finna sig till rätta under långt mindre gynnsamma omständigheter än de i fred normala. Detta gäller för all verksamhet men det gäller i eminent grad för den fria nyhetsförmedlingen, som har behov av stor rörlighet och fri och snabb tillgång till olika nyhetskällor.

För nyhetsförmedlingen och för den insiktsfulla kommentaren i pressen uppstå väsentliga svårigheter, om riksledningen förflyttas från huvudstaden och sprides ut över ett område, där uppehållsorterna äro hemliga och där det icke är möjligt att på i fred normalt sätt snabbt ta kontakt med regeringsledamöter, departement och centrala myndigheter av olika slag. Man kan inte längre ringa upp ett statsråd för att göra en hastig fråga i telefon, man kan inte utan vidare göra honom ett besök på eller utanför mottagningstiden, kan inte få fatt i vare sig generaldirektör eller byråchef för ett samtal eller i verkets registrator för att få se på några offentliga handlingar, utredningar och beslut. Några verk kan man kanske alltså nå på gamla eller icke hemlighållna platser, men ju mera betydelsefullt ett verk är desto strängare blir sekretessen kring detsamma.

En sådan isolering bleve under alla förhållanden en katastrof för både statens styrelse och för den tidningsläsande och i radion lyssnande allmänheten. Under ett krig skulle den bli dubbelt kännbar, ty då mångfaldigas behovet av kontakt mellan statsledning och ämbetsverk å ena sidan och medborgarna å den andra.

Det är därför nödvändigt att vidta särskilda åtgärder för att trots svårig-

heterna vidmakthålla kontakten mellan statsmyndigheterna och publicitetsorganen. Man måste skapa kontaktorgan på öppen ort, där representanter för de viktigaste statsverksamheterna kunna nås av publicitetsorganen och själva nå dem. Där kunna frågor ställas och besvaras, där kunna nödvändiga kontakter etableras, friktioner utjämnas och missförstånd undanröjas.

Det är emellertid icke praktiskt att alla dolda myndigheter var för sig etablera öppna kontaktorgan. Detta skulle bli svårt att överblicka och på ömse håll personalslukande. För flertalet statliga myndigheter är det lämpligt att kontakten förmedlas genom ett centralt kontaktorgan. För vissa av dem såsom t. ex. högkvarteret kan det likväl vara motiverat att upprätthålla egna kontaktorgan, dock i anslutning till det centrala organet och i nära samverkan med detta. Gemensamt kunna till exempel det centrala organet och det militära vidta åtgärder för publicisters besök i stridsområden.

Det ligger i sakens natur att detta centrala kontaktorgan ingår i det psykologiska försvarets ledning, för vars egen räkning det även upprätthåller omedelbar kontakt med representanter för publicitetsorganen. Man måste förutsätta att i anslutning till kontaktorganet stationeras svenska och utländska representanter för de olika publicitetsverksamheterna. Anordningar måste finnas för att hysa och förpläga dem, liksom också för att snabbt vidarebefordra deras meddelanden. Särskilda anordningar äro nödvändiga för att i alla lägen vidmakthålla en nära och snabb kontakt mellan statsledningen och sådana ur svensk synpunkt centrala publicitetsorgan som TT och Radiotjänst.

Det är emellertid av vikt att i Sverige verkamma utländska nyhetsbyråer icke

ställas i efterhand, när det gäller nyhetsmaterial av intresse för dem och deras kunder. Om det också, såsom ovan antytts, är nödvändigt att vidta särskilda åtgärder för att upprätthålla TT:s — såsom den viktigaste nyhetsbyrån — förbindelsemöjligheter är det dock betydelsefullt att TT inte får någon monopolställning på den inhemska nyhetsmarknaden. Varje uniform nyhetsförmedling är olycklig även om den är aldrig så korrekt.

För det psykologiska försvaret blir det en viktig uppgift att motverka och övervinna överdrivet sekretessnit. Man måste räkna med att under krig den del av administrationen, som har ett mera direkt sammanhang med krigsansträngningen, önskar undanhålla uppgifter för att hindra dem från att komma till fiendens kännedom och att den därför ofta blir föga benägen att lämna ut uppgifter för publicering eller gör detta blott med överdriven återhållsamhet. Detta är en förståelig inställning hos dem som främst äro inriktade på sin egen speciella uppgift i försvarsansträngningen. Man kan inte vänta sig att ens tjänstemän med en hög placering i administrationen utan vidare skola ha full förståelse för vikten av en så fyllig och omfattande publicering som möjligt. Det psykologiska försvarets ledning måste därför vara beredd att vid behov sätta in ett kraftigt och målmedvetet arbete på att förmå myndigheter och enskilda tjänstemän att lämna ut *alla* de uppgifter som intressera publicitetsorganen och som rimligen kunna offentliggöras.

A andra sidan komma myndigheterna under ett krig att av egen fri vilja vara viktiga och rikt givande nyhetskällor. Främst gäller detta politiska nyheter, nyheter om krigshändelserna och krigsansträngningen, om folkförsörjningen och om vårderna av utbombade

och evakuerade. De dagliga krigskommunikéerna, som böra vara gemensamma för militärt försvar och civilförsvar, intaga en särställning. De måste komma regelbundet utan varje oroande försening och distribueras samtidigt till alla nyhetsförmedlare. Regering och myndigheter komma att i olika sammanhang sända ut kommunikéer. Ledande personer komma att göra uttalanden, som böra spridas snabbt och till vida kretsar. Ämbetsverk kunna vända sig till allmänheten med praktiska upplysningar och med mer eller mindre reklammässiga maningar. För all denna aktiva nyhetstjänst bör det psykologiska försvarets ledning kunna tjäna som en förmedlande, stundom pådrivande central.

*

Pressens och hela nyhetsförmedlingens viktiga uppgifter under ett krig, de svårigheter som krigsförhållandena kunna bereda verksamheten och de åtgärder som kunna vidtas för att övervinna svårigheterna ha här skildrats i stora drag.

Det statliga upplysningsorganet, som enligt kommitténs förslag skall finnas under krig, skall gentemot pressen och övriga publicitetsorgan framför allt vara ett serviceorgan för nyhetsförmedling i ordets vidaste mening. Denna förmedling skall inte endast ta sig uttryck i att verket utfärdar kommunikéer och medverkar när statsledningen önskar göra offentliga uttalanden utan också genom att det hjälper pressen, radion och nyhetsbyråerna att själva skaffa sig nyhetsmaterial genom att underlätta kontakt med regeringen, med ämbetsverk och med enskilda ämbetsmän samt genom att ordna besök på platser som icke äro fritt tillgängliga.

En del av de beredskapsåtgärder som äro påkallade kunna och böra utföras med egna krafter av de olika företagen

var för sig eller gemensamt. I samförstånd med kommittén har Svenska Tidningsutgivareföreningen i samverkan med Tidningarnas arbetsgivareförening och Arbetarpressens samorganisation våren 1952 tillsatt Pressens beredskapskommitté med uppdrag att fungera dels som rådgivande och utredande organ åt tidningarna, dels som gemensamt kontaktorgan till vederbörliga myndigheter. Tillkomsten av denna kommitté, som redan har utfört ett avsevärt arbete, är att hälsa med tillfredsställelse. Den omfattar även en del av vecko- och fackpressen, men det är ett önske-

mål att ett gemensamt organ för all dags-, vecko- och fackpress kommer till stånd.

Många nödvändiga beredskapsåtgärder i fred och många åtgärder för nyhetsförmedlingens och hela pressverksamhetens upprätthållande under krig kunna bäst genomföras och förberedas under ett fortlöpande och förtroendefullt samarbete mellan staten och enskilda verksamheter. Målet för deras samverkan bör vara att den grundval för vårt samhällsskick, som det fria ordet utgör, skall förbli bärfast även under de hårdaste påfrestningar.

Finska flygblad från andra världskriget. Det översta ger sig sken av att vara ryskt: »Dålig mat, tunna kappor, pappersskor, den som ej stupar fryser ihjäl. Stalin har saqt att vi ej ønska en tumsbredd mark. Låt oss gå hem.» I mitten lovas flygare 10 000 dollar och fri genomfart om de ge sig med sin flygmaskin. Den understa talar till omringade: »Döden är säker, enda chansen är att ge sig, fångar få mat, tobak, te och varma rum.»

Товарищи бойцы, обеды у нас постные, шинели у нас худые, обувь у нас картонная, а если под огнем не умрешь то мороз погубит. На кой чорт нам пропадать как мухам в чужих болотах. Ведь сколько раз сам Сталин нам говорил: „ни одной пяди чужой земли не хотим“. Пойдем домой! Довольно повоевали!

КРАСЛЕТ!

Предложение:

Так как мы знаем, что ты не по собственному желанию подло бомбишь беззащитных женщин и детей и разрушаешь бедные жилища рабочих, то мы предлагаем тебе

10,000 долларов

и кроме того свободный проезд за границу, в любую страну, по сговору, что ты должен сделать осторожную посадку в Финляндии и удалиться с самолетом в плен.

СБРОСЬ БОМБЫ В МОРЕ, сделай посадку на одно из наших озер, приблизительно в километре от берега и пойди об'явись к кому либо из наших властей.

ПРЕДЯВИ ЭТОТ ЛИСТ КОМУ ЛИБО ИЗ ФИНСКИХ ВЛАСТЕЙ И ТЫ ПОЛУЧИШЬ ВСЕ, ЧТО ТЕБЕ ЗДЕСЬ ПРЕДЛОЖЕНО

Красноармейцы!

Вы окружены со всех сторон. Каждый день окружающее нас, олицо делается пичнее и каждый новый день приближает верную смерть окруженным.

С вашей смертью ваши жены и дети останутся без помощи, нас же спасет только плен.

Более 600 ваших товарищей уже спаслись таким способом от смерти. У нас их кормят до-сыта, дают табак, чай, и они живут в теплых помещениях. После окончания войны они могут вернуться к себе на родину.

ПЕРЕХОДИТЕ ЖЕ НА НАШУ СТОРОНУ в темноте, по-одиночке и **СДАВАЙТЕСЬ В ПЛЕН.** Таким способом вы спасите вашу жизнь, — мы не хотим проливать вашу кровь.

Солдаты 4-ой Финской армии.

7. Återhållsamhet vid publicering i krig

Vikten av att värna det fria ordet har i vårt land föranlett särskild lagstiftning, som tryggar tryckfriheten men också fastslår ansvaret för innehållet i tryckta skrifter. Tryckfriheten, som är en väsentlig del av yttrandefriheten, är liksom denna ej utan inskränkning. Undantag göras för att skydda enskilda och allmänna intressen. Besträffning av ärekränkning och uppvigling äro exempel på sådana inskränkningar. Ingripande sker också i fall då intet uppsåt att skada föreligger. Så sker vid obehörig befattningsmed hemlig uppgift, vars uppenbarande kan vålla men för rikets säkerhet.

I krig råder i princip samma tryckfrihet som i fred. Statsmakterna ha ansett att tryckfriheten icke utan tvingande skäl skall inskränkas och ha utgått från att behovet av skärpt sekretess under krig kan tillgodoses med bibehållande av rätten att utan förhandsgranskning eller tillstånd meddela saksuppgifter och uttala åsikter.

För det psykologiska försvaret är det av grundläggande betydelse att den fria nyhetsförmedlingen och den fria opinionsbildningen bevaras oförkränkta under krigstid. Men ur samtliga försvarsverksamheters synpunkt — även det psykologiska försvarets — är det även av vikt att under krig skärpt återhållsamhet iakttas rörande uppgifter som kunna bli till hjälp för fienden. Samtidigt med att behovet av sekretess ökas, kommer under krig nyhetstjänsten att koncentreras just på sådana områ-

den som rymma förhållanden av intresse för fienden. Lika angeläget som det är att finna en ordning, som gör det möjligt för pressen och övriga publicitetsorgan att under krig iakttä erforderlig återhållsamhet, lika angeläget är det att denna ordning utformas så, att den ej lägger onödiga hinder i vägen för den fria nyhetsförmedlingen och opinionsbildningen.

Obligatorisk förhandscensur har tillämpats i många länder och har i åtskilliga fall utnyttjats inte bara för att hindra sekretessbrott utan också för att dirigera opinionsbildningen. När som hos oss avsikten är att bevara en fri och obunden information, är förhandscensur icke tänkbar. Dessbättre saknas ej exempel på att frivillig rådfrågning kan leda till erforderlig återhållsamhet ifråga om förhållanden som böra hållas hemliga — utan att fri nyhetsförmedling och yttrandefrihet äventyras.

Kommittén har haft att utreda frågor angående det psykologiska försvaret och i sammanhang därmed informationsväsendet under krig och andra utomordentliga förhållanden. Med hänsyn härtill har det främst varit återhållsamhet vid publicering genom press, film och radio som legat inom ramen för utredningen. Praktiska skäl tala för att låta de åtgärder som kunna finnas behövliga för pressens del med eventuella modifikationer omfatta även andra slag av tryckta skrifter.

I fråga om filmen finnes en statlig censur som tar hänsyn till krav på sek-

retess av säkerhetsskäl. Filmcensuren i allmänhet har nyligen varit föremål för utredning av 1949 års filmkommitté (141, Filmcensurens Betänkande I; SOU 1951:16), varför här endast vissa samordningsfrågor skola upptas. I filmutredningen föreslås bland annat att den obligatoriska filmgranskningen skall kvarstå och att i frågor som röra rikets säkerhet liksom hittills försvarsstaben bör avgöra om film får godkännas för visning.

Erfarenheter av frivillig rådfrågning i krigförande länder

I Sovjetunionen och Tyskland stod under andra världskriget pressen, liksom radion, under ständig statlig ledning in i minsta detalj. I båda rikena voro tidningsledarna och deras medarbetare i realiteten statens och partiets strängt disciplinerade tjänstemän. I Frankrike ställdes de fria tidningarna vid krigsutbrottet under statlig kontroll.

I Storbritannien och Förenta staterna genomfördes däremot den erforderliga återhållsamheten i ett i stort sett mycket fritt samarbete mellan publicitetsorganen och myndigheterna. Ehuru den form av frivilligt samarbete, som man där tillämpade, på engelska benämndes »censorship», torde den på svenska lämpligen kunna benämnas med termen »frivillig rådfrågning», som redan har vunnit burskap.

I Storbritannien hade informationsdepartementet, Ministry of Information, bland annat att förhindra spridning av uppgifter som kunde vara av värde för fiendens krigföring och som inte kunde förmodas nå honom på andra vägar.

Medan censur av pressmeddelanden till utlandet var obligatorisk, kunde den inhemska pressen frivilligt underkasta sig kontroll. Tidningarna inbjödos att

för inhämtande av auktoritativa råd underställa *presscensuravdelningen* artiklar, som kunde innehålla uppgifter av värde för fiendens krigföring. Tidningarna voro icke lagligen skyldiga att följa censurens råd. Enligt »Defence Regulations», som utgjorde en allmän förordning rörande rikets försvar, var det ett brott att publicera eller till fienden befordra upplysningar, som kunde vara av värde för krigföringen. Inrikesministern kunde i anledning av sådant brott efter varning anställa åtal. Han ägde vidare rätt att förbjuda tidnings utgivande. Tidningarna hade följaktligen intresse av att få och följa presscensuravdelningens råd. Det har framhållits såsom mycket betydelsefullt, att den enskilde tidningsutgivaren själv bestämde, om han skulle rådfråga censuren och om han skulle följa dess råd. Det hände att tidningar icke följde givna råd och likväl icke åtalades. När en tidning fått råd och följt detta, var myndigheten ansvarig, icke tidningen.

Från informationsministeriet utsändes till pressen en handledning, »Defence Notices», som angav vilka ämnen, som inte borde bli föremål för publicitet utan föregående granskning, samt vilka allmänna principer, som borde iakttagas. Denna handledning utarbetades i samråd med en presskommitté.

»Defence Notices» reviderades periodiskt, alltid i samråd med pressens krisråd, Newspaper Emergency Council, som bestod av representanter för Newspaper Proprietor Association, Newspaper Society, Periodical and Trade Press och Scottish Newspapers-Owners Society.

Kontrollen över *radioprogrammen* handhades av tjänstemän i det brittiska radioföretaget, British Broadcasting Corporation, BBC, vilka utsågos till ombud för informationsdepartementets censuravdelning. De följde i sin verk-

samhet de anvisningar och föreskrifter rörande kontrollen, som utfärdades av censuravdelningen. I praktiken innebar detta att BBC genom sina egna tjänstemän kontrollerade radioprogrammen. Intet sändes utan att ha blivit granskad. Så kallade »switch censors», också från BBC, följde sändningarna och kunde bryta vid avvikelse från det godkända manuskriptet. Tveksamma frågor hänskötes till informationsdepartementets censuravdelning. Militära uppgifter och kommentarer bedömdes alltid ur militär sekretessynpunkt av militära censorer, som tjänstgjorde på BBC men icke tillhörde dess personal.

Erfarenheten av dessa olika, på frivillighet grundade kontrollmetoder, uppges ha varit god.

I *Förenta staterna*, där man redan under första världskriget med framgång praktiserat ett fritt samarbete mellan press och censurmyndighet, begagnades samma metod under andra världskriget. Till skillnad från Storbritannien var censurverksamheten under andra världskriget inte samordnad med informationsverksamheten.

Efter angreppet på Pearl Harbour utfärdades »First War Powers' Act», som bland annat gav presidenten befogenhet att införa censur över alla meddelanden mellan Förenta staterna och utlandet. Omedelbart därefter inrättades Office of Censorship, som fick till uppgift att dels censurera postförsändelser och telegram mellan Förenta staterna och utlandet, dels utverka pressens och radions frivilliga medverkan till att undanhålla fienden upplysningar av värde för honom. Post- och telegramcensuren, som var censur i ordets egentliga mening, krävde en väldig organisation med 14 000 hastigt rekryterade censorer. Den andra uppgiften, som var rådgivning och inte censur i vanlig me-

ning, blev den ömtåligaste. Verksamheten måste bygga på ömsesidig förståelse. Censurchef blev en erfaren tidningsman. President Roosevelt yttrade i detta sammanhang: »Alla amerikaner avsky censur lika väl som de avsky krig. Men erfarenheten för denna och alla andra nationer har visat att censur till viss grad är nödvändig i krigstid, och vi äro i krig. Det väsentliga är att de former av censur som äro nödvändiga skötas effektivt och i samklang med våra fria institutioners bästa intressen.» (13, s. 179). Något tidigare hade presidenten framlagt två huvudregler för pressen: de nyheter som publicerades måste vara sanna och det som meddelades fick inte vara fienden till någon hjälp.

Den frivilliga censurens princip var att press och radio i tveksamma fall skulle rådfråga Office of Censorship beträffande publicering av nyhetsmaterial från icke officiell källa. Till ledning utfärdades två anvisningar, »Code of Wartime Practices for the American Press» och »Code of Wartime Practices for American Broadcasters», av vilka den för radion var strängast.

Erfarna tidningsmän, samtidigt inte mer än ett dussin, arbetade i *pressavdelningen* med att besvara förfrågningar och ge råd rörande tolkningen av de anvisningar Office of Censorship utarbetat. De fingo icke göra invändningar mot offentliggörande av åsikter och kritik utan måste helt inrikta sig på att undanhålla fienden farliga upplysningar om fakta. Anvisningarna voro, säger censurchefen Price, fullständigt värdelösa utan ömsesidigt förtroende (93, Dateline Washington, s. 214). De fingo sitt värde genom att vara accepterade av pressen.

Vid sidan av pressavdelningen fanns ett råd, Advisory Board. Det bestod av representanter för pressorganisatio-

nera och sammanträdde två gånger om året. Rådets medverkan ökade tydligen pressens förståelse för den frivilliga censurens betydelse ur säkerhetssynpunkt.

Den frivilliga presscensuren upphörde omedelbart efter Japans kapitulation. I intet enda bevisbart fall hade då, enligt dess chef, någon tidning eller tidskrift med uppsåt handlat i strid mot någon hemställan av censuren (93, Delteline Washington, s. 217).

Chefen för *radioavdelningen* utsågs första gången av en kommitté av radiomän ur olika grenar av rundradions verksamhet. Avdelningen hade ingen motsvarighet till pressavdelningens Advisory Board. Censurens råd följdes i huvudsak av de omkring 900 radiostationerna, även när riktigheten av censurens bedömning ifrågasattes. Någon laglig möjlighet att förhindra överträdelser fanns icke. När olämpliga uppgifter meddelats i radion, påpekades detta i brev. Någon skyldighet att i förväg visa manuskript fanns ej och sändningarna följdes endast stickprovsvis. Ett undantag utgjorde kortvågssändningarna till utlandet, som i förväg granskades i manuskript. Utsändningar på främmande språk övervakades. Särskilda anvisningar gällde för dem.

Det frivilliga samarbetet har av båda parter betecknats som lyckligt. Oaktat åtskilliga pressmän visste besked, bröts icke sekretessen kring angreppet mot Nordafrika, kring tiden för landstigningen i Normandie eller kring atombomben. Förtjänsten av framgången tillskrives bland annat personbesättningen på de ledande posterna. Som gagnelig för samarbetet framhålles också den amerikanska strävan att begränsa verksamheten till att avse sakuppgifter rörande kriget och krigföringen och att undvika alla hänvändelser i fråga om åsikter.

Rådgivningsverksamhet i neutrala länder under andra världskriget

Även Sverige fick under andra världskriget praktisk erfarenhet av frivillig rådfrågning. Det fick också Schweiz. I båda länderna fick verksamheten sin karaktär av att de voro neutrala och att de levde under ett tryck från Tyskland, som kändes särskilt starkt sedan länderna blivit praktiskt taget inringade.

I Schweiz ökades det tyska trycket därigenom att befolkningens stora flertal talar tyska och flertalet tidningar utges på tyska. Schweiz blev därför ett särskilt lockande mål för nazistisk propaganda. Tyskspråkiga tidningars nyhetsurval och antinazistiska kommentarer uppfattades som särskilt utmanande och farliga ur nazistisk synpunkt. I Sverige skärptes den redan förut starka avogheten mot nazismen genom de tyska överfallen på Danmark och Norge och genom den behandling ockupationsmakten lät de norska och danska folken undergå.

På båda hållen var strävan icke blott att skydda militära hemligheter utan också att undvika friktioner med den länge så mäktiga tyska grannen. Denna strävan, som i båda länderna framkallade irritation och opposition, hade sin orsak i det pressade läget. För en småstat som står utanför ett storkrig blir förhållandet till publiciteten ett vanskligt problem; om landet angripes bli åter pressens och statsledningens synpunkter på vad som kan och bör sägas mera sammanfallande.

I Schweiz önskade de militära myndigheterna vid andra världskrigets utbrott införa preventiv presscensur, men förbundsrådet inskränkte sig till att införa ett rådgivningsinstitut, som dock kompletterades med möjlighet att införa preventiv censur för tredskande.

Rådgivningen, som ingalunda inskränkte sig till militära fakta och frågor, utövades av en avdelning i generalstaben under militär chef och med militär och civil personal. En territoriell rådgivningsorganisation sköttes av officerare och underofficerare ur milisförsvaret. Sedan överbefälhavaren förklarat att han inte längre kunde ta ansvaret, om inte preventiv censur infördes, överflyttades ledningen av presskontrollen i början av 1942 till förbundsrådet, d. v. s. regeringen, där chefen för justitie- och polisdepartementet övertog ansvaret. I övrigt bevarades verksamhetens militära karaktär och det var inte avsikten att omläggningen skulle medföra ändrade förhållanden för pressen. Kontrollen skulle fortsätta i samma anda och enligt samma principer som förut.

Pressen, som givetvis oroades starkt av landets utsatta läge, följde genomgående en av förbundsrådet angiven linje: edsförbundets absoluta neutralitet förpliktade icke pressen eller de enskilda medborgarna till åsiktsneutralitet men gjorde det nödvändigt att i form och bedömande iaktta återhållsamhet och värdighet. Återhållsamheten kunde emellertid inte förhindra att tyskarna in i det sista fortsatte med sina klag- och hotelsektioner.

Efter kriget har kris- och krigsårens schweiziska presspolitik varit föremål för en stor debatt i nationalrådet. Därvid framträdde enligt schweizaren professor Karl Weber (132, Weber: *Die Schweiz im Nervenkrieg*, s. 305) full enighet om nödvändigheten av bättre och grundligare förberedelse av presspolitiken för ett nytt krig liksom också för en period av längre militär beredskap utan krig samt av »absolut supremati för de civila myndigheterna ifråga om presskontrollen». Vidare var man enig om att »en preventiv censur inte får existera».

I Sverige fick informationsstyrelsen i uppdrag att förebygga offentliggörande av sådana skildringar, som icke borde förekomma med hänsyn till det politiska eller militära läget. För pressens räkning upprätthöll styrelsen en dispens och rådgivningsverksamhet. Rundradions sekretessproblem löstes utan formella arrangemang.

Under kriget genomgick tryckfrihetslagstiftningen åtskilliga ändringar. Möjligheterna till inskridande mot pressen i olika former varierade. Transportförbud mot vissa tidningar utfärdades. Det utvidgade konfiskations- och kvarstadsinstitutet användes flitigt. Möjlighet att snabbt införa förhandscensur skapades men togs aldrig i bruk.

Den författning, som kom att få den största betydelsen för pressens sekretessfrågor, var den så kallade 197:an. Den var en med stöd av 3 kap. 10 § i dåvarande Tryckfrihetsförordningen den 12 april 1940 utfärdad kungörelse angående förbud mot offentliggörande i tryck av vissa underrättelser om krigsmakten m. m. (SFS 197/1940). I denna kungörelse stadgades förbud mot att genom beskrivning, avbildning eller på annat sätt i tryck offentliggöra underrättelser om vissa angivna militära och liknande förhållanden. Sådan underrättelse fick dock publiceras om den av behörig myndighet offentliggjorts eller utlämnats för offentliggörande eller om tillstånd till publicering meddelats av informationsstyrelsen.

En stor del av informationsstyrelsens arbete i sekretessfrågor gällde just ärenden om dispens från 197:ans förbud. Det låg i sakens natur att framställningar om sådan dispens måste behandlas skyndsamt — ofta mottas och besvaras per telefon. Härvid ägde givetvis samråd rum med militär sakkunskap, som dels fanns inom styrelsen, dels kunde nås genom försvarsstabens presstjänst.

En vakthavande mottog förfrågningarna, samrådde med militär eller annan sakkunskap — exempelvis utrikesdepartementet eller säkerhetspolisen — och föredrog, när så erfordrades, ärendet för vederbörande avdelningschef eller högre instans inom styrelsen. Det var icke ovanligt att styrelsens ledning, innan beslut fattades, förde ärendet vidare, exempelvis till vederbörande statsråd.

Informationsstyrelsen handlade även vissa ärenden om dispens från förbudet mot försäljning, saluhållning och utdelning samt utförsel ur riket av vissa fotografier (SFS 802/1940 och 38/1942). Dess befattning härmed inskränkte sig dock till frågor om utförsel, medan försvarsstaben handlade dispensärenden ifråga om de övriga förbuden.

Vid sidan av dispensärendenas handläggning utövade informationsstyrelsen rådgivningsverksamhet. Råden kunde ges som svar på frågor eller på styrelsens initiativ. Det förekom ofta att styrelsen med hänsyn till läget fann sig böra avråda från publicitet, även om den icke skulle strida mot gällande författningsbestämmelser. Dylika avrådanden gjordes ibland per telefon. När man ville vädja till pressen i stort begagnades »grå lappar», som distribuerades med posten eller av TT med teleprinter och telefon, dock icke till vissa ytterlighetsorgan. På grund av vunna erfarenheter gav styrelsen sina vädjanden en alltmer fyllig motivering.

I anslutning till de »grå lapparna» böra informationsstyrelsens och pressnämndens »Redaktionella anvisningar» nämnas. I dem angavs vissa ämnen, om vilka publicistisk återhållsamhet borde iakttagas, samt lämnades upplysning om arbetsfördelningen mellan informationsstyrelsen, utrikesdepartementets pressbyrå och den militära press-tjänsten.

De »grå lapparna» gingo också till Radiotjänst. Dess chef, som länge var ledamot av informationsstyrelsen, kunde vid sammanträde ibland ta upp frågan om lämpligheten av ett planerat radioprogram. I militära frågor hade Radiotjänst direkt kontakt med högkvarteret, beträffande försörjningsfrågor ügde nära samarbete rum med vederbörande kommissioner. Någon egentlig rådfrågning från Radiotjänsts sida hos informationsstyrelsen förekom däremot inte.

Hur bör erforderlig återhållsamhet tryggas under krig?

När det gäller att bedöma hur vi under ett krig mot Sverige böra sörja för nödvändig återhållsamhet vid publicering, kunna erfarenheterna från informationsstyrelsen lika litet som erfarenheter från andra länder utan vidare lägga till grund. Vi levde under andra världskriget i bevarad fred, även om vårt läge var farligt och svenska militära styrkor ständigt voro stridsberedda. Under krig kunna mera ingripande åtgärder bli påkallade för att få till stånd återhållsamhet beträffande förhållanden, vilkas röjande skulle gagna fienden. Å andra sidan ökas i ett sådant läge samarbetsviljan och linjerna bli klarare. Både myndigheter och publicitetsorgan känna att det gäller allvar och därigenom bli också möjligheterna större att nå resultat utan tvingande bestämmelser.

Här liksom i andra sammanhang är naturligtvis frivillighet att föredra framför tvång. Väljer man frivillighetens väg riskerar man kanske att röja mer för fienden, men väljer man tvångs-censur äventyras lätt tilltron till nyhetsförmedlingens riktighet och allsidighet.

En obligatorisk förhandscensur framkallar alltid svårigheter för publicitetsorganen, bland annat genom fördröj-

ning. Den sänker också lätt nyhetsförmedlingens standard genom inskränkningar i informationen som inte äro strängt betingade av läget. Även i övrigt utövar en obligatorisk förhandscensur en negativ verkan på nyheternas utformning och innehåll. Den framkallar dessutom friktioner med de opinionsbildande organen och misstro hos läsare och lyssnare.

Erfarenheterna från andra världskriget — närmast de brittiska och amerikanska men även svenska och schweiziska beredskapserfarenheter — visa att det är möjligt att genom frivilligt samarbete mellan staten och publicitetsorganen vinna en betryggande återhållsamhet och att alltså en tvångsmässig, förebyggande censur icke är nödvändig.

I den proposition, som ledde till vår nu gällande tryckfrihetsförordning, anförde departementschefen angående stadgandet i 1 kap. 2 § med dess förbud mot förhandsgranskning: »Såvitt angår förhandsgranskning avses — — att förbjuda en med tvång upprätthållen censur. Däremot hindras icke därigenom skriftens upphovsman att frivilligt låta granska dess innehåll av myndighet eller enskild. Stadgandet omöjliggör sålunda icke att t. ex. under krigsförhållanden överenskommelse träffas med pressen att visst nyhetsmaterial skall underställas ett rådgivande organ i syfte att förhindra röjandet av hemliga förhållanden. Underlåtenhet att följa överenskommelsen kan dock icke medföra annan påföljd än beivran av tryckfrihetsbrott, då sådant ägt rum.» (Kungl. prop. nr 230/1948, s. 110).

Vid den följande riksdagsdebatten yttrade departementschefen om en krigssituation, då delar av Sverige ockuperats av fienden: »Vi ha icke blivit övertygade om censurens lämplighet ens i ett så svårt läge. Censuren är ju ett tveeggat svärd. Den skulle visserligen kunna vara till nytta genom att landsförrådiska upplysningar eller synpunkter förkvädes. Den skulle emellertid även kunna medföra svåra skadeverkningar. Om alla människor veta, att vad som skrives i tidningarna är censurerat, så tror till slut ingen vad som står där. I stället komma rykten i omlopp med allt vad därav kan följa av oro, ängslan och viskningskampanjer.» Han framhöll vidare: »Tryckfriheten är inte ett spörsmål om skribenternas och redaktörernas frihet. Vad det gäller är allas vår tillgång till den fria diskussion och kritik i våra samhällsfrågor, som är en livsbetingelse för demokratin.»

Denna deklaration i anslutning till ett av riksdagen därefter antaget förslag om bestämmelser till tryggnade under såväl krig som fred av vår tryckfrihet bygger på en utredning som tagit del av tillgängliga erfarenheter från det andra världskriget. Den står helt i överensstämmelse med de överväganden som kommittén har gjort. Kommittén tvekar icke att rekommendera att även under krig ett på *fritt samarbete* baserat system för återhållsamhet vid publicering skall tillämpas.

Den närmare utformningen av detta frivilliga samarbete bör planläggas i fred under ledning av ett fredsorgan för det psykologiska försvaret och i intimt

Norrmännen förde propagandakrig mot både tyskar och quistlingar. En illegal fickupplaga av Nordahl Griegs krigsdikter flankeras av två karikatyrer; den ena ur Norsk Tidend i London visar en skolklass sedan »jössingminoriteten» utvisats, den andra av Ridley Borchgrevink gick ur hand i hand hemma i Norge. Quislingspropagandan representeras här av omslaget till Quislings tal och av en nyhetsbulletin.

"FRIHET OG LIV ER ETT."

SANGER, DIKT OG TALER

AV

NORDAHL GRIEG

1940-43

*Den magre
og
den fede*

Adolf Grimsholtz - 1942

Quisling
har sagt

NORGES STEMME

DIE STIMME

Oslo 1. januar 1945

III - Nr. 1

NORWEGENS

Herausgeber: Nordmanns-Forbundet, Oslo

Utgiver: Nordmanns-Forbundet, Oslo

Belegexemplare werden an «Norges Stemme», Postboks 635, Oslo, Norwegen, erbeten. — Bilageeksemplarer uibes til «Norges Stemme», Postboks 635, Oslo, Norge. — Der Abdruck von Mitteilungen aus «Norges Stemme» ist kostenlos. Ojengivelse av notiser fra «Norges Stemme» er gratis.

Wichtige Steuerreform in Norwegen

Viktig skattereform i Norge

EUROPE UNDER THE NAZIS

DENMARK IN NAZI CHAINS

By
PAUL PALMER

DANSK·i

TUSIND

AAR
H A A S E

V. V. V. inde
mange Kunder i Kraft af vore billige
Priser og vor extra prima Expedition
Den hvide Flip
ved Nicolai Teas

Den lille sidste
HORNBLÆSER
Håtersholmefrøns Blad.

Nr. 9-10

April 1945

1. Aargang

HJEM OG SLAAS!

SKIBE TIL OVEREARTEN-
af Blåge Oetoe.

Vor underliggende hem.

Bladets de Væben, Tykterne

den senere Tid hær og her i den af Kvalen er borte af i den Den stilles fortsatte

Vi ved vi, at det ikke kan være længe de stille-
rede i set og ved staa for en Deltids borte. Op-
gave med borte, der holder vor land, borte,
er den. Vi ved, at naar vi en rejser syd paa, er det
ikke for at vende tilbage. Borte gaar videre -
næst snart.

samråd med berörda parter. Därvid bör man söka eftersträva att nå fram till så enkla och smidiga former som möjligt. I sina huvuddrag måste ordningen innebära att från en central myndighet anvisningar utfärdas till ledning för vad som ej bör publiceras. Denna myndighet bör vidare stå till tjänst med rådgivning åt de publicitetsorgan som i en viss fråga önska inhämta råd om vad som ur säkerhetssynpunkt lämpligen bör eller icke bör offentliggöras. Med hänsyn till förbindelsesvårigheterna under krig och den tidsnöd som alltid gör sig gällande för pressen i samband med nyhetstjänsten måste det finnas möjlighet till rådfrågning i olika delar av riket. Detta fordrar att en regional organisation upprättas.

Mot en sådan anordning, som nu skisserats, kan möjligen göras den invändningen, att en erfaren och kunnig pressman under krigstid kommer att vara väl förtrogen med säkerhetssynpunkternas betydelse och att han alltså själv bör äga förmåga att avgöra vad som ur dessa synpunkter bör kunna publiceras eller icke. Häremot vill emellertid kommittén framhålla att erfarenheterna från krigförande länder utvisa att en sådan väg icke är framkomlig. Den moderna krigsföringen är så mångskiftande och berör så många olika delar av samhällslivet, att det erfordras särskild sakkunskap för att avgöra, huruvida och i vad mån kännedom om ett visst förhållande eller en viss inträffad händelse kan vara till gagn för en fiende. Huruvida en viss uppgift kan ge fienden ledning eller icke, kan ej bedömas utan ingående kunskap om det egna läget samt om egna planer och avsikter.

Här kan förtjäna sägas några ord om censurfrågans utveckling under kriget i Korea. Till en början fanns på FN-sidan ingen censur eller ens organiserad rådgivning för krigskorrespondenterna. Svårigheten att bedöma den militära betydelsen av en uppgift i förening med en stark konkurrens mellan nyhetsorganen medförde att på hösten 1950 uppgifter publicerades som sedan kunde utnyttjas av motståndaren till avsevärt men för FN-trupperna. Följden härav blev att journalisterna själva begärde att någon form av censur skulle införas. Så skedde även. Det bör observeras att det här rör sig om nyhetsförmedlingen direkt från en krigsskådeplats.

Det är angeläget att den rådgivande verksamheten handhas av personal, som icke endast äger tillräckliga fackkunskaper och erforderlig överblick över läget utan även har en klar uppfattning om vikten och betydelsen av att en fulltonig nyhetsförmedling upprätthålles också under krigstid. Ur denna synpunkt är det av vikt, att personalen hos rådgivningsorganet i erforderlig omfattning rekryteras från pressen.

Den rådgivande verksamheten skall alltså bedrivas både under hänsynstagande till säkerhetsintressena och med beaktande av allmänhetens intresse av information. Det gäller att iakttå återhållsamhet rörande det som kan gagna fienden men ändå ge det egna folket och vänner i andra länder en så levande och riktig bild av händelseförloppet, att förtroendet och viljan till motstånd eller viljan att bistå stärkas. Publicitetsorganen skola under krig,

I Danmark kunde under ockupationen nationella skrifter länge utges öppet om de ej direkt angrepo fienden. Upp till utlandsböcker av danska journalister: Palmér och Seidenfaden. Ned till sista numret av en soldattidning i Sverige, en förtäckt V-teckenannons i Nationaltidende 1941 och en legal nationell skrift från samma år, vars ena motto inskräpte att »det sande åndsliv i et menneske kendes på dybe minder og stærke håb».

vari landet kan bli indraget, ha full frihet i sin informationsverksamhet, förutsatt att fienden icke kan draga sådan nytta av lämnade uppgifter att olägenheterna av publiceringen bedömas bli större än nyttan av att befolkningen blir informerad.

Tidningarna och radioprogrammet måste även under krigstid vara attraktiva och givande. Rådgivningen måste därför ständigt beakta att en nyhet så långt som möjligt måste få behålla sin »lokalfärg» även om det kan bli nödvändigt att vissa detaljer liksom »suddas ut». I princip bör icke heller vid en frivillig rådgivning av den natur som här avses, en artikels överensstämmelse med verkliga förhållandet, d. v. s. dess sanningshalt, bli föremål för granskning. Detta skulle leda till ett sysslande med detaljer, som lätt skulle kunna få ett drag av klåfingrighet och ta bort den »spets», som en tidning ofta genom en viss överdrift i ordval eller på annat sätt vill ge sitt nyhetsstoff. Ett undantag härifrån måste emellertid göras, nämligen om en sanningslös nyhet skulle kunna menligt påverka folkstämningen eller försvåra den svenska krigsansträngningen. I dessa fall bör den frågande tidningsmannen göras uppmärksam på felaktigheten i uppgiften samt på de menliga inverkningarna av dess offentliggörande.

Samarbetet mellan det centrala rådgivningsorganet och *Tidningarnas Telegrambyrå* blir under krig av största betydelse. Även detta samarbete bör vila på frivillighetens och den ömsesidiga förståelsens grund.

För *rundradion* uppkommer i stort sett samma problemställningar som för pressen. Rundradion bör även i krigstid vid utformningen av programmen åtnjuta i princip samma frihet som under fred. Också för rundradion måste den inskränkningen gälla att program-

men icke få innehålla något som kan ge fienden upplysning eller eljest skada den svenska krigsansträngningen. Vikten av denna återhållsamhet blir större än i fråga om tidningspressen enär vad som sägs i en rundradioutsändning med all sannolikhet omedelbart uppsnappas av fienden. Den omständigheten att rundradioverksamheten är koncentrerad till ett enda organ gör det å andra sidan möjligt att lätt åstadkomma det förtroliga samarbete med det psykologiska försvaret, som är en förutsättning för en smidig tillämpning av kravet på återhållsamhet. Kommittén vill förorda att för Radiotjänsts del åtgärderna ges en form som i stort sett överensstämmer med vad som gällde för BBC under sista kriget. En överenskommelse bör träffas, genom vilken AB Radiotjänst förklarar sig berett att i sina rundradioprogram följa de anvisningar rådgivningsorganet utfärdar i hithörande avseenden. Erfarna radiomän böra uttas med uppgift att i förväg granska programmen och därvid tillse att den nödvändiga återhållsamheten noggrant iakttas. Möjlighet bör vidare finnas att bryta ett radioprogram om det avviker från det godkända manuskriptet. Dessa radiomän böra i sin granskningsverksamhet ha ställning av företrädare för det centrala rådgivningsorganet samt vara skyldiga att följa de föreskrifter eller anvisningar, som organet utfärdar i denna del. Det är sålunda rådgivningsorganet, icke Radiotjänst, som skall ha ansvaret för granskningsverksamheten. I den mån de uttagna radiomännen inte ha tillräcklig sakkunskap för bedömande av en sekretessfråga bör det ankomma på dem att vända sig till rådgivningsorganet för att där få råd och nå kontakt med erforderlig expertis. Utfärdade bestämmelser för radiotrafiken under krig och beredskapstillstånd böra överses för att i er-

forderlig utsträckning bringas i överensstämmelse med kommitténs rekommendationer.

För att få till stånd största möjliga enhetlighet bör ifråga om *film* samarbete äga rum mellan det allmänna rådgivningsorganet och statens biografbyrå samt högkvarterets pressavdelning. Särskilda anordningar behöva vidtagas för journalfilmer, som enligt nu gällande regler icke behöva granskas av biografbyrån men väl av polismyndighet. Rådgivning bör kunna ske innan en film färdigställes och framlägges till granskning.

Rådgivningsorganet bör även kunna biträde *utländska publicitetsorgan* och deras representanter, utländska eller svenska, med rådgivning samt med förhandsgranskning av meddelanden, bilder, radioinspelningar och filmer, som med olika medel skola befordras till utlandet. Efter sådan förhandsgranskning böra de utan ytterligare sakgranskning kunna passera den kommunikationscensur, som kan vara i verksamhet under krigstid. Självfallet böra även utländska publicitetsorgan i Sverige, som direkt betjäna svenska tidningar eller andra svenska kunder, anlita rådgivningen.

Vad bör förtigas?

Det räcker icke med att bygga upp en organisation och skapa smidiga arbetsformer. Det är också nödvändigt att i förväg dra upp riktlinjer, som klargöra vilka sakuppgifter som böra vara föremål för återhållsamhet. Det är visserligen att förutse att under ett krig komplettering måste ske gång efter annan. Detta minskar dock icke värdet av att från början äga översikt över sekretessanspråken och att redan under fredliga förhållanden ha vunnit pressens anslutning till dem.

Den nutida krigföringens totala ka-

raktär har kommit att medföra att allt flera och större områden av samhällslivet fått betydelse för krigföringen och därmed blivit av intresse för en krigförandes underrättelsetjänst. Vid sidan av rent militära förhållanden, såsom truppers och fartygs styrka, beväpning och uppehållsort, vapens antal och prestanda, befästningars läge och utrustning samt kommunikationsväsendets tillstånd och krigsindustriens produktion, ha uppgifter av civil karaktär kommit att spela en avsevärd roll, såsom data om lagerhållning, kraftförsörjning, telekommunikationer och rundradiostationer. Även väderleksuppgifter äro av stor betydelse i detta sammanhang. Icke minst viktiga äro uppgifter om storlek, placering, utrustning och förflyttning av civilförsvarets styrkor samt uppgifter om skadegörelse till följd av luftanfall mot hemorten och om beläggningen på beredskapssjukhus och andra sjukvårdsanläggningar m. m. Likaså har en krigförande stort intresse av uppgifter som belysa motståndandans styrka. Dessa omständigheter leda till önskemål om mörkläggning i ett flertal avseenden.

I *Storbritannien* gävos ytterst detaljerade föreskrifter om vad som icke borde publiceras.

De med straffpåföljd belagda förbuden i »Defence Regulations» voro visserligen rätt allmänt hållna. Författningen innehöll sålunda förbud mot att mottaga, uppteckna, meddela till annan person, offentliggöra eller ha i sin ägo dokument eller uppteckning, innehållande upplysning om bland annat styrkors storlek, beväpning och utrustning, deras företag eller tillämnade företag, rörelser, befästningsanläggningar och andra försvarsåtgärder, krigsmateriel, krigsfångar eller överhuvudtaget någon upplysning, som direkt eller indirekt

kunde vara till fördel för fienden. Brott ansågs emellertid ej föreligga, om vederbörande handlade på officiellt uppdrag eller med myndighets tillstånd eller om gärningen icke var hinderlig för rikets försvar eller för krigets fullföljande.

De särskilda anvisningarna till pressen voro desto mera detaljerade. I ett dussintal avsnitt lämnades noggranna besked om alla möjliga slags omständigheter som icke borde publiceras utan att ha förelagts censorerna i informationsministeriet. Man var till exempel mycket noga med att skador från luft-raider inte fingo lokaliseras förrän en viss tid förgått. Högre officerares närvaro på en viss plats fick ej nämnas, enär fienden därav kunde draga slutsatser angående placeringen av olika militära förband. Det betonades eftertryckligt att censuren icke hade att granska meningsyttringar, politiska eller andra. »Censorerna visste från krigets början att pressen hade frihet att framföra sina åsikter — ty åsikter äro icke fakta och kunde därför icke ge information som var av värde för fienden» (125, Thomson: Blue Pencil Admiral, s. 39).

De *amerikanska* föreskrifterna voro även de relativt ingående, men inte på långt när så detaljerade som de brittiska.

I anvisningarna för pressen hemställdes bland annat om att — såvida ej vederbörlig myndighet redan offentliggjort saken eller lämnat tillstånd till publicering — inga upplysningar skulle offentliggöras beträffande truppers styrka, identitet, placering, utrustning, destination, fartygs position, förflyttningar, konvojer, minfält, fyrar, fartygsbyggen, varvens organisation och utrustning, flygplan och flygförband, befästningar, nya vapen och krigsproduktion. Endast

officiella väderleksrapporter för begränsade områden borde publiceras. Fotografier eller kartor, som berörde de förhållanden, som angivits i förteckningen, skulle även undandras publicering. Lokala förlustsiffror kunde meddelas om förbandens placering och identitet inte røjdes. Upplysningar om av fienden vållad skadegörelse på militära föremål, järnvägar, hamnar m. m. borde ej publiceras, ej heller upplysningar om transport av ammunition och krigsmaterial, om presidentens resor och om militära eller diplomatiska missioners förflyttningar, vare sig dessa tillhörde Förenta staterna eller dess allierade.

Anvisningarna för radion tillkommo i samråd med representanter för rundradioverksamheten. De överensstämde i stort sett med anvisningarna för pressen. Dock borde väderleksrapporter överhuvudtaget ej sändas, bortsett från specialrapporter om ovanliga eller riskabla väderleksförhållanden. Vidare utvecklades efter samråd med radioavdelningen i Office of Censorship vissa programtyper, som kunde utnyttjas av den fientliga underrättelsetjänsten, såsom sändning av musik på förslag från namngivna och lokaliserade lyssnare och intervjuer med mannen på gatan.

Anvisningarna för pressen och radion ändrades tid efter annan. Vid vissa tillfällen utsändes särskilda vädjanden såsom före invasionen i Nordafrika och landstigningen i Normandie.

Vad pressen i *Sverige* skulle undvika att publicera under andra världskriget framgick främst av 197:an. Enligt denna var det förbjudet att genom beskrivning, utbildning eller på annat sätt i tryck offentliggöra underrättelser om

»de militära stridskrafternas styrka, beteckning, organisation, gruppering, förläggning och förflyttning, deras beväpning och utrustning, haverier som

inträffa vid stridskrafterna, olyckshändelser vid militära företag samt vad eljest är av betydelse för bedömande av krigsmaktens stridsduglighet;

militära kommenderingar samt inkallelse, hemförlovning och permittering av militär personal;

befästningsanläggningar, mineringar, fältarbeten, militära förstöringsarbeten och andra militära arbeten;

flygplatser, för militärt ändamål inrättade samfärdselanstalter samt åtgärder som för försvarsändamål vidtagas beträffande samfärdseln i övrigt;

anläggningar som äro avsedda för eller tagas i anspråk för försvarsväsendet eller krigsindustrien; ävensom

anskaffning, tillverkning, transport och lagring av förnödenheter för försvarsväsendets eller krigsindustriens behov.»

Såsom nämnt kompletterades dessa direkta förbud genom »Redaktionella anvisningar» och informationsstyrelsens grå lappar. Vid sidan om militära sekretessynpunkter på konkreta fall var det här i stor utsträckning fråga om vädjanden om återhållsamhet av politiska skäl.

I Sverige ha efter andra världskriget inga motsvarande publiceringsförbud utfärdats. Sådana förbud kunna efter nu genomförda ändringar i tryckfrihetslagstiftningen icke längre utfärdas av Kungl. Maj:t. Numera kan offentliggörande i tryck av uppgifter, varom här är fråga, endast bestraffas om de innefatta offentliggörande av allmän handling, som skolat hållas hemlig, eller röra förhållanden, vilkas röjande *enligt lag* innefattar brott mot rikets säkerhet. (TFO 7 kap. 5 §).

Om brott mot rikets säkerhet stadgas i 8 kapitlet strafflagen. Enligt detta straffas bland annat den som utan uppsåt att gå främmande makt till handa lämnar uppgift som rör förhållande av

hemlig natur och som avser försvarsverk, vapen, förråd, import, export eller förhållanden i övrigt, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller för folkförsörjningen vid krig eller av krig föranleda utomordentliga förhållanden eller eljest för rikets säkerhet (6 § jämförd med 4 §).

I ett kungl. cirkulär den 15 juni 1945 (SFS 328), som utsändes i samband med upphävandet av 197:an, fästes i anslutning till dåvarande tryckfrihetsbestämmelser uppmärksamheten på underrättelser rörande krigsmakten som företrädesvis kunna skada rikets försvar. I detta alljämt gällande cirkulär heter det att underrättelser rörande krigsmakten kunna skada rikets försvar företrädesvis när de blotta,

»styrka, organisation, inkallelse, gruppering eller förflyttning av krigsorganiserade stridskrafter eller av andra militära styrkor, som äro tagna i anspråk för rikets säkerhet;

fartygsrustningar, som ske till rikets säkerhet;

befästningar, mineringar eller anstalter för förstöring utförda för annat ändamål än övning;

krigsflygplatser eller sådana samfärdselanstalter, som huvudsakligen äro inrättade för att tagas i bruk vid krig eller krigsfara; eller

anskaffning, tillverkning, transport eller lagring av utrustning eller förnödenheter för krigsorganiserade stridskrafter eller krigsindustriens behov.»

En utförligare förteckning över vad som bör hållas hemligt — lämnad till krigsmaktens personal — finnes i generalorder den 16 november 1951 (go 4104) med bestämmelser till hindrande av obehörig information om försvarsväsendet.

Offentliggörande av allmän handling som skall hållas hemlig bestraffas enligt

1937 års sekretesslag (§ 41). I denna lags 4 § anges vilka slags allmänna handlingar avseende krigsmakten, »det civila luftskyddet» (numera benämnt civilförsvaret) och den allmänna ekonomiska försvarsberedskapen, som ej må utlämnas. I särskilda sekretesskungörelser för försvaret och för civilförsvaret (SFS 462/1950 och 616/1949) ges detaljerade anvisningar om vilka handlingar som skola hållas hemliga. Särskilda bestämmelser reglera utlämnande av handlingar som angå rikets förhållande till främmande makt eller eljest angå svensk myndighets förbindelser med främmande makts myndigheter eller undersåtar eller eljest röra främmande makt eller dess förhållanden (3 § i sekretesslagen).

Utöver nu nämnda bestämmelser finnas föreskrifter som syfta till hinder i spridning av vissa slags kartor och fotografier m. m. (Kartor SFS 680, 682 och 683/1949, fotografier SFS 802/1940 med tillägg och ändringar 38/1942, 639/1945, 408 och 681/1949). Bestämmelserna om fotografier avse även efterbildning av sådana; om den framställts genom tryck dock endast om den är jämförlig med karta. Föreskrifterna om kartor gälla oavsett om de framställts genom tryck eller ej.

Vid sidan av bestämmelser om otillåtna offentliggöranden finnas i tryckfrihetsförordningen stadganden om otillåtna yttranden. Bland sådana yttranden bör här nämnas yttrande som innefattar spridande av falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, folkförsörjningen eller allmän ordning och säkerhet eller att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ, vilket äger besluta i allmänna angelägenheter (TFO 7 kap. 4 § 9.). Under krig eller eljest då lagbestämmelser om krigsförräderi äga tillämpning före-

ligger missbruk av tryckfriheten bland annat även om någon, må vara av oakt-samhet, förleder krigsfolk till modlöshet eller myteri eller genom osann framställning sprider sådan misströstan bland allmänheten att försvaret kan av-sevärt försvåras (TFO 7 kap. 4 § 3 och 4.).

Gällande föreskrifter som syfta till att förhindra offentliggörande av förhållanden, som kunna gagna fienden, äro tämligen svåröverskådliga, ej tillräckligt enhetliga och mestadels för allmänt hållna för att ge publicitetsorganen erforderlig ledning. Den fortskridande utvidgningen av krigsföringen och krigsansträngningarna till nya samhälls-områden medför behov av kompletterande bestämmelser. En allmän översyn av hithörande bestämmelser är påkallad och synes utan dröjsmål böra komma till stånd.

Vad kommittén nu har sagt gäller den författningsmässiga sidan av problemet om återhållsamhet. Hur noggrant man än söker att i lagar och förordningar precisera sekretesskraven måste enligt sakens natur formuleringarna där i mycket bli så allmänt hållna att de ej ge tillräcklig ledning för exempelvis personalen på en tidningsredaktion, som dessutom i regel måste arbeta under stark tidspress. Då det givetvis är angeläget att publicitetsorganen i de enskilda fallen endast i minsta möjliga utsträckning skola behöva vända sig till rådgivningsorganet blir det nödvändigt att till nyhetsbyråerna, tidningarna, radion och filmen sända ut anvisningar, där man i punkt för punkt med konkreta exempel ger upplysning om vad som kan publiceras utan tvekan och vad man bör inhämta råd om. Återhållsamhetens omfattning bör självfallet anpassas efter växlingarna i läget. De detaljerade, upprepade gånger reviderade Defence notices i Storbritannien inne-

buro tydligen en väl fungerande anordning, som det är all anledning att närmare studera vid svensk krigsförberedelse på detta område.

Det bör understrykas att anvisningarnas uppgift icke enbart är den ur publicitetsorganens omedelbara synpunkt *negativa* att inskränka publiciteten utan också den *positiva* att genom klara avgränsningar undanröja tvivelsmål och därigenom ge rum för största möjliga publicitet.

Det är kommitténs mening att dessa anvisningar skola förberedas under fred för att kunna träda i omedelbar tillämpning vid ett krigsutbrott. De måste såväl under fred som i krig fortlöpande överses så att de konkreta exemplen äro aktuella i förhållande till det rådande läget. Dessa anvisningar liksom ändringar i dem skola bygga på den existerande lagstiftningen, och böra utarbetas i förtroendefullt samråd mellan företrädare för det psykologiska försvaret och andra vederbörande myndigheter samt representanter för nyhetsbyråer, press, film och radio. En utgångspunkt måste vara att allt som offentliggöres förr eller senare och i regel ganska snabbt kommer till fiendens kännedom; detta leder bland annat till att vad som har offentliggjorts i utlandet som regel bör kunna publiceras i Sverige även om detta eljest icke bort ske. En grundförutsättning bör vara att de i anvisningarna redovisade kraven på återhållsamhet endast skola avse fakta.

Önskvärt vore att såsom i Storbritannien utgivaren av en tidning icke skall

kunna fällas till ansvar, när han under krig följt råd och anvisningar från det statliga rådgivningsorganet. Vår lagstiftning är emellertid sådan att svårigheter möta att införa en formlig bestämmelse i denna riktning. Det är likväl knappast tänkbart att en utgivare skulle bli ådömd ansvar i fall då han följt den rådgivande myndighetens anvisningar. Straff för offentliggörande av hemlig uppgift kan nämligen endast ådömas den som antingen känt till att uppgiften bort hållas hemlig eller handlat med grov ovarsamhet. Ingen av dessa förutsättningar torde föreligga, om det statliga rådgivningsorganet förklarat publicering kunna äga rum.

*

I detta kapitel har behandlats den återhållsamhet i fråga om faktiska förhållanden som är nödvändig under krigstid. Helt vid sidan härav ligger den återhållsamhet beträffande åsikter och uppfattningar, som ur utrikespolitisk synpunkt eller med hänsyn till förhållandena i vårt land kan te sig önskvärd i ett svårt läge. Den politiska åsiktsbildningen måste även under krigstid vara fri och några lagliga medel att påverka densamma finnas heller icke bortsett från vissa stadganden i tryckfrihetsförordningen och strafflagen. Myndigheterna kunna, i den mån de finna anledning därtill, endast uttala önskemål om återhållsamhet och ange de skäl som kunna tala härför, men några tvingande direktiv i den ena eller andra riktningen få icke framställas.

8. Inhemsk upplysningsverksamhet

Den upplysning till allmänheten som behövs för att främja viljan till motstånd och för att motverka ett krigs psykiska påfrestningar har tidigare berörts (s. 58 ff).

Under fred bör upplysning ges om vilka följder vårt folk kan vänta för den händelse det ger efter för en angripare. Upplysning bör då även ges om hur ett krig mot vårt land kan komma att te sig, om vad som kan hända den enskilde, om hans skyldigheter och rättigheter och om vad han skall göra i olika situationer. Likaså bör man genom upplysning söka immunisera medborgarna mot farliga rykten och landskadlig propaganda. Intresset för utrikespolitiska förhållanden bör också höjas.

Under krig stegras på en gång nödvändigheten för samhället att ge och behovet hos allmänheten att få upplysning. Många som förut gått likgiltiga och ovetande önska nu klagande besked om det som sker och handledning för sitt eget beteende. Upplysning måste snabbt kunna sättas in och anpassas efter de hastigt skiftande händelsernas krav. Anspråket på att upplysningen skall vara utformad så att den är lätt-tillgänglig för alla skärpes.

Den sakliga upplysning som måste ges under krig för att stödja och stärka motståndsandans blir väsentligen en fortsättning, intensifiering och konkretisering av den upplysning som givits redan i fred. Samtidigt med att ett ökat behov av rent saklig information upp-

kommer, blir det nödvändigt att i en del sammanhang även tala mera till känslorna än förut. Manande ord kunna stärka gemenskapskänslan och öka viljan till aktiv insats på krigsviktiga områden. Saklig upplysning om fienden kan hos fåkunniga och halvhjärtade skärpa rättmätig vrede och därigenom stärka och aktivisera motståndsandans.

Detta behov att sprida kunskap och upplysning, att övertyga och att framkalla bestämda, känslomässiga attityder kan gälla även andra syften än motståndsandans stärkande. Det kan gälla försvarslån, blodgivning, produktionens ökande eller konsumtionens minskande eller varningar för spioner och sabotörer. Även om det är fråga om något så speciellt och till synes trivialt som en skrotinsamling, kan effekten ökas om kampanjen klart sätter in syftet i det större sammanhanget. Rätt bedrivna kunna sådana speciella kampanjer även bidra till själva motståndsandans stärkande. Ja, i vissa situationer gör man bäst propaganda för motståndsviljan genom propagandakampanjer för olika konkreta insatser i försvarsansträngningen.

Det kan råda delade meningar om vem som skall bedriva upplysningsverksamheten. Det psykologiska försvaret är åtminstone såtillvida en statlig angelägenhet, att staten måste ha ansvaret för att erforderliga åtgärder vidtas. Själva bedrivandet av den upplysning till allmänheten som är aktuell be-

höver däremot icke ske i statlig regi. Det kan tvärtom ur skilda synpunkter vara en fördel att så icke sker. I viss utsträckning blir det emellertid növärdigt att staten utöver sina samordnande och initiativgivande åtgärder även riktar upplysning direkt till medborgarna.

Särskilt när upplysning kommer från statligt håll ha vi stränga krav på saktighet och objektivitet. Att i detalj upprätthålla dessa krav blir allt svårare i den mån upplysningen ges vidare omfattning och riktas direkt till den stora allmänheten. Det är både naturligt och nödvändigt att ge en brett lagd upplysning en lättare och kanske också mer personlig utformning än en upplysning som riktas till tjänstemän, vilka ha att tillämpa givna regler och anvisningar. Men om den till allmänheten riktade upplysningen skall göras tilltalande och verkningsfull, kan man riskera att överskrida gränsen till en propaganda, där emotionell påverkan ersätter saklig argumentation.

I krislägen och särskilt under krig kan det emellertid vara motiverat att genom emotionellt verkande upplysningsformer söka påverka attityder och stämningsslägen ifråga om vissa förhållanden som äga direkt samband med kriget och det föreliggande hotet mot det egna landet. Här kan erinras om Churchills anföranden till det brittiska folket under andra världskriget. En sådan mera direkt propaganda måste dock strängt begränsas till tid och syfte, närmast till att framkalla nationell samling under krig och krigsfara. Den får därutöver icke tas i bruk för allmänpolitiska syften. Det är därför naturligt att den direkt opinionspåverkande upplysningsverksamheten i största utsträckning omhändertas av pressen och av de politiska partierna och andra organisationer.

Nuvarande upplysningsverksamhet

Samhällsutvecklingen har på de flesta områden medfört krav på ökad medborgerlig upplysning. Detta gäller främst de grenar av den samhälleliga verksamheten, vilka i särskild grad pålägga den enskilde personliga eller ekonomiska skyldigheter — till exempel krigsmakten, civilförsvaret och skatteväsendet — eller erbjuda förmåner av olika slag, såsom skolväsendet och socialvården. Här skola något beröras de områden av informations- och upplysningsverksamhet som ha direkt betydelse för det psykologiska försvaret.

För att underlätta de ungas inpassning i samhället ger man redan *i skolan* en orienterande undervisning om vårt samhälle och om de medborgerliga skyldigheterna. Skolans sociala fostran syftar bland annat, såsom 1946 års skolkommission uttrycker det, »till att grundlägga ett socialt och politiskt intresse, som förbereder ett senare ställningstagande i samhälleliga frågor och som skapar förståelse för den politiska verksamhetens uppgifter. — — — Ytterst skall den vilja till och vana vid samarbete, som skolan uppodlar, åsyfta något djupare: känsla för folk och land, kärlek till frihet och fred» (SOU 1948: 27, s. 35 f).

Den utvidgning av ämnet samhällskunskap som föreslagits kan synbarligen medföra vinster av direkt betydelse för vår psykologiska försvarsberedskap. I förslagets allmänna anvisningar för detta ämne heter det sålunda bland annat, att lärjungarna böra få ökad färdighet i att läsa och förstå vad som skrives om aktuella samhällsproblem i tidningar, tidskrifter och böcker. »De måste lära sig att läsa med kritik. De bör öva sig att bedöma en framställnings bakgrund och syfte och att vara vaksamma mot mera vanliga typer av osaklig polemik, t. ex. metoden att utvidga eller karikera

den ståndpunkt som angripes» (1948: 27 s. 166).

Det är anledning att här betona betydelsen av att i skolan undervisas i grunderna för vår svenska samhällsuppfattning och att i anslutning härtill viktigare främmande ideologier belysas och i erforderlig omfattning kritiskt kommenteras. Det är även önskvärt att ge större utrymme åt undervisning om Sveriges läge i världen, om det svenska försvaret och dess uppgifter samt om de krav ett krig kan ställa på svenska medborgare. Genom sådan utformning av undervisningen kan en god grundval läggas för vår psykologiska försvarsberedskap. De här antydda frågorna äro för närvarande föremål för särskild utredning inom skolöverstyrelsen.

Resultatet av samhällsundervisningen i skolorna reduceras därigenom att eleverna i regel icke ha egna erfarenheter som kunna ge underlag för och komplement till undervisningen. Med hänsyn härtill föreligger ett behov av att ge medborgerlig undervisning även vid mognare år, vilket bland annat tillgodosetts genom att samhällskunskap infogats i den militära utbildningen under de värnpliktigas första tjänstgöring. Viktig är också samhällsundervisningen vid folkhögskolorna och vid den studie- och bildningsverksamhet som bedrivs av de större folkrörelserna.

Den under ungdomsåren förvärvade grundläggande kunskapen måste hållas levande och aktuell. Den måste också kompletteras med en mer detaljerad upplysning på viktigare områden. Härvid gör staten på olika sätt en direkt insats.

De statsorgan, vilkas upplysningsverksamhet äro mest betydelsefulla för den psykologiska försvarsberedskapen äro utrikesdepartementets pressbyrå, krigsmaktens och civilförsvarets organ

för press- och upplysningstjänst samt statens upplysningsbyrå.

Utrikesdepartementets pressbyrå svarar för departementets kontakt med pressen och andra publicitetsorgan. Den sammanställer dokument om svensk utrikespolitik. Dessa sammanställningar sändas utom till pressen, till riksdagens ledamöter och till en del organisationer och institutioner.

Krigsmaktens press- och upplysnings-tjänst bedrivs främst av försvarsstabens press- och filmavdelning och av motsvarande organ inom de tre försvarsgrenarna. Dessutom finnas pressofficerare vid samtliga förband, staber och skolor. Uppgifterna bestå av besvarande av förfrågningar, utfärdande av nyhetskommunikéer, text- och bildtjänst, ordnande av pressresor, medverkan vid föreläsningar och utställningar, inspelning av upplysnings- och rekryteringsfilmer, samarbete med Radiotjänst, anordnande eller deltagande i konferenser, debatter och kurser. På detta vis sprides en betydande upplysning om vårt försvar och upprätthållas många värdefulla kontakter med opinionsbildande kretsar.

Genom den militära utbildningen och undervisningen samt genom upplysning särskilt riktad till krigsmaktens personal få värnpliktiga och anställda information både om försvaret och om allmänna samhällsfrågor.

Civilförsvarsstyrelsen bedriver i samband med sin utbildningstjänst en avsevärd upplysningsverksamhet. Även vid sidan härav upprätthålles en informationstjänst genom bland annat broschyrer och filmer samt medverkan vid radioprogram. I samarbete med försvarsstaben tillkom den hösten 1952 i 3 miljoner exemplar distribuerade nya versionen av broschyren »Om kriget kommer». Styrelsen ställer till pressens förfogande bilder och informationsmaterial

samt ordnar visningar och presskonferenser. Något särskilt organ för styrelsens informationstjänst finns inte men väl en halvtidsanställd pressombudsman.

Statens upplysningsbyrå, som är en sista kvarleva av statens informationsstyrelse, utger tidskriften »Från departement och nämnder», som främst innehåller redogörelser för statliga åtgärder på de ekonomiska och sociala områdena. Sammanfattningar av statens offentliga utredningar ges även i tidskriften. Byrån upprätthåller en relativt omfattande artikeltjänst i skilda ämnen och har medverkat i olika statliga kampanjer såsom finansdepartementets för bättre deklarationsmoral. Byrån står även myndigheterna till tjänst vid annonsering och annan informationsverksamhet.

Vid sidan av de statliga organen finnes en rad halvstatliga och enskilda organisationer och institutioner som bedriva upplysnings- och informationsverksamhet av betydelse för det psykologiska försvaret. Några få exempel skall här ges. (Utförligare redovisning i SOU 1945: 21).

För upplysningen på det utrikespolitiska området intar *Utrikespolitiska institutet* en central ställning. Institutet, som grundades 1938, har till uppgift att bedriva saklig upplysning i utrikespolitiska frågor genom publicerings-, föreläsnings-, studiecirkel- och kursverksamhet. Institutet utger tidskriften »Utrikespolitik» och flera publikationsserier, bland andra »Världspolitikens dagsfrågor». Presstjänsten sänder artiklar till landsortspressen. Institutet finansieras väsentligen genom bidrag från olika organisationer samt från staten. En önskvärd utvidgning av verksamheten hindras av ekonomiska skäl.

De frivilliga försvarsorganisationerna

ha visserligen till huvuduppgift att genom rekrytering av medlemmar och dessas utbildning främja beredskap och effektivitet hos betydelsefulla grenar av krigsmakten, men i denna utbildning ingår också orientering om vårt lands läge, om krigsmaktens uppgifter och verksamhet m. m. Även till den medlemsvärvande verksamheten hör motsvarande information och upplysning.

Härigenom få dessa organisationer betydelse såsom opinionsbildare och såsom förmedlare av upplysning om utrikespolitik och försvar. Ur det psykologiska försvarets synpunkt äro dessa organisationer över huvud en faktor av stort värde. Bland de största må här endast nämnas Hemvärnet, Sjövärnsskåren, Centralförbundet för befälsutbildning, Röda korset, lottarörelsen och Sveriges kvinnliga bilkårer. Alla dessa utge egna tidskrifter. De medverka vid utställningar, uppvisningar och demonstrationer samt bedriva eller medverka vid en omfattande föreläsungsverksamhet.

För civilförsvaret är *Sveriges Civilförsvarsförbunds* verksamhet av betydelse. Förbundet, som bland annat har till uppgift att genom upplysning främja civilförsvaret och det frivilliga arbetet för detta, utger tidskriften »Tidskrift för Sveriges civilförsvar» och broschyrer, anordnar utställningar och håller konferenser. Föredrag över civilförsvarsämnen hållas genom förbundets försorg, ofta i anslutning till länsförbundens årsmöten. Här kan också erinras om »Civilförsvarets dag», som anordnats av många länsförbund och civilförsvarsföreningar. Riksförbundets presstjänst ledes av en deltidсанställd pressombudsman. Varje länsförbund har ett pressombud för kontakten med lokalpressen.

När det gäller upplysning, som täcker totalförsvarets hela område, intar *Centralkommittén Folk och Försvar*, CFF, en särställning, som motiverar ett när-

mare omnämnande av denna organisation.

Centralkommittén, som bildades 1940 och som intimt samverkar med Riksförbundet för Sveriges Försvar, har främst till uppgift att vara ett kontaktorgan mellan allmänheten och totalförsvaret. CFF försöker i detta syfte att sammanföra och skapa gemenskap mellan de opinionsbildande ledarskikten inom folkrörelserna och totalförsvarets målsmän samt att förmedla kunskap om och vidga intresset för centrala frågor avseende totalförsvaret.

CFF är en centralorganisation, där som medlemmar ingå både ett stort antal ledande folkrörelser av ideell eller intressebetonad karaktär och alla aktivt verkande frivilliga försvarsorganisationer. Vidare äro de centrala myndigheterna inom krigsmakten och civilförsvaret anslutna till CFF. Centralkommittén är dock en helt fristående, icke statsdirigerad organisation.

Under krigsåren 1940—45 omfattade CFF:s verksamhet bland annat ordnande av försvarsutställningar och »Frivilliga försvarets dag», förmedling till pressorgan av artiklar om försvaret, främst det frivilliga, utgivande av broschyrer och av tidskriften »Folk och försvar» samt hållande av kontaktkonferenser mellan representanter för folkrörelserna och för försvaret. I en icke ringa utsträckning samarbetade CFF med den till informationsstyrelsen knutna Folkberedskapen.

Efter krigsslutet omlades verksamheten. CFF har nu främst förvandlats till ett forum för studier och debatt kring centrala försvarsproblem. Alltjämt verkar dock CFF även för publicering av skrifter och artiklar liksom för spridning av upplysning i andra former. De diskussioner och konferenser, som alltmera dominera verksamheten, ha visat sig vara väl ägnade att befrämja syftet

att ge kunskap om och väcka förståelse för totalförsvarets olika problem.

CFF, som ansett det vara sin uppgift att verka impulsgivande, har på bred basis lagt upp en upplysningskampanj om »det inre försvaret» i syfte att skärpa vaksamheten mot spionage och sabotage. Man söker förmedla en saklig upplysning i hithörande frågor och sprida kunskap om behovet av allmänhetens medverkan i skyddsverksamheten på detta område. Förutom konferenser har kommittén för denna verksamhet även anlitat filmen, medverkat i rundradion, förmedlat artiklar och utgivit skrifter.

Vid CFF:s konferenser och i andra sammanhang ha även det psykologiska försvarets problem ägnats uppmärksamhet i en under de senaste åren stegrad omfattning. CFF har förklarat sig beredd att biträda det psykologiska försvaret, sedan de vägledande principerna för dess uppgifter och verksamhet framlagts.

Det synes klart att CFF kan fylla en mycket viktig uppgift i upplysningsarbetet inom ramen för det psykologiska försvaret såväl genom egen verksamhet som genom de kontakter den kan förmedla till en lång rad organisationer med fina förgreningar till olika befolkningsskikt och till olika delar av landet. Den goodwill CFF och dess verksamhet har fått, bland annat i skilda politiska läger, är en tillgång som det är all anledning att tillvarata. Under fred, när centraliserad statlig upplysningsverksamhet icke ifrågakommer, bör CFF kunna bli ett huvudstöd för det på vår psykologiska beredskap inriktade arbetet.

Behovet av ytterligare upplysning i fred

Även om sålunda en omfattande verksamhet bedrives, är det tydligt att ytterligare upplysning erfordras för att trygga god psykologisk beredskap. Nå-

gon samordning eller enhetlig planering för att täcka alla de fält som äro aktuella förekommer inte. Vad som saknas och vad som kan behöva ges en annan utformning eller en intensivare utbredning kan svårigen anges utan närmare utredning. Den av kommittén utförda opinionsundersökningen kan i detta hänseende endast lämna viss allmän ledning (se vidare bil. A, s. 215). Det blir en angelägen uppgift för ett planerande fredsorgan för det psykologiska försvaret att verkställa en sådan undersökning.

Några antydningar om var behoven av vidgad upplysning äro störst kan dock vågas. Det är till en början tydligt att vi behöva utvidga och intensifiera upplysningen om vad den enskilde kan råka ut för under krig och vad han bör göra i olika situationer. Den nya versionen av broschyren »Om kriget kommer», samt de i anslutning till denna utsända radioprogrammen och annan information utgöra en god början, men heller icke mer. Många av råden och anvisningarna i »Om kriget kommer» äro av sådan art att de alltid böra finnas lätt tillgängliga för den enskilde medborgaren. Då det är risk för att broschyren av många ej sparas under någon längre tid eller kan förkomma, är det angeläget att delge motsvarande information även på annat sätt. En lämplig metod synes vara att införa broschyrens huvudinnehåll i förkortad form i telefonkatalogen, där redan nu larmsignalerna förklaras. På detta vis skulle viktiga upplysningar alltid finnas snabbt åtkomliga i de flesta hem och på de flesta arbetsplatser och de skulle varje år kunna överses och kompletteras.

En utvidgad upplysning är vidare högeligen önskvärd beträffande våra möjligheter att försvara oss. Den bör avse både det militära försvaret och civil-

försvaret, inte minst skyddet mot atombombning (se härom även bil. A, s. 212).

För en stor del av befolkningen behövs knappast någon ytterligare upplysning om det öde vi kunna räkna med om vi skulle ge efter för en angripare. För många torde dock bristen på intresse för förhållandena utomlands ha medfört att de ha mycket vaga föreställningar i detta hänseende. Hos andra kan en ensidig och snedvriden information ha skapat en föga verklighetstrogen uppfattning. Upplysningsverksamheten bör taga sikte på dessa grupper.

Slutligen är det uppenbart att vi i alltför hög grad sakna upplysning som direkt syftar till att immunisera mot landsskadlig propaganda, mot rykten och mot falska meddelanden.

Det är angeläget att få till stånd denna utvidgade informations- och upplysningsverksamhet. Tveksamhet kan dock råda om hur detta önskemål skall förverkligas. Det står klart för kommittén att man i det längsta bör undvika att under fred låta något statligt organ för psykologiskt försvar leda och bedriva verksamhet av denna natur. Här gäller som huvudregel att upplysningen bör bedrivas av de organ som normalt äro verksamma på området. Ett fredsorgan för det psykologiska försvaret bör dock få till uppgift att följa verksamheten och hålla nära kontakt med de viktigaste organen. Härvid ligger det nära till hands att — vid sidan av de statliga organen — främst samarbeta med Centralkommittén Folk och Försvar.

Om vårt utrikespolitiska läge försämrats och krigsrisken växer ökas behovet av snabb och allsidig upplysning på hit hörande områden. Betänkligheterna mot statlig inblandning bli mindre, krav på statliga åtgärder uppstå och behovet av samordning blir större. Likaså ökar betydelsen av lämplig utformning av det

som skall sägas. Det psykologiska försvaret måste då vara berett att snabbt ta itu med de ökade arbetsuppgifter som bli en ofrånkomlig följd av sådant läge.

Verksamheten dagarna kring ett krigsutbrott

Hur väl information och upplysning än kunna ha verkat i fred, ställas mycket stora krav på upplysningsverksamheten dagarna kring ett krigsutbrott. Man måste snabbt kunna sätta in åtgärder för att möta den chockverkan, som ett krigsutbrott säkerligen skulle framkalla hos flertalet svenskar. Upplysning och orientering om läget och om vår politik måste omedelbart lämnas befolkningen, ord som lugna och förklara måste komma från ledande håll och från experter.

Samtidigt vilja riksledningen och en mångfald myndigheter sprida kungörelser, förhållningsorder, anvisningar och vägledningar av alla de slag genom radion, pressen, affischer m. m. Många av dessa meddelanden äro mycket viktiga och måste upprepas flera gånger, andra äro av mer perifer betydelse. En del måste ut inom loppet av några timmar, andra kunna utan större nackdel vänta några dagar.

En mobilisering av det svenska samhället är i våra dagar en utomordentligt genomgripande omorganisation, som berör alla områden av vårt samhälle och den enskilda livsföringen. Omkring $\frac{3}{4}$ miljon män och kvinnor komma att knytas till det militära försvaret och de flesta måste lämna sina hem, sina familjer och sina uppgifter inom produktionslivet. I civilt försvaret enrolleras nära 900.000 människor, varav en icke obetydlig del för heltidsverksamhet. En planerad utflyttning av befolkningen i större städer och tätorter skulle grovt räknat komma att avse omkring en miljon personer. Därtill kom-

mer den arbetskraftsomflyttning, som kan bli nödvändig genom industrins omläggning för krigsproduktion. Mörkläggning och andra skyddsåtgärder samt ändringar i vår folkförsörjning genom ransonering och kontroll komma att beröra praktiskt taget varje person. Trafikinskränkningar bli kännbara för många.

För att genomföra denna omläggning krävs en mångskiftande information. Det krävs en »funktionärsupplysning» till alla de aktivt medverkande och varje enskild behöver uppgift om vad man väntar av honom eller henne. Slutligen tillkommer behovet av praktiska anvisningar till var och en om hur han skall skydda sig, samt om statens och kommunernas nya befogenheter. Detta material kan endast delvis presenteras i fred. Vad som förut sagts måste upprepas i den stund då upplysningen får praktisk betydelse.

Utvecklingen under beredskapsåren 1939—45 och tiden närmast därefter har lett därhän att en mängd författningar skola sättas i kraft vid beredskapstillstånd, ofta automatiskt. Anhopningen av åtgärder, som anknutits till inträde av beredskapstillstånd har blivit så stor att särskild uppmärksamhet måste ägnas åt detta förhållande. Detta motiveras inte minst av upplysnings-skäl. Man måste säkerställa att de meddelanden och appeller, som vid mobilisering utgå från olika myndigheter, samordnas samt att de kunna på ett lämpligt sätt delges envar, som är i behov av upplysningen.

Kommittén har från olika myndigheter, som i främsta rummet synas ha anledning att vända sig till allmänheten vid mobilisering eller krigsutbrott, begärt att få uppgift om de meddelanden och appeller, som då böra spridas till allmänheten via radio, press eller på annat sätt. Det inkomna materialet kom-

mer att i bearbetat skick överlämnas i särskild ordning.

Även om det i flera fall har varit omöjligt för de olika myndigheterna att nu närmare ange vilka meddelanden som kunna bli aktuella vid ett krigsutbrott, visa de inkomna svaren att det är en mycket rikhaltig samling besked som myndigheterna vilja ha utsända. Detta gäller särskilt om ett krigsutbrott icke har föregåtts av beredskaps-tillstånd. Bland alla de meddelanden som kunna bli aktuella äro exempelvis följande: Inkallelseorder till värnplikti-ga och till civilförsvarspliktiga, besked om larmsignalers innebörd, om mörk-läggning, om ändringar i telefon-, tele-gram- och radiotrafiken och om omlägg-ningar av järnvägs- och landsvägstrafik, anvisningar för handelssjöfarten och fiskefartygen, meddelanden om skolun-dervisningen, bestämmelser om rekvisi-tion, beslag och ransoneringar, varning-ar för spioner och femtekolonnare, an-visningar om sättet att rapportera iakt-tagna fientliga flygplan och fallskärms-soldater.

Om allt detta material på vanligt fredsmässigt sätt skulle lämnas till Ra-diotjänst för uppläsning och till tid-ningarna för publicering, redaktionellt eller i annan form, skulle resultatet lätt bli kaotiskt. Radioprogrammet skulle un-der de första dagarna till stor del bestå av torra officiella meddelanden, vilka i en förvirrande följd mera skulle irritera lyssnarna än tjäna dem till ledning. Det är nödvändigt att centralt samordna denna information, att sovra meddelan-dena och ordna dem efter angelägen-hetsgrad samt att tillse att de få en lämplig utformning. Lika nödvändigt som att reducera och sovra, lika nödvändigt är det att tillse att allt väsent-ligt material verkligen kommer med och tillkännagives i rätt tid.

För att undvika missuppfattningar

och säkerställa att var och en får del av de för honom nödvändiga anvisning-arna och meddelandena krävs likaså ett övervägande beträffande de publicitets-medel, som skola användas. Rundradion är det snabbaste medlet, och har även under beredskapsåren och senare varit till avsevärd hjälp för myndigheterna. Pressen kompletterar radion och dess medverkan är särskilt betydelsefull för mera i detalj gående anvisningar, inte minst för »funktionärsupplysningen». För att väcka uppmärksamheten och för att slå in enkla grundsatser behövs slut-ligen annonsen, affischen, flygbladet och upplysningsfilmen. Varje publi-ci-tetsmedel kräver sina speciella hänsyn ifråga om disposition av underlaget, for-muleringar och illustrationer.

För det psykologiska försvaret räcker det ingalunda att blott bearbeta och ka-nalisera vad andra vilja ha fram. En synnerligen viktig del av upplysningen under de första kritiska dagarna måste tillkomma på initiativ just från det psy-kologiska försvaret i nära samarbete och samförstånd med riksledningen.

Medan det endast i begränsad omfatt-ning är möjligt att förbereda den all-männa upplysning, som skall belysa det aktuella läget eller som främst syftar att skänka lugn och förtröstan, så kan och bör övrig informativ verksamhet plane-ras i detalj i förväg. Planläggningen av de första dagarnas upplysning till den svenska allmänheten jämte en fortlöpan-de översyn av denna planläggning måste bli en förstahandsuppgift för ett freds-organ för psykologisk försvarsbered-skap. På detta organ bör ankomma den svåra uppgiften att samordna, sovra och gradera myndigheternas meddelanden. När meddelandena i ett kritiskt läge gå vidare till pressen och radion böra de ha fått en för publicering lämplig ut-formning. Korta, slående, lättfattliga satser böra eftersträvas, där det är möj-

ligt utan att kravet på klarhet efterges. Motiveringen bör ges samtidigt med själva meddelandet.

Noggrann planläggning behöver också radioprogrammet för de kritiska dagarna. Medan sovringen och graderingen av myndigheternas meddelanden bör handhas av det psykologiska försvarets organ — i vad det gäller den slutliga inredigeringen i programmet givetvis i samråd med Radiotjänst — blir uppläggningsen av det egentliga radioprogrammet en uppgift för Radiotjänst. Att företaget därvid intimt bör samverka med det psykologiska försvarets organ och andra myndigheter är en naturlig sak. Tonen och innehållet i radioprogrammet vid tiden för ett krigsutbrott kunna nämligen få en väsentlig betydelse för motståndsviljan och motståndskraften hos stora delar av befolkningen.

För pressens del kunna likaledes meddelanden, kungörelser, kommentarer m. m. i förväg utformas på ett för tidningarna lämpligt sätt. För att säkra snabb distribution till tidningarna i ett kritiskt moment kan en del material i fred förvaras på länsstyrelserna, annat hos det psykologiska försvarets fredsorgan för vidarebefordran genom bland annat TT och annonsförmedlingsorgan.

Även filmens medverkan kan förberedas på liknande sätt. Färdigställda filmer av instruktionskaraktär för exempelvis civilförsvarsändamål kunna uppläggas och förvaras länsvis och vid inträffad beredskap eller vid krigsutbrott genast spelas på lämpliga biografier eller andra lokaler.

Slutligen kan det vara lämpligt att i viss omfattning i förväg ha tillgång till reklammaterial, affischer, foldrar m. m.; delvis i färdiga matriser. Detta kan

även gälla en del av det material som skall tillställas pressen, t. ex. material av annonskaraktär.

Upplysningsverksamheten under krig

Omfattningen av den informations- och upplysningsverksamhet som under krig riktas till det svenska folket inom ramen för det psykologiska försvaret torde bli avsevärd. Områden som tidigare varit utan betydelse eller som behandlats styvmoderligt bli högaktuella. Kraven på variation, ändamålsenlighet och samordning skärpas. Detta skapar krav på förberedelse och nödvändiggör att ett ansvarigt organ härför organiseras redan under fred. Vikten av att en tillräcklig och effektiv upplysning bedrivs samt det förhållandet att nya områden och former för informationen måste beträdas och utnyttjas kunna tala för att låta ett centralt organ i avsevärd utsträckning ombesörja verksamheten. Det kan här erinras om att Ministry of Information i Storbritannien under andra världskriget bedrev en mycket omfattande och variationsrik upplysningsverksamhet, tydligen med god framgång.

Å andra sidan hysa vi i Sverige principiell motvilja mot långtgående statlig upplysningsverksamhet, även om denna motvilja icke lika starkt torde göra sig gällande mot krigstida upplysning av den art som här är aktuell.

Som skäl mot centralisering av upplysningsverksamheten till ett huvudorgan för det psykologiska försvaret kan ytterligare anföras följande. Vid informations- och upplysningsverksamhet söker man att direkt eller indirekt nå kontakt med individer. Det gäller att välja medel, som rent tekniskt

Upplysning och propaganda fick stor betydelse i Sverige under beredskapstiden. Det samlade medborgartåget 1 maj 1940 hade stark propagandaverkan. Nedtill några prov på de många småskrifterna: »Om kriget kommer», en samling radiospel, en av »radio-majorens» broschyrer och en skrift från försvarsstaben till beredskapsförbanden.

OM KRIGET KOMMER

Arvid Eriksson:

SVENSK

FÖRSVARSVILJ

VAD GÖR KARLSSON

För ett fritt Sverige

STYCKEN AV
FÖRSVARETS ARBETSEN. SÅG FÖRSTÄLLNING

Tänk på TYSTNADS PLIKTEN

*En maning från
ÖVERBEEÄLHAVAREN
över rikets försvarskrafter*

Såsom ett led i den av statsmakterna
igångsatta aktionen mot lösmynthet och
ryktessmideri vill jag till envar inom
försvarsväsendet ånyo rikta en allvarlig
maning att tänka på tystnadsplikten.

Vårt senaste propagandadjur

Tekning för NDA av E. LINDQVIST.

Spionen
lägger
pussel!

Behåll din bit

NÅGOT TYSK MED LÖG OCH VET

EN SVENSK TIGER

ALLVARSTID
KRÄVER

*Samhällsanda
Vaksamhet
Tystnad*

duga, och former, som på en gång väcka intresse och förtroende. Det torde vara en ofrånkomlig erfarenhet att en upplysnings- eller propagandakampanj, som går nya vägar, som kommer från ett ovant håll, visserligen kan väcka nyfikenhet men att den har svårt att snabbt skapa erforderligt förtroende. Detta gäller särskilt ifråga om information som avser politiska och militära fakta och motiveringar eller sociala rekommendationer.

Även denna omständighet talar för att man i så stor utsträckning som möjligt bör sprida upplysningen genom samma kanaler som i fred. Härför tala också rent praktiska skäl. En omställning skulle medföra tekniska och personella svårigheter. Vidare skulle man icke annat än sporadiskt kunna utnyttja de nät av kontakter, den erfarenhet av hur verksamheten bäst bör läggas upp, som blivit en så väsentlig tillgång hos de i fred verksamma organen för upplysning och kontakt med individerna. Detta resonemang får givetvis alldeles speciell betydelse för verksamheten dagarna kring ett krigsutbrott men är av vikt också för tiden därefter. Ett informationsverk som kanske snabbmobiliseras när kriget bryter ut skulle omöjligen med utsikt till rimlig framgång självt kunna bedriva den upplysningsverksamhet som då är oundgängligen nödvändig.

Av här anförda skäl är det kommitténs övertygelse, att upplysning och propaganda av det slag, det här gäller, även under krig i största möjliga utsträckning bör bedrivas av de organ som under fred äro verksamma på hithörande områden. Den upplysningsverksamhet, som utövas av statliga eller statsunderstödda organ, bör under kri-

gets press samordnas i högre grad än under fred, varvid syftet bör vara att rationalisera och intensifiera verksamheten och att förhindra att de olika åtgärderna inbördes svära mot varandra. Det ligger i sakens natur att denna samordning och ledning handhas av det under krig verksamma ledningsorganet för psykologiskt försvar. Samtidigt uppstår ett ömsesidigt behov av närmare kontakt mellan de övriga upplysningsmedierna och det psykologiska försvarets ledning. Det blir härvid fråga om samarbete samt om service från det statliga organet. Vidare bör kontakt tagas med organisationer och företag, vilka under fred icke alls eller endast i liten omfattning äro verksamma i här ifrågavarande avseenden. Folkrörelserna med sina förgreningar över hela landet till stora befolkningsgrupper och med sina erfarenheter av upplysningsarbete bli här av största betydelse.

Även om sålunda huvudprincipen bör vara att det psykologiska försvarets ledningsorgan samordnar, leder och stimulerar samt står till tjänst med informationer och råd är det givet att detta organ måste i viss omfattning självt kunna bedriva upplysningsverksamhet.

I den upplysningsverksamhet som under krig mera direkt inriktas på att stärka motståndssandan kan man räkna med att *pressen* — utan att uppmanas därtill och utan att särskilt handledas — kommer att göra en betydande insats. Den målmedvetet opinionsbildande dagspressen står av sig själv i det psykologiska försvarets främsta linje.

Emellanåt kan pressen likväl finna det önskvärt att för denna sin arbetsuppgift ta kontakt med det psykologis-

En viktig del av den svenska beredskapspropagandan gällde spioner och sabotage. Ibland inpräntade man vikten av vaksamhet och tystnad med enkla ord, ibland byggde man på slagord, av vilka »spionen lägger pussel» och »en svensk tiger» slogo bäst.

ka försvarets ledning för att diskutera en problemställning eller för att få upplysningar. I andra fall kan man inom det psykologiska försvarets ledning finna det angeläget eller önskvärt att upplysningen utöver annonsmeddelanden ökas på något område, att en viss information delges allmänheten genom pressen eller att någon fråga eller synpunkt tas upp till debatt. Det kan då endast bli fråga om att framställa önskemål om publicering, det får inte bli tal om att komma med krav. Det måste ligga i den enskilda tidningens skön att ta hänsyn till önskemålet eller ej.

Det kan i olika sammanhang bli anledning att ställa sakuppgifter till tidningarnas förfogande. I viss utsträckning torde tidningarna sätta värde på att få artikelunderlag eller rent av färdiga artiklar av kända skribenter. Detta gäller främst mindre landsortstidningar, vilkas redaktionsstaber uttunnats genom militärinkallelser eller av andra orsaker. Kommittén vill här åter understryka den stora betydelse som landsortspressen får under krig. Det är mycket viktigt att tillse att denna press icke blir urståndsatt att genom ledare, artiklar och notiser driva upplysningsverksamhet om alla de med kriget sammanhängande omständigheter som allmänheten kommer att vara intresserad av. Som förmedlare av detta material torde man i stor utsträckning kunna anlita de politiska partiernas presstjänster.

Från det psykologiska försvarets organ bör också till pressen sändas bakgrundsmaterial med förtroliga upplysningar, som kunna ligga till grund för ett ställningstagande, men som inte kunna offentliggöras.

Till sådant förtroligt bakgrundsmaterial höra analyser av fientlig propaganda och dennas verkningar. Man kan nämligen endast undantagsvis räkna med att de enskilda tidningarna kunna

ha tillgång till det rätt omfattande källmaterial och de specialister som erfordras för en någorlunda ingående propagandaanalys. Motåtgärder mot fientlig propaganda i form av ledare och artiklar skrivna av tidningarnas egna medarbetare göra å andra sidan bättre verkan än officiella kommentarer från ett upplysningsorgan. Det är därför mest praktiskt och effektivt att tillställa pressen analyser, verkställda av upplysningsorganets experter, vilka analyser sedan utnyttjas fritt.

I icke ringa omfattning bör under krig *veckopressen* kunna medverka till motståndsandans stärkande. Även om de i regel långa tryckningstiderna minska aktualitetsvärdet, har den ett par fördelar framför dagspressen. En veckotidning har större livslängd, den sparas och läses under någon vecka eller avsevärt mer än de timmar eller det dagssländedygn, som vanligen tillmätas nyhetstidningen. Genom veckotidningens bättre papper och tryck och dess tekniskt mer högklassiga bildmaterial kan en artikel där fångsla mer än om den står i en dagstidning. Det är här också skäl att påminna om *veckopressens* stora betydelse under krig genom den förströelse och avkoppling som den skänker alla dem, vilka med iver och intresse omfatta denna del av pressen.

En verksam insats kan pressen slutligen göra i de mer eller mindre reklambetonade kampanjer av olika slag, som behövs för att exempelvis framkalla vaksamhet mot spioner och sabotörer, sparsamhet med bränsle och drivmedel, och anslutning till försvarslån. Här blir det inte bara frågan om att i de begränsade formaten ge utrymme för annonser utan också om att medverka genom artiklar, kåserier och ledare.

Rundradion kan snabbare än andra medier sprida saklig upplysning och

stimulerande tankar, föreställningar och känslor. Många äro dessutom mera mottagliga för det talade ordet än för det tryckta, både därför att det talade rätt framfört är mera lättfattat och därför att det mera omedelbart påverkar känslolinställningen. Radion kan också på ett helt annat sätt förmedla ett personligt intryck.

Det är naturligt att radion medvetet inriktar sig på att delta i krigsansträngningen, att den tar särskild hänsyn såväl till lyssnarnas behov av och önskemål om information, uppbyggelse och underhållning som till de krav radions plats i det psykologiska försvaret ställer. Radion bör sålunda vara beredd att anpassa sitt program efter vad landets behov kräver, det må gälla att motverka fientlig propaganda eller att medverka i kampanjer för att värva personal till humanitär verksamhet eller för att vinna den stora allmänhetens stöd för någon annan viktig uppgift.

Radion passar för praktiskt taget alla de former av information, upplysning och propaganda som äro aktuella under krig, vare sig dessa syfta till att bevara och stärka motståndsandan eller gå ut på att hjälpa medborgarna att anpassa sig till krigets förhållanden eller att förmå dem till nya och till ökade insatser i form av uppmärksamhet och arbete, hjälpsamhet och gåvor. Liksom ifråga om pressen kan det bli anledning för det psykologiska försvarets huvudorgan att till rundradion framställa önskemål om program i det ena eller andra avseendet. Detta organ bör dock icke själv producera radioprogram för de svenska lyssnarna. I stället bör man kunna räkna med att Radiotjänst med de framlagda önskemålen som riktlinje själv producerar programmen samt svarar för deras infogande i riksprogrammet. Erforderliga sakuppgifter skola givetvis tillhandahållas Radiotjänst. En huvud-

synpunkt beträffande det intima samarbete som i olika avseenden blir nödvändigt mellan Radiotjänst och upplysningsorganet bör vara att Radiotjänst alltid svarar för det radiomässiga, medan upplysningsorganet kan ge besked om vad som är särskilt viktigt att få belyst liksom om de allmänna linjerna för det psykologiska försvarets upplysningsverksamhet.

Att programmen göras radiomässiga innebär att de anpassas för de speciella förhållandena vid radiolyssnande och göres så lättfattliga och njutbara som möjligt. För att lyssnarna skola bibehålla — eller öka — intresset och förtroendet för radioprogrammen torde dessa under krig böra redigeras efter samma riktlinjer som i fred.

Det är väsentligt att radion ger värdefulla program som bidra till att stärka motståndsandan. Viktigt är också att undvika program som kunna verka i motsatt riktning. Här bör man ha uppmärksamheten särskilt riktad på reportagen. Detta krav får dock icke föra till att man ger avkall på en huvudprincip för radioprogrammen likaväl som för annan upplysningsverksamhet: att ge en verklighetstrogen bild av förhållandena i vårt land under kriget. Radion skall under krig liksom under fred spegla samhällslivet, såväl det yttre skeendet som den aktuella debatten och den skiftande folkopinionen.

Myndigheternas meddelanden i radio kräva bearbetning och reglering främst för dagarna kring ett krigsutbrott. Men även under krigets fortgång blir det nödvändigt att det psykologiska försvaret medverkar så att strömmen av officiella besked hålles inom rimliga gränser och meddelandena ej bli onödigt långa eller otympligt formulerade.

Vid sidan av pressen och radion är *filmen* ett värdefullt instrument för

krigstidens upplysning. Journalfilmer och korta dokumentärfilmer kunna ge åskådliga bilder av nyss timade händelser. Journalfilmer, kortfilmer och spelfilmer kunna utnyttjas för att stärka motståndsandan. Instruktionsfilmer av olika slag erbjuda ett utmärkt medel att till allmänheten sprida kunskap om hur man skall uppträda vid luftanfall och i andra sammanhang, där sakkunskapens anvisningar och råd äro oundgängliga för den enskilde medborgarens handlingsätt.

Många komma under krig att ha starkt intresse av att genom filmen följa aktuella händelser av vikt. Det är också av betydelse att man på film får se krigsmakten och civilförsvaret i pågående verksamhet. Detsamma gäller exempelvis om bilder av transport av förnödenheter till Sverige, liksom bilder i övrigt från utlandet, som på ett positivt sätt anknyta till samhörigheten med vår egen situation.

Det är angeläget att förutsättningar skapas för framställning inom landet även under krig av journal- och kortfilmer och för införande från utlandet av aktuella filmer. Filmning av militära förhållanden bör ske såväl genom fotografer knutna till krigsmakten som genom privata filmföretag, för vars räkning reportageresor ordnas.

Instruktions- och upplysningsfilmer, som rikta sig till en större krets, torde främst lämpa sig för anvisningar och råd om vaksamhet mot spioner och sabotörer, för olika civilförsvarsfrågor och för råd om den ändrade livsföring som brist på elkraft, bränsle, livsmedel och andra förnödenheter kan framtvunga. Sådana filmer böra så långt det går färdigställas under fred. Åtskilligt är redan gjort, men bristen på medel har medfört att mycket saknas.

Kommittén vill betona att liksom för pressen och radion är det angeläget att

under fred vidta erforderliga åtgärder för att möjliggöra för filmen att fylla den plats i det psykologiska försvaret som tillkommer den i följd av dess särskilda förutsättningar. De svårigheter som här möta skola närmare behandlas i kapitel 11.

Pressen, radion och filmen äro utmärkta medel för att snabbt nå stora medborgarskaror med information och upplysning, vare sig det är fråga om enbart kunskapsmeddelande eller opinionspåverkan. Men de ha alla den nackdelen att de ej förmedla en omedelbar personlig kontakt med läsaren, åhöraren och åskådaren. De erbjuda inte heller alltid det bästa sättet att få kontakt med just dem man vill nå. I samhället finns det ett relativt begränsat antal personer som ha väsentlig betydelse för opinionsbildningen hos mycket stora medborgarskaror. Det är givetvis viktigt att med upplysningen kunna nå just dessa personer och att samverka med dem i arbetet på att hålla den inre fronten fast. I dessa liksom i andra hänseenden inta de stora *folkrörelserna* en särställning, som göra dem till en mycket väsentlig faktor för det psykologiska försvaret.

De svenska folkrörelserna tillgodose en mångfald olika intressen och ideal. Vi ha religiösa och andra ideella rörelser, politiska föreningar, fackliga organisationer, kooperationen, bildningsorganisationer. De flesta av dem äro organisatoriskt väl uppbyggda med sekretariat, fast anställd personal, samlingslokaler, egna tidningar och tidskrifter. Inom sina verksamhetsområden spela de ideella rörelserna och folkbildningsorganisationerna sedan länge en viktig roll.

Med den ställning folkrörelserna inta och med de fina kanaler ut till de enskilda medborgarna över hela landet

som de ha, är det naturligt att de ha en stor uppgift att fylla inom det psykologiska försvaret, ja ett stort ansvar. Under beredskapsåren 1939—45 gjorde också de stora organisationerna i medvetande om detta ansvar betydelsefulla insatser. Jämte pressen bidrogo folkrörelserna verksamt till att hos stora folklager framkalla en ny, positiv inställning till försvaret. De biträdde också på skilda sätt i den personalvårdande verksamheten inom krigsmakten under denna period av militär utbyggnad och rustning. Folkrörelserna samarbetade även med den till informationsstyrelsen knutna folkberedskapen för att befordra motståndsvilja och vaksamhet mot främmande propaganda.

Folkrörelserna ha särskilda förutsättningar för att distribuera upplysning, påverka opinionen och hålla ömsesidig aktiv kontakt mellan myndigheter och enskilda. Konferens- och studiecirkelverksamheten samt övriga debattbetonade arbetsformer inom folkbildningsverksamheten kunna icke ersättas som medel för upplysning och kontakt. De kunna bli till stor hjälp inte bara när det gäller att ge människor kunskap och åsikter utan också — och det i kanske än högre grad — genom att förmå människorna att aktivt gripa sig an med uppgifter av betydelse både för totalförsvaret och för deras egen psykiska balans.

Ifråga om formen för samarbetet mellan folkrörelserna och det psykologiska försvarets ledning behöver endast sägas några få ord. De olika organisationerna skola självfallet verka fullt självständigt, inga direktiv från det centrala upplysningsorganet skola förekomma. Detta organ skall främst vara samordnande och förmedlande, ge impulser och stå till tjänst med sakmaterial. Det skall vara ett serviceorgan som hjälper organisationerna, icke ett propagandaverk som utnyttjar dem.

För en smidig samverkan med folkrörelserna bör Centralkommittén Folk och Försvar, som är ett folkrörelsernas eget organ, bli en ovärderlig länk, viktigare ju mer Centralkommittén under fred ägnat sin verksamhet åt det psykologiska försvaret. Det är angeläget att detta organs beredskap är sådan att det under krig utan tidsspillan kan sätta in sina resurser i form av personal, karto-tek och förbindelser i det psykologiska försvarets tjänst.

Det är naturligt att under krig behovet av anknytning till *religionen* stärks hos många och att den religiösa inställningen får en kanske avgörande betydelse för motståndsandan hos en avsevärd del av befolkningen. För det psykologiska försvaret är det viktigt att ha kontakt med och samarbeta med statskyrkan och andra religionssamfund i vårt land samt att medverka till att gudstjänster, andaktsstunder och andra religiöst betonade moment få erforderligt utrymme i radioprogram och i andra sammanhang. En ömsesidig förståelse mellan kyrkans och andra religionens företrädare samt det psykologiska försvarets män är nödvändig.

I den upplysningsverksamhet som särskilt siktar på den personliga kontakten äro *föreläsare* och *talare* värdefulla krafter. Det psykologiska försvaret bör anlita personer, som ur skilda synpunkter äro särskilt lämpade för sådan verksamhet. Det kan vara kända kulturpersoner, framstående politiker, vana folkbildare men också tidigare helt okända människor vilka genom sina krigsupplevelser ha något personligt att säga som kan göra starkt intryck på åhörarna. Föredragsturnéer, liksom organiserad *mötesverksamhet*, kunna ordnas med hjälp av bland annat de stora bildningsorganisationerna.

Bland dem som kunna medverka genom personliga framträdanden och andra insatser av olika slag får man icke glömma dem som av ålders- eller hälsoskäl icke kunna fullgöra den del av krigsansträngningen som eljest skulle ha tillkommit dem, men som med bibehållen andlig vitalitet ha vilja och förmåga att aktivt delta i arbetet på att vidmakthålla en god anda. Det kan röra sig om personer som blivit kända som politiker, kommunala förtroendemän, framstående ämbetsmän och ledande män inom näringslivet och fackföreningsvärlden och som genom sina erfarenheter och sin ställning ha särskilda förutsättningar att sprida förtrostan, dämpa missnöje och befordra samarbetsvilja. Dylika personer som medfölja vid de stora utrymningarna ha en särskild mission att fylla genom att hålla modet och tillförsikten uppe bland de övriga.

En form för upplysning som kanske blir mest aktuell under ett beredskaps-tillstånd men som även kan få viss betydelse under krig är mindre, lätt flyttbara *utställningar*, vilka kunna belysa vissa aktuella problem och förhållanden. Genom sådana utställningar kunna på ett åskådligt och lockande sätt demonstreras krigsmaktens och civilförsvarets organisation, arbete och utrustning. De kunna också rikta uppmärksamheten på våra nationella värden. Likaså kunna praktiska problem för en av ransonerings och andra orsaker ändrad livsföring belysas. I anslutning till utställningar kunna föredrag hållas och filmer visas. Under krigstid blir det sannolikt lämpligast att arrangera små vandringsutställningar, som kunna ordnas i bussar eller som nedmonterade kunna transporteras på en eller ett par lastbilar och utan större arbete ställas upp i någon lämplig lokal.

Den moderna *reklamen*, som söker ge en intresseväckande, lättförståelig och övertygande framställning i ord och bild, och som arbetar med upprepning, slagord och symboler, erbjuder rika möjligheter för det psykologiska försvaret.

Reklamens möjligheter inverka på urvalet av det material som på detta sätt bör delges allmänheten. Även om pressen, radion, filmen och folkrörelserna kunna behandla det allra mesta av det myndigheterna vilja ha framfört till allmänheten finnes det vissa saker som inte ha ett direkt eller omedelbart nyhetsvärde eller som eljest äro av sådant intresse att de rimligen kunna distribueras genom dessa media. För detta material kan däremot reklamen ofta med fördel användas. Genom reklamen kan man säkerställa att materialet når vederbörande i just den verbala utformning man önskar. Särskilt i de fall då en exakt formulering måste nå fram till mottagarna eller när det är fråga om en långsiktig innötningspropaganda bör reklamen komma i första rummet.

I tidningarna är *annonsen* det normala uttrycksmedlet för reklamen. Den kan genom dagspressen och veckopressen snabbt nå vida kretsar över hela landet. Den lämpar sig såväl för kungörelser och anvisningar, där en exakt formulering är väsentlig som för propaganda vilken vill väcka till aktivitet och frivilliga insatser.

Affischen är ofta ett komplement till annonsen. Förutom för en del officiella tillkännagivanden lämpar den sig för att nöta in symboler, slagord och benämningar. Särskilt bildaffischen är ägnad att inpräglade varningar och påminnelser. Affischen har den fördelen att den når praktiskt taget alla, även dem som inte lyssna mycket på radio eller inte uppmärksamma tidningsannonser. I åtskilliga av de krigförande

länderna och särskilt i Storbritannien spelade under andra världskriget affischerna en stor roll i den upplysningsverksamhet som riktades till den egna befolkningen.

Broschyren, foldern och flygbladet äro mer personligt riktade meddelanden än affischen och även annonsen. De kunna också lätt bevaras och därför läsas upprepade gånger. Särskilt broschyren ger möjlighet till en mer utförlig argumentation eller instruktion. Foldern och flygbladet äro lättare att framställa och sprida och kunna bland annat därför få stor betydelse under krig, då brådska, pappersbrist och distributionssvårigheter ofta råda.

Reklamfilmen slutligen kompletterar övriga former av reklam. Den kan bättre än andra former ge åskådlighet och personlig karaktär åt upplysningen. Den lämpar sig framförallt för praktiska demonstrationer och för appeller. Detta är emellertid en dyrbar metod, särskilt om man vill nå många platser samtidigt. En ytterligare nackdel är att filmen i regel endast når en begränsad del av allmänheten.

Den tecknade serien har alltmer tagits i bruk för reklam och propaganda. Kända seriefigurer utnyttjas av reklamen i såväl annonser som broschyrer och filmer. Serierna, som ha stor popularitet inom breda lager äro väl ägnade för upplysning och propaganda under krig.

Yrkesreklamen togs i bruk i stor omfattning under bland annat andra världskriget, i de krigförande länderna såväl som i de neutrala staterna. I Sverige tog reklambranschen tidigt initiativ till åtgärder på krisupplysningens område och erbjöd sina tjänster. Under beredskapsåren utfördes en mängd kampanjer på beställning av en rad olika myndigheter, såsom informationsstyrelsen, industri-, livsmedels- och trafikkommissionerna, riksgäldskontoret och

skilda militära organ. Det kan vara av intresse att här erinra om en del av den tidens kampanjer:

Allvarstid kräver samhällsanda, vaksamhet, tystnad.

Spionen lägger pussel. Behåll din bit!

En svensk tiger.

Svensk TRO. Sverige åt svenskarna!

Första försvarslånet. Jag har tecknat! Har Du? Är Du med i ledet?

Andra försvarslånet. För försvar och arbete.

Tredje försvarslånet. Mot våld och förtryck.

Rikskonto. Spar medan Du kan!

Bli kilowattjägare!

Bli pedalmästare! (Spara bensin).

Låt löv fylla ut vad torkan tog!

Sätt potatis!

Plocka bär!

Samla tuber!

Ligg inte på skrotet! Giv det åt staten!

Kvinnor! Landet kallar er!

Odling köksväxter!

Ni måste säga NEJ! (ej tubba handeln).

Köp lojalt — hushålla klokt!

Vi delar kakan lika!

Spara papper — bär paketet själv!

Det är kronan som betalar, säger Du. Det är Du som betalar, säger kronan.

För genomförande av dessa kampanjer anlätades företag inom reklambranschen. Auktoriserade Annonssbyråers Förening (AF) medverkade under beredskapsåren — liksom under tiden därefter — kollektivt i den statliga krisinformationen och övriga upplysningen. Ett särskilt organ, AF-centralen, bildades för ändamålet. Genom den fingo olika annonsbyråer i uppdrag att utföra kampanjer och ombesörja krisannonseringen i olika tidningar.

Reklammännens yrkesvana och yrkesskicklighet torde bäst komma till uttryck om genomförandet av dessa kampanjer anförtros åt företag inom branschen istället för att utföras direkt av myndigheterna själva. De olika myndigheter som vilja ha kampanjer genomförda kunna endast i mycket begränsad utsträckning själva utföra dem.

Om ett statligt krigsorganiserat upplysningsorgan självt skulle ombesörja arbetet skulle man riskera att få en tung och byråkratisk apparat, vars arbetsduglighet dessutom under närmaste tiden efter upprättandet sannolikt skulle vara tämligen ringa. Sedan planeringen av en kampanj verkställts inom den beställande myndigheten i samarbete med upplysningsorganet eller inom detta ensamt — givetvis med hjälp av erforderlig expertis — bör själva utförandet i regel verkställas av ett branschföretag, en annonsbyrå eller en konsulterande reklambyrå. Kommittén har haft kontakt med Auktoriserade Annonsbyråers Förening. De i föreningen representerade inemot tjugo företagen ha därvid förklarat sig villiga att under krig arbeta för det psykologiska försvaret. Enighet mellan kommittén och företagen har också förelegat om de praktiska riktlinjerna för sådant samarbete. Dessa skulle i huvudsak gå ut på följande.

Annonsbyråerna äro beredda att i krig lämna prioritet åt beställningar från det psykologiska försvarets organ och att följa detta organs anvisningar beträffande tid och plats för arbetet. Den enskilda annonsbyrån skall likväl så långt som möjligt hålla sin normala rörelse i gång. I den mån militärinkallelser eller andra omständigheter göra det svårt för den enskilda annonsbyrån att ensam utföra ett större uppdrag, skola genom samarbete mellan flera företag skapas arbetsdugliga enheter.

Annonsbyråerna ha vidare förklarat sig beredda att under fred låta lämplig arbetskraft förbereda sig för viss propagandaverksamhet i krig, samt att under krig ställa någon eller några högt

kvalificerade reklammän till förfogande för det psykologiska försvarets organ. Inom Auktoriserade Annonsbyråers Förening har också 1952 bildats en beredskapskommitté.

*

Den informations- och upplysningsverksamhet som inom ramen för det psykologiska försvaret behöver riktas till den svenska allmänheten är omfattande och mångskiftande samt i många hänseenden av väsentlig vikt både för vidmakthållande av vår motståndanda och för genomförande i övrigt av vår krigsansträngning. Alla slags media, alla slags upplysningsformer och alla slags reklammedel behöva tas i bruk. Snabbhet och effektivitet äro av nöden i orostider. Kommittén har funnit att som huvudprincip skall gälla att verksamheten så långt som möjligt skall bedrivas av redan bestående organ och spridas genom vanliga kanaler. På så vis tillgodoses behovet av en decentralisering och ges utrymme för lokala initiativ och lokal anpassning. Under krig är det emellertid nödvändigt att ett centralt organ svarar för att nödiga åtgärder vidtas. Detta organ måste samordna verksamheten och måste i viss utsträckning kunna ge direktiv till andra myndigheter samt impulser och råd till andra organ. Det måste även kunna bedriva egen verksamhet.

För att verksamheten skall komma snabbt i gång och kunna bedrivas utan onödigt gnissel måste planering ske i fred. Särskilt de speciella förhållanden vid tiden kring ett krigsutbrott påkalla med tvingande nödvändighet en noggrann förberedelse.

9. Upplysningsverksamhet till utlandet

Ett försvar, som skall ha utsikt till framgång, får ej inskränka sig till att allenast möta fiendens angreppsåtgärder. Det militära försvaret måste föras aktivt genom motanfall och andra åtgärder, som korsa fiendens förberedelser och planer, stegra hans förluster och överhuvudtaget öka påfrestningen på de fientliga styrkorna. På samma sätt bör det psykologiska försvaret — vid sidan av åtgärder för att värna det egna folkets motståndssanda — även inriktas på att undergräva de fientliga styrkornas stridsvilja.

En viktig uppgift är även att sprida upplysning till andra folk i syfte att skapa förståelse och intresse för det egna landet samt tilltro till dess försvarsförmåga och motståndsvilja. Härigenom ökas möjligheterna att erhålla det materiella eller militära bistånd som landet kan behöva.

En ingående framställning av målsättning och metoder för svensk psykologisk krigsföring mot en angripare och för den upplysningsverksamhet till andra länder som erfordras under krig, vari riket är indraget, bör av lätt insedda skäl inte behandlas i ett offentligt betänkande. Här skola därför endast några allmänna synpunkter utvecklas.

Psykologisk krigsföring mot en angripare

Vi kunna utgå ifrån att en stat, som angriper Sverige med militära maktmedel, även kommer att rikta en intensiv psykologisk krigsföring mot oss. Vi kunna också räkna med att even-

tuella allierade komma att utnyttja samma vapen mot fienden. För bedömande av frågan huruvida och i vilken utsträckning vi böra förbereda oss för att själva direkt bekämpa en angripare med psykologisk krigsföring är avgörande, om vi kunna vinna resultat som stå i rimlig proportion till insatserna och om vi kunna skaffa tillräckliga tekniska och personella resurser.

Utan tvivel kan man även med ringa teknisk hjälp och med en fåtalig men kvalificerad personal åstadkomma en taktisk frontpropaganda, som i lämpliga lägen kan få god effekt. För en mera omfattande propaganda — särskilt om den skall riktas till en fientlig stats civilbefolkning — fordras däremot, såsom redan antytts i direktiven för kommittén, resurser, varöver vi inte förfoga.

Propaganda får visserligen som regel föga effekt mot soldater, som anse sig tillhöra en överlägsen krigsmakt och som därför se fram mot ett segerrikt slut på kriget. Detta gäller i all synnerhet, när framgångar vinnas utan stora offer. Det är i regel först när umbäranden och motgångar infinna sig, som moralen öppet eller i det fördolda börjar undergrävas samt misströstan och misstro utbreda sig.

Vad som nu sagts kan tänkas bli anfört som ett argument mot en svensk aktiv psykologisk krigsföring riktad mot en överlägsen angripare. Detta skäl är dock ingalunda allmängiltigt. Oavsett krigets gång i stort kunna fientliga

styrkor bli kringrända eller eljest komma i en beträngd situation och därmed bli lämpliga mål för kapitulationspropaganda. Samtidigt med att en angripare kan vinna framgångar mot oss, kan han på andra krigsskådeplatser ha motgångar, vilka kunna utnyttjas av en svensk propaganda riktad till trupper, som äro insatta mot vårt land. Påfrestningar på olika håll kunna vidare leda till att en fiendes överlägsenhet mot oss efterhand reduceras.

Oavsett vem som har framgång, kunna situationer inträffa, i vilka vi ha behov av att motverka fiendens propaganda till hans egna trupper och till befolkning inom områden som han behärskar. Osanna påståenden om att Sverige börjat kriget eller att svenska soldater bryta mot krigets lagar och bruk få exempelvis ej förbli oemotsagda. En svensk motpropaganda, som sakligt bemöter sådana beskyllningar, skulle kunna bidra till att mildra eller hindra övergrepp mot svenska soldater och svensk civilbefolkning.

En propaganda, som syftar till att försämra fiendens stridsmoral, att värva överlöpars och att framkalla kapitulation av fientliga enheter, kan underlätta de egna operationerna och reducera egna förluster och egen materielförbrukning. Vi ha anledning att räkna med att i en svensk försvarskamp lägen uppstå, vari sådan propaganda från vår sida kan tillgripas med god effekt direkt mot fienden.

Erfarenheter från andra världskriget och därefter tala också för att svensk krigsföring, om den skall nå full effekt, måste i varje fall innefatta taktisk psykologisk bekämpning av fientliga stridskrafter i direkt anslutning till militära operationer. Att nå och påverka fientliga styrkor på längre avstånd från det egentliga stridsområdet möter större svårigheter. Man kan dock ej se bort

ifrån att, om den taktiska frontpropagandan skall få effekt, så böra mottagarna ha preparerats genom en uppmjukande, ständigt fortgående bearbetning. De möjligheter, som erbjuda sig att med propaganda nå fientliga enheter bakom det egentliga stridsområdet, böra därför utnyttjas i full utsträckning.

Ett led i den psykologiska krigsföringen är upplysningsverksamhet riktad till befolkning inom länder eller landområden, som ha besatts av fienden. Under andra världskriget voro, såsom tidigare framhållits, de allierades information och propaganda till befolkningen i tyskockuperade länder av stor betydelse för vidmakthållande av kontakten med befolkningsgrupper, vilka önskade tyskarnas nederlag, och för utveckling av motståndsandans inom dessa grupper. Vid planläggning av vårt psykologiska försvar kan man icke lämna ur räkningen möjligheten av sådana krigslägen, vari en svensk upplysningsverksamhet av denna natur skulle kunna vara motiverad.

Även om psykologisk krigsföring från svensk sida endast kan tänkas få en relativt begränsad omfattning, måste man räkna med att alla de vanliga propagandamedlen komma ifråga. För taktisk frontpropaganda få vi anlita flygblad och högtalare, för att nå personer på längre håll måste rundradion främst användas.

Vissa former av aktiv psykologisk krigsföring ha rent militär karaktär, andra rent civil, medan åter andra kunna vara i olika grad både militära och civila till syfte och form. En gräns bör dras mellan de här verksamma militära och civila organens kompetensområden. Dessa organ måste emellertid upprätthålla ett nära samarbete och riktlinjerna för deras verksamhet måste vara gemensamma.

Den psykologiska krigsföring av här

angivet slag, som kan bli aktuell om Sverige angripes, måste noggrant planläggas och förberedas under fred för att kunna ge bästa möjliga resultat. Sättet för verksamheten måste övervägas, personal uttas och utbildas samt erforderlig utrustning anskaffas.

Goodwillskapande verksamhet under fred

Det ingår numera som ett naturligt led i det mellanfolkliga samarbetet att de olika länderna sprida upplysning om sig själva samt stå varandra till tjänst genom att lämna informationer, underlätta studiebesök m. m.

Organisationen av denna verksamhet har i de olika länderna fått olika utformning. I stor omfattning har man litat till statliga organ; i Norge exempelvis har utrikesdepartementet genom sitt Kontor för kulturellt samkvem med utlandet hand om verksamheten. På andra håll, såsom i Danmark, är verksamheten fördelad mellan utrikesdepartementet och olika halvstatliga organ; bland dem märkes i Danmark främst Det Danske Selskab.

Om upplysningsverksamhet under fredstid av det slag det här gäller skall nå sina allmänna syften, måste den belysa en mångfald sidor av samhällslivet. För att kunna förstå och bedöma aktuella händelser och aktuell politik måste mottagaren ha fått en bild av den historiska, politiska, sociala, kulturella och ekonomiska bakgrunden. Natur och folkliv ha också sin givna plats i upplysningen.

Många olika medel tas i bruk för verksamheten. För att sprida aktuell information användas i stor utsträckning regelbundna *bulletiner*, som tillställas tidningar och andra publicitetsorgan samt myndigheter, organisationer och privatpersoner. I *bulletinerna* behandlas ofta nyhetsmaterial mer ingående än i de kommersiella nyhets-

byråernas meddelanden. Viktigare tal och föredrag återgivas utförligt. Nyhetsbulletinerna kompletteras ofta med en *artikeltjänst*. Båda slagen av meddelanden ställas normalt gratis till förfogande för publicitetsorganen.

Till det aktuella material som sprides höra också *bilder*. Överhuvudtaget spela fotografier och andra bilder en mycket stor roll, icke minst för turistpropagandan. Stora bildarkiv uppläggas, varifrån också en omfattande utlåning av fotografier äger rum.

Turistpropagandan — liksom andra former av upplysningsverksamhet — får i viss utsträckning karaktär av reklam och brukar typiska *reklammedel*. Annonser, affischer och utställningar i skyltfönster tillhöra de mest nyttjade medlen. Folders och broschyrer distribueras i stor omfattning.

Genom *böcker*, *brochyrer* och *stencilerade uppsatser* sprids information om kultur, näringsliv och samhällsförhållanden samt andra omständigheter, som ge den grundläggande kunskap man vill förmedla. *Läsrum* och *bokutlåning* komplettera verksamheten.

Filmen utnyttjas för att väcka intresse och för att förmedla kunskap om natur, näringsliv samt kulturella och sociala förhållanden. Även mera specialbetonade filmer kunna begagnas, t. ex. för att belysa försvarets organisation och beskaffenhet.

Rundradion spelar en allt viktigare roll för upplysningen till andra länder. En viktig sida av denna verksamhet är framställning av radioprogram för utsändning genom utländska rundradioföretag.

Föredrag och *föreläsningar* utgöra en beprövad form för information till mer begränsade kretsar. Att utsända och förmedla föreläsare är alltså en viktig uppgift för upplysningsorganen. Som föreläsare anlitas bland annat från

det egna landet rekryterade *språklektorer* vid utländska universitet. Sådana lektorer kunna också på andra sätt medverka i upplysningsverksamheten.

Inom ramen för kulturutbytet har *utdelning av stipendier samt omhändertagande av stipendiater och andra besökande i studiesyfte* fått en stor omfattning i många länder. Omhändertagande av besökande är överhuvudtaget ett väsentligt led i den goodwillskapande verksamheten.

Den upplysning genom olika institutioner och organisationer som under fred riktas till andra nationer *från Sverige* syftar till att på saklig grund skapa intresse och välvilja för vårt land, kunskap om våra resurser, uppskattning av våra andliga och materiella insatser samt insikt om vårt läge. Denna verksamhet är ganska omfattande och har förutom allmänt goodwillbetonat syfte delvis även mer speciell inriktning såsom att öka intresset för resor till vårt land och att främja vår utrikeshandel. En kort översikt över vår nuvarande upplysningsverksamhet till utlandet lämnas i bilaga B.

Goodwillskapande verksamhet under krig

En goodwillskapande propaganda och upplysningsverksamhet är till sin natur långsiktig. Den kan under krig ej snabbt nå resultat, om den inte kan bygga på en välvilja och ett förtroende, som förvärvats redan under fred. Den måste också bygga på en fast organisation och på en tillräckligt utbyggd fredstida verksamhet. Upplysningsverksamheten i fred skapar därför, liksom hela den normala nyhetsförmedlingen, ett viktigt underlag för den upplysningsverksamhet som det under ett krig eller i ett skärpt läge blir anledning att rikta till vänskapligt sinnade länder.

Vid en skärpning av vårt lands militära läge blir det nödvändigt att snabbt

intensifiera vår upplysningsverksamhet till utlandet och att utan dröjsmål anpassa den efter de ändrade förhållanden som inträda. Verksamheten måste kunna koncentreras på de länder som i det rådande läget äro av största betydelse ur svensk synpunkt. Det aktuella stoffet i informations- och upplysningsmaterialet måste ökas. Det blir angeläget att få till stånd vidgad publicitet om svenska politiska och försvarsmässiga förhållanden. Våra försvarsresurser måste framhållas och vår vilja att göra bruk av dem, för den händelse vi bli anfallna, måste understrykas.

Komma vi i krig blir det för oss ännu viktigare att sprida upplysning i utlandet om Sveriges läge och svenska förhållanden. Upplysningsverksamhetens karaktär förändras ytterligare. Sveriges behov av direkt och indirekt bistånd från andra länder blir nu av största vikt. Upplysningen kommer naturligen främst att avse Sveriges krigsansträngning, villkoren för att vår kamp skall kunna fullföljas med kraft samt kampens betydelse i ett större sammanhang. Det militära händelseförloppet i vårt land och i dess närhet blir i hög grad bestämmande för hur upplysningen skall utformas från dag till dag.

Under alla förhållanden kommer kravet på aktualitet att skärpas. Samtidigt härmed kommer emellertid ett behov av återhållsamhet i upplysningsverksamheten att göra sig gällande med hänsyn till nödvändigheten av att uppgifter av värde för fiendens krigsföring icke offentliggöras.

Den upplysningsverksamhet, som i fred bedrivs av vår utrikesrepresentation och av olika upplysningsorgan, måste utgöra grundvalen för de åtgärder som vidtagas i krig. Det är självfallet att de erfarenheter, förbindelser

och resurser, som finnas hos de i fred verksamma upplysningsorganen, skola tillvaratagas i all den utsträckning som är möjlig. Det är också naturligt att dessa organ, i den mån krigssituationen medger det, fortsätta att verka under krig.

En fullgod och tillräckligt omfattande upplysningstjänst kan svårigen improviseras sedan ett kritiskt läge redan inträtt. Det är därför nödvändigt att under fred ägna uppmärksamhet åt dessa frågor och att i samband med en allmän planläggning av upplysningsverksamheten vidtaga åtgärder för att säkerställa tillgång till duglig personal, behövt informationsmaterial och goda kommunikationer.

Den planläggning för krig, som sålunda erfordras, bör icke syfta till att åstadkomma någon centralisering av den verksamhet som nu bedrivs av de olika upplysningsorganen. Dessa böra i princip fortsätta sin verksamhet efter i huvudsak samma linjer och metoder som i fred.

Nyhetsförmedlingen till utlandet

Under krig är det angeläget för Sverige att händelseutvecklingen i vårt land får en snabb, saklig och förhållandevis fyllig publicitet i utlandet. Nyhetsförmedlingen till utlandet hänger intimt samman med den goodwillskapande informations- och upplysningsverksamheten. För att nyheter om oss skola framstå i rätt dager och den sanna innebörden av dem skall förstås måste läsarna och lyssnarna ha fått en grundläggande information om Sverige och svenskarna. Under ett storkrig blir det en hård konkurrens om utrymme i de ledande ländernas tidningar och radiosändningar. För att nyhetsförmedlingen om Sverige då skall kunna göra sig gällande fordras att intresse för vårt land väckts i förväg samt att ny-

hetsförmedlingen från Sverige kan fungera snabbt och smidigt.

Den nyhetstjänst, som förmedlas genom rundradion samt av Svensk-Amerikanska Nyhetsbyrån och Svensk-Internationella Pressbyrån, framgår av bilaga B (s. 239). Bland de övriga organ som från Sverige sända nyheter om vårt land, inta Tidningarnas Telegrambyrå och de stora utländska nyhetsbyråerna såsom Reuters, United Press, UP, Associated Press, AP, Agence France Presse, AFP, och Deutsche Presse Agentur, DPA, en särställning. Vidare finnas i Stockholm ett avsevärt antal korrespondenter för större tidningar runt om i världen. TT:s material sändes med teleprinter på samma linjer som användas för inkommande material. Dessa linjer användas även av Reuters och DPA. UP, AP och AFP ha tillgång till teleprinter och telex, medan tidningarna anlita telex, telefon och telegram.

Samma svårigheter, som vid krig kunna väntas för insamling av nyheter från utlandet, torde drabba förmedlingen från Sverige. Trådförbindelserna äro föga att lita på. Det är angeläget att TT får tillgång till en radiostation för Hellsändning, som kan nå viktiga länder. Det är ävenså angeläget att de kommersiella radiostationerna kunna anlitas för att utan omgång förmedla presstelegram, som ej kunna följa andra, i fred vanliga vägar. Inte minst viktigt är att Radiotjänst disponerar över sändare med tillräcklig kapacitet för sin nyhetsservice.

Vid planering av åtgärder för att minska svårigheterna att befordra nyhetsmaterial till utlandet måste tillses, att de utländska publicitetsorganens intressen bli tillgodosedda. Tidigare har framhållits att utländska publicitetsorgan och deras representanter böra få biträde av det föreslagna rådgivnings-

organet för att snabbt få sitt material genom den kommunikationscensur, som kan komma att upprättas (s. 99).

Den publicitet i utlandet om Sverige, som kommer till stånd till följd av utländska journalisters, författares, radiomäns och filmmäns verksamhet, har för oss en särskild betydelse genom att den i regel väcker större intresse och tilltro än vad som normalt är möjligt, när man talar i egen sak. En artikel eller en bok om ett för läsaren främmande land får vanligen större verkan, när den är skriven av en landsman till läsaren. För den goodwillskapande verksamheten är med hänsyn härtill icke endast den tekniska servicen utan *omhändertagande och behandling överhuvudtaget av utländska publicitetsrepresentanter* av stor vikt. Detta förhållande är desto väsentligare som denna publicitet i regel kan nå mycket större kretsar än vad den egna informationstjänsten förmår.

Redan i fred är behandlingen av utländska publicitetsrepresentanter i Sverige en viktig sak, under krig får den än större betydelse. Tyvärr blir det då svårare inte endast att överbringa material till uppdragsgivaren utan också att anskaffa och samla nyhetsmaterial av betydelse. Svårigheterna för svenska pressmän att under krig få nyheter och informationer ha skildrats tidigare (s. 85); de drabba också de utländska publicitetsrepresentanterna och de kunna skärpas genom den särskilda försiktighet ifråga om utlännningar som sekretesshänsyn kunna kräva. Härtill komma de hinder som obekantskap med svenska språket kan föranleda.

Det blir en viktig uppgift för det psykologiska försvaret att söka minska

och mildra de olika hinder och svårigheter som möta och överhuvudtaget att medverka till att de utländska publicitetsrepresentanterna känna sig väl till rätta. Ett medel härtill är upprättande av ett fast presskvarter, som för alla publicitetsrepresentanter blir ett nyhets- och informationscentrum, en arbetsplats med bästa tänkbara utrustning och förbindelser och en mötesplats för utbyte av erfarenheter och synpunkter.

Det är självfallet även angeläget, att man från svensk sida är aktivt verksam för att få hit framstående publicister från länder, vilkas goodwill är av särskild vikt för oss.

*

Såväl goodwillskapande upplysningsverksamhet till allierade och neutrala stater som propaganda mot fienden äro numera nödvändiga led i försvarsanssträngningen. Den psykologiska krigsföringen har utomlands kommit att tillmätas en allt större betydelse och det är tydligt att propagandan — som redan nu under fred är intensivt utnyttjad — i händelse av ett nytt krig kommer att insättas på alla fronter och i de mest skilda sammanhang. För att kunna övertyga och övertala behövas inte nödvändigtvis en stormakts resurser. Även en mindre nation har på detta område åtskilliga möjligheter att tillvarataga. Men det är för sent att börja förberedelserna, när krig utbrutit eller står hotande nära. Försummelse av denna sida av heredskapen kan medföra minskade möjligheter till hjälp utifrån och ökade förluster av svenska liv och av svensk utrustning.

10. Rundradion under krig

Det psykologiska försvarets verksamhet kommer såsom framgår av det föregående under krig att i väsentlig omfattning direkt eller indirekt beröra rundradion. Den stora roll som TT-nyheterna spela, liksom betydelsen av övriga programpunkter med nyhetskaraktär behöver inte ytterligare belysas här. Informations- och upplysningsverksamhet måste till avsevärd del bedrivas genom radion till både svenskt och utländskt auditorium. Inte minst är radion ett oundgängligt hjälpmedel när det gäller att hastigt ge besked om aktuella föreskrifter och anvisningar. Radions förmåga att skänka avkoppling och förströelse är slutligen av stort värde även under krig.

Det är angeläget att klargöra radions uppgifter i samband med det psykologiska försvaret och ge riktlinjer för det samarbete, som uppenbarligen blir nödvändigt mellan det eller de organ, som skola svara för det psykologiska försvarets ledning, samt det organ som sköter rundradioverksamheten i Sverige, d. v. s. närmast AB Radiotjänst, som svarar för programverksamheten.

Likaså måste de tekniska möjligheterna att under krig sända och lyssna granskas och erforderliga beredskapsåtgärder vidtas.

Rundradions ställning i fred och krig

Rundradions programverksamhet regleras genom en överenskommelse av den 14 juni 1947 mellan Kungl. Maj:t och Radiotjänst. Enligt denna skall Ra-

diotjänst anordna och bekosta rundradioprogrammen, såväl till de för Sverige avsedda som de till utlandet riktade. Programmen skola vara av växlande art, skänka god underhållning och vara ägnade att vidmakthålla allmänhetens intresse för rundradio. De skola hållas på en kulturell och konstnärlig nivå och vara präglade av vederhäftighet, saklighet och opartiskhet. Verksamheten skall bedrivas så, att folkupplysningen och folkbildningsarbetet främjas. För sina nyhetskommunikéer skall Radiotjänst i första hand utnyttja material som tillhandahålles av TT, men kan komplettera detta med annat material. På anmodan av statlig myndighet skall Radiotjänst sända för allmänheten viktiga meddelanden. Radiotjänst skall tillse att dessa meddelanden icke genom sin omfattning inverka menligt på programverksamheten samt att de få en för radiosändning lämpad utformning. Försäljning av programtid för kommersiell reklam får inte förekomma. Programsändning skall varje år äga rum under det antal timmar som Kungl. Maj:t bestämmer efter ansökan av Radiotjänst.

Kungl. Maj:t må genom radionämnden, som utses av Kungl. Maj:t, granska Radiotjänsts sätt att sköta programverksamheten. Statens inflytande på Radiotjänst framträder ytterligare genom att Kungl. Maj:t tillsätter ordföranden i bolagets styrelse samt hälften av övriga styrelseledamöter.

Även om staten sålunda har formella

möjligheter till ett avgörande inflytande på radioprogrammen, så har i praktiken Radiotjänst kommit att inta en fri och självständig ställning. Hur fri denna ställning än är och bör vara, så är det dock klart att rundradion icke kan föra någon egen politik. Men den är ej heller den sittande regeringens språkrör. Den föreskrivna opartiskheten leder till att i radioprogrammen olika meningsyttringar i allmänhet få framträda vid sidan av varandra och brytas mot varandra.

Den ställning rundradion åtnjuter har kommit till uttryck i ett interpellationssvar av kommunikationsministern i mars 1953, vari han bland annat yttrade följande: »Med den organisatoriska utformning som rundradioverksamheten här i landet sålunda fått, torde åtgärder från Kungl. Maj:ts sida i anledning av anmärkningar mot radioprogrammen i princip kunna komma i fråga endast sedan anledning givits till sådana erinringar mot programverksamheten att förtroendet till bolagets styrelse kan anses rubbat. Den självständighet, som radion inom ramen för denna ordning åtnjuter, betraktar jag som välavvägd och riktig, och jag vill icke medverka till att rubba eller kringskära den.»

Om rundradions programverksamhet vid krig eller krigsfara har en överenskommelse träffats den 23 april 1948 mellan Kungl. Maj:t och Radiotjänst. Denna överenskommelse, som även innehåller föreskrifter om planläggning av Radiotjänsts civilförsvär, är hemligstämplad. I samband med en riksdagsinterpellation våren 1951 offentliggjordes vad överenskommelsen och en med denna sammanhängande beredskaps-

plan innehålla rörande den egentliga programverksamheten.

I överenskommelsen hette det inledningsvis att »Aktiebolaget Radiotjänst skall vid krig eller krigsfara från dag som Kungl. Maj:t bestämmer, ställa hela sin organisation för produktion av rundradioprogram till Kungl. Maj:ts förfogande». Efter interpellationsdebatten ändrades denna ingress hösten 1951 till »Aktiebolaget Radiotjänst skall vid krig eller krigsfara från dag, som Kungl. Maj:t bestämmer, såsom en självständig organisation, lydande direkt under Kungl. Maj:t, ingå i rikets allmänna försvar».

Radiotjänst har i överenskommelsen åtagit sig att utarbeta en för olika lägen anpassad beredskapsplan. En sådan plan har utarbetats och har den 30 september 1949 godkänts av Kungl. Maj:t. Enligt denna plan — som också fått sin ingress ändrad — skall under beredskapstillstånd och krig Radiotjänsts programverksamhet dels, i den mån förhållandena så medgiva, bedrivas efter samma grunder som i fred, dels ock omfatta speciellt för krigsförhållandena avsedda program för den yttre och inre fronten. Radiotjänst skall därvid samverka med telegrafstyrelsen samt med försvarsstaben, civilförsvarsstyrelsen och den myndighet, som av Kungl. Maj:t kan komma att tillsättas för informationsverksamhetens bedrivande. Radiotjänsts verksamhet under beredskapstillstånd och krig ledes enligt planen av dess chef, som vid sin sida har en rådgivande nämnd vars ledamöter utses av Kungl. Maj:t och i vilken ingå representanter för de nyss nämnda myndigheterna.

I sitt interpellationssvar 1951 fram-

Vår beredskapspropaganda fick även sin karaktär av knappheten på förnödenheter och av nödvändigheten att bygga upp försvaret. Upptill prov på annonspropaganda för olika slag av sparande. Nedtill ett par av de många försvarslåneaffischerna, som samtidigt med att de förmådde till obligationsköp, också verkade som ett stöd för motståndsviljan.

Vass på gaffeln

FOLKREKVISITÄNDE

Hugg nu så mycket vass Ni kan, staten garanterar 10 öre för kg.

Har Ni oet om båt, är torkad vass god ersättning — foderarbetsvärdet är ungefär detsamma som hos tillverkländat båt. Ni kan också sälja vassen i fria marknad eller till Sv. Ströfoderhandelsföreningen eller dess kommissionärer. Staten garanterar ett pris av 10 öre/kg. för torkad, buntad eller pressad vass. Har Ni inte tid själv tillverka all vass, stuv eller fräkan på Edra ågor, kan Ni överlåta avverkningen. Behöver Ni arbetshjälp, skänkt detta till kristidnämnden, som i mån av tillgång förmedlar i frästa hand a. l. beredskapsbatal till 1 kr. om dagen jämte mat och buren. — Böcker "Förädlings- och hjälp-foder" ger råd om skörd av hjälp-foder. Rekviseras från L. F. Förlag, Lantmakarsgatan 13, Stockholm, mot 75 öre frimärken.

VASS ÄR VÄRDE
— torkad vass är värdefullt foder
STATENS LIVSMEDELSKOMMISSION

Landet behöver GUMMISKROT

FOLKREKVISITÄNDE

RIKSINSAMLING 15—30 SEPT.

Det finns visserligen ännu rågummi inom landet, men detta måste utdrygas medelst regenerering av gummiskrot. Då det erhållas regeneratet endast kan användas tillsammans med rågummi, behöver industrien gummiskrot NU!

Gör därför en grundlig inventering i hemmen och på arbetsplatserna och saml ihop allt gummiskrot — gamla galoscher och andra gummiskodon, gymnastikskor, bil- och cykelringar, tekniska gummiavvarer etc. — och lämna det till de i insamlingen deltagande skolbarnen eller i skolhuset.

Behållningen går till behövande beredskapsfamiljer samt till skolbibliotek.

Gör en i dubbel måtto god gärning!

STATENS INDUSTRIKOMMISSION

EN MÄNING FRIS SVENSKA TEKNOLOGFÖR

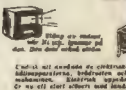
Bli kilowatt- och kalorijägare

VÄRFÖR! Importen av stenkol och koks har överskridit. Tare väl hänsyn både under denna tider i tillräckligt mångfald att erbjuda import-normalklagen. Alla måste därför göra insatser för att undvika brist. Och Ni under hjälpa till! Bli kalorijägare!

Vardagslivet står i stora åkrar. Skolans vardagslivet står i en stor anordning för framställning av elektrisk energi. Dessa ständigt ökning måste överskridas genom kraftig förbrukning av stenkol och koks. Och Ni måste göra insatser! Bli kalorijägare!

Vissa god medborgaranda! Gör Er insats!

Varje sparad kilowattimme betyder ett sparad kilowattimme.

Störk försvoret - öka skyddet

FÖR FÖRSVAR OCH ARBETE
ANDRA FÖRSVARSLÅNET

(Adolf Hitler: "Mein Kampf")

höll kommunikationsministern att något förstatligande av Radiotjänst eller någon annan motsvarande förändring av dess hittillsvarande ställning icke har ifrågasatts i 1948 års överenskommelse liksom att denna ej heller innebär något intrång i Radiotjänsts frihet och självständighet.

Kommittén finner likaså att det av både principiella och praktiska skäl är önskvärt att radions i stort sett fria ställning bevaras även under skärpta förhållanden. Inte ens om Sverige indrages i krig bör en förstatligad eller statsdirigerad radio eftersträvas. Endast om radion kan fortsätta att arbeta under så fria förhållanden som möjligt kan man vänta sig att den under krig blir ett fullgott instrument för upplysning och undervisning, förtröstan och förströelse.

Ett annat skäl för att radion under beredskap och krig bibehåller en fri ställning är att statsmakterna icke gentemot utlandet böra stå som ansvariga för det sätt på vilket de olika radioprogrammen utformas.

Radion har emellertid en sådan central betydelse för det psykologiska försvaret och, särskilt under svåra krigsförhållanden, för riksledningens möjligheter att upprätthålla kontakt med befolkningen — och med myndigheter runt om i landet — att det är nödvändigt att närmare överväga och klarlägga hur radion i olika lägen skall fullgöra sin del av den gemensamma krigsansträngningen.

I många hänseenden intar Radiotjänst en ställning till både allmänheten och staten som kan jämföras med pressens. I andra avseenden åter föreligga

betydelsefulla skillnader. Radiotjänst har monopol på rundradioverksamheten, dess program bestämmes ytterst av en vilja, den fungerande radioledningen, som har ansvaret för verksamheten och urvalet av medverkande. Även om radion speglar olika åsikter och meningar så medför dess ensamställning att kritik mot programmen med korrigeringar och kompletteringar icke i första hand framlägges i radio, medan felaktigheter, missförstånd och ensidiga tolkningar i en tidning tillrättaläggas i andra tidningar. Av betydelse är även att det talade ordet i radion, särskilt i seriösa programpunkter, sannolikt i regel anammats mer omedelbart och oreflekterat än motsvarande ord i en tidning. Till dessa nu antydde skillaktigheter mellan radio och press kommer att man med radions hjälp kan på ett ögonblick nå i det närmaste varje människa i landet, men också att vad som sägs i radion lika snabbt når fiendens öra.

Dessa olika förhållanden leda till att innehållet i radioprogrammen blir av alldeles särskild vikt. Samhällsintresset för rundradion gäller under krig väsentligen området för det psykologiska försvaret. Det ligger därför i sakens natur att ett centralt organ för det psykologiska försvaret är närmast att företräda de samhälleliga intressena ifråga om radioprogrammen. Det vore dock olyckligt att upprätta ett subordinationsförhållande mellan Radiotjänst och det psykologiska försvarets ledning. Det får å andra sidan icke bli så att ledningsorganet för det psykologiska försvaret och Radiotjänst komma att företräda olika uppfattningar

Under andra världskriget blev Sverige föremål för livlig propaganda från de krigförande. Foldern »Arier», broschyren »Vetenskap och forskning» och vitboken »Tysklands Koncentrationsläger» visa olika slag av allierad propaganda. »Nyheter från Storbritanniens» utgick gratis i stor upplaga. Tyskarna gävo här ut »Tyska röster» och spreda från Tyskland bildtidningen »Signal», som även förekom med svensk text.

om riktlinjerna för upplysningsverksamheten. Det ligger i sakens natur att rundradions ledning har anledning att regelmässigt beakta synpunkter och önskemål från det psykologiska försvarets ledningsorgan. Ett intimt samarbete under ömsesidig förståelse och utan någon vidlyftig kodifiering av direktivrätt bör vara huvudprincipen. För att smidigt kunna lösa alla de samarbetsfrågor som uppstå, liksom eventuella meningsskiljaktigheter, erfordras emellertid en gemensam ledning på regeringsplanet. I detta syfte böra under krig frågor rörande Radiotjänst överflyttas till det statsråd som har att svara för det psykologiska försvaret.

Ett viktigt led i samarbetet är att det psykologiska försvarets organ fortlöpande orienterar Radiotjänst om det allmänna läget, om folkstämningen och om andra förhållanden av betydelse för uppläggning av de olika radioprogrammen. Denna information kan i praktiken tillgå så, att företrädare för det psykologiska försvarets centrala organ regelbundet sammanträffa med engrupp ledande radiomän och muntligen delge dem uppgifter om och synpunkter på den aktuella situationen. I samband härmed kan man behandla de upplysningsbehov som äro särskilt trängande och de omständigheter i övrigt som det är särskild anledning att beakta vid programarbetet. Ett sådant förtroligt och formfritt samarbete bör i stor utsträckning kunna ersätta formella hänvändelser till Radiotjänst med önskemål om programmens innehåll och uppläggning.

Det på en gång viktigaste och svåraste område för samarbetet mellan Radiotjänst och det psykologiska försvaret gäller den allmänna, av krigsförhållandena influerade programverksamheten. Inskränkningar i programmens innehåll och avfattning kunna främst

ifrågakomma av hänsyn till militära sekretesskrav. Samtidigt bör Radiotjänst, såsom kommittén tidigare har framhållit (s. 115), vara beredd att anpassa sitt program efter vad landets behov kräver. Företaget bör vid sin produktion av program ta hänsyn till de önskemål som det psykologiska försvarets ledningsorgan kan vilja framföra inom ramen för sin uppgift att verka för motståndsandans stärkande och för samordning och effektivitet i den statliga upplysningsverksamheten.

För att få till stånd en av försvarsmässiga säkerhetsskäl betingad återhållsamhet i radioprogrammen, fordras ett intimt samarbete mellan Radiotjänst och det psykologiska försvarets organ. Det framlagda förslaget (s. 98) att granskare av radioprogram skola utses bland Radiotjänsts egen personal torde erbjuda det smidigaste sättet att lösa ett ömtåligt problem.

De uttagna granskarnas övervakning skall inskränkas till att avse sådan återhållsamhet som påkallas av nödvändigheten att undanhålla fienden uppgifter av värde för hans krigsföring. Den bör sålunda icke avse bedömning av frågan om ett program kan förmodas verka deprimerande på svenska lyssnare. Answeret för programmens påverkan på lyssnarna skall ligga hos Radiotjänst, icke hos det psykologiska försvarets organ. Samarbetet på detta område bör i främsta rummet ta formen av överläggningar och diskussioner om allmänna synpunkter och aktuella frågor.

Särskilt svåra problem möta rundradioverksamheten dagarna kring ett krigsutbrott, inte minst om detta kommer plötsligt. Radioprogrammet under denna tid kan få avsevärd betydelse för krigsansträngningen i det inledande skedet. Detta gäller ifråga om effekterandet av mobiliseringsorder och en mängd andra föreskrifter och besked,

som snabbt måste ut för att totalförsvaret skall ställas på krigsfot och kunna fungera. Det gäller vidare det erforderliga stödet åt folkstämningen, vilken i hög grad torde influeras av den anda och den ton som radion då ger uttryck för. Ett noggrant planläggande av dessa dagars radioprogram är en viktig angelägenhet, icke bara ur det psykologiska försvarets synpunkt. Denna planläggning bör utföras av Radiotjänst i intim samverkan med de närmast berörda myndigheterna, främst det organ som skall svara för förberedelse av det psykologiska försvaret.

I den till utlandet riktade upplysnings- och informationsverksamheten intar rundradion en betydelsefull plats. Vare sig det i krig gäller sändningar till neutrala eller allierade stater eller till lyssnare inom områden, behärskade av fienden, är det självfallet att programmen icke böra avvika från de allmänna riktlinjer, som ett centralt statsorgan uppdrar med utgångspunkt från vår politik. Det är naturligt att sändningar under krig till utländsk opinion få ett mer eller mindre starkt accentuerat propagandasyfte och att de — särskilt med hänsyn till att vi ha ett enda rundradioföretag och att detta redan under fred betraktas som halvofficiöst — också hos lyssnarna uppfattas som ett uttryck för officiell svensk politik. Redan denna omständighet medför att samarbetet mellan Radiotjänst och det psykologiska försvarets organ måste bli mycket intimt ifråga om utlandsprogrammen. Särskilt gäller detta sändningar till områden som behärskas av fienden. Av såväl praktiska som psykologiska skäl är det önskvärt att alla sändningar gå i Radiotjänsts regi, även de sistnämnda. Dessa program måste förhandsgranskas i långt större utsträckning än de svenska. Man måste vidare förutskicka att Radiotjänst, så

långt resurserna medge, tar hänsyn till övriga önskemål om utlandsprogram som framställas från det psykologiska försvarets centrala organ.

Under krigstid kan det av olika skäl bli anledning att öka *omfattningen av programverksamheten*. Det torde vara lämpligt att åtminstone under den första tiden efter ett krigsutbrott, liksom eventuellt före detta, sända ett riksprogram dygnet runt. Härigenom blir det lättare att nå befolkningen med viktiga nyheter och brådskande meddelanden under vilken tid som helst på dygnet. Samtidigt försvarar man för fienden att komma med falska meddelanden eller överhuvud med svarta sändningar på svenska våglängder.

Vid beslut om sändningstidens längd böra det psykologiska försvarets synpunkter tillmätas en avgörande betydelse.

Ömtåliga och svårlösta frågor kunna uppstå ifråga om *disponerandet av tillgängliga radiostationer*. Den knappa tillgången på kraftiga sändare på lång- och mellanvågsbandet medför att man — om icke avsevärd utbyggnad av radionätet sker — för sändningar till närbelägna länder sannolikt måste använda stationer som även äro oundgängliga för riksprogrammet. Sändes riksprogram dygnet runt, skulle detta innebära att även om man endast nattetid skulle använda dessa stationer för sändning till utlandet, så skulle man antingen få låta sändningarna ingå i riksprogrammet eller låta de för dem ianspråktaga stationerna utgå ur detta. Det psykologiska försvarets ledning bör ha befohgenhet att i huvuddrag ange vilka program och lyssnarkretsar som i första hand skola tillgodoses vid utnyttjandet av tillgängliga sändningsresurser.

Radiotjänsts insats i det psykologiska försvaret kan omfatta även annat än

programsändningar. Nyhetsdiktamen från TT över radio till tidningarna kan, såsom tidigare framhållits, bli en nödfallsåtgärd om trådförbindelserna icke hålla. Även om särskild rundradioavlyssning ordnas för riksledningen, kan Radiotjänst medverka genom att komplettera med egen avlyssning och ställa därvid upptaget material till förfogande. Vidare kunna bolagets åtgärder för att hålla sig å jour med lyssnarnas reaktioner ge värdefulla bidrag till bedömning av folkstämningen och av effekterna av informations- och upplysningstjänsten inom det psykologiska försvaret.

Även om man icke bör utforma några detaljerade föreskrifter och avtal om samarbetet mellan Radiotjänst och det psykologiska försvarets organ torde det vara nödvändigt att under fred träffa en överenskommelse med Radiotjänst, vari riktlinjerna dras upp och de viktigaste samverkansproblemen så långt det är möjligt ges en praktisk lösning. En sådan överenskommelse måste även omfatta samarbetet i regionala instanser.

Sändningsförhållanden under krig

Det svenska rundradionätet har numera en tämligen stor kapacitet även om en fortsatt utbyggnad är önskvärd. Vi ha ett drygt trettiootal sändare, de allra flesta arbetande på mellanvågssbandet. Förutom kortvågssändarna ha endast åtta av sändarna större räckvidd. De övriga äro relästationer, som blott kunna höras på kort avstånd. Två stationer sända även på kortvåg, nämligen Hörby och Motala. Vidare finnas ett antal trådradiostationer och en kraftledningssändare. Stationerna betjänas med hjälp av programledningar, som utgå från rundradiocentralen i Stockholm. Riksprogrammet sändes

normalt med tråd från en studio till rundradiocentralen och därifrån via programledningarna till de olika sändarna ute i landet.

Redan under fred kan det vara svårt för en stor del av landets befolkning att ta in riksprogrammet störningsfritt. Under krig kunna svårigheterna bli allvarliga. Olika omständigheter inverka. Radiostationer kunna besättas av fienden, förstöras genom bombning eller sabotage eller sättas ur bruk för längre eller kortare tid till följd av avbrott i strömtillförseln eller skador på programledningar. Sändningar kunna avbrytas vid luftfara för att försvåra orienteringen för fientliga flygplan och robotvapen.

Radiosändare äro på en gång sårbara anläggningar och åtrådade mål för fientlig verksamhet. Åtgärder måste vidtagas för att så långt som möjligt hindra att viktiga radiostationer falla i fiendens händer eller bli obrukbara till följd av bombning eller sabotage. Effektiv bevakning av såväl studios som sändare är nödvändig. Likaså är det ett önskemål att studioloraler och sändare med deras ömtåliga apparatur ges gott skydd mot bomber, helst genom placering i bergskyddsrum. Reservsändare, både fasta och mobila, utgöra ett komplement som inte kan undvaras. Den stora risken för avbrott i eltillförseln gör det till en angelägen beredskapsuppgift att förse åtminstone de större sändarna med reservkraft.

Man har också att räkna med *brott på programledningar*. Gäller det ledningen från en studio till sändaren kan väl brottet i många fall lokaliseras och repareras relativt snart. Fördelaktigt är att ha en studio så nära sändaren, att man snabbt kan slå en provisorisk kabel. En annan reservmöjlighet, som bör förberedas på viktigare platser, är att ha en ultrakortvågssändare vid stu-

dion, som kan överföra programmet till rundradiosändaren.

Vid brott på en ledning som överför riksprogrammet, kan man normalt uppfånga sändningen från en annan station med en radiomottagare och återutsända programmet. Kvaliteten blir dock då sämre. Om stationer äro satta ur funktion och om störningssändare verka, kan denna utväg bli starkt försvårad.

Ett svårlost spörsmål är huruvida en radiostation skall *bryta sändningen vid fara för luftenfall*. Motivet till en sådan åtgärd är att bärvägen från en rundradiosändare kan utnyttjas som pejlhjälp för flygplan och robotvapen. Nackdelarna av att radiosändningen är avbruten under ett kanske långvarigt flyglarm äro uppenbara. Lyssnarna till den stängda stationen ha ofta, särskilt under dager, svårt att ta in någon annan svensk station och kunna härigenom gå miste om viktiga nyheter och meddelanden. För personer nere i skyddsrum känns måhända isoleringen särskilt svår, om de inte kunna höra den svenska radion. Fienden kan dessutom passa på att sätta in en svart sändare på den stängda stationens våglängd. Vidare kan det bli önskvärt eller nödvändigt att sända lokala meddelanden under eller omedelbart efter ett bombanfall.

Här är ej anledning att redovisa de tekniska problem som uppstålla sig om man vill tillfredsställa såväl önskemålet att låta radiosändningen fortsätta som kravet på att inte ge fienden navigeringshjälp. En metod som synes kunna ge en god lösning samtidigt med att den erbjuder stora fördelar även ur andra synpunkter är att använda ett antal synkroniserade ultrakortvågssändare. Också trådradion erbjuder här fördelar.

Även om stationerna sända med full effekt är det risk för att mottagningen

försvåras eller omöjliggöres för många lyssnare. Fienden kan insätta *störnings-sändare* med resultat, att det blir mycket svårt att överhuvudtaget ta in riksprogrammet annat än relativt nära de svenska sändarna.

De allra flesta mottagare i Sverige äro byggda enbart för nätanslutning. Dessa apparater äro oanvändbara så fort det blir avbrott i eltillförseln. Då risken för längre eller kortare avbrott blir mycket stor under krig, är det önskvärt att så många som möjligt ha tillgång till *batterimottagare*. Särskilt gäller detta myndigheter och tidningsredaktioner samt skyddsrum, restauranger och andra offentliga samlingsplatser.

En annan fråga, som blir aktuell under krig, gäller möjligheterna att sända *regionala program*. Åtskilliga av de meddelanden och besked som då skola delges allmänheten ha lokal avgränsning. Många föreskrifter utfärdas av länsstyrelserna, åtskilliga av dem böra kungöras i radio. Besked om snabbutrymning, om extraordinära trafikomläggningar eller om andra av krigshändelserna påkallade åtgärder och anvisningar skola hastigt kunna sändas just till den eller de orter det gäller. Det kan vidare i olika lägen bli anledning till personliga framträdanden av landshövdingar och andra ledande personer, som vilja rikta sig till befolkningen i ett län eller i ett på annat sätt begränsat område. Det vore otympligt och ofta även ur psykologisk synpunkt olämpligt att låta dessa meddelanden och anföranden ingå i riksprogrammet.

Det är därför i hög grad önskvärt att ha goda möjligheter att sända lokalt. Även till följd av isolering genom brott på ledningar m. m. kan det bli nödvändigt att anordna regionala sändningar. Det är med hänsyn härtill en angelägen beredskapsåtgärd att förbe-

reda en decentralisering av rundradioverksamheten, tekniskt, personellt och programmässigt.

Det nuvarande rundradionätet räcker ej till för ett smidigt utförande av de lokala sändningar som kunna bli aktuella. Det vore önskvärt att vid en uppdelning av landet i olika programområden, lämpligen sammanfallande med indelningen i län eller civilområden, inom varje område ha sändare, som täcka detta. För närvarande är detta omöjligt. Inom många län måste man lita till stationer utanför länet eller civilområdet, främst till Motala. Skulle till exempel lokala myndigheter vid ungefärligen samma tid behöva rikta appeller till befolkningen inom sina respektive områden, så skulle detta leda till en betydande belastning av trafiken över Motala till hinder för riksprogrammet.

En tekniskt försvårande omständighet är behovet av ett relativt komplicerat system programledning, om man skall kunna utnyttja nuvarande stationer på effektivare sätt för lokala program.

Det är uppenbart, att vårt rundradio-system är underdimensionerat för krigsförhållanden. Kommittén finner det angeläget, att utredning omedelbart verkställas och åtgärder snarast vidtagas för att förbättra denna situation. Det ligger utanför kommitténs uppdrag att yttra sig över vilka åtgärder som här närmast komma ifråga.

Vid bedömning av frågan om erforderlig utökning av radiostationernas kapacitet under krig måste hänsyn tagas till det angelägna i att kunna sända även till utlandet. I Hörby finnas våra enda starka kortvågssändare. För en god beredskap krävas reservmöjligheter. En stark kortvågssändare i Mellansverige är ur denna synpunkt behövlig. Men för utlandsprogrammen räcker det ej med enbart kortvågssändningar. Lång- eller mellanvågsstationer med hög effekt måste stå till förfogande för program till närbelägna länder.

Åtskilliga åtgärder ha redan genomförts för radions beredskap. Kommittén har av naturliga skäl här ej kunnat redogöra för vad som gjorts och vad som återstår att göra utan har endast lämnat allmänna synpunkter på några av de viktigare problemen.

*

Rundradions betydelse för det psykologiska försvaret kan icke överskattas. För att den under krig skall kunna förverkliga sina möjligheter och fylla sina uppgifter på det sätt som är bäst lämpat för svenska förhållanden måste den i intim samverkan med det psykologiska försvarets ledning kunna arbeta så fritt och självständigt som möjligt. Under fred måste formerna för denna samverkan övervägas närmare, programverksamheten planläggas och den tekniska beredskapen säkerställas.

11. Filmens och teaterns krigsberedskap

Filmens förmåga att skänka illusion och inlevelse, att intressera och roa och dess möjligheter att skildra aktuella händelser, förmedla idéer och sprida kunskaper gör att den även under krig är en väsentlig faktor. Ur det psykologiska försvarets synpunkt är det angeläget att filmen under krig kan utnyttjas för upplysnings- och propagandaändamål och att den samtidigt kan fortsätta sin normala huvudfunktion att skänka avkoppling och förströelse. Det är utan tvivel också av värde att under krig kunna fullfölja svensk teaterverksamhet även om teatern har ett mer begränsat register som informationsmedium och mindre möjligheter än filmen att snabbt nå vida kretsar.

Vi behöva i krig filmer både för visning i Sverige och för upplysningsverksamheten i utlandet. För hemmabruk behövas alla slags filmer; vanliga spelfilmer likaväl som journalfilmer och kortfilmer i upplysnings- och informationssyfte. För visning utomlands behövas i första hand journalfilmer och kortfilmer, som skildra Sverige och vårt sätt att möta kriget.

Krigsförhållandena medföra betydande svårigheter att tillgodose dessa behov i tillräcklig utsträckning. Filmproduktionen försvåras; särskilt gäller detta spelfilmer. Produktionssvårigheterna måste emellertid övervinnas i fråga om journalfilmer och andra former för skildring av aktuella händelser. Också införseln utifrån av filmer försvåras.

Import av färdiga filmer

De allra flesta spelfilmer som visas hos oss äro utländska, och under normala tider införes årligen ett betydande antal filmer till Sverige. Under ett krig kan det självfallet bli svårt att till Sverige införa färdiga filmer från utlandet i den omfattning och det urval, som vi skulle önska. Det bör dock vara möjligt att åtminstone flygledes hit föra intressanta journalfilmer och ett antal viktigare spelfilmer.

Användning av äldre här befintliga filmer

Behovet under krig av film kan till väsentlig grad täckas av filmer, som inspelats tidigare och som finnas tillgängliga inom landet. Detta gäller i första hand underhållningsfilmer. Normalt finnas här tillgängliga ett stort antal svenska och utländska underhållningsfilmer.

Det är emellertid inte bara underhållningsfilmer, som kunna komma till användning. Åtskilliga äldre filmer kunna utnyttjas i mer direkt syfte att stärka motståndsandan liksom även för andra upplysnings- och propagandaändamål. För sådana ändamål kunna både spel- och dokumentärfilmer komma i fråga. Antalet för dessa syften lämpliga filmer är dock begränsat. Med tanke på det angelägna i att ha tillgång till sådana filmer och till svårigheten att anskaffa dem under krig, bör man under fred inventera tillgången och vidta åtgärder för att säkerställa att ett lager står till buds i händelse av krig. Det kan bli an-

ledning att anskaffa nya kopior från utlandet samt att förhindra att i Sverige befintliga kopior förstöras till följd av kontraktsbestämmelser; detta sker normalt vid utgången av filmrätten, vilken i regel är begränsad till omkring fem år.

Spelfilmerna bära i allmänhet kunna visas utan föregående omredigering, även när de skola visas i moralstärkande syfte. Däremot kan det bli anledning att klippa ihop nya kortfilmer av gamla. Så kan ske utan att någon som helst nytagning behöver företas. I de olika filmarkiven finns ett stort material, som kan utnyttjas för detta ändamål. Denna metod kan bli aktuell särskilt för filmer, som skola visas utomlands såsom ett led i goodwillpropaganda.

Här bör framhållas att det fordras ett långvarigt arbete inom ett filmarkiv för att kunna överblicka innehållet och snabbt kunna ange, om en önskad bildsvlt finns, och lika snabbt taga fram det önskadé. För att effektivt kunna utnyttja tillgängligt material är det därför angeläget att de stora filmarkiven under krig så långt det är möjligt betjänas av ordinarie personal.

Åtskilliga av de instruktionsfilmer som användas i fred kunna brukas också i krig. Detta gäller inte minst sådana som behandla civilförsvarsfrågor. Det är vidare möjligt och önskvärt att under fred färdigställa instruktionsfilmer särskilt avsedda för visning vid krig eller krigsfara. För krigsbruk viktiga instruktionsfilmer böra finnas tillgängliga i ett avsevärt antal kopior, helst utspridda på olika platser i landet för att vid behov snabbt kunna tas i bruk.

Filmproduktion inom landet under krig

Bland de filmer, som måste kunna framställas under krig, kommer journalfilmen i första rummet. Angelägen-

heten av att såväl i Sverige som utomlands kunna visa filmupptagningar av aktuella händelser är lätt att inse (jfr s. 115 och 124).

Svårigheterna att under krig framställa journalfilmer äro ej större än att de böra kunna övervinnas. Fotografer, kamerautrustning och råfilm utgöra i stort vad som behövs för tagningen. Det blir nödvändigt att tillse att tillräckligt många filmfotografer kunna stå till förfogande för ändamålet. Enär de flesta av de rätt fåtaliga filmfotograferna äro i värnpliktsåldern, bör i samarbete med försvarsstaben avvägas hur många värnpliktiga fotografer som skola tagas i anspråk för den militära filmtjänsten och hur många som behövas för den under krigstid erforderliga civila filmproduktionen. Filmkameror för ändamålet finnas inom landet i tillräckligt antal. Så långt det är möjligt tas journalfilm med normalfilmskamera. Smalfilm, som sedan måste förstöras upp, ger sämre kvalitet. Endast för unika händelser, som av någon anledning icke kunnat filmas med normalfilmskamera, torde upptagningar med smalfilmskamera kunna godtas. Särskilt för filmer som skola visas utomlands är det viktigt att kvaliteten hålles hög. Åtgången av råfilm är förhållandevis blygsam. Den är emellertid en vara som måste importeras och som ej tål långvarig lagring.

För inspelning av kortfilmer fordras i regel ej heller någon omfattande utrustning. Tillgång till elektricitet, lampor för inomhustagningar, kameror samt »ljudbussar» eller andra medel för ljudupptagning torde räcka. Särskilda ateljéer äro ej nödvändiga. I en växlande utsträckning kunna stycken av äldre filmer användas. Personalbehovet är här större än för journalfilmer.

Produktion av spelfilm kräver tillgång till ateljé, större teknisk utrust-

ning och talrikare personal. Den är också mera tidskrävande; minst fyra månader åtgår i allmänhet för att framställa en film. Det är tydligt att i vårt land med dess begränsade resurser produktion av spelfilmer under krig bör komma ifråga i sista hand. Det är troligt att någon produktion överhuvudtaget ej blir möjlig.

I Sverige finnes endast ett fåtal egentliga filmproducenter. Under fred bör ett planerande organ för det psykologiska försvaret uppta överläggningar med filmbranschen om hur våra resurser bäst kunna utnyttjas och hur de inspelningar böra fördelas, som beräknas bli möjliga och önskvärda under krig.

Filmlaboratorierna

Framkallning och kopiering av filmer handhas av särskilda filmlaboratorier, som utföra sitt arbete med hjälp av specialmaskiner. Antalet filmlaboratorier i Sverige är lågt och koncentrationen till Stockholmstrakten fullständig. En del av laboratorierna har endast utrustning för smalfilm, andra endast för normalfilm. Några få kunna framkalla och kopiera både normalfilm och smalfilm. Framkallnings- och kopieringsmaskiner äro avsedda antingen för normalfilm (35 mm) eller smalfilm (vanligen 16 mm) och kunna i regel icke omställas.

En framkallningsmaskin är en komplicerad anläggning, som det tar omkring ett halvt år att tillverka och montera. De flesta i vårt land ha tillverkats här; det sker på beställning. Ett medelstort laboratorium kan ha fyra framkallningsmaskiner. Deras kapacitet uppgår till omkring 1 000 meter film i timmen, när det är fråga om normalfilm, men 750 meter är en vanlig arbetshastighet.

En kopieringsmaskin är också svår

att tillverka men är lättare att flytta. Den teoretiska kapaciteten brukar ligga mellan 500 och 800 meter film i timmen. 10—12 kopieringsmaskiner utgöra en normal utrustning för ett filmlaboratorium. En kopieringsmaskin för smalfilm har regelmässigt utrustning för nedkopiering av normalfilm till smalfilm.

Vissa svårigheter och olägenheter skulle möta, om nu använda specialmaskiner icke kunde brukas i önskad omfattning under ett krig. Framkallning och kopiering kunna visserligen ske med enklare medel, men kapaciteten skulle minska, kvaliteten skulle försämrast och besvär med arbetskraften uppstå, då laboratoriepersonalen icke på många år har arbetat med de äldre apparaterna.

Då filmlaboratorierna äro fåtaliga och utan undantag äro förlagda till Stockholmsområdet, bör en snabb utspridning till andra områden planeras och förberedas i fred. För att kunna upprätthålla driften under krig är det även nödvändigt att redan nu i samverkan med de militära myndigheterna — och med ett fredsorgan för psykologisk försvarsberedskap efter dess tillkomst — söka säkerställa laboratoriernas personalbehov under krig. Som ett första steg böra de anställdas värnpliktsförhållanden klarläggas.

För filmlaboratorierna är dock den mest vitala frågan tillgången på råmaterial, d. v. s. råfilm och kemikalier. I genomsnitt räknar man under fred med ett behov av 15—20 kopior av svenska och 4 kopior av utländska spelfilmer. Behovet av film till instruktionsfilmer är förhållandevis större. Samtidig förevisning på olika platser kräver många kopior. Den årliga förbrukningen av 35 mm råfilm uppgår till närmare en miljon meter negativ

film och omkring åtta miljoner meter positiv film till kopior. Den normala lagerhållningen beräknas svara mot ungefär tre månaders förbrukning. Ingen svensk tillverkning av sådan film förekommer eller kan tänkas bli igångsatt i samband med krigsutbrott. Möjligheterna att importera råfilm under krigstid äro ytterst osäkra. Under andra världskriget kom all vår film från Tyskland. Främsta leverantörer nu äro Förenta staterna och Storbritannien samt Belgien. Efterfrågan på råfilm kan antas bli mycket stor under krig. Det synes därför angeläget att lagerhållningen i fred ökas. Lagringstiden är dock begränsad: negativmaterialet kan ej gärna lagras mer än ett år, medan positivfilmen oftast torde kunna lagras ett par år.

Kommittén är icke beredd att ange närmare riktlinjer för en buffertlagring. Någon svårighet att vinna filmbranschens medverkan till skapande av en pool härför torde knappast föreligga. Kostnaderna för denna beredskapsinvestering, som beräknas till ett par miljoner kronor, torde icke kunna bäras av filmbranschen annat än möjligen till en del. Det allmänna bör här inträda liksom när det gäller viss beredskapslagerhållning för krigsviktiga industrier.

Filmlaboratoriernas försörjning med kemikalier befinner sig i liknande läge. Den svenska tillverkningen av hithörande ämnen är relativt obetydlig. Importen sker väsentligen från Storbritannien, Frankrike och Västtyskland. Filmbranschens behov av dessa ämnen är dock ej särskilt stort i jämförelse med vad som under krig kan beräknas åtgå hos övriga förbrukare, däribland sjukhusens röntgenavdelningar. Buffertlagring av vissa ämnen är motiverad. Kemikalierna äro mera lagringsbeständiga, och kostna-

derna för filmbranschens behov beräknas ej bli på långt när så stora som för lagring av råfilm. Det synes lämpligt att samordna den lagring av fotografiska kemikalier som erfordras för olika krigsviktiga förbrukare.

Distributionen av film under krig

Filmbranschen har ett rikt förgrenat system för uthyrning och distribution av filmer. Omkring trettio företag syssla med uthyrning av normalfilm till biografer, de flesta såsom agenter för utländska filmföretag. Dessutom uthyres eller förmedlas smalfilm av ett antal organisationer och företag, i regel i samband med annan verksamhet.

Genom förberedelse under fred bör det vara möjligt att få till stånd ett smidigt system för filmförmedling under krig ägnat att tillgodose de särskilda krav, som då göra sig gällande, och att fungera trots de svårigheter, som då uppkomma.

Lokaler för filmvisning

Sverige är rikligt försett med biografer. Fördelade på 890 platser finnas omkring 2.500 biografer, där således visning av normalfilm regelbundet förekommer. Man måste emellertid räkna med att åtskilliga av dessa lokaler under krig komma att rekvireras av myndigheterna för andra ändamål. Vid bedömande av möjligheterna att trots detta upprätthålla biografverksamheten — eventuellt i andra lokaler — bör det uppmärksammas, att för visning av normalfilm fordras särskilt utrustade och godkända utrymmen för skydd mot brandfaran. I detta liksom i flera andra hänseenden medge smalfilmer väsentligt enklare arrangemang. Apparatur för smalfilm kan köras praktiskt taget var som helst. Det är dock att märka att spelfilmer nedkopierade till smalfilm finnas endast i litet antal.

Även om krigsförhållandena sålunda kunna försvåra utnyttjandet av en del av de i fred använda biograferna, synes man icke ha anledning att hysa några nämnvärda bekymmer för tillgången på lämpliga lokaler i tätorterna. Däremot kunna särskilda åtgärder bli erforderliga för att möjliggöra visning även av normalfilm inom områden till vilka befolkning från utsatta tätorter överflyttas. För improviserade biografer inom sådana områden kan det vara motiverat att mildra säkerhetsföreskrifterna vid visning av icke eldfarlig film.

Det kan ifrågasättas, om filmvisning bör ordnas på kvällarna under mörkläggnings och om risken för bombning bör hindra utnyttjande av lokaler med måttligt goda skyddsmöjligheter. I krigförande länder, såsom Finland och Storbritannien, var man tämligen restriktiv i detta hänseende. I Helsingfors voro biograferna nästan helt stängda under vinterkriget. I London gävos under kriget inga föreställningar på kvällarna, men väl på eftermiddagarna. Kommittén kan ej ge någon bestämd rekommendation i den ena eller andra riktningen. Angelägenheten av att ha biografer i gång på de tider och platser, som passa besökarna, få vägas mot eventuella risker och avgörande träffas lokalt efter de vid varje tidpunkt rådande förhållandena.

För att kunna hålla biograferna i gång under ett krig är det nödvändigt att förfoga över ett tillräckligt antal kunniga biografmaskinister. Under fred bör därför den tekniska biografpersonalens värnpliktsförhållanden undersökas så att man med utgångspunkt därifrån kan vidtaga åtgärder för att tillgodose behovet av reservpersonal.

Biografernas maskinutrustning är till drygt hälften av svensk tillverkning. Den importvara man är mest beroende

av är kolstavar till bågglampor. Lagerhållningen av denna vara är ej stor och bör ökas.

Sammanfattningsvis kan sägas, att om filmen under krig skall kunna verka i den utsträckning, som ur det psykologiska försvarets synpunkt är önskvärd, så måste åtskilliga beredskapsåtgärder vidtas i god tid under fred. Tillgång till råvaror och andra förnödenheter — främst råfilm — måste tryggas genom lagerökning, personalfrågan måste lösas och decentralisering av laboratorierna förberedas.

Problemen äro i mycket likartade med pressens tekniska och personella beredskapsproblem. Det är önskvärt att filmbranschens olika grenar upprätta en motsvarighet till pressens beredskapskommitté, med uppgift att utföra erforderliga utredningar, ge branschen information och råd i dessa frågor samt fungera som kontaktorgan mellan branschen och vederbörande myndigheter.

Teaterverksamheten under krig

En preliminär utredning om utvägar för att under krig hålla i gång svensk teaterverksamhet har verkställts inom försvarsstabens bildnings- och förströelsesdetalj. Denna utredning, som utgör underlag för den här lämnade framställningen, redogör också för erfarenheter från andra världskriget. Dessa visa att teatern på ett värdefullt sätt kan bidra till många människors trivsel och jämvikt under påfrestande förhållanden.

Under andra världskriget höllos teatrar i gång både i det omringade Leningrad och i det bombhärjade London. I Storbritannien stängdes visserligen teatrarna genast vid krigsutbrottet, men det visade sig snart att detta medförde en extra påfrestning. Den ena teatern

efter den andra öppnades på nytt och för ändamålet oundgänglig personal hemförlovades av de militära myndigheterna. Teaterintresset växte och fick en allvarligare inriktning. I början av 1940 bildades *Council for the Encouragement of Music and the Arts* med uppgift att sörja för andliga behov i skyddsrum, civila krigsförläggningar, fabriker och gruvstäder. Rådet, som snart fick statsunderstöd och ställdes under undervisningsministeriet ordnade teaterföreställningar, konserter och konstutställningar. Även om rådet fann det nödvändigt att organisera egen verksamhet, var dess strävan i lika hög grad att stödja och uppmuntra befintliga organ.

Svensk teaterverksamhet har nu långt större omfattning än för bara ett par årtionden sedan. Föreställningarna dra årligen flera miljoner åskådare. Fasta ensembler finnas i Riksteatern samt i Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Norrköping och Uppsala. Dessa bilda grundvalen för svensk teater överhuvudtaget. Från dem utgår också en omfattande turnéverksamhet, dels i företagens egen regi, dels genom folkparkerna och Bygdeteatern. Ur de fasta ensemblerna hämtar Radiotjänst i allmänhet de skådespelare företaget behöver för sin verksamhet.

Under ett krig är det önskvärt att kunna ge teaterföreställningar såväl i städer, från vilka utrymning ägt rum, men där den arbetsföra befolkningen till stor del är kvar, som på platser, där de bortflyttade personerna ha inkvarterats eller där arbetskraft koncentrerats vid krigsviktiga industrier. På platser, där större föreställningar ej kunna ges, bör det vara möjligt att välja pjäser som kunna spelas i små lokaler av mindre ensembler.

Den utredning som verkställt inom försvarsstaben har visat att åtskillig

manlig personal vid teatrarna befinner sig i värnpliktsåldern och att en mobilisering skulle leda till att teaterverksamheten inte kan upprätthållas i nuvarande form. Det bör ankomma på ett organ för psykologisk försvarsberedskap och övriga berörda myndigheter att i samråd med representanter för teaterverksamheten uppta personalproblemet till översyn. Man bör därvid eftersträva att, så långt det med hänsyn till krigsmaktens och civilförsvarets behov är möjligt, bevara eller nybilda ensembler till sådant antal att teaterverksamhet kan bedrivas åtminstone i någon omfattning. Man måste samtidigt även beakta att Radiotjänst för sina program behöver ha tillgång till skådespelare i olika delar av landet. Enär föreställningar böra ges såväl för inkvarterade civilpersoner som inför militära auditorier bör planläggningen av den teaterverksamhet som kan äga rum utföras i samråd med civilförsvarsstyrelsen och med försvarsstabens personalvårdsavdelning.

Det är vidare ett önskemål att under krig kunna upprätthålla ett värdefullt *musikliv* och för vida kretsar ge konserter av såväl allvarlig som lättare karaktär. Det är självfallet att man inom det psykologiska försvaret måste beakta inte bara musikens förmåga att skänka avkoppling och förströelse utan också — och i kanske än högre grad — dess möjligheter att i positiv riktning påverka människors sinnesstämning. De förutsättningar som kunna finnas för att upprätthålla en konsertverksamhet böra därför tillvaratas.

Ett organ för psykologisk försvarsberedskap bör verka för att planläggning i här angivet syfte kommer till stånd. Detta organ bör även intressera sig för andra frågor som avse offentliga nöjen och förströelser under krig.

12. Bokförsörjningen under krig

Erfarenheter under andra världskriget och tidigare ha visat att boken vid sidan av press, rundradio och film utgör ett värdefullt psykologiskt försvarsmedel. När krigsförhållandena avbryta eller försvåra det eljest normala flödet av kulturella impulser, blir det för samhället en angelägen uppgift att sörja för att tillgången på värdefull litteratur kan upprätthållas och att finna utvägar för bokförmedlingen. Under krig då för många behovet av förströelse ökas och samtidigt de i fred anlidade nöjestillfällena inskränkas och bli svåråtkomliga, blir det även viktigt att sörja för tillgången på lätta förströelseböcker. Slutligen kan det bli betydelsefullt att sprida skönlitterära och andra framställningar, som direkt syfta eller kunna tillämpas på den allvarliga situation, vari nationen och de enskilda medborgarna befinna sig. Många exempel på värdefull litteratur av detta slag kunna nämnas från andra världskriget; i det neutrala Sverige bidrogo sådana verk som romanen »Rid i natt!» och romanserien om Krilon, antologien »Nordens stämman», den av många författare skrivna boken »I angeläget ärende» och den militärt betonade »Hårt mot hårt» till att hos många befästa motståndsandan.

Militära åtgärder för bokförsörjning under andra världskriget

Från olika krigförande länder föreligga uppgifter om de särskilda åtgärder som vidtogos under andra världs-

kriget för att till motståndsviljans och den psykiska hälsans stärkande sprida litteratur i olika former.

Särskilt omfattande — och lärorik — var den *amerikanska verksamhet*, som åsyftade att förse personalen i de stridande styrkorna bortom världshaven med litteratur av alla upptänkliga slag. Den på tillgängliga boktillgångar och den ordinarie bokproduktionen baserade fältbiblioteksverksamheten kunde långt ifrån tillfredsställa hela den hunger efter böcker som gjorde sig gällande bland soldaterna. Hjälpmedlet blev en massproduktion för militärt bruk av enkla häftade böcker, s. k. *Armed Services Editions*, ASE. Sammanlagt framställdes 123.500.000 volymer fördelade på 1.180 titlar, av vilka till exempel 86 innehöllo biografier, 23 klassiska verk, 28 poesi, 246 nutidsromaner, 113 historiska romaner, 92 novellsamlingar, 20 aktuella framställningar, 20 historiska arbeten, 32 naturvetenskapliga verk, 45 skildringar av resor och länder, 122 detektivromaner, 130 humoristiska skrifter samt 223 äventyrsskildringar och sportberättelser.

Bakom denna väldiga produktion låg ett i detalj organiserat samarbete mellan militära och civila myndigheter, förläggare, boktryckare och pappersleverantörer. Den sammanhållande organisationen var ett av förläggarna bildat råd: *The Council on Books in Wartime*. Rådet bestod huvudsakligen av bokförläggare men även represen-

tanter för bibliotek och andra verksamheter deltog. Vid sidan av bokutgivningen upprättade rådet rekommendationslistor över redan utkomna böcker ägnade att orientera allmänheten om kriget och därmed sammanhängande förhållanden. Rådets motto var: »Books as Weapons in the War of Ideas».

För utgivningen av dessa billiga böcker, som voro konsumtionsartiklar avsedda att nötas ut under gången ur hand i hand, gällde ett program, enligt vilket böckerna såldes till försvaret för tillverkningspriset, som uppskattades till 6 cent per volym, plus ett tillägg av 10 procent för allmänna omkostnader. En procent av tillverkningskostnaden skulle betalas i royalty och delas jämt mellan författare och förläggare. Böckerna fingo icke föras ut på den civila marknaden.

Dessa på enklaste sätt framställda och utstyrda böcker blevo en stor framgång och lästes under de mest skiftande förhållanden, varom berättelser av enskilda soldater och matrosar ge besked. Som ett, ehuru kanske extremt exempel må anföras en infanterist, som enligt ett brev till hustrun började läsa Lytton Stracheys »Queen Victoria» före ett slag, fortsatte att läsa under ett uppehåll i framryckningen medan han låg och tryckte för artilleriet i ett dike, och läste slut boken på ett sjukhus i England. Många andra brev berätta om ASE-böcker, som blevo lästa tills de voro så smutsiga att man inte kunde se texten och som lästes på jeepar och vesslor, på landstigningsbåtar och i gropar. ASE-böcker lästes av många som aldrig förut läst böcker. »De får en att glömma», säger en. »Jag läste och fann att det var bättre än att kallsvettas», förklarar en annan.

Ur »A History of the Council on Books in Wartime, 1942—46», må en talande redogörelse anföras (43, s. 88):

»Då överstelöjtnant Trautman, sedan han återvänt från en resa på den europeiska krigsskådeplatsen, talade vid årsmötet den 1 februari 1945, berättade han om pojkar i Frankrike, som hade 55 dollar i veckan och som erbjödo sig att betala 500 francs, d. v. s. 10 dollar, för att få komma i tur att läsa en Armed Services Edition. Han berättade också om pojkar, som revo ut delar ur böcker allteftersom de läst dem för att låta andra läsa dem så fort som möjligt. — — — Han berättade också om en pluton ingenjörssoldater, som hade åtta eller tio dåliga exemplar av ASE, vilka samlats ihop av löjtnanten. Denne vägrade att låta någon få en bok förrän han gått med på att läsa högt för männen i sitt tält. Sedan samlades pojkarna, medan en av dem läste högt med hjälp av en ficklampa och när batterierna gått ut med hjälp av ett dåligt tyskt talgljus. — — — Trautman berättade om pojkar som lättat på sin packning i England före D-dagen och kastat bort allt möjligt av värde i stora högar — men inte en enda ASE hade kastats bort.»

Även andra krigförande länder vidtogo särskilda åtgärder för att soldaterna skulle få böcker. I *tyska armén* voro till exempel fältbiblioteken upptagna på förbandens fältutrustningslistor. Särskilda biblioteksbilar sändes ut till de tyska trupperna och särskilda fronteditioner publicerades.

Också neutrala länder sökte tillföra sina mobiliserade styrkor böcker. Inom *svenska krigsmakten* upprättades efter hand ett omfattande fältbiblioteksväsen. Detta baserades på ett genom gåvor och framför allt genom köp åstadkommet centralt bokförråd från vilket de många små fältbiblioteken utsändes, som sedan cirkulerade inom och mellan förbanden. I någon utsträckning trycktes även särskilda broschyrer och böcker för försvarets personal; en sångbok och en fältantologi kunna nämnas. Under den ofta händelselösa beredskapstjänsten spelade böckerna en betydande roll för trivseln hos många av de inkallade.

Erforderliga åtgärder för svensk bokförsörjning under krig

Skulle Sverige råka i krig, komma med säkerhet anspråken på vår bokförsörjning att bli mycket stora. Man kan räkna med ett starkt ökat behov av böcker inom de betydande delar av befolkningen som på grund av kriget lösräckas ur sin vanliga hem- och arbetsmiljö. Detta gäller för de många människor, som på grund av bombfaran eller med hänsyn till produktionens omställning måste lämna sina hemorter. Det gäller också för de medborgare som tas i anspråk för krigsmakten eller för civilförsvarets fast organiserade delar.

De bokresurser, som stå till förfogande vid krigsfall, äro — förutom försvarets boktillgångar i förbandsbiblioteken — huvudsakligen folkbibliotekens bokbestånd samt bokförlagens och boklådornas lager. Härtill kommer den produktion som kan bli möjlig under krig. Någon allmän planläggning av hur bibliotekens, förlagens och bokhandelns böcker skola utnyttjas för att i krigstid på bästa sätt tillgodose de civila och militära behoven har hittills icke verkställts. I samråd med kommittén har emellertid en preliminär undersökning av problemet utförts inom försvarsstabens bildningsdetalj. Denna undersökning, på vilken kommittén i huvudsak grundar sin framställning i detta kapitel, har på ett övertygande sätt visat att det är motiverat att redan i fredstid utföra en viss planering och vidta vissa förberedande åtgärder på flera hithörande områden.

Vid ett krig, som drabbar vårt land, kommer säkerligen behovet av böcker att göra sig lika starkt gällande inom vår krigsmakt som under andra världskriget i de då kämpande ländernas styrkor. Behovet blir vida större än under den förstärkta försvarsberedskapen,

då för det mesta blott en begränsad del av krigsmakten var mobiliserad, och det kan icke tillgodoses i tillräcklig utsträckning med enbart de medel och metoder som utnyttjades under beredskapstjänsten. Den *fältbiblioteksorganisation*, som då byggdes upp, baserades väsentligen på det för den allmänna marknaden tillgängliga bokbeståndet i bokförlagens och boklådornas lager. Detta system fungerade väl, både därför att tidsförhållandena medgävo ett ostört utnyttjande av befintliga lager och därför att de för beredskapstjänst organiserade förbanden till största delen hade stationära förläggningar.

Under ett krig försvåras utnyttjandet av bokbeståndet, bland annat genom transporthinder. Under krig komma dessutom förbanden att vara rörliga i vida större grad och omfattning än i allmänhet under beredskapstjänsten. De tunga och skrymmande böcker, som utgöra en stor del av vår bokproduktion kunna inte utan allvarlig olägenhet medföras av den enskilde mannen under förflyttning. Även om de svenska billighetsserierna med deras mindre format gäller ofta, att de icke äro lämpade att föras med i fickan på en soldat som lever under fältmässiga förhållanden. Medan för lokalförsvarsförband och andra förband av mera stationär karaktär bokförsörjningen till väsentlig del bör kunna tillgodoses med böcker av vanlig typ, måste man därför för de rörliga förbandens del räkna med ett behov av enkelt utstyrda lätta böcker, som få plats i en uniformsficka och ändå äro tillräckligt hållfasta för att tåla att gå ur hand i hand. Sådana *fältupplagor* måste tryckas i stort antal exemplar, vilket både är ett medel och ett skäl för att göra dem prisbilliga.

I Sverige kommer under krig ett mycket stort antal människor från stä-

der och andra tätorter att förläggas ute på landsbygden eller i mindre samhällen. De komma att leva under ovana och ofta obekväma förhållanden, åtskilliga helt eller delvis i sysslolöshet, en del under ovisshet om de närmastes öden, de allra flesta i oro för framtiden. För många av dessa människor blir boken en betydelsefull och efterlängtnad möjlighet till avkoppling och förströelse. Stor efterfrågan på böcker kan man förutse också bland patienterna på beredskapssjukhusen och andra inrättningar för sjuka och konvalescenter. Det stora behov av bokläsning, som sålunda kan väntas göra sig gällande, bör tillgodoses så långt det överhuvudtaget är möjligt — både av humanitära och kulturella skäl och för att stärka motståndskraften hos människor, som bli särskilt utsatta för psykiska påfrestningar.

Det ligger i sakens natur att *folkbiblioteken* under krig skola utnyttjas för att med böcker tillgodose både sitt normala klientel och de nytilkomna som inkvarterats inom deras område. Ute på landsbygden och i småsamhällen, där inkvarteringen sker, är dock folkbiblioteken inte ens tillnärmelsevis rustade för den ökning av efterfrågan på böcker som kan väntas. Det kommer därför att visa sig nödvändigt att vidta särskilda åtgärder för att förstärka resurserna vid bibliotek i inkvarteringsområdena.

Det blir en uppgift för *centralbiblioteken* att under krigstid sätta in alla sina resurser för att bistå de ansträngda lokalbiblioteken. De måste ur sitt eget bokförråd eller från annat håll tillföra småbiblioteken ett väsentligt

större antal böcker än under fred. I bästa fall kan det bli möjligt att för ändamålet få böcker från bibliotek i utrymningsorter; man måste dock räkna med att sådana boksändningar kunna bli eftersatta för mera tvingande transporter. Det kan även bli nödvändigt att centralbiblioteken vidta särskilda åtgärder för att fylla det ökade behovet av bibliotekspersonal. Härvid böra även för uppgiften ägnade personer bland de inkvarterade utnyttjas.

För att centralbiblioteken och lokalbiblioteken skola kunna fylla sina uppgifter, är en viss planering av krigsverksamheten nödvändig, vid vilken hänsyn måste tagas bland annat till gällande planer för evakuering av stora eller eljest utsatta tätorter. Ett grundvillkor är att biblioteken få behålla personal i så stor utsträckning att deras boktillgångar kunna utnyttjas. Det är därför av vikt att kvinnlig bibliotekspersonal icke tas i anspråk för annan verksamhet under krig. I den mån så ske kan, böra därjämte förberedelser vidtagas för att med reservpersonal ersätta sådana värnpliktiga, som inkallas till krigsmakten. Bibliotekens planläggning bör slutligen också omfatta eventuellt erforderlig undanförsel av bokförråd.

Boklådornas lager äro relativt jämnt fördelade över landet, dock med stark koncentration till storstäder och universitetsstäder. *Bokförlagens lager* äro däremot till sin huvuddel samlade i Stockholm. I anslutning till den i försvarsstaben utförda preliminära utredningen om bokförsörjningen vill kommittén framhålla betydelsen av att åtgärder i tid vidtagas för att sprida

Propagandan utnyttjar många tekniska hjälpmedel. Upptill en flytande radiosändare för »Voice of America» (1952) och en 12 cm hög radiomottagare, som från flyg kastades ned i Norge. Bilderna nedtill visa packning av flygblad i ett sprängbart paket och lastning av en specialbomb för distribution med flygplan.

förlagens lager, så att icke så gott som alla lager stå under bombhot vid ett krigsutbrott. En skyddsplacering i fred måste emellertid bli beroende av de omläggningar av lagerhållningen, som bokförlagen själva finna sig böra bekosta; en decentralisering lär dess bättre ej med nödvändighet behöva medföra ökning av de reella årskostnaderna.

Ur det psykologiska försvarets synpunkt är det vidare ett önskemål att *bokförlagens utgivning* i viss utsträckning kan fullföljas även under ett krig. I detta syfte erfordras, i samarbete med boktryckerierna, teknisk och personell planering, varvid man dock som regel ej bör räkna med att få behålla värnpliktig eller eljest krigsplacerad personal.

Även om de ovan nämnda planeringsuppgifterna lösas, så blir uppenbarligen bokförsörjningen i krig icke tryggad i hela den utsträckning som är önskvärd. I anslutning till det i försvarsstaben utarbetade preliminära förslaget, vill kommittén därför understryka värdet av att vid krig få till stånd en svensk motsvarighet till de amerikanska Armed Services Editions. Dessa *fältupplagor* böra vara avsedda att spridas såväl till krigsmaktens personal som till civilförsvarets ständigt inkallade styrkor, till beredskapssjukhusens patienter och till personer, vilka eljest på grund av krigsförhållandena blivit förflyttade och som ej på annat sätt ha tillgång till böcker i erforderlig omfattning.

Ett så omfattande företag kräver noggranna förberedelser i fred, om det skall kunna genomföras nog snabbt och

i tillräcklig omfattning. Planeringen måste avse att säkerställa tillgång på råvaror och disposition av tryckerier på mindre orter — dock utan att andra vitala tryckningsbehov åsidosättas — att fastslå lämpligt format och framställningssätt samt att förbereda urvalet av för en sådan serie lämpliga böcker.

Det gäller här att tillgodose ett behov som är lika mycket civilt som militärt. Liksom flera andra uppgifter inom det psykologiska försvarets område bör bokförsörjningen med fältupplagor lösas under samverkan på statlig sida mellan högkvarteret och det psykologiska försvarets ledningsorgan.

Vad som främst bör åtgöras i fred för att så vitt möjligt säkerställa bokförsörjningen i krig är sålunda följande:

att planera och förbereda central- och folkbibliotekens beredskap,

att planera och vidtaga åtgärder för bokförlagens beredskap, samt

att planera och förbereda framställning av fältupplagor.

Det synes böra ankomma på skolöverstyrelsen att, efter samråd med ett blivande organ för psykologisk försvarsberedskap och försvarsstaben, utfärda anvisningar för centralbibliotekens och folkbibliotekens krigsplanering samt att leda och följa denna verksamhet.

Den erforderliga planeringen av bokförlagens krigsberedskap bör givetvis ankomma på de enskilda företagen samt på förlagens gemensamma organisation i nära samarbete med tryckeriföretagen och deras organisationer. Kommittén förordar såsom ändamålsenligt att bok-

Psykologisk krigsföring utnyttjas intensivt i det kalla kriget, inte minst i kampen om Tyskland. Här avbildas ett flygblad med östtyska tvångsarbetsläger som tema samt två sakrika broschyrer om förhållandena i Östzonen. Nedtill en tidningsteckning för amerikanska läsare, som förlöjligar sovjetpropagandan. »Den är så effektiv att vi börjar tro på den själva», säger en propagandachef till Stalin.

förläggarna och boktryckarna, liksom tidigare tidningsutgivarna och annonsbyråerna, var för sig upprätta särskilda beredskapskommittéer, vilka böra samråda dels inbördes, dels särskilt med det statliga organ för psykologisk försvarsberedskap, som kan bli upprättat.

Den redan inledda undersökningen av möjligheterna att vid behov utge fältupplagor bör fullföljas under medverkan av författarnas, bokförläggarnas och tryckeriföretagens organisationer

samt försvarsstaben och det nyss nämnda organet för psykologisk försvarsberedskap. Med tillfredsställelse har kommittén erfarit att i samförstånd med försvarsstaben en arbetsgrupp, bestående av förlags-, tryckeri- och bokbinderisakkunniga, har bildats i syfte att fortsätta bearbetningen av detta problem, vilket har stor betydelse ur de synpunkter, som det psykologiska försvaret företräder.

13. Insamling och bearbetning av material

För att kunna lösa sina uppgifter måste det psykologiska försvaret ha tillgång till informationer av olika slag. För nyhetstjänsten — liksom för rådgivning om återhållsamhet — behövas inte bara snabba och tillförlitliga uppgifter om yttre händelser utan också interna informationer från regering, krigsmakt och högre myndigheter. Kunskap om riksledningens överväganden och intentioner är därjämte nödvändig, när man skall utforma en till in- och utlandet riktad allmän upplysnings- och propagandaverksamhet.

Den centrala uppgiften att bevara och stärka befolkningens motståndanda kräver ingående underlag för bedömning av folkstämningen samt kännedom om vad det är som påverkar denna i olika riktningar. Den fientliga psykologiska krigsföringen måste självfallet noggrant studeras till innehåll, spridning och verkan.

För den till utländsk opinion riktade verksamheten fordras en mångfald uppgifter både om de aktuella förhållandena i respektive länder och om mer konstanta företeelser beträffande befolkningens sociala struktur, vanor och attityder.

Behovet av information för propaganda och upplysning kan belysas med en liknelse från den militära tekniken: ju bättre kännedom man har om målet och om de egna medlen desto bättre träffverkan kan man uppnå.

Möjligheterna att tillgodose detta omfattande behov av uppgifter och data

växla. Det är under krig i regel svårt att snabbt och i erforderlig omfattning få tillförlitliga uppgifter om förhållanden på fiendesidan. Det kan också vara svårt att genomföra studier av den egna opinionen, särskilt att göra det så snabbt att man har nytta av resultaten. Vikten av att äga ett gott underlag för den psykologiska krigsföringen och det psykologiska försvaret föranledde under andra världskriget mycket omfattande åtgärder för att anskaffa underlättelsematerial. Åtskilliga metoder för mätning av motståndsandans på den egna sidan och hos fienden utvecklades och finlipades. Under denna tid förbättrades också i väsentlig grad metoderna för propagandaanalys och ryktesanalys. Det kan därför sägas att det nu finnes relativt goda möjligheter för studium även av tidigare mycket svåråtkomliga attityder och attitydkomplex.

Av de många formerna för insamling och bearbetning av material skola i detta kapitel endast beröras några, som äro särskilt betydelsefulla och som dessutom fordra en speciell metodik eller en särskilt omfattande teknisk utrustning, nämligen rundradioavlyssning, ryktesanalys, opinionsmätning och propagandaanalys.

Rundradioavlyssning

Icke så få främmande länder anlita för närvarande rundradion för att sprida upplysning och propaganda bland svenskar. Man har att räkna med att under krig mot Sverige fientlig pro-

paganda i mycket stor utsträckning kommer att riktas mot oss med hjälp av detta medel. Även för andra former av psykologisk krigsföring, såsom utspredande av falska nyheter och falska meddelanden, kommer säkerligen rundradion att utnyttjas. Ett centralt krigsorgan för det psykologiska försvaret måste därför följa fiendens sändningar till befolkningen i Sverige för att snabbt kunna vidtaga motåtgärder. För sin allmänna information behöver detta organ även följa åtskilliga utländska nyhetssändningar.

Det är dessutom av betydelse för det psykologiska försvarets organ att fortlöpande ta del av utländska sändningar som rikta sig till andra länder än vårt, men som behandla Sverige och svenska förhållanden. Detta behövs bland annat för att man skall kunna bemöta propaganda ägnad att skada Sveriges goodwill i för oss viktiga länder. Det är också nödvändigt att genom rundradioavlyssning få uppgifter som ge underlag för bedömning av förhållandena inom fiendens maktområde. Genom att följa olika slag av fientliga radiosändningar kan man komma underfund med skiljaktigheter i den åt olika håll riktade propagandan; denna kunskap kan ofta med fördel användas bland annat för att motverka den fientliga propagandan.

Under tider av krigsfara kan det vara skäl att följa utländska programsändningar till andra länder än Sverige, bland annat för att få veta om ett lands propaganda till vårt land tillspetsas i jämförelse med dess propaganda till andra länder eller om den avviker på något annat betydelsefullt sätt.

För planläggning under fred av det psykologiska försvaret är det likaså nödvändigt att i viss utsträckning följa utländska rundradiosändningar för att få material angående främmande pro-

paganda till svenska folket samt uppgifter som belysa politiska, sociala och ekonomiska förhållanden utomlands. Det är vidare angeläget att man i fred organiserar och övar rundradioavlyssningen för att verksamheten under krig och krigsfara skall kunna bedrivas utan de nackdelar en hastig improvisation medför.

Under andra världskriget spelade i de krigförande länderna dagliga rapporter med ordagranna nedteckningar av rundradiosändningar och på grundval av dem gjorda sammandrag en viktig roll. I mycket stor utsträckning användes de för att följa och analysera propagandan. I Förenta staterna hade sålunda Foreign Broadcast Intelligence Service hand om avlyssningen. Detta organ upptecknade till exempel kring årsskiftet 1941—42 dagligen mellan 600 000 och 900 000 ord från utländska kortvågssändningar (34, FCC Monitoring Set Up, Radio News, Jan. 1942). Också i Sverige ägde en viss icke obetydlig avlyssning rum.

Även efter kriget har man på många håll ansett sig behöva hålla en omfattande avlyssning i gång. Så avlyssnades exempelvis BBC:s Monitoring Service år 1951 sändningar från 46 länder på 30 olika språk. Sammandrag av BBC:s upptagningar sändas till olika myndigheter (6, BBC Year Book 1951, s. 123 och 151). Motsvarande verksamhet i Förenta staterna bedrivs nu av Foreign Broadcast Information Service.

För en tillfredsställande avlyssning fordras specialutrustning. Vanliga radiomottagare kunna visserligen användas för att lyssna på sändningar avsedda för lyssnare i Sverige, dock under förutsättning att de få lämplig placering med hänsyn till störningsrisken. Besvärliga atmosfäriska eller andra störningar kunna likväl alltid hindra avlyssning med vanliga mottagare. För

en fullgod avlyssning — särskilt av sändningar till andra än svenska lyssnare — fordras specialkonstruerade antenner och mottagare.

En särskild anläggning för den avlyssning som behövs för det psykologiska försvaret skulle draga tämligen stora kostnader. Härtill kommer att man måste förfoga över avlyssningsmöjligheter för de olika förläggningsoptioner som kunna komma ifråga för det psykologiska försvarets ledning. Även andra centrala myndigheter ha emellertid behov av rundradioavlyssning såväl under krig som fred. Denna omständighet talar för en centralisering av verksamheten. Kommittén finner det angeläget att åtgärder snarast vidtagas för att förverkliga en för olika myndigheter gemensam avlyssning redan under fred. Organet härför bör uppbyggas så att avlyssningen vid behov kan vidgas efter hand. En viktig sak är att vad som avlyssnas måste i lättillgänglig form *snabbt* kunna nå de organ och de tjänstemän som ha intresse av uppgifterna.

Opinionsmätningar

Såväl för offensiv psykologisk krigsföring som för bekämpning av fiendtlig propaganda och för andra åtgärder i syfte att stödja den egna befolkningens tillförsikt behöver man förfoga över bästa möjliga uppgifter om hur de människor tycka och tänka till vilka man riktar sig. Vare sig det gäller att få en helhetsbild av en så komplicerad företeelse som motståndsansikten eller att klarlägga eventuellt missnöje med ransoneringar så är det de enskilda människornas åsikter och inställningar, deras reaktioner och deras kunskapsförråd man söker uppskatta. Man kan härvid gå till väga på många olika sätt, mer eller mindre metodiska, mer eller mindre vetenskapligt exakta.

Den moderna opinionsmätningstekniken med urvalsundersökningar har på många områden börjat uttränga andra mer osäkra och svårbedömliga metoder. Det är dock klart att även denna teknik har sin begränsning och att dess värde många gånger har överskattats, inte minst med tanke på att den ofta har använts utan strikt iakttagande av de för tillförlitliga resultat nödvändiga förutsättningarna.

Den enskilda människans bedömningar av den allmänna opinionen grunda sig vanligen på ett fåtal iakttagelser vilka sovrats och smälts om under påverkan av den iakttagandes egna åsikter och sympatier. Iakttagelserna ha i regel tillkommit på en slump, ofta gälla de några hastigt lästa artiklar i en eller kanske två tidningar eller yttranden som fällts av vänner och bekanta eller av en tillfälligt påträffad obekant person, kanske en reskamrat, en taxichaufför eller en servitör. Det säger sig självt att den uppfattning om den allmänna opinionen som man härigenom bildar sig blir ensidig och sällan korrekt, i varje fall om man med allmänna opinionen menar attitydfördelningen inom ett samhälles hela befolkning. Det är nödvändigt att här hålla klart för sig vad man åsyftar med termen. Den allmänna opinion som man brukar säga att pressen företräder behöver ingalunda motsvara uppfattningen hos befolkningens majoritet utan representerar ofta inställningen endast hos ett fåtal, i regel bättre informerade personer. Den är sålunda icke allmän i bokstavlig mening även om den genom företrädarnas aktivitet och upplysthet i och för sig är av stor betydelse och dessutom i hög grad påverkar den allmänna opinionen i egentlig mening.

Ett steg närmare en objektiv uppfattning av den allmänna opinionen —

som här tas i sin vidsträcktaste betydelse — när man, om man medvetet utfrågar ett antal individer om deras inställning till en viss fråga eller sammanställer uppgifter från personer, vilka genom omfattande kontakter anses ha väl reda på åsikterna inom olika befolkningsgrupper. Men även härvid blir underlaget osäkert och tillförlitligheten oviss. Resultatet i stort blir kanske riktigt i allmänna frågor, men det får genomgående en diffus karaktär och kan inte preciseras närmare eller differentieras.

Vill man nå mer preciserade och tillförlitliga resultat får man anlita en systematisk observation. Många olika former härför ha prövats.

En metod, som tillämpades på flera håll under andra världskriget, var insamling av uppgifter om folkstämningen från ett stort antal ombud eller agenter. I England användes till en början en några år före kriget introducerad metod kallad »massobservation». Den byggde på rapporter från observatörer, ett mindre antal heltidsanställda och koncentrerade till några få platser samt tvåtusen personer, spridda över landet och arbetande på fritid. Observatörerna avlyssnade samtal på offentliga platser, antecknade episoder och gatuscener, meddelade hur människorna reagerade på vissa angivna spörsmål. De heltidsanställda utförde även intervjuer. Omkring tvåhundra av de deltidsarbetande förde detaljerade dagböcker som månatligen insändes till uppdragsgivaren.

Denna form av opinionsmätning våldade ovilja hos allmänheten och man övergick senare till andra metoder. Frånsett att sålunda själva tillvägagångssättet framkallade irritation har denna liksom andra liknande metoder två väsentliga nackdelar. Det urval av iakttagelser som framkommer har icke

någon säkerställd grad av representativitet. Vidare blir rapportskrivningen lätt subjektivt färgad. Förespråkarna för »massobservation» hävda likväl att denna metod har den fördelen framför intervjuundersökningar, att man når fram till den privata, mer verkliga opinionen och inte bara till den »officiellt» uttryckta.

En variant av ombuds- eller agentmetoden användes i Tyskland, där partifunktionärer insände »Stimmungsberichte». Motsvarande tillvägagångssätt torde användas inom andra diktaturer. Risker för färgning av sådana rapporter är uppenbar, starkare ju angelägnare funktionären är att leverera tilltalande rapporter till sina överordnade.

I Sverige insamlade den till informationsstyrelsen knutna folkberedskapen uppgifter om folkstämningen från sina tvåtusen ombud runt om i landet. En särskild nackdel med det av folkberedskapen tillämpade förfarandet bör påpekas, då den har en mer allmän giltighet. Folkberedskapens ombud hade bland annat till uppgift att från det centrala informationsorganet motta förtroliga uppgifter och på lämpligt sätt sprida dessa. Samtidigt hade de till uppgift att till detta organ inrapportera uppfattningar och stämningslägen i orten. Denna deras dubbla ställning var allmänt känd bland befolkningen. Vad kommunens invånare i samtal med en sådan förtroendemän för informationsmyndigheten sade sig anse, kunde lätt få en starkare anstrykning av »vad man bör tycka» än vad de i själva verket ansågo. Ombudens uppgift att tjänstgöra som förmedlare av informationer till allmänheten medförde dessutom risk för att deras rapporter om folkstämningen kunde bli påverkade av det material, som de mottogo från det centrala organet.

De deltidsarbetande engelska observatorerna utgjorde en form av vad man på fackspråket med ett engelskt ord kallar *panel*. Paneltekniken innebär att man utväljer en mer eller mindre representativ samling personer som sedan regelbundet antingen intervjuas muntligt eller själva få meddela svar på skriftliga frågor. Hos oss har denna metod anlitats bland annat av Radiotjänst som ett led i dess strävan att hålla sig å jour med radiolyssnarnas värdesättning av programmen. För studium av ändringar i opinionen kan denna teknik vara av värde. Den kan också vara ekonomiskt mer fördelaktig än den vanliga intervjumetoden. Kritiker framhäva dock risken för att personerna i panelgruppen inför tanken på förnyade intervjuer och svar efterhand bli alltmera medvetna om sina egna attityder och reaktioner. Härigenom kan gruppens representativitet minskas.

En indirekt metod för att få viss kunskap om allmänhetens inställning i olika frågor erbjuder studiet av nyhetsstoff, insändare och annat material i tidningarna liksom av innehållet i andra tryckalster och i radioutsändningar. Detta förfarande får sin särskilda betydelse under krig som medel att erhålla upplysningar om tillståndet hos den fientliga sidans befolkning. Härför lämpa sig bäst radioutsändningarna. Dessa äro på en gång relativt lätta att följa och mångsidigt sammansatta så att de ensamma kunna utgöra ett värdefullt underlag för bedömandet. Vad som ger upplysningar av värde är inte enbart eller främst nyhetsnotiser som sådana, även om dessa sammanställda med en allmän kunskap om invånarna och förhållandena i landet kunna vara betydelsefulla. Viktig är även analysen av den genom radion, eller på annat sätt,

distribuerade propagandan till fiendens egen befolkning. Visar exempelvis en sådan analys att den statliga propaganda-apparaten sätter igång en kampanj för att bagatellisera vissa motgångar i kriget, så kan det ligga nära till hands att sluta sig till att dessa motgångar ha verkat deprimerande på folkmoralen.

Ett annat sätt att studera stämningen hos fienden är att systematiskt utfråga krigsfångar samt att metodiskt genomgå och analysera privatbrev och andra dokument som tas hos krigsfångar eller som uppsnappas på annat vis. Genom att utnyttja sådana källor kunde man på västallierat håll i viss utsträckning följa opinionens tillstånd och växlingar inom Tyskland och Japan. Om metoderna för studium av fiendesidans moral kan här vidare hänvisas till vad som anförts i kapitel 2 (s. 23).

Att godta och sprida vidare ett rykte tillfredsställer ofta ett visst känslöbehov. Ett rykte kan anses som ett på en viss yttre situation applicerat uttryck för personliga attityder och känslor. Analys av rykten bör därför kunna ge information om vilka frågor som sysselsätta människor och om deras stämningsfärg i förhållande till dessa frågor. (Om ryktesanalys se vidare s. 156).

Den alltmör dominerande metoden för systematisk observation såsom grund för opinionsmätning är den på representativa stickprov baserade intervjuundersökningen. Denna metod har växt fram ur de kommersiella marknadsundersökningarna. När den började användas för egentliga opinionsstudier nöjde man sig med relativt enkla frågeställningar, såsom den procentuella fördelningen av anhängare till två presidentkandidater. Mest allmänt uppmärksammade torde Gallups och andra opinionsmätningens instituts

valprognoser ha blivit och det lyckade eller misslyckade utfallet av sådana prognoser torde ha fått väsentlig betydelse för tilltron eller misstron till instrumentet som sådant. Med tiden ha dessa intervjuundersökningar blivit anlitade för ett mer nyanserat studium av allmänhetens inställning till åtskilliga komplicerade sociala och politiska frågor.

I samband med andra världskriget gjordes uppmärksammas försök att på detta vis mäta motståndsviljan. I För-enta staterna utfördes undersökningar av detta slag såväl strax före angreppet på Pearl Harbour som några månader senare. I sin redogörelse för resultaten gör undersökningsledaren Hadley Cantril gällande att den använda metoden är tillräckligt exakt för att i detalj kunna beskriva förändringar i motståndsansans styrka och för att uppenbara något av dess komplicerade mönster (15, Cantril: *Gauging Public Opinion*, s. 258). Han skriver även att de frågor, som framställdes, ge ett objektivt mått på moralen i skilda grupper inom den vuxna civilbefolkningen, samt tillägger att dessa frågars värde har bekräftats genom deras relation till de verkliga prestationerna i krigsansträngningen (15, s. 255). Synpunkter på möjligheterna och svårigheterna att mäta motståndsans hos egen befolkning framläggas i redogörelsen för kommitténs opinionsundersökning (bil. A, s. 205).

Även för ett tillvägagångssätt vid intervjuundersökningar redogöres i bilaga A (s. 206). Här skola endast i korthet beröras några förhållanden som ha särskild betydelse för metodens användbarhet under krig för det psykologiska försvaret.

Intervjumetoden bygger på det förhållandet att fördelningen av kunskaper, åsikter och känslomässiga inställ-

ningar inom en relativt liten grupp personer överensstämmer med fördelningen inom hela samhället under förutsättning att gruppens sammansättning ifråga om kön, ålder, utbildning, socialgruppstillhörighet och andra för de aktuella frågeställningarna väsentliga omständigheter är densamma som hela samhällets, att den med andra ord är representativ för samhället.

Under fred föreligga inga egentliga svårigheter att för intervjuer göra ett representativt urval av befolkningen och att beräkna det medelfel som kan vållas till följd av urvalets avvikelser från den undersökta populationen. Man kan välja formen för urval och antalet intervjuer allt efter hur exakta resultat man anser sig behöva. Härvid får man självfallet även beakta storleken av andra felkällor såsom inverkan av frågornas formulering och intervjuernas utförande.

Om Sverige indrages i krig få vi räkna med betydande befolkningsomflyttningar som en följd av mobilisering, utrymning samt byten av arbetsplatser. Detta medför bland annat att man inte kan utgå från befolkningsregistren vid uttagning av intervjuobjekt. Även om man måste ha tillgång till ett register av något slag för att kunna göra sannolikhetsurval, behöver det dock icke vara ett register i sedvanlig mening. Det kan räcka med att ha register över städer och landskommuner samt att för varje kommun, som uttas för intervjuer, göra upp ett personregister. Detta register kan inskränkas till att för en stad omfatta en hushållsförteckning för de kvarter som uttas och en personförteckning för de hushåll inom dessa kvarter som bli uttagna. Dessa förteckningar kunna göras upp av intervjuarna som ett första led i deras arbete.

Väsentligt större svårigheter följa av krigets krav på *snabba* undersökningar.

Kommunikationshinder kunna öka dessa svårigheter. Det är tydligt att man inte kan ägna så lång tid åt varje undersökning, som normalt kräves när exempelvis intervjuerna skola utföras med vissa i förväg uttagna individer. Den nyss antydda metoden med hushålls- och personförteckningar uppgjorda av intervjuarna bör dock göra det möjligt att förhållandevis snabbt få ett representativt urval individer intervjuade.

Det är emellertid klart att det kan bli svårt att utföra för hela befolkningen representativa undersökningar om delar av landet äro avskilda eller till följd av stridshandlingar svåråtkomliga för intervjuarbete.

Vi få räkna med att undersökningarna ofta få inskränkas till ett fåtal orter och nöja oss med ett mindre antal intervjuer än normalt. Dessa och andra omständigheter — främst snabbhetskravet och dess inverkan på olika led i undersökningsarbetet — medföra att opinionsstudierna i svåra lägen få begränsas till de mest nödvändiga och att vi i viss utsträckning få sänka de normala kraven på tillförlitlighet och precision. Även om man måste godta högre medelfel än normalt, bör man dock aldrig uppge kravet på att känna storleken av de möjliga felen i en undersökning.

Sänkningen av undersökningarnas vetenskapliga standard torde i åtskilliga hänseenden kunna ske utan väsentliga nackdelar, då det oftast är viktigast att få fram tendensen, att få klarhet om ändringar i opinionsläget. Detta bör kunna ske genom upprepade mätningar, även om undersökningarna var för sig icke skulle fylla högsta tänkbara krav på exakthet. Värdet av att kunna följa förändringar i opinionen är särskilt stort ifråga om motståndsandan och de främsta faktorerna av

betydelse för denna. Svårigheterna att under krig utföra omfattande undersökningar av motståndsandan ha redan framhållits. Väsentligt lättare är att utföra andra, ävenså viktiga undersökningar avseende exempelvis allmänhetens reaktioner rörande försörjningsläget, ransoneringar och inkvarteringsförhållanden.

Försiktigheten bjuder sålunda att vi räkna med att under en svår krigssituation blott kunna använda relativt enkla intervjumetoder för mätning av opinionen. Värdet av de undersökningar som då utföras får emellertid inte underskattas. I den mån tillfällen erbjudas, böra vi självfallet vara beredda att genomföra mer fullvärdiga undersökningar. En förutseende planläggning i fred bör kunna minska svårigheterna för opinionsstudier under krigstid.

För att få opinionsmätningarna utförda behövs en väl uppbyggd organisation. Det vore olämpligt att för det psykologiska försvarets räkning sätta upp en särskild organisation vare sig för krig eller fred. Inom det psykologiska försvarets organ behövas några få experter och medhjälpare för planering av undersökningarna och för bearbetning och analysering av resultaten. Själva utförandet bör lämpligen anförtros åt den nyligen beslutade utredningsavdelningen vid Statistiska centralbyrån. I den mån så visar sig erforderligt, böra även de enskilda opinions- och marknadsundersökningsinstitutens resurser anlitas.

Sammanfattningsvis kan beträffande frågan om opinionsmätning för det psykologiska försvaret sägas, att de mångskiftande behov av sådana mätningar, som föreligga under såväl krig som fred, bäst kunna fyllas genom anlitan av intervjuundersökningar baserade på

stickprov. Det är anledning att särskilt understryka denna metods värde för den viktiga uppgiften att klarlägga både förändringar i opinionen och skiljaktheter mellan olika grupper i samhället. Man bör dock icke enbart lita till denna tekniskt rätt invecklade metod utan kombinera den med andra. För uppgifter om folkstämningen bör man utnyttja kontakter med olika enskilda organ, inte minst pressen, samt med sådana offentliga organisationer som civilförsvaret och hemvärnet. Det blir en väsentlig uppgift för ett fredsorgan för det psykologiska försvaret att i samarbete med andra organ verka för att en för ändamålet lämpad organisation för opinionsstudier finnes tillgänglig för det psykologiska försvaret under krig liksom också för det psykologiska försvarets förberedande under fred.

Propagandaanalys

Ju större betydelse propagandan får, desto viktigare blir det att studera propagandisternas avsikter, den teknik de använda och den grad av framgång de möta. Behovet av propagandaanalys aktualiserades starkt under andra världskriget. Under denna tid utexperimenterades också på flera håll tekniskt högtstående metoder för sådan analys. Även på detta område är det den moderna socialvetenskapen som har ställt nya metoder till förfogande.

Tillvägagångssättet för propagandaanalys har av den amerikanske vetenskapsmannen Bruce Lannes Smith formulerats på följande vis: »Om *vem* säger *vad* genom *vilka media* till *vem*, vad blir *resultaten* och hur kunna vi *mäta* det som sagts och dess verkan?» (110, Smith, Lasswell, Casey, s. 121). En annan formel för propagandaanalys har använts av amerikanen dr Paul A. Linebarger. Efter initialen till varje huvudord kallar han den Stasm-formeln

(Source, Time, Audience, Subject and Mission eller på svenska källa, tidpunkt, publik, ämne och syfte, se 74, Linebarger, s. 120 ff). Hans metod, som utgår från denna formel, är klar och överskådlig och kan tjäna som ledning såväl vid enklare analys som vid förarbetet till en mer ingående innehållsanalys.

En propaganda måste avpassas efter sitt syfte och efter förhållandena hos dem till vilka den riktas. Ett studium av en propagandas innehåll bör kunna ge upplysning om den propagerandes avsikter och om hans teknik. Därmed kan man även få grunder för att uppskatta den sannolika graden av effektivitet.

I Förenta staterna upprättades redan några år före andra världskriget The Institute for Propaganda Analysis, som utsände månatliga analyser av aktuella propagandakampanjer. Institutets syfte var att hjälpa sina abonnenter att lägga märke till vad som var propaganda och att komma underfund med vad i propagandan, som kunde påverka dem. Dess metod för analys har dock utsatts för relativt stark kritik. Under andra världskriget arbetade i Förenta staterna flera statliga organ med propagandaanalys. I Library of Congress ledde en av propagandaanalysens föregångsmän, H. D. Lasswell, The Experimental Division for Study of War-time Communications. Inom justitiedepartementet fanns en sektion av liknande karaktär, vilken använde innehållsanalys vid undersökningar av propaganda från organisationer och pressorgan, som misstänktes för samröre med främmande makt. Med hjälp av innehållsanalys kunde denna sektion i vissa fall inför domstol påvisa sådan samverkan. Regelbundna analyser av främmande radio-propaganda utfördes av ett organ inom Foreign Broadcast Intelligence Service. Propagandaanalys förekom givetvis ock-

så inom det centrala upplysningsorganet Office of War Information.

Det framträdande draget hos den moderna propagandaanalysen är att den bygger på en kvantitativ analys av propagandans innehåll. Sådan innehållsanalys har visat sig vara fruktbärande inte bara för studium av egentlig propaganda utan överhuvudtaget vid studium av vad som meddelas från en person till andra personer, och främst vad som meddelas genom massmedia. Den kvantitativa analysen har dock åtskilliga begränsningar. En kritiker har nyligen gjort gällande, att kvantitativ analys i verkligheten inte är så objektiv och pålitlig, som dess förespråkare tro den vara, och har i stället velat framhäva fördelarna av den kvalitativa analysen, som mer medvetet bygger på subjektiva bedömanden (57, Kracauer: *The Challenge of Qualitative Content Analysis*, s. 631 ff).

För att nå så exakta resultat som möjligt bygger den kvantitativa innehållsanalysen på representativa stickprov, varvid innehållet klassificeras i bestämda kategorier och bearbetas statistiskt.

Den kvantitativa innehållsanalysen användes för åtskilliga ändamål. Till en början kan den användas för att upptäcka förtäckt propaganda. Härom kan sägas att »analys av material från samma källa beträffande väsentliga ämnen under en sammanhängande period kommer oundvikligen att avslöja källans propagandaavsikt» (74, Linebarger, s. 112).

En huvuduppgift för analysen är givetvis att klarlägga den propagerandes avsikter med sin verksamhet. En jämförelse mellan resultaten av sådan analys beträffande propaganda från olika håll kan ge vid handen att en överensstämmelse i propaganda sannolikt inte är enbart slumpmässig utan att samarbete föreligger.

Många göra vidare gällande att man genom propagandaanalys kan förutsäga politiska eller militära åtgärder. Bruce Lockhart skriver exempelvis att den kanske värdefullaste av de nya tekniska metoderna i samband med propagandaverksamhet var analysen av den fientliga propagandan i syfte att utröna fiendens avsikter (75, Lockhart, s. 196). Av de amerikanska experterna äro Lasswell och Linebarger förhållandevis optimistiska beträffande analysens möjligheter i detta hänseende (74, Linebarger s. 126 och Lasswell i 110, s. 80 och i 63, s. 48 f). Lasswell skriver: »På grundval av vad som förekommer i pressen, radion och filmen kunna vi till exempel förutse fiendens åtgärder i hans krigsföring» (110, s. 80). I Ernst Kris' och Hans Speiers bok »German Radio Propaganda» tas den tyska hemlandspropagandan före den 9 april 1940 såsom exempel på material som kan avslöja angreppsavsikter (60, Kris & Speier, s. 289 ff). Amerikanerna Bernard Berelson och Paul F. Lazarsfeld äro betydligt mera försiktiga beträffande analysens möjligheter på detta område (8, Berelson och Lazarsfeld: *Analysis of Communication Content*, s. 28 ff).

Studium av fiendens propaganda till hans egen befolkning liksom av innehållet överhuvudtaget i fientliga och neutrala massmedia kan ge goda hållpunkter för bedömande av olika förhållanden och stämningar på fiendesidan. Denna möjlighet utnyttjades flitigt under andra världskriget.

Kommittén tar icke ställning till vilka metoder för propagandaanalys, som äro bäst ägnade för det svenska psykologiska försvaret. Den vill endast understryka nödvändigheten av sådan analys. I Sverige har föga utträttats på detta område. Det är av vikt att redan

i fred pröva sig fram till lämpliga metoder och samtidigt få personer utbildade för dessa arbetsuppgifter. Uppenbart är också att en fortlöpande analys under fred av främmande propaganda behövs både för planläggning i stort av motåtgärder vid ett eventuellt krig och som direkt underlag för verksamheten under krig. Det må här framhållas, att för propagandaanalys kräves endast ett fåtal experter och medhjälpare. Under fred torde inga experter behöva heltidsanställas för detta ändamål. Ett fredsorgan för det psykologiska försvaret bör till sig såsom sakkunniga knyta experter, vilka äro avsedda att ingå i krigsorganisationen.

Utöver analys av propagandans innehåll måste verksamheten även omfatta de övriga leden i propagandaanalysen som antytts i de inledningsvis återgivna formuleringarna av Smith och Linebarger. Resurser behövas sålunda främst för insamling och bearbetning av uppgifter om använda media, om propagandans omfattning och dess spridning bland befolkningen samt om dess verkan.

Ryktesanalys

Den stora risken för att under krig en rik flora av rykten växer upp och övar en deprimerande verkan på motståndsandans har tidigare framhållits av kommittén. Behovet av att bekämpa sådana farliga rykten gör det nödvändigt att systematiskt studera ryktesfloran. Ett sådant studium kan dessutom ge väsentliga bidrag till bedömande av folkstämningen och av faktorer som inverka menligt på denna.

En analys av rykten — vilka kunna sägas vara spontana reflexer av opinionen inom de kretsar, där de cirkulera — bör kunna ge information om personliga behov, attityder och känslor och om den situation i vilken ryktet

uppstår och sprides. Man kan få klarhet om latent ångslan och missnöje och besked om syndabocksreaktioner och om spänningar mellan olika grupper. Väsentligt för ryktesanalysen är vidare att ryktena ge ett mått på graden av den allmänna nyhetstjänstens tillräcklighet och den tilltro, som den vunnit.

En viktig uppgift för ryktesanalysen är också att undersöka sambandet mellan i svang varande rykten och främmande propaganda. I Förenta staterna gjordes åtskilliga undersökningar i detta hänseende. Härvid kunde man vid flera tillfällen konstatera ett slående samband. Ett typiskt fall utgjorde sändningarna från den »svarta» tyska radiostationen Debunk, som uppenbarligen hade ryktesspridning till en huvuduppgift (103, Rumor, s. 85 ff).

Betydelsen av att klarlägga om ett rykte uppkommit genom avsiktlig åtgärd från fiendens sida, ligger bland annat däri, att rykten kunna utspridas inte bara för att vålla defeatism, oro och panik utan också för att förleda motståndaren att i samband med en dementi eller annan motåtgärd lämna upplysningar om ett förhållande som man vill få reda på.

Analysen måste bland annat uppmärksamma de förändringar som ryktena undergå. Detta ställer relativt höga krav på arbetet med insamlande av uppgifter om rykten.

Det är givet att vid ryktesanalys noggranna kunskaper behövas både om den personliga och samhällseliga bakgrunden och om övriga yttre omständigheter som möjliggöra eller underlätta ett ryktes uppkomst och spridning. Likaså behöver man uppgifter om i vilka områden och bland vilka slags människor ett rykte cirkulerar, om graden av tilltro till ryktet och om dess möjlighet att influera på människornas beteende.

Under andra världskriget experimenterades med flera metoder för ryktesanalys, i Förenta staterna bland annat vid s. k. rykteskliniker, som upprättades av olika tidningar.

Studium av krigserfarenheter och av tillgänglig litteratur bör hos oss på ett tidigt stadium ingå som ett led i förberedelserna för denna verksamhet. Det är nödvändigt att såväl rapportering som analys av rykten sker snabbt och systematiskt. Detta nödvändiggör medverkan av särskild expertis. Med hänsyn till att rykten ofta är geografiskt begränsade, böra sammanställningar kunna ske regionalt. Behovet av vetenskapligt utbildad expertis, närmast socialpsykologer, för mera ingående analys medför dock, att man inte kan räkna med att ha något särskilt analysorgan annat än inom den centrala krigsorganisationen. Under fred bör ett planerande organ för det psykologiska försvaret förbereda denna verksamhet.

Vad som ovan sagts om det begränsade personalbehovet för propagandaanalys och om personaluttagning här för gäller även för ryktesanalys.

*

Behovet av en rad olika former för insamling och bearbetning av material till underlag för den psykologiska försvarsverksamheten kan, såsom här ovan visats, icke tillfredsställas utan vissa förberedelser. Här har dessutom visats att insamling och bearbetning av material i viss utsträckning bör genomföras även under fred för att det psykologiska försvaret skall kunna fungera utan uppskov. Kommittén vill understryka vikten av att förberedande åtgärder genomföras i tid så att man icke vid en plötslig skärpning av läget eller vid ett krigsutbrott tvingas till en improvisation, som måste leda till bristfälliga resultat.

14. Krigsorganisation

För det psykologiska försvaret liksom för all annan försvarsverksamhet är krigsorganisationen av avgörande betydelse. Ett fredsorgans uppgift är att förbereda krigsorganisationen och att skapa underlag för dennas verksamhet. Krigsorganisationens utformning är därför en primär uppgift, till vilken ställning måste tas, innan fredsorganet ges form.

Det ligger emellertid i sakens natur, att krigsorganisationen icke bör fastläsas i detalj. Liksom ifråga om annan försvarsverksamhet bör man här kunna smidigt anpassa krigsorganisationen efter växlande behov och nya rön. Det är likväl med hänsyn till verksamhetens betydelse för rikets försvar angeläget att det psykologiska försvarets statliga krigsorganisation i sina huvuddrag prövas av statsmakterna. En sådan prövning är även betydelsefull för att ge erforderlig stadga åt fredsorganisationens förberedande verksamhet.

Den omständigheten, att de psykologiska försvarsuppgifterna i stor omfattning komma att utföras av olika i fred verksamma, till större delen enskilda organ, gör det möjligt att talmässigt starkt begränsa den statliga krigsorganisationen. Denna har häri stor likhet med organisationen för ekonomisk försvarsberedskap, som även i väsentlig grad måste bygga på enskilda företags och organisationers insatser. Det är emellertid, såsom kommitténs redogörelse har visat, både synnerligen omfattande och starkt differentierade arbetsuppgifter, som under krig måste lösas

av den statliga organisationen för psykologiskt försvar. Arbetsuppgifterna äro i stort sett följande:

- att verka för snabb, fullständig och sannfärdig nyhetstjänst och att underlätta förbindelserna mellan publicitetsorganen samt riksledningen och övriga statsmyndigheter;
- att svara för den rådgivning och de övriga åtgärder som erfordras för att få till stånd en av säkerhetsskäl påkallad återhållsamhet vid publice-ring;
- att bedriva upplysningsverksamhet och vidtaga andra åtgärder för motståndsandans bevarande och stärkande, bland annat genom motåtgärder mot fientlig propaganda;
- att samordna och, i den mån detta ej ankommer på andra organ, bedriva annan av krigsförhållandena påkallad upplysningsverksamhet inom landet;
- att samordna och, i den mån den ej omhänderhas av andra organ, bedriva till utländsk opinion riktad upplysningsverksamhet, samt
- att följa folkstämningen i eget land, genom bland annat opinionsmätning och ryktesanalys, och att följa och analysera fientlig propaganda.

Dessa olika arbetsuppgifter måste återspeglas i krigsorganisationens utformning. De överensstämja med de uppgifter som ankomma på motsvarande organ i andra demokratiska stater, och det är därför naturligt att söka dra

lärdom av de organisatoriska erfarenheterna i demokratiska stater, som ha varit indragna i senaste världskrig.

Organisatoriska erfarenheter i Storbritannien

I Storbritannien var under andra världskriget den psykologiska försvarsverksamhetens ledning fördelad på flera organ. De viktigaste voro informationsministeriet, som svarade för all verksamhet utom den som riktades till av fienden behärskade områden, och propagandaverket, som skötte propagandan till fientlig opinion och till befolkningen i länder ockuperade av fienden. Härtill kom det brittiska radioföretaget British Broadcasting Corporation, BBC, med sin Home Service, European Services och Overseas Services. Som koordinerande och dirigerande organ inrättades en ministerkommitté. Denna hade i sin tur ett verkställande organ. Den vid fronterna bedrivna psykologiska krigföringen sköttes av militära organ. Efter Förenta staternas inträde i kriget skapades för de allierade gemensamma militära organ.

Informationsministeriet, *Ministry of Information*, som trädde i funktion den 1 september 1939, skulle underlätta spridningen av brittiska nyheter, vara en central för utgivande av officiella nyheter, framställa informationsmaterial i form av artiklar, broschyrer, bilder och affischer, radioföredrag och filmer, sörja för att vilseledande fientliga uppgifter dementerades och överhuvudtaget främja för Storbritannien gynnsam publicitet. Det skulle vidare sköta presscensuren, dirigera postcensuren och överhuvudtaget förhindra spridning av uppgifter av värde för fiendens krigföring, vilka inte kunde väntas nå honom på annan väg, till exempel genom neutral press.

Informationsministerns närmaste män

vor en Director General och en Deputy Director General samt några Controllers. Under var och en av dessa Controllers sorterade flera avdelningar. Informationsministeriet hade egna representanter i allierade och neutrala länder. Inom landet hade ministeriet elva regionala byråer, i regel förlagda på samma plats som en Civil Defence Commissions stab. Varje sådan byrå förestods av en Regional Information Officer, som vid sin sida hade ett regionalt råd med representanter för olika befolkningsgrupper, utvalda bland framstående personer som hade god kontakt med de lokala myndigheterna. Dessutom funnos omkring 400 lokala informationskommittéer, som biträdde Regional Officers och som utgjorde en förmedlande länk mellan allmänheten och informationsministeriet. När i kritiska lägen den normala nyhetsförmedlingen inte kunde fungera, skulle den regionala organisationen svara för nyhetsspridningen. För denna uppgift funnos ett tusental frivilliga Emergency Information Officers över hela landet, som i sin tur förfogade över frivilliga medhjälpare för budskickning, för bemanning av högtalarbilar och för utspridning på annat sätt av nyheter och instruktioner från myndigheterna. Denna hjälporganisation trädde i funktion i London och i andra svårt bombade städer.

Antalet anställda var 2.400 i själva ministeriet, 600 i de regionala byråerna och i särskilda avdelade filmentheter samt nära 4.000 utomlands. Informationsministeriets kostnader uppskattades budgetåret 1944/45 till inemot 10 miljoner pund.

Propagandaverket, *Department of Propaganda*, hade till huvuduppgift att undergräva fiendens moral och att utveckla motståndsandans i av fienden ockuperade länder. Verket sorterade under

ministern för ekonomisk krigföring, men Foreign Office hade sista ordet beträffande de politiska momenten i den till utlandet riktade propagandan och informationsministern var inför parlamentet ansvarig för alla radiosändningar. För att undvika friktioner inordnades verksamheten under den förut nämnda *ministerkommittén*, som bestod av utrikesministern, vilken var ordförande, och informationsministern samt till en början även ministern för ekonomisk krigföring. Vid ett sammanträde varje vecka gav kommittén anvisningar åt sitt verkställande organ, *Political Warfare Executive*, som bestod av Sir Robert Bruce Lockhart, ordförande, av propagandaverkets verkställande chef, av en general samt, från en senare tidpunkt, även av chefen för BBC:s europeiska avdelning. Personalen vid the Political Warfare Executive bestod av officerare, civila tjänstemän och advokater, psykologer, universitetslärare och andra lärare, författare, journalister och reklammän, affärsmän, börsmäklare och lantbrukare samt en — trädgårdsarkitekt.

I sitt arbete »Nu kommer notan» har Bruce Lockhart framhållit, att även den modifierade organisationen i början hade allvarliga brister. Kontrollen över propagandan till fiendliga och av fienden ockuperade länder var fortfarande delad mellan flera ministrar. Utrikesministern hade visserligen avgörande ordet, men han saknade stödet av egen propagandapersonal. Det var enligt Lockhart ett missgrepp att BBC inte genast fick en representant i Political Warfare Executive. Bland dess personal fann Lockhart journalisterna vara de

mest lämpliga som propagandamän. »Min personliga uppfattning är att i propagandaarbete ett uns personlig erfarenhet av ett land uppväger ett ton teoretiska kunskaper, och detta gällde inte bara psykologer utan alla propagandamän vi anställde.» (75, Lockhart s. 193 f, 198 f.)

Medan *British Broadcasting Corporation*, BBC, i fred anser sig vara oberoende och endast underkastad koncessionsvillkoren, förklarade dess styrelse omedelbart efter krigsutbrottet, att företaget komme att acceptera direktiv från regeringen i allt som gällde krigsansträngningen. Frånsett censuren utövades regeringens inflytande huvudsakligen genom Political Warfare Executive, med vilken särskilt BBC:s båda utlandsavdelningar upprätthöllo nära samarbete; genom avtal hade Political Warfare Executive direkt kontroll över sändningarna till fiendliga och av fienden ockuperade länder. Radiokampanjer till hemlandets lyssnare — om rekrytering, insamlingar och ökad produktion — kommo till stånd på initiativ av andra organ, särskilt informationsministeriet. Alla BBC:s sändningar annonserades under det egna firmanamnet. De svarta sändningarna omhänderhades ej av BBC.

För det nära samarbetet mellan Political Warfare Executive och BBC synas inga särskilda officiella regler ha blivit utfärdade. Samarbetet sköttes i stor utsträckning under hand och per telefon och hade ofta formen av rådfrågning och rådgivning. Enligt Bruce Lockhart förekommo dock även direkta och absolut bindande instruktioner.

I Västtyskland utges i miniatyrformat tidningar och skämtblad för Östzonen. Överst den giftiga »Tarantel» som säger sig vara redigerad i öst och anger priset som obetalbart. Därunder titlar på ett par miniatyrtidningar. Nedtill ett anslag att klistra upp som anklagar östtyska säkerhetstjänstens chef för brott mot mänskligheten och hotar med rättegång och straff.

Organisatoriska erfarenheter i Förenade staterna

I Förenade staterna, där president Wilson under första världskriget koncentrerade nyhets- och upplysningsverksamheten och dess ledning i ett organ, dröjde det under andra världskriget länge innan ett samlande organ skapades för ledning och koordinering av denna verksamhet. En mångfald statliga informationsorgan, knutna till olika ämbetsverk, hade funnits före världskrigets utbrott och fortsatte att fungera. Andra organ, som mera direkt inriktades på uppgifter under krigshot och krig, tillkommo under tiden närmast före och i början av andra världskriget, innan Förenade staterna genom det japanska angreppet mot Pearl Harbour blivit öppet krigförande. Ett samlande civilt organ, Office of War Information, skapades den 13 juni 1942. Dess uppgift blev att koordinera andra organs verksamhet och att utöva egen verksamhet, delvis med biträde av inkorporerade, förut fristående organ. Formellt fullt fristående förblev ett speciellt för kontakten med Latin-Amerika inrättat organ. Relationerna till de militära organen för psykologisk krigsföring försvårades länge genom oklar gränsdragning.

Om tillståndet vid den splittrade organisationen under världskrigets tidigare del yttrade chefen för Förenade staternas Bureau of the Budget i ett i mars 1942 till presidenten avgivet reformförslag bland annat följande:

»Denna mångfald av allmänna krigsupplysningsorgan har lett till motsättningar och dubbleringar i flödet av krigsupplysning till den amerikanska allmänheten och

till andra nationer.» »Vidare råder oklarhet beträffande kompetensområden samt om vilka organ som äro berättigade att lämna information. Mycket av den information som dagligen sänds ut har alltså karaktären av 'ämbetsverksförhållande' och är icke ägnat att bidra till en enhetlig krigsupplysningspolitik. Konkurrens råder om anslag, personal och arbetsfält. I meddelandena till pressen ha motstridiga uppgifter varit talrika.» »Samordningen av inhemska och utländska upplysningsprogram har varit bristfällig.» »Ehuru det varken är önskvärt eller nödvändigt att samla alla statliga upplysningsorgan i ett enda verk, är det dock tvingande nödvändigt att ett organ skall svara för samordning av verksamhetens metoder samt genomföra en enhetlig kontroll över myndigheternas utnyttjande av sådana media som radion, filmen och affischerna.» (128, United States at War, s. 220 f.)

Det centrala upplysningsorganet, *Office of War Information*, OWI, som tillkom i anslutning till den ovan citerade framställningen, ställdes under ledning av den kände radiokommentatorn Elmer Davis. Det var direkt underställt presidenten och ägde att utfärda direktiv till alla departement och myndigheter rörande deras informationstjänst. OWI hade till uppgift att hemma och utomlands sprida information och propaganda, ägnade att skada fiendens sak och gagna den egna krigsansträngningen. OWI hade för den skull att utforma och med hjälp av press, radio, film och andra media sprida information i syfte att öka förståelsen för krigsansträngningen, samt att samordna alla federala departements och myndigheters krigsinformationsverksamhet i syfte att få till stånd korrekt och kontinuerlig information till inhemsk och utländsk allmänhet. Det skulle vidare samla, stude-

Av kommunistisk propaganda på tyska ges här fyra exempel. Upp till officiella östtyska broschyrer med beskyllningar mot amerikanerna för utplantering av Coloradoskalbaggen och för bakteriekrig. Nedtill en affisch med varning mot de amerikanska Rias-sändningarna, som sägas innehålla lögn, hets, mord- och sabotageinstruktioner och Boogi-Woogi-kultur, vidare den tyska upplagan av den på sex språk utgivna bildtidskriften Sovjetunion.

ra och analysera informationer om krigsansträngningen och konsultativt bistå myndigheterna rörande bästa sättet att hålla allmänheten informerad, registrera och granska alla från federala myndigheter utgående radio- och filmprogram och tjäna som kontaktpunkt mellan radio- och filmföretagen och myndigheterna rörande sådana program samt upprätthålla förbindelse med de allierades informationsmyndigheter.

OWI:s chef var ordförande i Committee on War Information Policy, i vilken representanter för State Department, krigs- och marindepartementen, stabschefsnämnden och nämnderna för ekonomisk krigsföring och krigsproduktion samt för censurverket och det särskilda organet för kontakt med Latin-Amerika drogo upp allmänna riktlinjer för verksamheten.

OWI hade till att börja med tre avdelningar: de inhemska och transoceana avdelningarna samt en särskild avdelning för analys och planering: Policy and Development Branch. Inhemska avdelningen hade i början en vidsträckt territoriell organisation, som även betjänade andra statliga nyhetsorgan. En underavdelning skulle vid sidan av andra uppgifter granska alla officiella tal av ledande ämbetsmän för att förhindra att de kommo i strid med tillkännagivna krigsmål. Transoceana avdelningen blev vida större än den inhemska och fick till exempel 1943 icke mindre än 19 miljoner dollar av ett sammanlagt årsanslag på 25 miljoner.

OWI hade 1943 4.000 anställda: författare, publicister, radiomän, artister, socialvetenskapsmän och språkmän.

Efterhand genomfördes en del förändringar i OWI:s organisation. Inhemska avdelningen utsattes för skarp kritik i representanthuset, vilket till och med fattade ett snart överkorsat beslut om avdelningens indragning. Ett bestående

resultat av missnöjet blev att den territoriella organisationen inom Förenta staterna slopades och att avdelningens verksamhet inskränktes till rena samordningsuppgifter.

OWI:s relationer till krigsmakten voro komplicerade och ej fria från friktioner. Från början hade verkschefen klargjort, att han inte ämnade blanda sig i krigs- och marinministeriernas kommunikeer. Han fann det inte vara sin uppgift att avgöra vilka nyheter som kunde sätta den nationella säkerheten i fara. Han upprätthöll emellertid daglig kontakt med militära representanter och verkade för så fylig nyhetsförmedling om militära företag som möjligt. Efter någon tids oklarhet fastslogs det, att det ankomme på de militära myndigheterna att anföra besvär över verkets ställningstaganden i säkerhetsfrågor och inte tvärtom. Huvuddelen av de militära nyheterna kom emellertid från krigsskådeplatserna.

Ifråga om den psykologiska krigsföringen fördes, enligt »The United States at War» (128, s. 224), förhandlingar mellan OWI samt Office of Strategic Services, OSS, som främst var ett organ för sammanställning av underrättelsematerial, och stabschefsnämnden, Joint Chiefs of Staff, för att söka nå enighet om arbetsuppgifternas fördelning.

»En tillfredsställande lösning av hit hörande problem kunde inte nås förrän överbefälhavarna på krigsskådeplatserna upprättat sektioner för psykologisk krigsföring, som omfattade alla verksamhetens grenar, vare sig de voro civila eller militära, brittiska eller amerikanska.» »Emedan OWI:s tjänstemän ansågo sig ha otvetydig fullmakt att kontrollera all till fienden riktad upplysningsverksamhet, irriterades de starkt, när stabscheferna den 22 december 1942 utfärdade direktiv om inrättande av en nämnd för den psykologiska krigsföring-

ens strategi, vari Office of Strategic Services skulle vara en huvudfaktor. Mr Davis protesterade mot denna order därför att den stred mot den förordning som reglerade hans verksamhet. Frågan förelades presidenten, vilken klargjorde läget i en den 9 mars 1943 utfärdad förordning, som gav OWI fullt ansvar för utländsk propagandaverksamhet innefattande spridning av information.» (128, United States at War, s. 224 o. 230).

Olika meningar ha gjorts gällande om det lämpliga i att sammanföra inhemsk information och propaganda till utlandet i ett och samma organ.

OWI:s chef Elmer Davis har framhållit, att en och samma myndighet borde ha hand om båda slagen av information, enär det ofta gällde att väga fördelarna av ett offentliggörande hemma mot nackdelarna utomlands. OWI tillmätte den egna befolkningens anspråk på omedelbar information avgörande betydelse. Avvägningen kunde lättare göras av en myndighet än av två myndigheter som vid varje tvist måste vädja till presidenten. (93, Dateline Washington, s. 224).

En motsatt uppfattning hävdar Charles A. H. Thomson i »Overseas Information Service of the United States Government (124, s. 20). Han anser att föreningen av de båda verksamheterna i ett och samma organ verkade hämmande på propagandan till utlandet. Sammanförandet kunde enligt honom visserligen motiveras ur samordnings-synpunkt, men det hade varit till hinder för samarbetet med armén och marinen.

Censurverket, *Office of Censorship*, hade till uppgift att sköta såväl den obligatoriska censuren för post och telegram till utlandet som den frivilliga press- och radiocensuren. Det hade ingen annan befattning med den statliga informations- och propagandaverk-

samheten och med de centrala myndigheternas nyhetsdistribution än att vid meningsskiljaktigheter mellan olika myndigheter avgöra om en uppgift borde publiceras eller ej. Å andra sidan hade chefen för OWI lika litet som hans verk någon befattning med censuren. Det var dock föreskrivet att båda verkens chefer skulle upprätthålla nära samarbete.

Den väldiga organisation som censurverket måste upprätta för den utländska kommunikationscensuren behöver icke beröras här.

När det tidigare (s. 92) nämnts, att den ömtåliga uppgiften att ge anvisningar och råd till press och radio ej krävde mer än något eller några dussin kvalificerade personer, så är det skäl att söka en förklaring. Siffran omfattar icke någon regional personal för rådgivningen. I nyhetsförmedlingen dominera de tre stora amerikanska telegrambyråerna helt, vilket starkt reducerade flertalet tidningars behov av rådfrågning. I samma riktning verkade det förhållandet, att Förenta staterna var långt avlägset från krigsskådeplatserna och att därför å ena sidan många händelser i hemlandet, som närmare krigsskådeplatserna bort hållas hemliga, kunde belysas offentligt utan skada och å andra sidan meddelandena rörande krigshändelser i allmänhet nådde publicitetsorganen i redan tidigare granskad utformning.

Boskillnaden mellan censur och propaganda har OWI:s chef Elmer Davis betecknat som ett av de mest förnuftiga besluten under kriget (93, Dateline Washington, s. 220).

Informationsstyrelsens organisation

Under första världskriget hade Sverige intet särskilt informationsverk, endast ett organ för nyhetsförmedling beträffande folkhushållningsfrågor, som

då ingick i folkhushållningskommissionen. Under större delen av andra världskriget ledde däremot statens informationsstyrelse en väsentlig del av den särskilda informations- och upplysningsverksamhet som betingades av krigsförhållandena. Trots långvariga och omfattande förarbeten till ett upplysningsverk blev informationsstyrelsen, när den upprättades i januari 1940, något av en improvisation.

Redan hösten 1927 hade Kungl. Maj:t givit generalstabs- och marinstabscheferna jämte flygvapenchefen i uppdrag att gemensamt avge förslag till en upplysningscentral i krig. Förslaget, som förelåg 1930, gick ut på upprättande av en krigsorganisation, fördelad på avdelningar för censur, för nyhets- och bildtjänst, för propaganda till hemland, frändeland och utland samt för krigsstatistik. Till propagandaavdelningen skulle höra ett propagandaråd. Upplysningscentralen skulle enligt förslaget lyda direkt under Kungl. Maj:t och sortera under försvarsdepartementet.

I februari 1931 överlämnades från militär sida ett överarbetat förslag, som utöver den tidigare föreslagna organisationen även upptog ett svenskt och ett utländskt granskningskontor. Hösten samma år utarbetades inom generalstaben ett helt nytt förslag. Det upptog en materialsamlingsavdelning med granskningssektioner, en censuravdelning, en publicitetsavdelning med bland andra en rundradiosektion och ett krigspresskvarter, en intern specialavdelning för inhemsk propaganda i allierade och neutrala länder, en avdelning för propaganda bland motståndarna och en krigsstatistisk avdelning.

1938 tillkommo ett par nya förslag som togo sikte på begränsning av personalbehovet. Hösten detta år utarbetades i samråd mellan representanter för utrikesdepartementet och försvarsstaben

ett nytt förslag till instruktion för upplysningscentralen. Detta avskilde från verket allt som strängt taget inte hörde samman med upplysnings- och kontrollverksamheten. Huvuddelen av censuravdelningen och krigsstatistiska avdelningen skulle brytas ut. Tidningarnas Telegrambyrå och Radiotjänst skulle däremot ingå i centralen, vilken borde ha en stomme av redan i fred verkamma institutioner. Av dess tre avdelningar skulle en bygga på utrikesdepartementets pressbyrå, en på TT och en på Radiotjänst och utrikesdepartementets upplysningsdetalj. Centralens chef skulle sortera direkt under en departementschef. Ett pressens förtroenderåd skulle vara knutet till publicitetsavdelningen. Vid förstärkt försvarsberedskap skulle centralen upprättas i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämde.

Den 10 maj 1939 uppdrog utrikesministern åt generaldirektören Wilhelm Björck att överarbeta det senaste förslaget. Denne föreslog att centralen skulle inrangeras under utrikesdepartementet och gav uttryck åt avgörande betänkligheter mot inrättande av en särskild styrelse. Förslaget upptog en administrativ byrå, en granskningsbyrå, en nyhetsbyrå samt en inåt- och en utåtriktad propagandabyrå. Till centralen skulle knytas ett pressens förtroenderåd.

Några dagar efter andra världskrigets utbrott tillsattes genom beslut av Kungl. Maj:t den 6 september 1939 en *tremannanämnd*, bestående av generaldirektör Björck samt cheferna för utrikesdepartementets pressbyrå och Tidningarnas Telegrambyrå. Nämnden fick i uppdrag att förbereda ett centralt informationsorgan. Samtidigt bemyndigades utrikesministern att tillkalla ett pressråd. Nämnden hemställde omedelbart om upprättande av en upplysningscentral i huvudsaklig överensstämmelse med den Björckska planen och framhöll att den

mest angelägna uppgiften vore att organisera en *informationsbyrå* för centraliserad förmedling av krismeddelanden från statsmyndigheterna. Vidare borde en *granskningsbyrå* upprättas för genomgång av svenska och utländska tryckalster. Den 15 september fick nämnden Kungl. Maj:ts uppdrag att, till dess en chef utsetts, leda den statliga informationsverksamheten i den mån den icke ankomme på utrikesdepartementets pressbyrå samt att upprätta informations- och granskningsbyråerna. Genom nämndens försorg tillsattes en *krisstudiekommitté*, som i samarbete med folkbildningsorganisationer och andra sammanslutningar skulle genom föreläsningar och cirkelstudier främja upplysning om problem, som blivit aktuella.

Under hösten fortsatte under tremananämndens ledning förberedelserna för upplysningscentralens upprättande. Ett förslag till instruktion för *statens informationsstyrelse*, som benämningen nu blev, överlämnades till utrikesministern i mitten av januari 1940 och den 26 i samma månad fattade Kungl. Maj:t beslut om informationsstyrelsens upprättande. Chef blev professor Sven Tunberg, som i början av januari efterträtt Björck i tremannanämnden.

Under de år styrelsen verkade genomfördes mindre justeringar i dess instruktion. Dess arbetsuppgifter och arbetsmetoder förändrades dock icke på avgörande sätt liksom heller icke dess organisation.

Enligt den sista gällande instruktionen, av den 15 juli 1944, skulle styrelsen handha »ledningen av den särskilda informationsverksamhet som under krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden erfordras för att bereda allmänheten upplysning

rörande statsmakternas åtgöranden och ändamålet därmed samt andra förhållanden av allmänt intresse ävensom för att motverka i för landet ogynnsam riktning här bedriven utländsk opinionsbildning».

Till fullgörande av denna uppgift ålåg styrelsen bland annat följande:

att noggrant genomgå inom landet utkommande eller hit införda tryckalster;

att med ledning av det material, som framkommit vid genomgången av tryckalster eller eljest är tillgängligt, följa den allmänna opinionens hållning inför statsmakternas åtgöranden samt i erforderlig utsträckning hålla myndigheterna underriktade därom;

att, om anledning därtill yppas, vidtaga åtgärder i syfte att söka förebygga att sådana framställningar i någon form lämnas allmänheten, som med hänsyn till landets politiska och militära läge icke böra offentliggöras;

att jämväl eljest med upplysningar, råd och anvisningar bistå utgivare av tidningar och andra tryckalster samt bild- och filmproducenter;

att planlägga och bedriva annan erforderlig upplysnings- och propagandaverksamhet inom landet.

Informationsstyrelsen löd under utrikesdepartementet, vars pressbyrå fortsatte sin verksamhet. Styrelsen bestod under sista skedet av en ordförande och chef samt chefen för utrikesdepartementets pressbyrå, en militär ledamot och chefen för Tidningarnas Telegrambyrå. Tidigare hade i styrelsen ytterligare suttit, bland andra, chefen för Radiotjänst och chefen för statens biografbyrå.

Arbetet var fördelat på olika avdelningar. Efter en omorganisation 1942

funnos fyra avdelningar och en fristående sektion. *Administrativa avdelningen* svarade för ärenden som rörde organisation och ekonomi. På *upplysningsavdelningen* ankom huvudsakligen upplysnings- och propagandaverksamhet rörande folkhushållningsfrågor, anordnande av informationsdagar för pressen, genomgång av tryckta skrifter, sammanställning av pressöversikter och utgivning av tidskriften »Från departement och nämnder». Under avdelningen sorterade Aktiv Hushållning, som verkade för konsumtionsanpassning. *Rådgivnings- och dispensavdelningen* meddelade särskilt råd och anvisningar i publicitetsfrågor och skötte ärenden om dispens från publiceringsförbud och från förbud mot utförsel av flygfotografier. På *allmänna avdelningen* ankom det att följa och motverka främmande propaganda samt att handlägga andra på styrelsen ankommande ärenden. Sommaren 1940 upprättades en fristående sektion för kulturell folkberedskap, vilken budgetärt löd under ecklesiastikdepartementet. Den skulle verka för stärkande av folkets intellektuella och moraliska motståndskraft. Vid dess sida funnos en nämnd och ett råd samt omkring 2.000 läns- och ordsombud.

För att stödja styrelsens förbindelser med pressen fanns i början ett *pressråd*, vars ledamöter skulle utses av utrikesministern. Pressrådet efterträddes i september 1941 av *pressnämnden*, som då tillsattes av Kungl. Maj:t i syfte att förebygga att förhandsgranskning enligt en samma år genomförd beredskapslagstiftning skulle behöva sättas i verkställighet. Nämnden hade befogenhet att tilldela tidningsutgivare varning, offentlig eller enskild. I april 1944 meddelade nämnden att den icke längre ansåge sin verksamhet behövlig. Den upphörde i augusti, då fyra

pressakkunniga tillkallades med samma uppgift som det ursprungliga pressrådet.

I januari 1943 hemställde riksdagsmännen Sven Andersson i Göteborg och Torsten Nilsson i Stockholm i motion om att riksdagen måtte föreslå Kungl. Maj:t vissa organisatoriska åtgärder till förbättring av informationsverksamheten. Efter att ha anfört exempel på hur informationsstyrelsen misslyckats i sin strävan att hävda offentlighetsprincipen gentemot andra myndigheter, framhöllo motionärerna som mindre lyckligt att styrelsen sorterade under utrikesdepartementet och hävdade att det vore nödvändigt att ge informationsverksamheten en mera auktoritativ och central ställning med tillgång till alla informationer för styrelsens chef. Tanken på ett särskilt konsultativt statsråd för upplysningsverksamheten hade skäl för sig, men möjligheterna att förverkliga den vore starkt begränsade. Tänkbart vore att ge den ämbetsman, som skulle handha informationsverksamheten statssekreterares tjänsteställning. Han kunde då lämpligen ställas till statsministerns förfogande.

I sitt remissyttrande över motionen ville informationsstyrelsen ej dölja att de antydda organisatoriska svagheter utgjorde en allvarlig belastning. Bristen på ständig kontakt med regeringen och departementen medförde, att styrelsen ej alltid vore informerad och ofta stode utan sådan inblick i regeringens intentioner som erfordrades för ett riktigt bedömande av informationsspörsmålen. Saknaden av en verkligt auktoritativ ställning tvingade ej sällan till tidsödande förhandlingar, som resulterade i mindre lyckliga kompromissprodukter. Organisatoriska splittringar ledde stundom till kompetenskonflikter med olika informationsorgan. Styrelsen fann att bristen på direkt anknytning till regeringen var det svåraste hindret

för snabbhet och säkerhet i informationsarbetet. Det låge i sakens natur att man i utrikesdepartementet vore benägen att anlägga facksynpunkter, som ej tillräckligt beaktade offentlighetsintresset. Den mest rationella lösningen vore att inrätta ett särskilt informationsdepartement, vari styrelsen och utrikesdepartementets pressbyrå uppginge och som även hade högsta ledningen av den militära informationstjänsten. Men enär ett sådant projekt då knappast kunde förverkligas, syntes önskemålen tills vidare kunna tillgodoses genom att informationsväsendet i sin helhet underställdes ett konsultativt statsråd. Styrelsen tänkte sig att vid statsrådets sida skulle ställas en statssekreterare och att styrelsen skulle fungera som arbetsorgan, antingen med bevarad ställning och organisation eller inordnad i Kungl. Maj:ts kansli.

Statsutskottet avstyrkte motionen och riksdagen biträdde utskottets förslag.

Den 1 juli 1944 avgick professor Tunberg från ordförandeskapet i styrelsen och efterträddes av landshövding Conrad Jonsson. Kanslichef och ordförandens ställföreträdare blev rektor Ragnar Lund. Jonsson och Lund sammanfattade i en skrivelse 1946 till utrikesministern sina erfarenheter från informationsstyrelsen under framhållande av att dessa icke hänförde sig till krigsförhållanden för Sveriges del. De underströko vikten av central ledning genom ett enda statligt organ med uppgift att hävda offentlighetsintresset och att medverka till en avvägning gentemot andra myndigheters sekretessintresse. Uppgiften att följa och förbereda motåtgärder mot främmande propaganda måste handhas av samma myndighet som handhar övriga publicitetsärenden. Av alternativen — informationsdepartement eller sammanförande av informationsärendena under ett kon-

sultativt statsråd — syntes det sistnämnda mest ändamålsenligt. Verkställande organ borde vara en informationsstyrelse med ett centralt ämbetsverks ställning men med statsrådet som chef. Tidningarnas Telegrambyrå och Radiotjänst borde ej inordnas. Däremot borde de ordinarie statliga informations- och pressorganen, såsom utrikesdepartementets och försvarsstabens, organisatoriskt ingå i styrelsen; den del av utrikesdepartementets pressbyrås upplysningsverksamhet, som riktade sig till utlandet, och den del av försvarsstabens upplysningsverksamhet, som riktade sig till krigsmakten, borde dock ej överflyttas. Även tryckfrihetsärendena borde handläggas i styrelsen.

Kommitténs provisorieförslag

Det förslag till provisorisk organisation av statlig psykologisk försvarsberedskap, som kommittén med beaktande av direktivens utformning och med hänsyn till det allmänpolitiska läget avgav den 27 april 1951, syftade till att man i ett hastigt påkommet krisläge skulle snabbt kunna upprätta ett arbetsdugligt organ. Provisorieförslaget gick ut på upprättande såsom krigsorganisation av ett centralt verk, kallat *statens upplysningscentral*, vartill skulle knytas ett nät av territoriella organ. Centralen skulle svara för ledningen av alla åtgärder som avse det psykologiska försvaret och därmed sammanhängande frågor.

Provisorieförslaget remitterades till överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kronobergs, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Norrbottens län samt till Svenska Tidningsutgivareföreningen, Publicistklubben, AB Radiotjänst och Svenska reklamförbundet.

Remissyttrandena ha överlämnats till

kommittén, som därjämte tagit del av pressuttalandena i samband med provisorieförslaget. Kommittén har vidare haft tillfälle att fortsätta studierna av erfarenheterna av psykologisk krigsföring samt mera ingående överväga de arbetsuppgifter, som en svensk krigsorganisation för psykologiskt försvar måste kunna lösa.

Ett eller flera organ för det psykologiska försvarets ledning?

När det gäller att överväga vilket eller vilka organ som i krig lämpligen böra svara för de olika arbetsuppgifterna, är det till en början klart att i vårt land intet redan i fred existerande organ är i stånd att handha dem alla. Mot denna bakgrund har man att ta ställning till om *ett* eller *flera* organ böra svara för denna verksamhet. I samband härmed är det även skäl att överväga, om någon eller några av krigsuppgifterna böra sammanföras med andra närstående verksamheter.

Vid dessa frågors bedömande bör man lämpligen utgå från de olika verksamheternas ändamål. Det psykologiska försvarets främsta uppgift är att värna motståndsandans. Åtgärderna härför bestå väsentligen i informations- och upplysningsverksamhet. Kommittén har stannat för att *ett* organ bör leda all verksamhet i detta hänseende. Behovet av enhetlighet och konsekvens talar för sammanförande i ett organ av denna verksamhet med andra former av information och upplysning, främst den statliga nyhetstjänsten. Detta gäller alldeles särskilt, då det blir fråga om att meddela uppgifter av politisk natur. Enär upplysning till ut-

landet bör vara samstämd med upplysningen inåt, är det även lämpligt att samma organ har hand om den inåt och den utåt riktade verksamheten. För samordning tala även erfarenheterna i Storbritannien under andra världskriget samt i Förenta staterna före tillkomsten av Office of War Information.

Det kan dock ifrågasättas om även sådan inre upplysningsverksamhet som avser t. ex. kampanjer för blodgivning, rekrytering, försvarslån, konsumtionsanpassning samt pappers- och skrotinsamlingar bör handhas av det centrala informationsorganet. Många myndigheter kunna själva sörja för sådan upplysning och böra handha den även under krig. En viss central samordning och hjälp kan dock vara erforderlig. Med tanke bland annat på att det centrala informationsorganet har att genomföra egna upplysningskampanjer, synes det lämpligt att detta blir samordnare och rådgivare för all verksamhet av detta slag. Därvid måste dock ständigt beaktas att nyhetstjänsten och de direkta åtgärderna för motståndsandans stärkande äro de främsta uppgifterna. De få ej överflyglas genom en överdimensionering av annan inåtriktad upplysning.

Det har rätt olika meningar huruvida samma organ bör sköta både den statliga nyhetstjänsten och åtgärderna för vinnande av nödvändig återhållsamhet vid publicering. Chefen för den amerikanska Office of War Information ansåg som nämnts att det vore lämpligt att hålla i sär dessa verksamheter. I Storbritannien åter lyckades man väl med en förening av nyhetstjänst och frivillig censur. Även de svenska bered-

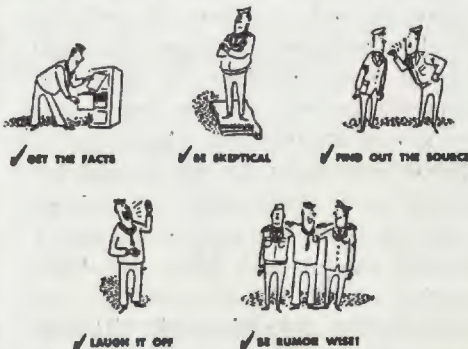
Liksom BBC sänder »Voice of America» dagligen på ett stort antal språk, vilket en sida ur dess världsprogram illustrerar. Ett exempel på propagandan i vårt land är den svenska editionen av Kominforms tidning »För varaktig fred, för folkdemokrati». »Se Uppl» utges av fria journalister från Öst- och Mellanuropa. Vidare ges prov på amerikansk »vaccinering» mot propaganda och rykten.

[illegible]

ΠΡΑ ΞΑΝΗΜΕΝΗ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΕΙΣΛΕΦΗΚΕ ΣΥΝΑΤΑ	ΣΤΑΘΜΙ ΑΝΑΜΕΤΑ- ΔΟΣΕΙΣ
10-10-10	Πρόγραμμα Α' καθ' ύλην	10. 10. 13	412 379 288 31. 20
22-10-22-25	Πρόγραμμα Β' καθ' ύλην	21. 08. 10. 10	412 379 288 302. 40. 41. 21

[illegible]

Programmi quotidiani dalle 17.30 alle 17.45 e dalle 20.10 alle 20.25. Ore di Greenwich, ad uno certo martedì 13, 14, 19, 25, 31, 41 e 49; rifugiati ad uno mercoledì 231. Ogni informazione circa i programmi in lingua italiana o comunque in una speciale sezione pubblica in italiano che i giornali statunitensi possono ottenere scrivendo alla VOCE DELL'AMERICA, New York 19, N. Y., U.S.A.

[illegible]

NYHETER FRÅN LÄNDERNA BAKOM JÄNNERIDÅN

MAI 1953 ÅRGANG 2 NR 5

Nyhetsbrev utgives av Regionale Unionen i Sverige av Internationella Föderationen av Fri Journalister från Öst- och Mellanuropa

Folken bakom järnridån, som idag sedan så många år är slavar under den eviga och

BUKAREST i maj 1953. — Den 2 maj samlades i Bukarest representanter för Kominform till ett möte, som hade till

Stages and/or for the post-graduate course.

Bukarest. Organ för Kommunistiska och Arbetarpartiernas Informationsbyrå

Libraries: \$5.00
 1. Large only: \$10.00
 2. Small only: \$5.00

Stalins verk kommer att leva i århundraden!

Sovietunionens Högsta Sovjets session

Ena 9 mars lämnade sörje-
fållor och hela den programmen

Dessa politiska band i sin omfattning och på alla nivåer förklarar de svenska Socialdemokraterna att de är en egen världslig i den nappilande broderingen i riksdagen mellan Socialdemokraterna och det svenska

Sovjetunionens Högsta Sovjet och dess sammankallade den 12 mars i Stora Kramplistan i Moskva.	KAMRA Chuvstven Sovjet vilken kamrat NIKOLAJ JEFAN MEVITJ VLODZILOV ut- pekades som ordförande för Sovjet- unionens Högsta Sovjet pro- dikt.
--	---

ning här jag uttrycker den önskan
Förstämningen och att Korvström-
ringen med kamrat Malenker i
spetsen, kommer att bidra kompe-
nismens upptägg i vårt land och
som Lenin och Stalin har ut-
tänkt, tillämpa, utveckla, utvidga.

skapserfarenheterna ha visat fördelen av att samma organ handhar de båda uppgifterna.

Praktiska skäl tala för sammanförande. Uppgiften att ge råd och anvisningar om vad som kan och vad som inte bör publiceras hänger organiskt samman med uppgiften att lämna nyhetsmeddelanden, särskilt när detta sker genom att svara på frågor. För en tidningsman skulle det bli onödigt besvärligt och tidsödande att behöva vända sig till två olika myndigheter i praktiskt taget samma fråga. Det skulle dessutom verka förvirrande, om *en* journalist, som från något håll fått uppgifter i en aktuell fråga, skulle vända sig till en rådgivningsmyndighet för att få besked om saken kan publiceras, medan *en annan* journalist, som ej fått detaljuppgifter, skulle vända sig till ett annat organ, ett informationsverk, för att få upplysningar om fakta för publicering. Det bleve dessutom rent praktiskt ytterst svårt att få till stånd en sådan samstämmighet mellan de två myndigheterna att de alltid skulle ge enhetliga besked i publiceringsfrågor. En rent psykologisk synpunkt förtjänar också beaktande. Ett verk, som enbart ger råd och anvisningar om återhållsamhet, skulle icke bland pressens män kunna vinna förståelse och förtroende i samma grad som ett organ som även ger dem nyheter och på andra sätt underlättar deras verksamhet.

På anförda skäl finner kommittén det lämpligast att *ett enda organ* handhar ledningen av alla de verksamhetsgrenar som det här gäller.

En verksamhet som nära sammanhänger med rådgivningen om återhållsamhet är den granskning av meddelanden och försändelser till utlandet, som vi måste räkna med under krigstid. Denna obligatoriska kommunika-

tionscensur måste i princip avse all post-, telegraf- och telefontrafik och således även meddelanden till utländska publicitetsorgan. För all censur och rådgivning måste gälla enhetliga principer, vilka äro förenliga med det psykologiska försvarets målsättning och metoder. Ur dessa synpunkter kunde det förefalla lämpligt att låta all censur och rådgivning ombesörjas av samma organ och att sålunda låta censurmyn-digheten ingå i det psykologiska försvarets organisation.

Kommittén har likväl funnit att övervägande skäl tala för en uppdelning. Det vore nämligen icke ändamålsenligt att låta ett informationsverk, vars centrala uppgift är motståndsandans värnande och vars främsta syssla måste vara spridning av information och upplysning, även åtaga sig den artfrämmande, personellt och organisatoriskt betungande uppgiften att censurera alla slags meddelanden och försändelser till utlandet. Likväl bör, såsom tidigare (s. 99) nämnts, informationsverket medverka vid granskning av nyhetsmeddelanden till utlandet. Överhuvudtaget tala starka skäl för nära samarbete mellan det psykologiska försvarets ledning och den myndighet för kommunikationscensur, som kan bli inrättad under krigstid.

Den omständigheten att det centrala verket förutsattes handha rådgivning till publicitetsorganen om vad som av säkerhetsskäl icke bör publiceras, bör ej medföra någon rättsvårdande övervakningsuppgift för verket. Det bör sålunda icke åläggas detta att granska tryckta skrifter i syfte att uppdraga och till undersökning och åtal anmäla eventuella tryckfrihetsbrott. I den mån man lägger märke till missbruk av tryckfriheten, som kunna skada landets intressen, bör emellertid verket vara skyldigt att fästa justitieministerns uppmärksam-

het på dem. En liknande ordning bör gälla för det psykologiska försvarets regionala organ, som få vända sig till tryckfrihetsombuden ute i landet.

Det är vidare motiverat att låta det centrala informationsorganet få till uppgift att informera riksledningen om folkstämningen och dess förändringar liksom om andra, av detsamma observerade förhållanden av intresse för krigsansträngningen, i den mån icke andra organ svara härför.

När kommittén förordar ett centralt organ för alla de uppgifter som falla inom ramen för det psykologiska försvaret, innebär detta icke att däri skola uppgå de olika organ, som redan finnas för presstjänst och liknande uppgifter. Tvärtom är det kommitténs bestämda uppfattning att man i största utsträckning bör behålla och använda redan bestående organ och att det nya centralorganet främst skall vara samordnande och ledande. Sålunda böra krigsmaktens press- och upplysningsorgan samt civilförsvarets presstjänst och utrikesdepartementets pressbyrå icke införlivas med centralorganet.

Ett undantag bör göras ifråga om statens upplysningbyrå, vars verksamhet nära ansluter till ett centralt informationsverks uppgifter. Det synes vara enklast att, när det centrala verket träder i funktion, upplysningsbyrån i sin helhet uppgår däri.

Det nya utredningsinstitutet inom statistiska centralbyrån bör kunna biträda det psykologiska försvaret utan att överflyttas till detsamma.

Det centrala organets ställning inom administrationen

Vid bedömandet av det centrala informationsorganets ställning inom administrationen har man att utgå från den psykologiska försvarsverksamhetens art och från dess funktion i det

totala försvaret. Med visst fog brukar man säga att totalförsvaret har fyra huvudgrenar: det militära försvaret, civilförsvaret, det ekonomiska försvaret och det psykologiska försvaret. Det psykologiska försvaret bör i princip inordnas i administrationen på samma sätt som övriga försvarsverksamheter. Härigenom underlättas bl. a. det viktiga samarbetet i sidled. Det är vidare uppenbart att det centrala informationsorganet måste ha en auktoritativ ställning och direkt personlig kontakt med regeringen, om det skall kunna genomföra sina uppgifter. Det är självfallet nödvändigt att den som skall informera själv är väl informerad. Och det räcker inte att ha god kännedom blott om det som redan hänt. För informationsverksamhetens planläggning och utförande är det också nödvändigt att i avsevärd utsträckning känna riksledningens bedömanden, dess intentioner och planer.

Den väl främsta orsaken till att informationsstyrelsen under andra världskriget icke alltid på ett tillfredsställande sätt kunde lösa sina centrala uppgifter, däribland främst tillgodoseende av publicitetsintresset, var, såsom ofta framhållits, att styrelsen hade för svag ställning gentemot administrationen och för dålig anknytning till regeringen.

I sitt provisorieförslag underströk kommittén vikten av att *statens upplysningscentral*, UC, som kommittén kallar det centrala organet, står i närmaste kontakt med regeringen men angav med hänsyn till direktivens avfattning inte lämpligaste sättet för centralens anknytning till regeringen. När kommittén förordade, att bestämmanderätten även i de viktigaste ärenden borde tillkomma en chef och icke en kollegial enhet, framhöll den likväl att en sådan anordning gjorde det möjligt att chefen vore ledamot av statsrådet. Tanken på att kunna ha ett statsråd som chef kom

även till uttryck i instruktionsförslaget, där det hette: »Till chef för upplysningscentralen förordnar Kungl. Maj:t ledamot av statsrådet eller annan person.»

Flertalet remissinstanser behandlade frågan om upplysningscentralens ställning. Överbefälhavaren framhöll att det vore ett viktigt önskemål att den statliga upplysningsverksamheten under krig och i ett skärpt läge vore företrädd inom regeringen av ett särskilt statsråd, som å ena sidan bure det politiska ansvaret för verksamheten och å andra sidan snabbt orienterade upplysningsverket om kommande åtgärder eller eljest förutsedda händelser, vilka i förväg kunde kräva åtgöranden från verkets sida. Överbefälhavaren yttrade vidare att det för det psykologiska försvaret liksom för övriga försvarsverksamheter torde vara ändamålsenligt med uppdelning av ledningen mellan ett politiskt ansvarigt statsråd utan andra uppgifter och en ämbetsmässigt ansvarig verkchef. Överståthållarämbetet fann det vara skäl att överväga om inte informationsorganet borde få formen av en departemental avdelning inom Kungl. Maj:ts kansli, förslagsvis inom inrikesdepartementet, varvid dock verksamheten kunde ställas under ledning av ett konsultativt statsråd. Länsstyrelserna i Stockholms och Norrbottens län samt tidningsutgivareföreningen anslöto sig till tanken på ett statsråd som chef för ett centralt verk. Även länsstyrelsen i Kronobergs län ansåg väsentliga fördelar vara förenade med en sådan anordning.

Det kan enligt kommitténs mening icke råda någon tvekan om att det organ, som skall leda det psykologiska försvaret, måste sortera direkt under Kungl. Maj:t. Om man avstår från att skapa ett särskilt departement, som kommittén icke anser vara behövt eller lämpligt, synes det ligga närmast

till hands att låta det centrala informationsverket administrativt sortera under inrikesdepartementet. Med hänsyn till att detta departement redan har att fullgöra en rad av krigsviktiga uppgifter, hänförande sig till civilt försvaret, sjukvården, länsstyrelserna och polisen, är det dock tydligt att departementschefen under krig icke kan belastas med ärenden rörande det psykologiska försvaret. Ett konsultativt statsråd bör lämpligen få hand om dessa ärenden, vartill även ärenden rörande Radiotjänst få räknas. Med hänsyn till den psykologiska försvarsverksamhetens betydelse och omfattning och dess krav på snabba ställningstaganden torde det vara nödvändigt att det konsultativa statsrådet får till sin enda eller åtminstone huvudsakliga uppgift att företräda densamma i regeringen. På detta statsråd bör ankomma både att i regeringen kontinuerligt bevaka det psykologiska försvarets intressen och att fortlöpande hålla upplysningscentralens ledning väl informerad. Att göra honom till UC:s chef möter avsevärda administrativa svårigheter. Det vore dessutom icke till gagn för de löpande ärendenas handläggning att göra dem till regeringsärenden. Med hänsyn härtill bör UC förestås av en chef, som icke tillhör regeringskretsen, men som står i ständig förbindelse med det konsultativa statsrådet.

En förutsättning för den anknytning mellan regeringen och upplysningscentralen, som kommittén här föreslagit, är att det konsultativa statsrådet är aktivt verksam för att tillgodose publicitetsintresset.

Förhållandet till organ med likartad verksamhet

Såsom redan framhållits måste informations- och upplysningsverksamheten bedrivas efter enhetliga linjer. Alldeles

särskilt gäller detta när man lägger fram uppgifter som beröra vår politik. Det är även självfallet att all den verksamhet, som direkt eller indirekt syftar till att upprätthålla och stärka motståndandan, måste följa samma linjer, så att inte ett organs åtgärder motverkas av ett annat organs. Det blir därför nödvändigt, att de upplysnings- och informationsorgan som verka vid sidan av det centrala organet följa de allmänna riktlinjer som detta drar upp i anslutning till regeringens allmänna politik.

För att klarlägga förhållandet mellan det centrala organet samt övriga myndigheter och deras press- och informationsorgan — och för att undgå dubbelarbete — böra föreskrifter lämnas av Kungl. Maj:t. I dessa bör angivas att myndigheterna ha att följa de riktlinjer för informations- och upplysningsverksamhet, som utfärdas av det centrala informationsorganet. För att få till stånd ett enhetligt förfarande från myndigheternas sida ifråga om återhållsamhet beträffande uppgifter av betydelse för rikets försvar finner kommittén det nödvändigt att det centrala organet beredes tillfälle att avgöra vilka allmänna framställningar som böra riktas till publicitetsorganen om återhållsamhet vid publicering. Det centrala organets uppgift blir härvid icke minst att förhindra sådana skärpningar av praxis, som ej äro oundgängligen nödvändiga, och att därigenom bidra till att skydda den fria nyhetsförmedlingen. I föreskrifterna bör sålunda angivas att myndighet icke äger att direkt till publicitetsorganen rikta sådana allmänna framställningar om återhållsamhet. I stället skall begäran om sådan framställning riktas till upplysningscentralen, på vilken det ankommer att besluta om en dylik framställning skall göras eller icke. När i ett ämbetsverk osäker-

het råder rörande en publiceringsfråga bör i regel råd inhämtas hos upplysningscentralen.

Särskilda, mera detaljerade föreskrifter måste utfärdas rörande upplysningscentralens förhållande till utrikesdepartementets pressbyrå och högkvarterets organ för press- och upplysningsverksamheten. Med dessa organ måste överhuvudtaget en nära kontakt upprätthållas bland annat genom ömsesidig förbindelsepersonal. Det av kommittén tidigare avgivna provisorieförslaget innefattade även utkast till särskilda anvisningar rörande samarbetet mellan upplysningscentralen och dessa myndigheter.

På grundval av dels de ovan angivna allmänna synpunkterna, dels utkasten i provisorieförslaget har kommittén utformat ett förslag med bestämmelser för samarbetet i krig mellan upplysningscentralen och övriga myndigheter (bil. D, s. 250). I förslaget fastslås att myndigheternas informations- och upplysningsverksamhet skall bedrivas under iakttagande av all den öppenhet, som är möjlig med hänsyn till kravet på tystlåtenhet beträffande förhållanden, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller folkförsörjningen eller på annat sätt innebära fara för rikets säkerhet eller svenska liv. Det nära samarbete, som måste äga rum mellan det centrala organet samt utrikesdepartementets pressbyrå och högkvarterets organ för press- och upplysningstjänst, regleras i förslaget genom mera detaljerade bestämmelser, som emellertid utgå ifrån att de olika organen i väsentliga hänseenden skola ha samma funktion som i fred. I förslaget fastslås även att pressbyrån och högkvarterets organ för press- och upplysningstjänst skola vara representerade i det fasta presskvarter, som skall upprättas av det centrala organet

för att underlätta kontakten mellan publicitetsorgan och centrala myndigheter. I mån av behov skola även andra myndigheter kunna vara företrädare i presskvarteret.

Det är enligt kommitténs mening av betydelse att dessa bestämmelser utfärdas redan under fred för att kunna ligga till grund för krigsplanering och utbildning. Beträffande samarbetet med halvstatliga och privata organ böra särskilda överenskommelser träffas. Även denna del av förberedelsearbetet bör göras under fred.

Inre organisation

Arbetsformerna inom det centrala ämbetsverk, som upplysningscentralen skulle utgöra, böra präglas av krigets allmänna och verksamhetens speciella krav på snabb och effektiv ledning. Såsom i provisorieförslaget förordats — utan att föranleda erinran i remissyttrandena — bör bestämmanderätten även i de viktigaste frågorna tillkomma en *chef* och icke någon kollegial enhet. Som ställföreträdare för chefen och som ledare av det dagliga arbetet bör finnas en *souschef*.

I provisorieförslaget framhöll kommittén att det för upplysningscentralen vore av väsentligt intresse att för behandlingen av bland annat åtskilliga principiella frågor ha tillgång till en krets särskilt initierade personer. Eftersom kommittén fann styrelseformen olämplig för UC, var det naturligt att föreslå inrättande av *råd* till vilka chefen kunde vända sig. Med hänsyn till den särskilda betydelsen av samarbetet med pressen och till de många praktiska problem som möta i sammanhang härmed fann kommittén det önskvärt att till upplysningscentralen knötes dels ett informationsråd för alla slags frågor av principiell vikt, dels ett särskilt pressråd.

Enligt provisorieförslaget skulle *informationsrådet* bestå av cheferna för Tidningarnas Telegrambyrå och Radiotjänst samt sex av Kungl. Maj:t förordnade ledamöter, nämligen en representant för utrikesdepartementet, en militär ledamot, en representant för civilförsvarsstyrelsen, en kvinna med särskild kännedom om de stora kvinnoorganisationerna, en efter förslag av tidningsutgivareföreningen förordnad representant för denna förening samt en person med särskild insikt i informations- och propagandafrågor.

Pressrådet skulle enligt provisorieförslaget bestå av sju av Kungl. Maj:t efter förslag av respektive organisationer förordnade representanter för Publicistklubben, Svenska journalistförbundet, de politiska pressföreningarna samt veckopressen.

Remissinstanserna ha icke rest några invändningar mot inrättande av de två råden med det enda undantaget, att länsstyrelsen i Gävleborgs län ansåg informationsrådet överflödigt, om upplysningscentralens chef bleve ledamot av statsrådet. Betydelsen av ett pressråd underströks särskilt av Publicistklubben. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län fann det anmärkningsvärt, att i informationsrådet icke medtagits någon representant för det ekonomiska försvaret, och länsstyrelsen i Malmöhus län framförde den liknande synpunkten, att en person med särskild insikt i folkförsörjningsfrågor borde finnas i rådet. Publicistklubben ifrågasatte om inte pressrepresentationen borde stärkas i informationsrådet; det syntes klubben naturligt, att den bleve representerad där. Tidningsutgivareföreningen ansåg det nödvändigt att den bleve representerad även i pressrådet. Slutligen ifrågasatte länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län om icke ersättare borde utses för rådets ledamöter.

Kommittén finner det alljämt på de i provisorieförslaget anförda skälen önskvärt att vid chefens sida finnas två råd av den karaktär som angavs i förslaget.

Informationsrådet bör främst bidra med uppgifter och synpunkter, som kunna tjäna till ledning för den allmänna utformningen av verksamheten, samt överhuvudtaget vara ett stöd för upplysningscentralens chef. Rådet bör främst rymma representanter för andra delar av statsförvaltningen och för publicitetsorganen. Önskvärt är även att där få företrädare för allmänt medborgarliga synpunkter. Det är dock icke möjligt att ge plats åt alla de intressen, som det i och för sig vore värdefullt att se representerade. Med hänsyn till krigsförhållandena torde nämligen ett tiotal ledamöter vara det högsta möjliga, om rådet skall bli arbetsdugligt. Kommittén finner sig dock nu böra föreslå att även det ekonomiska försvaret, Publicistklubben, Svenska journalistförbundet och de religiösa intressena bli representerade. I rådet skulle sålunda ingå cheferna för TT och Radiotjänst, representanter för utrikesdepartementet, överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap samt för tidningsutgivareföreningen, Publicistklubben och journalistförbundet, ävensom en person sakkunnig i propaganda- och reklamfrågor samt två medborgarrepresentanter, den ene företrädande religiösa intressen och den andre kvinnoorganisationerna.

I *pressrådet* böra ingå tidningsutgivareföreningens, Publicistklubbens och journalistförbundets representanter i informationsrådet samt fem av Kungl. Maj:t efter förslag av respektive organisationer förordnade representanter för de fyra politiska pressföreningarna samt veckopressen. Cheferna för TT och Radiotjänst böra vara medlemmar jämväl i detta råd.

De enskilda organisationerna böra äga att efter eget bedömande uppta ett eller flera namn i sina förslag till representant i respektive råd.

Till sammanträde med pressrådet böra vid särskild anledning även ledamöter av informationsrådet kunna kallas. Gemensamma sammanträden med båda råden böra även kunna komma ifråga.

För såväl informationsrådets som pressrådets ledamöter böra ersättare utses. I viktigare frågor av principiell natur bör UC:s chef, i den mån krigsförhållandena medge, inhämta informationsrådets synpunkter. Pressrådet bör sammanträda i all den utsträckning som erfordras för att främja ett gott samarbete mellan pressen och UC. Det bör vara råden obetaget att självmant framföra förslag och synpunkter.

Chefen för UC bör kunna tillkalla *rådgivande representanter* även för andra områden, som beröras av den psykologiska försvarsverksamheten såsom för filmen, intresseorganisationerna och de ideella folkrörelserna. Det kan även bli anledning att tillsätta ett särskilt *reklamråd* för rådgivning och förmedling i upplysningskampanjer av olika slag.

Den mångfald uppgifter av delvis rätt olika karaktär, som skall lösas av upplysningscentralen, nödvändiggör en uppdelning av verksamheten på olika *avdelningar*. För organisationen måste det vara en ledstjärna att undvika byråkratisk stelbenthet. Vidsträckt beslutanderätt måste ges avdelnings- och sektionschefer. Höga krav måste i gengäld ställas på dessa chefers kvalitet. Även de lägre tjänstemännen måste i stor utsträckning kunna fatta beslut.

Provisoriaieförslaget innehöll en tämligen detaljerad plan till UC:s indelning i avdelningar och sektioner och till arbetsuppgifternas fördelning.

Enligt förslaget skulle UC:s verksamhet fördelas på fyra avdelningar.

Första avdelningen skulle handlägga organisatoriska, administrativa och juridiska ärenden samt ombesörja på centralen ankommande genomgång av svensk och utländsk press ävensom radiolyssning och annan verksamhet av liknande art.

Andra avdelningen skulle i samverkan med pressen, radion och filmen samt andra publicitetsorgan genom nyhetsmeddelanden och på annat sätt verka för att allmänheten fortlöpande får vederhäftig och fyllig upplysning om försvaret och folkförsörjningen samt om andra omständigheter av särskild vikt under rådande förhållanden. Avdelningen skulle även i samarbete med pressen och andra organ verka för att vid publicering nödig hänsyn tas till kravet på skydd för svenska liv och omtanke om rikets säkerhet. Den skulle även eljest bistå pressen och andra publicitetsorgan med upplysningar, råd och anvisningar.

Tredje avdelningen skulle planlägga och bedriva övrig verksamhet till stärkande av motståndsvilja samt följa allmänna opinionens utveckling.

Fjärde avdelningen skulle planlägga och bedriva upplysningsverksamhet riktad till utlandet.

I förslaget förutsattes dessutom att behov av fristående sektioner kunde uppstå, varvid det låge nära till hands att tänka sig en *planläggningssektion*, förslagsvis lydande under souschefen.

Såsom redan antytts i inledningen till detta kapitel finner sig kommittén icke nu ha anledning att överlämna ett i detalj utarbetat förslag till krigsorganisation för verket. Det bör ankomma på en fredsorganisation för psykologisk för-

svarsberedskap att närmare utarbeta en sådan plan. Kommittén har emellertid icke funnit anledning att frångå huvudgrunderna i provisorieförslaget. Detta bör med mindre korrigeringar kunna läggas till grund för den fortlöpande krigsplaneringen.

Här må endast i anslutning till provisorieförslaget framhållas, att de olika verksamhetsgrenarna ge en naturlig utgångspunkt för den organisatoriska uppdelningen. Såsom förordats i provisorieförslaget bör en särskild *avdelning* finnas för den rena nyhetstjänsten, åt vilken även verksamheten för återhållsamhet vid publicering bör anförtros. Vid sidan av en *avdelning för inre upplysning* samt opinionsundersökning och propaganda-analys bör en särskild *avdelning* finnas för all verksamhet riktad till utländsk opinion. I stället för provisorieförslagets första avdelning synes ett sekretariat lämpligen kunna upprättas för organisatoriska, administrativa och juridiska frågor samt för materialsamling till de olika avdelningarnas tjänst.

Vid arbetet på organisationsplanen bör uppmärksamhet ägnas behovet av att i hotfulla lägen kunna låta upplysningscentralen träda i funktion med delar av organisationen.

Riktlinjer för den regionala organisationen

I sitt provisorieförslag förordade kommittén upprättande av en regional organisation, som skulle tillhandagå upplysningscentralen och vid hinder i förbindelserna verka självständigt. Organisationen skulle bestå av till länsstyrelserna knutna *länsavdelningar* samt av *lokalombud* i varje kommun.

Länsstyrelsen i Norrbottens län ifrå-

Kommunistisk propaganda har under senare år särskilt utnyttjat fredstemat, här symboliserad i Picassos fredsduva. Intill en amerikansk teckning som vill visa fredspropagandans verkliga innebörd. I fredsaktionen utnyttjas kyrkliga röster och spelas på mödrarnas oro, här frammanad på en fransk, en svensk och en japansk affisch. Den ryska fredsaffischen bredvid har en mer aktivistisk karaktär.

Friedensoffensive

CONGRÈS MONDIAL
DES PARTISANS
DE LA PAIX

SALLE PLEYEL
20-21-22 ET 23 AVRIL 1949
PARIS

STIMME
DER CHRISTENHEIT
IM
WELTFRIEDENS RAT

SIGNEZ L'APPEL DE STOCKHOLM

MOT KRIG
VÄRNA FREDEN

KONSTNÄRERNAS
FREDSKOMMITTÉ

1947-68

這 張 是 保證 安全的 路票!

SAFE CONDUCT PASS

SOLDIERS OF THE UN FORCES:
This certificate guarantees good treatment to any enemy soldier desiring to cease fighting. Take this man to your nearest officer and treat him as an honorable prisoner of war.

James MacArthur
General of the Army
Commander-in-Chief

此證係聯合國軍
將士發給之
保證書。凡
敵方將士
欲停止戰鬥
者，應將其
帶至最近之
聯合國軍將
士，並將其
視為榮譽戰
俘，予以妥善
待遇。

保證安全的 路票

中國士兵們，你們在第二次世界大戰中，曾經和美國士兵，共同作戰的，都知道中美人民是好朋友。
你們知道，祇要跑到聯合國軍這兒來，你一定得到好的招待。你如果受了傷，長了凍瘡或者受了其他的病，你一定得到好的治療。
你可以得到好的飲食、暖和的衣服、香煙，還可以打球、娛樂、自由集會和談天。

7038

공민주의는 노예생활과 죽음을 가져온다!

* 聯合軍將士發給之保證書。凡敵方將士欲停止戰鬥者，應將其帶至最近之聯合國軍將士，並將其視為榮譽戰俘，予以妥善待遇。

Whatever the colour, race or creed,
All plain folks are brothers indeed.
Both you and we want life and peace,
If you go home, the war will cease.

Demand Peace!
Stop the War!

*Greetings
from
The Chinese People's
Volunteers*

KOREA 1951

ORDER

The BEARER, regardless of his nationality or rank, will be duly accepted and escorted to a rear People's Volunteer Garrison or POW Camp; and on arrival will be guaranteed the accordance with our policy of humanity to prisoners of war the following: four great affirmations:

1. Security of life
2. Retention of all personal belongings.
3. Freedom from maltreatment or abuse.
4. Medical care for the wounded.

THE CHINESE PEOPLE'S
'VOLUNTEERS' HEADQUARTERS

凡持證投誠之敵方官兵，不論國籍，應予妥善
政策，妥為招待，視同至要之司令官，或俘虜管理
處，並切實遵行下列四大保證：
一、保證生命安全。
二、不沒收私人財物。
三、不虐待，不侮辱人格。
四、重傷者給予治療。

此令
中國人民志願軍司令部

gasatte i sitt remissyttrande, om en länsorganisation vore erforderlig, då förbindelse finnes mellan upplysningscentralen och dess ombud. Länsstyrelsen i Kronobergs län fann däremot den regionala organisationen nödvändig och länsstyrelsen i Jönköpings län framhöll att även om förbindelserna med den centrala instansen icke brutits, kommunikationssvårigheterna torde bli så stora, att en betydande initiativverksamhet måste ankomma på varje länsstyrelse. Länsstyrelsen i Gävleborgs län ansåg det nödvändigt att länsavdelningarna ges tillräcklig styrka och slagkraft. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län ansåg slutligen att länsavdelningen för psykologiskt försvar bör ges en liknande ställning som försvarsavdelningen.

Kommittén är fortfarande av den övertygelsen att vid sidan av den centrala krigsorganisationen måste finnas en regional organisation. Flera skäl tala härför. Upplysningscentralen behöver lokala anknytningar för att kunna följa folkstämmingens utveckling och snabbt erhålla uppgifter om rykten och fientlig propaganda. Med hänsyn bland annat till de risker för avbrott och störningar i telekommunikationerna, som ett krig medför, är det nödvändigt att kunna ge tidningar och andra publicitetsorgan möjlighet att i olika delar av landet få nyhetsmeddelanden från myndigheterna och råd angående publice-ring. Men alldeles oavsett hur goda eller dåliga teleförbindelserna bli är det av vikt att hela den service, som upplysningscentralen vill ge pressen, även ställs till förfogande lokalt ute i landet, så att den kan komma alla tidningar till godo. Det kan även lokalt

bli fråga om att övervinna myndighetspersoners alltför långt drivna sekretessnit. Även andra åtgärder för nyhetstjänsten kunna behöva skötas lokalt. Och om en landsdel blir avskuren, måste ett upplysningsorgan finnas till hands, som kan fungera självständigt. Ett stöd för kommitténs uppfattning äro erfarenheterna av den under andra världskriget verksamma regionala organisationen i Storbritannien.

Det psykologiska försvarets regionala organisation bör liksom civilförsvarets och det ekonomiska försvarets anknyta till *länsstyrelserna*. Dessa ha för övrigt redan enligt nu gällande bestämmelser uppgifter på det psykologiska försvarets område. Enligt Kungl. brev av den 5 mars 1943 skall länsstyrelse begagna alla lämpliga tillfällen att hos civilbefolkningen och de inom länet verksamma statsmyndigheterna ävensom hos kommunala organ ingjuta starkast möjliga motståndsvilja och en fast föresats att även i svåra situationer uppehålla motståndet till det yttersta. Om inom länet falska meddelanden och rykten spridas, som äro ägnade att hos befolkningen uppväcka oro eller försvaga motståndsviljan, skall länsstyrelse vidtaga lämpliga åtgärder för att förhindra skadliga verkningar.

Länsavdelningarnas uppgifter kunna anges på följande sätt:

Verksamhet för att bevara och stärka motståndsansen: Så länge det centrala organets verksamhet kan vara riksfattande i full utsträckning torde länsavdelningarna icke behöva vara självständigt verksamma i större omfattning. Ett undantag utgöra åtgärder mot farliga rykten, vilka ofta skötas bäst lokalt. För allmänna upplysningsändamål mäs-

I Koreakriget ha båda sidor bedrivit frontpropaganda. Upptill två amerikanska tryck: en passersedel med kinesisk text och en uppmaning att sluta kriget från nordkoreanska desertörer. Nedtill ett julkort från kinesernas högkvarter med vers som i korthet säger: »Lägg vapnen ned, så få vi fred», samt en kinesisk passersedel avsedd för FN-soldater.

te länsavdelning även upprätthålla samarbete med lokala organisationer. Om stridshandlingar pågå eller väntas börja i ett län eller dess närhet, kunna arbetsuppgifterna naturligen förmodas starkt öka. I sådana lägen blir det sannolikt ofta behov av högtalarbilar och andra särskilda medel för snabb information av lokal karaktär.

Nyhets tjänst och verksamhet för återhållsamhet vid publicering. Länsavdelningarna böra hjälpa publicitetsorganen att få nyhetsmaterial från centralt håll, när telefonförbindelserna tryta, och från lokala myndigheter som av säkerhetsskäl äro alltför återhållsamma.

Vid länsavdelning bör i enlighet med UC:s direktiv rådgivning om vad som ej bör publiceras kunna lämnas länets tidningar och inom länet befintliga radiostationer. Särskilt beträffande lokala nyheter är lokal rådgivning viktigt.

Länsavdelningarna böra i erforderlig utsträckning verka för att minska tekniska och andra svårigheter för utgivning och spridning av tidningar inom länet. Motsvarande bör i mån av möjlighet gälla för rundradion och andra former för nyhetstjänst.

När till följd av skadegörelse eller andra skäl nya former för nyhetsförmedling till allmänheten måste skapas, böra länsavdelningarna verka härför i samarbete med pressen och andra nyhetsorgan.

Upplysnings- och reklamkampanjer. Länsavdelningarna kunna medverka vid det lokala genomförandet av rikskampanjer, till exempel genom att ordna möten och sprida affischer. Länsavdelningar kunna även genomföra lokala kampanjer i samarbete med reklam- och annonsbyråer.

Underrättelsetjänst. Länsavdelningarna böra följa folkstämningens utveckling inom sitt område och rapportera läget till upplysningscentralen. Bland

annat böra avdelningarna ge akt på rykten. Likaså böra de följa den med flygblad och liknande medel spridda fientliga propagandan. I sin underrättelsetjänst böra de samarbeta med civilförsvaret, polisen och pressen, som inte minst kan bli till hjälp vid studiet av ryktesspridningen.

Länsavdelningarna torde icke behöva uppdelas i underavdelningar. Deras omfattning bör anpassas efter lokala förhållanden. Ett par tre tjänstemän jämte skrivhjälp torde i allmänhet vara tillräckligt. Den behövliga organisationens omfattning synes närmare böra studeras genom krigsspel och praktiska övningar.

Utfärdade föreskrifter om länsstyrelsernas organisation under krig (Kungl. brev 15/6 1951) måste kompletteras med bestämmelse om att det skall finnas en till landskansliet anknuten avdelning (sektion) för psykologiskt försvar.

Tillkomsten av *civilbefälhavarinstitutionen* erbjuder även ur det psykologiska försvarets synpunkt stora fördelar.

I åtskilliga situationer — särskilt om stridshandlingar pågå inom området — är det nödvändigt med snabb orientering och stark koordination av verksamheten mellan civila och militära organ. Ur det psykologiska försvarets synpunkt är det angeläget att för samband och samverkan ha regionala organ som anknyta till militärområdena. Sedan numera särskilda civilbefälhavare blivit förordnade har man fått sådan möjlighet. Även det regionala samarbetet med Radiotjänst underlättas genom civilbefälhavarinstitutionen.

Det är bland annat med hänsyn till det nu sagda betydelsefullt att civilbefälhavaren även i lägen, då förbindelserna med riksstyrelsen äro obrutna, har tillgång till kvalificerad personal för handläggning av ärenden inom ramen för det psykologiska försvaret och

att han härigenom kan utöva en samordnande verksamhet såväl med militärbefälhavaren som mellan länsstyrelserna inom civilområdet.

Ett detaljerat fastställande av civilbefälhavarens uppgifter ifråga om det psykologiska försvaret samt om arbets- och kompetensfördelningen mellan honom och länsstyrelserna i olika situationer skall icke lämnas här. Frågorna härom måste göras till föremål för närmare studier vid övningar och krigsspel belysande såväl militär som civil verksamhet. Såsom klart framstår dock att civilbefälhavaren, för den händelse förbindelserna med riksstyrelsen och upplysningscentralen äro brutna, bör överta UC:s befogenheter i vad gäller det psykologiska försvaret inom civilområdet. Det kan också framhållas att civilbefälhavaren redan enligt gällande instruktion (SFS 429/1951) i krig skall verka för att försvarsviljan och försvarsförmågan hos befolkningen upprätthållas.

Vid närmare prövning har kommittén funnit sig böra frångå den i provisorieförslaget framförda planen till en organisation med särskilt tillsatta *ombud* i varje kommun. Kommittén finner alltså icke anledning att föreslå någon direkt motsvarighet till folkberedskapens territoriella organisation. Det skulle under krigstid säkerligen bli alltför tungrott med en apparat, där direkta trådar ginge mellan det centrala organet och ett par tusen över hela landet spridda ombud. Ansvar för och förbindelsen med de kontakter som otvivelaktigt behövas runt om i städer och landskommuner bör helt åvila länsavdelningarna. De i olika landsdelar mycket skiljaktiga förhållandena tala också mot en likformig organisation. Det bör därför överlåtas åt länsstyrelserna att efter respektive orters förhållanden söka bästa möjliga

lösning. En god grund erbjuda de kommunala förtroendemännen. I de flesta fall torde det vara bättre att begagna de vanliga förbindelselinjerna än att upprätta nya till andra förtroendemän än de kommunalt ledande. Med fördel torde länsstyrelsens avdelning för psykologiskt försvar i samförstånd med den lokala pressen kunna utnyttja dess finmaskiga nät av lokalredaktörer och ortskorrespondenter. I många städer, särskilt de större, räcker det icke med dessa två kontaktvägar. Det kan då likasom även emellanåt eljest bli anledning att utnyttja hemvärnets och civilförsvarets rikt förgrenade organisation liksom också folkrörelserna, vilkas verksamhet därvid bör koordineras med hjälp av lokala samarbetsorgan.

Till provisorieförslaget var fogat ett detaljerat förslag till *instruktion* för Statens upplysningscentral. På grundval av detta och i anslutning till den utformning i stora drag av centralens krigsorganisation, som i detta kapitel framlagts, har kommittén utarbetat ett nytt förslag till instruktion (bil. C, s. 245). Som komplement till instruktionen behövs en arbetsordning. Det är angeläget att instruktionen för upplysningscentralen utfärdas redan under fred för att kunna ligga till grund för krigsplanering och utbildning. Under fred bör även arbetsordningen förberedas.

*

Den här lämnade framställningen av det psykologiska försvarets krigsorganisation har icke närmare berört de särskilda organen inom försvaret för nyhetstjänst och upplysning. Den har inte heller närmare diskuterat utrikesförvaltningens organisation för presstjänst och upplysningsverksamhet. Dessa statliga organ äro omistliga länkar i organisationen för psykologiskt försvar.

Krigsmaktens centrala ställning i en svensk försvarskamp och de särpräglade förhållandena inom det militära försvaret medföra att den militära, till krigsmaktens personal vända informations- och upplysningsverksamheten får en väsentlig betydelse. Den är av vikt både för soldaternas vilja och förmåga att göra motstånd och indirekt för nationens motståndssanda överhuvud. Den till befolkningen i dess helhet riktade militära informations- och upplysningsverksamheten är av stor vikt för det samlade psykologiska försvaret särskilt med tanke på den grundläggande betydelse folkets förtroende för krigsmakten och dess ledning har för motståndssandan.

Även informationstjänsten inom civilförsvaret kräver beaktande vid krigsplaneringen. Civilförsvarets personal kommer delvis att vara inkallad i förband under förhållanden som i väsentliga hänseenden motsvara de militära förbandens. En inåtriktad, till civilförsvarets personal vänd informations- och upplysningsverksamhet kommer särskilt med hänsyn härtill att vara en betydelsefull faktor för att upprätthålla en god anda hos civilförsvarsstyrkorna.

Utrikesförvaltningens organisation för presstjänst och upplysningsverksamhet får sin särskilda betydelse för en i

samarbete med privata och halvstatliga upplysningsorgan förd goodwillskapande verksamhet utom landet.

Kommittén vill understryka betydelsen av att de här nämnda verksamheterna äro så organiserade och dimensionerade att de vid krig kunna snabbt utveckla full effektivitet i sina då starkt ökade arbetsuppgifter. Vid planläggning och fastställelse av dessa organs krigsorganisation måste behovet av samordning med upplysningscentralen och dess regionala organ uppmärksammas. Den militära planläggningen på detta område, om vilken kommittén erhållit orientering, är också utformad efter samma principer som kommit till uttryck i detta betänkande. Kommittén vill, i anslutning till överbefälhavarens i februari 1953 avgivna yttrande rörande den militära personalvårdens centrala organisation, och vad som där nämnts rörande utvidgning av det inom försvarsstaben befintliga organet för upplysningsverksamhet, framhålla nödvändigheten av att en sådan utvidgning snarast kommer till stånd. Av stor vikt är att därvid även särskild personal tillföres försvarsstaben för planläggning och förberedelse av de uppgifter inom ramen för det psykologiska försvaret, som böra handhas av militära organ.

15. Beredskapsorganisation i fred

Ett krig kan komma plötsligt. Vi kunna inte vara säkra på att få varsel i så god tid att vi då hinna genomföra nödvändiga försvarsförberedelser. Det psykologiska försvaret måste därför, liksom övrig försvarsverksamhet, förberedas i fred så att det snabbt kan sättas i funktion; även på detta område krävs kuppberedskap. Endast ett i fred förberett försvar ger oss möjlighet att värja oss med all vår kraft och därmed också utsikt att avskräcka en tänkbar angripare. Redan under fred måste den andliga fronten vara så beredd att omvärlden övertygas om att vi vilja försvara oss och, trots vår bristande krigsvana, ha andlig kraft att göra det.

Eftersom det psykologiska försvaret till väsentlig del bör handhas av icke statliga organisationer och företag, som äro verksamma redan i fred, så måste det vara en uppgift för dessa att vid sidan av fredsverksamheten tillgodose de beredskapsbehov, som falla inom deras områden. På olika statliga verk ankommer det likaledes att vidta förberedande åtgärder för det psykologiska försvaret. Det ligger i sakens natur att dessa enskilda och allmänna organ, som främst äro inriktade på att tillgodose fredsbehov, behöva stöd av ett statligt planeringsorgan, helt inriktat på krigets krav, om de med framgång skola kunna sörja för de psykologiska beredskapsåtgärder som måste ankomma på dem. Upplysningscentralens egen uppgift — att i krig leda och samordna all psykologisk försvarsansträngning och att med

egen verksamhet bidra till densamma — måste också med omsorg förberedas under fred.

För att upplysningscentralen vid krig eller krigsfara snabbt skall kunna verka med full effekt, måste i fred organisations- och mobiliseringsplaner uppgöras, personal uttas och utbildas samt lokal-, utrustnings- och förbindelsebehov tillgodoses. Vidare måste i fred en fortlöpande planläggning av krigsverksamheten utföras samt material samlas och bearbetas till underlag både för planläggningen och för krigsverksamheten. För att nyhetstjänsten, upplysningen och propagandan skola kunna bedrivas i krig, måste redan i fred pressens, radions och filmens tekniska och personella beredskap säkerställas.

För att lösa dessa omfattande uppgifter är det enligt kommitténs mening nödvändigt att inrätta *ett i fred verksamt organ för psykologisk försvarsberedskap*. Detta organ bör samtidigt kunna utgöra den kärna kring vilken i ett skärpt läge och vid krig statens upplysningscentral byggs upp. Härigenom underlättas väsentligt igångsättandet av verksamheten i krig och motverkas de vådor, som större organisatoriska förändringar i samband med ett krigsutbrott otvivelaktigt skulle medföra. Det må i detta sammanhang åter understrykas den utomordentliga vikten av att under den för folkets motståndssanda särskilt påfrestande tiden kring ett krigsutbrott ha ett arbetsdugligt organ för det psykologiska försvaret.

Organisatoriska förberedelser

Fredsgöränet bör uppgöra detaljerade *organisationsplaner* för upplysningscentralen och för de regionala organen samt fortlöpande överarbeta dessa. Likaså måste *mobileringsplaner* utarbetas och fortlöpande förnyas. Därvid är det nödvändigt att sörja för också sådana nödlösningar att verksamheten kan komma i gång även om viktiga delar av organisationen skulle slås ut. Hela planläggningen måste vara elastisk så att den medger även partiell mobilisering av olika grader alltefter växlande behov.

En oundgänglig förutsättning för att upplysningscentralen snabbt skall kunna sättas upp och få full effekt är att kvalificerad, för uppgiften utbildad personal står till förfogande. Det är därför nödvändigt att i fred utvälja och för de olika arbetsuppgifterna utbilda personal både för upplysningscentralens huvuddel och för den regionala organisationen.

Personurval och placering böra ske i samråd med respektive chefer inom krigsorganisationen. Det är därför nödvändigt att i första hand utse chef och souschef för UC och därefter i samråd med dessa först avdelningschefer och sedan sektionschefer. Personal, som placeras i krigsorganisationen, måste frättas från annan tjänstgöringsskyldighet under krigstid. Värnpliktiga måste därvid antingen tas i anspråk för det psykologiska försvaret med stöd av värnpliktslagen eller befrias från värnplikts-tjänsten och civilanställas. Frigörande av personal från civilförsvarspålt kan även bli påkallad.

Särskild *utbildning* för krigsuppgifterna måste ges, främst åt personal med kvalificerat arbete. Skriftlig undervisning, eventuellt under medverkan av Försvarets Brevskola, kan lämnas om organisation, instruktioner och allmän-

na riktlinjer. Den skriftliga undervisningen kan kompletteras vid kurser och genom föredrag. Krigsspel äro ett nödvändigt inslag i såväl utbildningen som planläggningen. Härvid ifrågakomma både särskilda psykologiska krigsspel och moment rörande psykologisk krigsföring i allmänna krigsspel. Krigsplacerade högre chefer böra dessutom beredas möjlighet till studier vid Försvarshögskolan. För kvalificerad personal kan utbildningen delvis ske genom medverkan vid planläggning av verksamheten samt vid insamling och bearbetning av material. För att underlätta utbildningen bör bland annat en handbok i psykologisk krigsföring utarbetas och hållas aktuell.

Upprättandet och den fortlöpande överarbetningen av organisations- och mobileringsplaner samt uttagningen och utbildningen av personal kräva tillgång till kvalificerad personal redan under fredstid.

Tekniska förberedelser

För att upplysningscentralen vid krig eller krigsfara skall kunna fungera utan dröjsmål måste ändamålsenliga *lokaler* med erforderlig *utrustning* omedelbart stå till buds. Planläggningen härav måste omfatta olika alternativ till UC:s förläggning i anslutning till statsledningens. Förutom vanlig kontorsutrustning behöver centralen särskild utrustning, till exempel specialmottagare för radioavlyssning och ljudupptagningsapparater. En del av de apparater som erfordras äro sällsynta inom landet och svåra att snabbt erhålla utifrån. Det är därför nödvändigt att i fred planlägga utrustningens anskaffning i detalj; i en del fall kan inköp i fred och lagring komma ifråga.

Det psykologiska försvaret ställer stora krav på olika slags *teleförbindelser*. Detta gäller såväl för upplysnings-

centralen och dess regionala organ som för både svensk och utländsk press och rundradio. Detta behov av telefon- och fjärrskriftförbindelser, samt av radioförbindelser i reserv, måste fastställas så att det kan tillgodoses genom främst telegrafstyrelsens försorg. Man måste gå ut ifrån att vid krig telekommunikationerna ej kunna tillfredsställa alla krav som ställas på dem. För att det psykologiska försvaret inte skall lamslås måste det ges viss prioritet vid sidan av andra försvarsverksamheter ifråga om telekommunikationernas utnyttjande. Fredsorganet måste bevaka att bestämmelser härom utfärdas samt kontrollera att erforderliga installationer förbereddas och genomföras och att behövlig apparatur anskaffas; långvariga leveranstider kunna här påkalla ett skyndsamt handlande.

Icke heller dessa arbetsuppgifter kunna lösas en gång för alla utan de måste fortlöpande bearbetas. Härtill kräves även kvalificerad personal i fred. Den omständigheten, att arbetsuppgifterna till stor del endast kunna lösas i samverkan med andra organ, bidrar till att göra dem tidskrävande.

Planläggning av den psykologiska försvarsverksamheten i krig

För att i krig den psykologiska försvarsverksamheten skall kunna bedrivas effektivt från första stund är det även nödvändigt att i fred dra upp *riktlinjer för verksamheten* och att därvid klargöra *fördelningen av arbetsuppgifterna* mellan upplysningscentralen och andra statliga och enskilda organ samt förbereda samarbetet mellan dessa. Detta är också nödvändigt för att vinna klarhet om behovet av personal och utrustning.

Under fred måste anvisningar utarbetas och fastställas om vad som av säkerhetsskäl ej bör publiceras under

krig. Förberedelserna härav ankomma på fredsorganet i samverkan dels med olika statliga myndigheter, främst övriga försvarsverksamheters ledningsorgan, dels med publicitetsorganen och deras intresseorganisationer.

Under fred måste krigstidens upplysningstjänst till svensk allmänhet förberedast. Denna upplysning måste med full kraft kunna igångsättas omedelbart vid ett krigsutbrott i syfte att stärka och framkalla vilja till motstånd i alla lägen. Härför kräves att de metoder och medel, som skola användas, äro klarlagda på förhand och att det sakliga innehåll, som upplysningen bör erhålla, blivit föremål för övervägande. Särskild vikt bör läggas på att verksamheten blir nyanserad och mångskiftande och att den är anpassad efter rådande lägen och uppfattningar. För att nå detta erforderas en fortlöpande bearbetning under fred av hela detta problemkomplex, i syfte att draga upp huvudlinjer för verksamheten.

På samma sätt skulle det möta avsevärda svårigheter att efter ett angrepp mot Sverige improvisera upplysningsverksamheten till utländsk opinion. Även på detta område kräves förberedelse i fred i olika hänseenden. Framför allt gäller det att finna de huvudlinjer efter vilka verksamheten skall bedrivas till olika nationer och att utröna vilka media som kunna stå till buds och som kunna utnyttjas med bästa effekt.

Särskilt ingående förberedelse kräver informations- och upplysningsverksamheten dagarna närmast före och efter ett krigsutbrott, då arbetsuppgifterna hopa sig för det psykologiska försvaret och då opinionen är uppjagad och överkänslig. Även dessa förberedelser måste vara föremål för en fortlöpande bearbetning i fred under kontakt med statsledningen, de övriga försvarsverksamheterna samt pressen och Radiotjänst.

All denna förberedande verksamhet kräver ingående kunskap och skolat omdöme samt en oavslätlig arbetsinsats.

Fortlöpande samling och bearbetning av material

Både för planläggningen i fred och för själva den psykologiska försvarsverksamheten vid krig eller krigsfara är det nödvändigt att ha tillgång till särskilt bearbetat material rörande olika förhållanden, som bland annat kan ge en bild av den svenska opinionen i vissa för försvaret viktiga hänseenden och möjliggöra en analys av främmande propaganda.

En *kartläggning av den allmänna opinionen* i Sverige och dess förändringar är erforderlig som underlag för utformningen av upplysande propaganda till vårt eget folk i ett skärpt läge och vid krig. Det är nödvändigt att känna svenskars motståndsvilja, tilltro till respektive misstro mot statsledning och försvar, åsikter om krigsriskerna och om utsikterna att få främmande bistånd, utrikespolitiska sympatier och antipatier samt graden av lyhördhet för främmande propaganda. Av stor vikt är att kunna följa förändringarna i opinionen. Med hänsyn härtill och till behovet av att få olika frågeställningar belysta böra opinionundersökningar utföras förslagsvis två gånger årligen. Det kan i fred även bli anledning att utföra ryktesanalyser. Sådana kunna ge värdefulla besked om folkstämningen och dess föränderlighet. — Undersökningar och analyser i fred innebära även lämplig övning för verksamheten under krig.

En fortlöpande *analys av främmande propaganda* erfordras både för planläggning under fred av motåtgärder och som underlag för verksamheten i krig. Propagandaanalys kan också bidra till bedömning av det propagerande landets utrikespolitiska och militära planer.

Som underlag både för propagandaanalysen, för planläggningen av hela den psykologiska försvarsverksamheten och för dess genomförande i krig är det nödvändigt att i fred skaffa tillgång till informationsmaterial rörande såväl svenska som utländska förhållanden.

För en viktig sida av materialsamlingen, nämligen rundradioavlyssning, har redogjorts i kapitel 13.

Även om insamlingen av informationsmaterial av intresse för det psykologiska försvaret till stor del kommer att utföras av andra statsorgan måste den fortlöpande bearbetningen verkställas i det särskilda organet för psykologisk försvarsberedskap. Bearbetningen av inhemskt och utländskt material i förening med studium av bakgrunden för opinionsutveckling och främmande propaganda kräver redan i fred tillgång till kvalificerad personal.

En självklar uppgift för ett fredsorgan är att *följa utvecklingen inom den psykologiska krigsföringen*. Härigenom kan man få uppslag till förbättring av den egna verksamheten och vidare erhålla viss kunskap om de medel och metoder som en eventuell fiende kan väntas använda. Åtskillig verksamhet är av intresse i detta hänseende; för närvarande främst den intensiva propagandakampanjen mellan Öst och Väst, men också den omfattande forskningen inom hithörande områden.

Den materialsamling, varom redan talats, ger viss hjälp för studiet av utvecklingen. Det gäller vidare bland annat att anskaffa facklitteratur och forskningsrapporter samt företa studieresor och odla personliga kontakter.

Åtgärder för pressens, radions och filmens beredskap

En av de viktigaste uppgifterna ifråga om psykologisk försvarsberedskap är att sörja för att massmedia, och bland

dem främst pressen och rundradion, vid ett krigsutbrott och därefter kunna fullfölja sina uppgifter — för radions del till och med i ökad omfattning. Åtgärderna för en sådan beredskap måste vidtas dels av företagen själva och deras intresseorganisationer, dels av statliga verk såsom telegrafstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Ehuru det praktiska genomförandet ankommer på en rad olika organ, är det psykologiska försvaret en huvudentress, vars möjligheter att göra en insats bero av vad de andra göra. Fredsorganet för psykologisk försvarsberedskap måste därför noga följa utvecklingen på detta område, taga erforderliga initiativ till utredningar och till åtgärder för att tillgodose *pressens, filmens och radions behov i krig av personal, material och förbindelser*. Det ligger i sakens natur att härvid stor omsorg måste ägnas de nyhetsförmedlande organen samt tidningskorrespondenterna, svenska och utländska.

Det är vidare angeläget ur det psykologiska försvarets synpunkt, att det redan i fred blir sörjt för att sådana organ som Centralkommittén Folk och Försvar samt Svenska institutet, Svensk-internationella pressbyrån och andra liknande i förhållande till utlandet verk samma organ kunna fullfölja och vidga sin verksamhet i krig — under egen ledning och i samarbete med upplysningscentralen. Fredsorganet bör tillsammans med dem söka få till stånd de härför erforderliga förberedande åtgärderna.

Även de här förtecknade beredskapsåtgärderna kräva fortlöpande omsorg och arbetsinsats i fred.

Upplysningsverksamhet i fred

Det moderna totala krigets påfrestningar och alldeles särskilt de som vänta ett krigsovant folk vid ett blixtnfall

kunna — om inte folket i förväg beretts på vad som kan inträffa — lätt få ödesdiger verkan genom att skapa apati och panik och sprida defeatism. Såsom framhållits i kapitel 5 är det för den psykologiska beredskapen i Sverige av yttersta vikt att var och en, medan ännu fred råder, gör klart för sig vad som kan hända just honom, om kriget kommer. Han måste kunna skapa sig en åskådlig bild av det sannolika skeendet vid ett krigsutbrott och tiden därefter. Han måste likaså tänka sig in i de troliga följderna för honom om vi förlora kriget.

För att nå därhän behövs upplysning. Upplysning, som bland mycket annat skall sträva att visa vilka försvarsresurser vi ha och som skall göra oss immuna mot fientlig psykologisk krigföring antingen den visar sig i propaganda, ryktesspridning eller falska meddelanden.

Den upplysning som för närvarande bedrivs i hithörande frågor behöver vidgas, intensifieras och samordnas. Kommittén vill, såsom tidigare framhållits (s. 109), icke rekommendera att ett fredsorgan för det psykologiska försvaret under normala fredsförhållanden bedriver egen upplysningsverksamhet och ej heller att den dirigerar verksamhet som utövas på andra håll. Fredsorganet måste emellertid noggrant följa verksamheten samt medverka till en för den psykologiska försvarsberedskapen nödvändig upplysning.

Under fred får ej heller försummas den upplysning som riktas till utlandet. I kapitel 9 har framhållits att den verksamhet som bedrivs i fred måste utgöra grundvalen för de åtgärder som vidtas i krig (s. 124). Eftersom vi inte med någon grad av säkerhet kunna räkna med tillräcklig förberedelse under sådant beredskapsläge, då upplysningscentralen kan antas ha trätt i funk-

tion, blir det också här frågan om och i vad mån ett fredsorgan bör vara verkamt för att önskvärt upplysningsarbete skall bli utfört.

Nackdelarna av en statlig eller statsdirigerad verksamhet te sig mindre här än i fråga om upplysning och propaganda till det svenska folket. Liksom i fråga om sådan verksamhet bör dock, om också delvis av andra skäl, fredsorganet, när det gäller upplysning till utlandet, varken bedriva eller dirigera verksamheten, utan denna bör så långt som möjligt bedrivas av redan existerande organ och dessa böra också bibehålla full självständighet i arbetet. Det skulle vara olyckligt att i fred söka klavbinda de privata och halvstatliga organen genom direktiv om hur deras verksamhet skall utföras. Kommittén vill fördenskull förorda att fredsorganet i fråga om upplysningsverksamheten till utlandet får sin uppgift bestämd i princip på motsvarande sätt som i fråga om upplysning till svensk opinion.

Fredsorganets utformning

Det fredsorgan, vilket kommittén har funnit vara erforderligt för att leda den statliga verksamheten för psykologisk försvarsberedskap och för att samarbeta med de olika organ som böra vara beredda till psykologisk försvarsinsats, skulle få i stort sett följande, ovan utförligare redovisade arbetsuppgifter:

- att planlägga svensk psykologisk försvarsverksamhet i krig;
- att följa utvecklingen på den psykologiska krigsföringens område och på angränsande fält;
- att följa svensk opinionsutveckling samt främmande propaganda;
- att följa svensk upplysningsverksamhet av betydelse för den psykologiska försvarsberedskapen och samverka med organen för denna upplysningsverksamhet;

att uppgöra och fortlöpande överarbeta organisations- och mobiliseringsplaner för det psykologiska försvarets civila statliga organ;

att utvälja, utbilda och krigsplacera personal;

att sörja för att det psykologiska försvarets lokal-, utrustnings- och förbindelsebehov vid krig bli tillgodosedda; samt

att i samarbete med publicitetsorganen och deras sammanslutningar verka för deras personella och tekniska beredskap.

Denna verksamhet är så omfattande och så speciellt inriktad på krigsförhållanden, att den ej lämpligen kan anförtros åt en myndighet med rent fredsmässig verksamhet som huvudsaklig uppgift. Icke heller synes det lämpligt att anknyta verksamheten till exempelvis civilförsvarsstyrelsen, vilken liksom andra organ av likartad natur är inriktad på särskilda, arbetskrävande områden. Det är därför kommitténs mening att ett *särskilt organ* bör upprättas för att i fred handha den statliga verksamheten för psykologisk försvarsberedskap. Organet, som bör ges begränsad omfattning, bör lyda direkt under Kungl. Maj:t och sortera under inrikesdepartementet. Kommitténs förslag till fredsorgan har utformats så, att detta kan utgöra kärnan i den upplysningscentral som bör träda i verksamhet vid en allvarligare skärpning av läget.

Medan starka skäl tala för att upplysningscentralen såsom krigsorganisation icke styres kollegialt, har kommittén funnit avgörande skäl tala för att den planerande och förberedande verksamheten i fred ställes under ledning av en nämnd, vars ledamöter dela ansvaret för verksamheten. Denna kan lämpligen benämnas »*Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar*».

Beredskapsnämndens sammansättning synes böra ansluta till informationsrådets sammansättning i krigsorganisationen, och de personer som ingå i nämnden böra i regel även ingå i rådet. Därigenom vinnes värdefull kontinuitet och uppnås att rådet får ingående kännedom om den i fred utförda planläggningen. Det synes dock ej lämpligt att nämnden får ett lika stort antal ledamöter som här föreslagits för rådet. Enligt kommitténs mening bör i nämnden ingå förutom ordföranden, som i denna egenskap tillika är verkets chef, cheferna för Tidningarnas Telegrambyrå och Radiotjänst samt av Kungl. Maj:t efter förslag förordnade representanter för utrikesdepartementet, överbefälhavaren, och civilförsvarsstyrelsen samt för Centralkommittén Folk och Försvar, Svenska tidningsutgivareföreningen och Publicistklubben, ävensom en vetenskapsman, närmast sociolog eller socialpsykolog. Icke självskrivna ledamöter, utom ordföranden, förordnas för två år. Samtliga ledamöter utom ordföranden böra tillerkännas ett årligt arvode om 1 000 kronor.

Ordförandeskapet i nämnden synes kunna bestridas vid sidan av ordinarie verksamhet. Till ordförande bör utses den person, som är avsedd att vara chef för upplysningscentralen. Ordföranden bör förordnas för högst sex år och erhålla ett årligt arvode om förslagsvis 8 000 kronor.

I spetsen för nämndens personal bör stå *en kanslichef*, som leder det dagliga arbetet och som vid förfall för ordföranden tar säte i nämnden och där för ordet. Kanslichefen bör själv handlägga ärenden rörande förberedelser av organisatorisk och administrativ art samt ärenden som beröra nyhetstjänsten och i anslutning härtill även ärenden angående pressens och rundradions beredskap.

Ordföranden eller kanslichefen böra företräda det psykologiska försvaret i Försvarshögskolans råd samt i Radiotjänsts rådgivande nämnd. Skäl tala för att ordföranden eller kanslichefen får säte i Centralkommittén Folk och Försvars representantförsamling. Det ligger vidare i sakens natur att ordföranden vid anledning bör kunna kallas till sammanträde med militärledningen.

Vidare böra i nämndens kansli ingå *två tjänstemän i ledande befattning*. Den ene bör främst förbereda den upplysningsverksamhet, som vid ett skärpt läge och vid krig skall riktas till svenska folket, samt svara för den samling och bearbetning av material, som är nödvändig grundval för den psykologiska försvarsverksamheten. Den andre bör syssla med planläggning av verksamhet riktad till främmande opinion och bör även leda utbildningsverksamheten.

En assistent med juridisk eller statsvetenskaplig utbildning bör biträda kanslichefen, *en assistent* med psykologisk utbildning bör biträda de båda övriga högre tjänstemännen.

För rutingöromål erfordras *en kansli-skrivare*, tillika arkivarie och redogörare, *ett kanslibiträde* och *två kontorsbiträden*. Under första arbetsåret bör extra arbetskraft, såväl kvalificerad som annan kunna anlitas.

Det arbete som skall utföras av fredsorganet torde vara relativt omfattande. Vid sidan av de mångskiftande uppgifter, för vilka redogjorts i detta kapitel, måste nämndens personal ofta medverka vid krigsövningar inom totalförsvaret, deltaga i militära och civila krigsspel av olika slag samt i skilda avseenden lämna bidrag till den allmänna försvarsupplysningen. Från nämnden måste åtminstone under överskådlig framtid hämtas den lärare vid Försvarshögskolan som där skall svara för un-

dervisning om det psykologiska försvaret, vilket arbete kan beräknas taga flera månader i anspråk varje år.

Den här föreslagna organisationen är mycket knappt tillmätt för de omfattande och krävande arbetsuppgifterna. Med hänsyn till att det här gäller en för Sverige ny verksamhet av vilken vi sakna erfarenhet, har kommittén hellre velat föreslå en för liten ram, som vid behov kan vidgas, än en för stor, som kanske snart finge skäras ned. Befinnes det framdeles att den nu föreslagna organisationen inte förslår, så bör kommitténs återhållsamhet inför starten icke få vara ett skäl mot men väl ett skäl för den utbyggnad som erfarenheten visat vara nödvändig. I jämförelse med sin betydelse för rikets försvar kommer den verksamhet det här gäller under alla förhållanden att dra små kostnader.

Lönesättningen för högre tjänstemän vid beredskapsnämnden måste bli relativt hög med hänsyn till att det gäller speciella och krävande arbetsuppgifter. Av dessa befattningshavare bör ingen särskild formell kompetens krävas, då det kan visa sig mera önskvärt att förvärva personer med publicistisk och politisk erfarenhet än akademiker med särskilda examina. Vill man i konkurrens med enskilda företag förvärva väl kvalificerade krafter och för längre tid behålla dem, så är det nödvändigt att kunna bjuda goda löneförmåner och trygga anställningsförhållanden. Med hänsyn härtill föreslås att kanslichefen placeras i lönegrad 14, löneplan 2, och de båda övriga högre tjänstemännen i lönegrad 33. För de båda assistenterna, vilka självständigt böra kunna utföra kvalificerat arbete och av vilka examensmeriter måste krävas, föreslås placering i lönegrad 27. För hela personalen böra extra ordinarie befattningar inrättas.

Skäl tala för att knyta en *försvars-*

assistent till nämnden. Intill dess erfarenhet vunnits om arbetsuppgiftens omfattning, synes en kvalificerad officer böra vid sidan av annan tjänst ställas till nämndens förfogande.

Nämnden kommer även att behöva anlita *sakkunniga* från andra områden, dels varaktigt, dels för tillfälliga uppdrag. När så lämpligen kan ske, böra vid upplysningscentralen krigsplacerade personer anlitas för sådana uppdrag. I avvaktan på närmare erfarenheter kan medelsbehovet härför uppskattas till 20 000 kronor per år.

Som *chefer för länsavdelningarna* krigsplacerade personer böra medverka vid dessas organisatoriska förberedande och vid planläggning av verksamheten inom sina län. Med hänsyn härtill bör sådan person erhålla ett mindre årligt arvode, förslagsvis 750 kronor.

Utöver medel till vanliga *expenser*, som kunna uppskattas till 8 000 kronor per år, behöver nämnden medel till *kurser* och *krigsspel* samt till *opinionsundersökningar* och annan *insamling av material*, vilket behov kan uppskattas till 110 000 kronor per år. För nämndens första verksamhetsår, då endast en opinionsundersökning torde medhinnas, kan detta medelsbehov tillfälligt inskränkas till 70 000 kronor. Å andra sidan synes för anlitan av *extra arbetskraft under första året* böra upptagas ett särskilt anslag om 25 000 kronor.

Till det övliga anslaget till *reseersättningar*, som för nämndens del beräknas till 5 000 kronor, bör läggas ett belopp för utrikesresor enligt Kungl. Maj:ts beslut om förslagsvis 10 000 kronor. För den svenska psykologiska försvarsberedskapen äro utländska erfarenheter av grundläggande betydelse. Då dessa erfarenheter i många hänseenden icke kunna erhållas på annat sätt, är det angeläget att nämndens tjänstemän beredas tillfälle till studier utomlands

på sina respektive områden. Utan den kontakt, som därvid vinnes, skulle den svenska organisationen kunna gå miste om för dess planläggnings- och utbildningsverksamhet väsentliga impulser.

För *inköp av möbler, kontorsmaskiner och andra inventarier* samt för *grundande av en boksamling* erfordras ett engångsanslag beräknat till 30 000 kronor.

Till de här redovisade kostnaderna för beredskapsnämndens verksamhet komma redan i fred även kostnader för olika *anordningar för det psykologiska*

försvarets tekniska beredskap liksom också kostnader för viss *materielanskaffning och lagerhållning*. Storleken av dessa kostnader kan ej överblickas i förväg. Den kommer dessutom att skifta från år till år. Till stor del måste de bestridas med engångsanslag efter särskild framställning från beredskapsnämnden eller från annan myndighet.

Redan nu bör det emellertid framhållas, att en psykologisk försvarsorganisation icke blir handlingsduglig om icke också det tekniska underlaget för verksamheten i krig tryggas.

Kostnadsberäkning för beredskapsnämnden för psykologiskt försvar

Avlöningar:

Avlöningar till icke-ordinarie personal		148 392:—
Arvoden och särskilda ersättningar:		
Arvoden åt nämndens ledamöter	18 000:—	
Arvoden åt sakkunniga	20 000:—	38 000:—
	<u>Summa kronor</u>	<u>186 392:—</u>

Omkostnader:

Reseersättningar	15 000:—	
Expenser	8 000:—	
Övriga utgifter:		
Kurser, krigsspel, materialsamling	110 000:—	133 000:—
	<u>Summa kronor</u>	<u>319 392:—</u>

Härtill kommer på anslag till länsstyrelserna:

Arvoden åt länsavdelningarnas chefer	18 750:—	18 750:—
	<u>Tillhopa</u>	<u>338 142:—</u>

För nämndens första verksamhetsår tillkommer:

Avlöningar till extra personal	25 000:—	
Inköp av inventarier och litteratur	30 000:—	55 000:—

avgår:

Från anslaget till kurser, krigsspel och material- samling	40 000:—	40 000:—
	<u>Summa tillkommer kronor</u>	<u>15 000:—</u>

16. Sammanfattning

Kommittén har haft till uppdrag att verkställa utredning angående de åtgärder, som kunna erfordras för att trygga en god psykologisk beredskap. Erfarenheter från tvenne världskrig ha visat den vikt och betydelse krigförande makter numera tillmäta de metoder för andlig påverkan, som bruka innefattas under benämningen psykologisk krigföring. Under den utrikespolitiska spänning, som kännetecknat tiden efter det andra världskrigets slut, ha åtgärderna för psykologisk påverkan erhållit allt större omfattning (s. 40 ff).

Det kan förväntas att psykologiska stridsmedel komma att utnyttjas i stor omfattning i ett framtida krig, därest ett sådant skulle utbryta. Vi ha att räkna med att också Sverige kan bli utsatt för intensiv psykologisk bekämpning, om det skulle bli föremål för väpnat angrepp. Den psykologiska krigföringen har sålunda blivit en viktig faktor jämte alla övriga psykiska påfrestningar, som under ett modernt totalt krig påverka befolkningens vilja och förmåga att hålla ut.

Kommitténs arbete har väsentligen inskränkts till att avse förhållanden under krig, vari riket är indraget. Med vissa undantag har kommittén emellertid icke behandlat de särskilda frågor, som därvid uppstå för krigsmaktens del.

Den centrala uppgiften har varit att söka klarlägga vilka åtgärder, som kunna bli nödvändiga för att bevara och stärka befolkningens motståndanda under ett krig. I anslutning till denna upp-

gift har utredningen ägnat särskild uppmärksamhet åt nyhetstjänsten liksom åt den allmänna av krigsförhållanden betingade informations- och upplysningsverksamheten till den svenska allmänheten. I enlighet med direktiven har kommittén även behandlat frågan om åtgärder för tryggande av erforderlig återhållsamhet vid publicering under krig. Slutligen har utredningen omfattat frågan om upplysnings- och propagandaverksamhet under krig till utländsk opinion.

Kommittén söker i kap. 5 beskriva vad *motståndanda* är och vad det är, som inverkar på den (s. 53 ff). De förhållanden, som under fred torde ha särskild betydelse för formande av andan vid ett krigsutbrott, belysas liksom de omständigheter, vilka kunna väntas ha särskild inverkan under krig. Kommittén understryker att förberedelse under fred för att trygga motståndandan är ett elementärt försvarsbehov. Härtill kommer att uppbyggande under fred av en hårdig motståndanda har fredsbevarande betydelse likaväl som upprättande av en stark krigsmakt. För att lättare kunna bedöma vilka åtgärder som behöva vidtagas i fred har kommittén låtit utföra en opinionsundersökning. Resultaten redovisas i bilaga A (s. 205).

En grundläggande faktor för motståndsviljan är solidariteten med samhället. Det är angeläget att medborgarna äro medvetna om värdet av de för deras trivsel och trygghet grundläggande faktorerna. Gemenskapskänsla och upp-

slutning kring gemensamma ideal och intressen måste finnas och komma till uttryck redan under fred. Saklig upplysning kan motverka propaganda som syftar till att spränga den medborgerliga gemenskapen.

För tilltron till statsledningen ha myndigheternas förhållanden till allmänheten en väsentlig betydelse. Det mottagande, som den statliga informations- och upplysningsverksamheten får i en krissituation, blir i hög grad beroende av det förtroende, som tidigare har kommit myndigheterna till del från pressens och allmänhetens sida.

För att befrämja tilltro till egna resurser är det angeläget att medborgarna få en klar och riktig bild av det svenska försvaret och dess möjligheter att avvärja ett angrepp. Ett vanskligt problem är frågan om motåtgärder mot främmande propaganda som redan i fred direkt eller indirekt syftar till att försvaga viljan till motstånd i händelse av ett angrepp. Det ringa intresset för utrikespolitiska förhållanden bör uppmärksammas och motåtgärder övervägas. Det är av vikt att under fred förbereda människorna på krigets påfrestningar. Upplysning bör ges, som svarar på frågorna: hur kan ett krig komma att te sig och vad är det som kan hända just mig, vad har jag för skyldigheter och rättigheter och vad skall jag göra i de olika situationer som jag råkar in i? Det är vidare av vikt att den psykiska hälsovården i fred främjas med all kraft (s. 63).

Åtgärder för immunisering mot fientlig propaganda och mot annan form av psykologisk krigsföring behandlas (s. 63). Vid planläggning av utrymningar och andra skyddsåtgärder samt av so-

cialvården måste hänsyn tas till psykologiska faktorer av betydelse för motståndssandan.

Vid ett krigs början kunna kraftiga åtgärder behövas för att stärka motståndsviljan. En klar upplysning bör ges, bland annat om vårt krigsmål, om vad vi ha att försvara och om vad ett nederlag skulle medföra. Upplysningen får icke förtiga de motgångar och svårigheter, som kunna bli vår lott. Man bör särskilt lägga sig vinn om att betona samhörigheten.

Förtroendet för den politiska och militära ledningen under krig är av största vikt. Enligt kommitténs mening är det av avgörande betydelse att statsmakterna, så långt säkerhetsskäl medgiva, för befolkningen framlägga *alla* väsentliga fakta. Det som säges, skall vara sant. Viktigt är icke endast *vad* som sägs och *att* det sägs, viktigt är även *hur* det sägs.

Upplysning, som ger den enskilde svar på frågan om vad han kan råka ut för och vad han har att göra i olika situationer, måste vid ett krigsutbrott fullföljas och utökas. Nyhetstjänsten måste tryggas. Särskilt viktigt är att den fungerar tillfredsställande dagarna kring ett krigsutbrott.

Även det psykologiska försvaret har viktiga uppgifter för att minska den psykiska verkan av umbäranden och påfrestningar. Rådgivning om konsumtionsanpassning och om de bästa sätten att minska andra svårigheter, till exempel med uppvärmning och belysning är värdefull.

Det kan ej nog understrykas, att de personal- och socialvårdande uppgifterna i vidaste mening få en väsentlig betydelse under krig. Ur det psykolo-

Atskilliga svenska organ sprida utomlands upplysning om vårt land. Största utgivare av sådan informationslitteratur är Svenska institutet, som också är rikast företrätt i det här visade urvalet. Av upplysningstryck från andra organ visas här exempel från Exportföreningen, Kooperativa förbundet och Civilförsvarsstyrelsen.

SCHWEDISCHE
DICHTER
UNSERER
ZEIT

THE ONE ONE ONE ONE ONE ONE ONE ONE ONE ONE

Ein Hesperianer
Quarantenen von
GRETE BERGES

FACTS

about

SWEDEN

1952/53

The Swedish Civil Defence

INGVAR ANDERSSON

HISTORIA
DE SUECIA

INSTITUTO SUECO
ESTOCOLMO

ej tjäna
på andra
men tjäna
varandra

La Suede
Cooperative

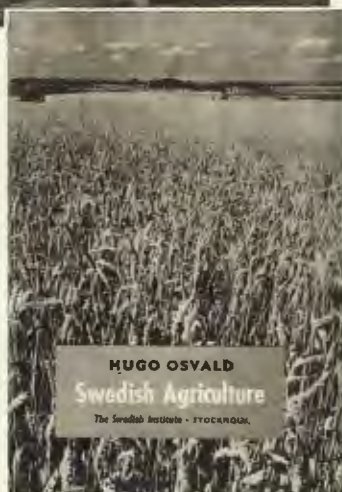
BUSINESS
WITH
SWEDEN

The General Export Association of Sweden
is at your service in matters connected with
your trade with Sweden

HIGHER EDUCATION
IN SWEDEN

The Swedish Institute

HUGO OSVALD
Swedish Agriculture

The Swedish Institute - STOCKHOLM

giska försvarets speciella synpunkter gäller det att ge den enskilde en känsla av att han ej står ensam.

En huvuduppgift för det psykologiska försvaret är att motverka fientlig psykologisk krigföring, liksom propaganda från inhemska sympatisörer, medlöpare och defaitister. Det är tveksamt om vi böra tillgripa metoden att med störningssändare försvåra avlyssning av fientliga rundradiosändningar. Då behovet av att hindra vissa radiosändningar kan tänkas bli stort, är det skäl att vidta tekniska förberedelser för störningssändningar (se sid. 66). Det är vidare klart att ej ens under krig förbud att lyssna till utländska utsändningar bör införas.

En viktig åtgärd efter ett krigsutbrott är att fortsätta att »vaccinera» befolkningen, så att den så långt som möjligt blir immun mot fientlig propaganda. En god nyhetstjänst och tydliga deklarationer från myndigheterna om läget göra det svårt för fientlig propaganda att vinna tilltro och effekt.

Rykten under krig verka ofta nedbrytande på motståndandan. Det är av vikt att så långt som möjligt hindra uppkomst och spridning av farliga rykten samt att motverka deras skadliga inflytande. Man får räkna med såväl spontant uppkomna, som av motståndaren avsiktligt utplanterade rykten. En fullgod nyhetstjänst, som snabbt och korrekt meddelar allt av intresse, som rimligen kan publiceras, är det främsta försvarsmedlet.

En fiende utsänder ofta *falska meddelanden* i syfte att orsaka kaos. Vid sidan av hindrande åtgärder och uppmaning till folk att vara på sin vakt kan

man i vissa fall lämna förhandsbesked, som förutse möjligheten av falska order och uppgifter och som neutralisera deras verkan. En god och snabb nyhetstjänst är också ett värdefullt hjälpmedel — liksom även klara, snabba och säkra ordervägar.

Det är av vital betydelse att medborgarna under krig få snabba, fylliga och sanningsenliga *nyheter* både om själva krigshändelserna och om politiska och ekonomiska förändringar. Det är även av vital betydelse, att den offentliga debatten under krig får fullföljas utan andra hinder än dem, som betingas av oundgängliga sekretesskrav.

Pressen och radion komma under ett krig att ha en fundamental betydelse för vidmakthållandet av befolkningens motståndanda. Det är överhuvudtaget av vikt, att friheten att informera, kommentera och kritisera alltjämt är en realitet och att detta står klart för alla. Redan i fred måste en rad åtgärder företas eller förberedas för att säkerställa nyhetsförbindelserna, för att trygga tidningarnas råvarutillgång, tekniska produktion och distribution samt för att möjliggöra den journalistiska personals arbete i fortsatt kontakt med nyhets- och informationskällor.

För nyhetstjänsten är det av vikt att *teleförbindelserna* hållas vid makt. Det blir nödvändigt för Tidningarnas Telegrambyrå att för huvuddelen av utlandsmaterialet övergå till annat mottagningssätt än det normala. För upprätthållande av de inre teleförbindelserna för nyhetsförmedling krävas särskilda åtgärder. TT:s teleprinternät måste hållas i funktion med all kraft. Förberedelser i fred krävas härför liksom för

Svensk-Amerikanska Nyhetsbyrån och Svensk-Internationella Pressbyrån nå med sin text- och bildtjänst tidningar och tidskrifter över hela världen. Härinvid prov på en nyhetsbulletin från den förra och på publicitet om vårt försvar, vartill den senare lämnat underlag. Upp till dessutom ett prov på den koncentrerade flygposttidningen »Sverige-Nytt».

den omläggning av förbindelserna, som kan bli nödvändig om riksstyrelsen byter uppehållsort. Reservmöjligheter måste ordnas för den händelse trådförbindelserna skulle avbrytas. Åtgärder böra vidtas för att TT under krig skall ha tillgång till Hell-sändare med erforderlig räckvidd. Likaså bör tillgången till ett antal Hell-mottagare för placering på olika orter i landet säkerställas.

Angeläget är att säkerställa utgivandet av en tidning även sedan dess officiin skadats eller förstörts. Överenskomelser om *reservtryckplatser* böra i fred träffas mellan tidningsföretagen. Det krävs ett rörligt system, som medger att tillgängliga reserver utnyttjas av de företag som bäst behöva dem. Även för vecko- och fackpressen böra nödlösningar planeras.

Det är önskvärt att tidningarna i beredskapssyfte öka sina lager av *tidningspapper* så att de motsvara åtminstone tre till fyra veckors förbrukning. Härutöver böra ett mindre antal depålager läggas upp i olika delar av landet. Lagerökning är önskvärd även beträffande *grafisk materiel* och andra importvaror.

Omläggningar och förenklingar av *tidningsdistributionen* torde bli nödvändiga. En förberedande planläggning av berörda organisationer och myndigheter bör kunna undanröja en del av svårigheterna.

Dagstidningarna måste vid mobilisering ha tillgång till en för verksamheten erforderlig *arbetskraft*. Åtgärder ha vidtagits för att möjliggöra erforderliga uppskov för tidningsföretagens personal.

Det är angeläget att *radions nyhetsutsändningar* under krig behålla sin nuvarande karaktär. Antalet nyhetssändningar bör ökas för tiden kring ett krigsutbrott. Snabba förbindelser mel-

lan TT och Radiotjänst måste säkerställas för olika förläggningsoalternativ. De av Radiotjänsts egen personal redigerade programpunkterna av nyhetskaraktär få under krig ökad betydelse. Det är lika angeläget att bevara radions möjligheter att framställa nyhetsmässiga program som att bevara tidningarnas möjligheter till nyhetsanskaffning. I vissa lägen kan det bli önskvärt att ordna en lokal nyhetstjänst genom rundradion.

Hur omsorgsfulla tekniska förberedelser som än vidtas, så måste man ändå räkna med betydande hinder för nyhetsförmedlingen och det redaktionella arbetet. Svårigheter uppstå bland annat om riksledningen förflyttas från huvudstaden och sprides ut över ett område med hemliga uppehållsorter. Särskilda åtgärder för att vidmakthålla *kontakten mellan statsmyndigheterna och publicitetsorganen* bli nödvändiga. Ett centralt kontaktorgan på öppen ort ingående i det psykologiska försvarets ledning bör skapas. Anordningar måste finnas för att hysa och förpläga svenska och utländska publicitetsrepresentanter, liksom för att snabbt vidarebefordra deras meddelanden. Särskilda anordningar behövas för att i alla lägen vidmakthålla en nära och snabb kontakt mellan statsledningen samt Tidningarnas Telegrambyrå och Radiotjänst.

För det psykologiska försvaret blir det en viktig uppgift att vara positivt verksamt för att under krigstid förmå myndigheterna att utlämna allt det nyhetsmateriel som med hänsyn till krigsförhållandena kan utlämnas. För den aktiva nyhetstjänsten från myndigheterna bör det psykologiska försvarets ledning tjäna som en förmedlande central.

En del av de beredskapsåtgärder, som äro påkallade, kunna och böra utföras av publicitetsföretagen själva. Sedan våren 1952 är Pressens beredskapskom-

mitté verksam som ett rådgivande och utredande organ åt tidningarna samt såsom kontaktorgan till vederbörliga myndigheter.

Under krig måste skärpt *återhållsamhet* iaktas rörande uppgifter som kunna bli till hjälp för fienden. Det är angeläget att utforma en ordning som gör det möjligt för publicitetsorganen att under krig iaktta erforderlig återhållsamhet utan att fri nyhetsförmedling och opinionsbildning onödigt hindras. Kommittén redogör för erfarenheter av frivillig rådfrågning under andra världskriget i Storbritannien och Förenta staterna liksom för rådgivningsverksamheten under samma tid i Schweiz och Sverige (s. 91 ff). Kommittén rekommenderar att under krig ett på fritt samarbete baserat system för återhållsamhet vid publicering skall tillämpas. Den närmare utformningen av detta samarbete bör äga rum i fred i intimt samråd mellan berörda parter. I sina huvuddrag måste ordningen innebära att från en central myndighet anvisningar utfärdas till ledning för vad som ej bör publiceras. Denna myndighet bör vidare stå till tjänst med rådgivning åt de publicitetsorgan, som önska inhämta råd i en viss fråga. Det måste finnas möjlighet till rådfrågning i olika delar av riket. Personal till den rådgivande verksamheten måste i erforderlig utsträckning rekryteras från pressen. Den rådgivande verksamheten skall bedrivas både under hänsynstagande till säkerhetsintressen och med beaktande av allmänhetens intresse av information.

För rundradions del förordar kommittén en anordning som i huvudsak överensstämmer med vad som under andra världskriget gällde för BBC. Se härom s. 98.

I fråga om filmen bör samarbete äga rum mellan rådgivningsorganet, statens

biografbyrå samt högkvarterets pressavdelning.

Kommittén framhåller att den nutida krigföringens totala karaktär medför att allt flera områden av samhällslivet blivit av intresse för en krigförandes underrättelsetjänst. Kommittén redogör för föreskrifter och anvisningar angående publiceringsförbud m. m. under andra världskriget i Storbritannien, Förenta staterna och Sverige (s. 99). Därefter redogöres för nu gällande svenska bestämmelser, vilka syfta till att förhindra offentliggörande av förhållanden, som kunna gagna fienden. Kommittén anser att en allmän översyn av hithörande bestämmelser är påkallad och att den synes böra komma till stånd utan dröjsmål.

Utöver författningsbestämmelser blir det dock alltid nödvändigt med särskilda anvisningar för publicitetsorganen. Anvisningarnas uppgift är icke enbart den negativa att inskränka publiciteten utan också den positiva att genom klara avgränsningar undanröja tvivelsmål och därigenom ge rum för största möjliga publicitet. Dessa anvisningar böra förberedas under fred för att kunna träda i omedelbar tillämpning vid ett krigsutbrott. De måste fortlöpande överses. Anvisningarna böra utarbetas i samråd mellan företrädare för det psykologiska försvaret och andra vederbörande myndigheter samt representanter för nyhetsbyråer, press, film och radio. En grundförutsättning bör vara att de i anvisningarna redovisade kraven på återhållsamhet endast skola avse fakta.

Vid sidan av nyhetstjänsten måste även uppmärksammas den *upplysningsverksamhet*, som icke avser att förmedla ett direkt nyhetsstoff.

En kort översikt över statliga och enskilda upplysningsorgan av särskild betydelse för den psykologiska försvarsbe-

redskapen ges (s. 105). Kommittén anser att i nuvarande läge en vidgad upplysningsverksamhet är önskvärd (s. 108).

Det står klart för kommittén att man i det längsta bör undvika att under fred låta något statligt organ för psykologiskt försvar leda och bedriva verksamhet av denna natur. Här gäller som huvudregel att upplysningen bör bedrivas av samma organ som eljest. Ett fredsorgan för det psykologiska försvaret bör dock få till uppgift att följa verksamheten och hålla nära kontakt med de viktigaste organen. Det ligger nära till hands att — vid sidan av de statliga organen — främst samarbeta med Centralkommittén Folk och Försvar.

Om vårt utrikespolitiska läge skulle försämrats och krigsriskerna växa, måste därav betingad saklig upplysning rörande olika förhållanden snabbt kunna spridas bland befolkningen. Särskilt stora krav ställas på upplysningsverksamheten *dagarna kring ett krigsutbrott*. Kommittén har från ett antal myndigheter begärt uppgifter om meddelanden, som vid mobilisering eller krigsutbrott böra spridas till allmänheten. Det inkomna materialet visar att det är en mycket rikhaltig flora av besked som myndigheterna vilja ha utsända. Det är nödvändigt att centralt samordna denna information, att sovra meddelandena och ordna dem efter angelägenhetsgrad, att tillse att de utformas lämpligt.

Planläggning av de första dagarnas upplysning till den svenska allmänheten jämte fortlöpande översyn av denna planläggning måste bli en förstahandsuppgift för ett fredsorgan för psykologisk försvarsberedskap (s. 111).

Det är kommitténs övertygelse, att *upplysning och propaganda* av det slag, det här gäller, även *under krig* i största möjliga utsträckning böra bedrivas av de organ som under fred äro verksamma på hithörande områden (s. 113).

I den upplysningsverksamhet, som mera direkt inriktas på att stärka motståndssandan, kan man räkna med att *tidningarna* utan att uppmanas därtill komma att göra en betydande insats. Det kan bli fråga om att framställa önskemål hos pressen om publicering, det får aldrig bli tal om att komma med krav. I olika sammanhang kan det bli anledning att ställa sakuppgifter till tidningarnas förfogande, i viss utsträckning — särskilt till landsortstidningar, vilkas redaktionspersonal minskats genom inkallelser — artikelunderlag eller färdiga artiklar.

Rundradion bör vara beredd att anpassa sitt program efter vad landets behov kräver (s. 115). Liksom i fråga om pressen kan det bli anledning att framställa önskemål om olika slags program.

Också *filmen* är ett värdefullt instrument för krigstidens upplysning. Det är angeläget att skapa förutsättningar för framställning inom landet även under krig av journal- och kortfilmer och för införande från utlandet av aktuella filmer. Instruktions- och upplysningsfilmer böra färdigställas under fred.

De stora *folkrörelserna* ha särskilda förutsättningar för att distribuera upplysning, påverka opinionen och hålla ömsesidig kontakt mellan myndigheter och enskilda. De olika organisationerna skola verka fullt självständigt, inga direktiv från det centrala upplysningsorganet skola förekomma. Detta organ skall främst vara samordnande och förmedlande, ge impulser och stå till tjänst med sakmaterial. För en smidig samverkan med folkrörelserna bör Centralkommittén Folk och Försvar bli en ovärderlig länk.

Reklamen erbjuder goda möjligheter att nå människor som svårigen nås genom andra former av upplysning. En kort översikt ges av de viktigaste re-

klammedlen och deras användbarhet för upplysningsverksamheten under krig (s. 118). Arbetsuppgifterna för genomförande av reklamkampanjer böra anförtros åt företag inom branschen. De i Auktoriserade Annonsbyråers Förening representerade företagen ha förklarat sig villiga att under krig arbeta för det psykologiska försvaret och enighet mellan kommittén och företagen föreligger om de praktiska riktlinjerna för sådan samarbete (s. 120).

Under krig måste ett centralt organ samordna upplysningsverksamheten och i viss utsträckning kunna ge direktiv till andra myndigheter samt impulser och råd till andra organ. Det skall därutöver även kunna bedriva egen verksamhet.

För att verksamheten skall komma snabbt i gång och kunna bedrivas utan onödigt gnissel måste planering ske i fred. Särskilt de speciella förhållanden vid tiden kring ett krigsutbrott påkalla med tvingande nödvändighet noggrann förberedelse.

Det psykologiska försvaret bör under krigstid även inriktas på att *undergräva de fiendliga styrkornas stridsvilja*. Ett viktigt led är också *upplysning till andra folk i goodwillskapande syfte*. Härigenom ökas möjligheterna att erhålla det materiella eller militära bistånd, som landet kan behöva (s. 121).

En propaganda, som syftar till att försämra stridsmoralen hos fiendliga trupper, som äro insatta mot vårt land och att framkalla kapitulation av fiendliga enheter, kan underlätta de egna operationerna. Verkställd utredning pekar på att svensk krigföring måste innefatta taktisk, psykologisk bekämpning av fiendliga stridskrafter. Mottagare av taktisk frontpropaganda böra ha preparerats genom en uppmjukande bearbetning. Möjligheterna att med propaganda nå

fiendliga enheter även bakom det egentliga stridsområdet, böra därför utnyttjas. För en mera omfattande psykologisk krigföring fordras resurser, varöver vi inte förfoga.

Den psykologiska krigföring, som kan bli aktuell om Sverige angripes, måste noggrant planläggas och förberedas under fred för att kunna ge bästa möjliga resultat.

Vid en skärpning av vårt lands militära läge måste vår *upplysningsverksamhet till utlandet* snabbt ökas. Komma vi i krig blir det ännu viktigare att sprida upplysning till utlandet om Sveriges läge och svenska förhållanden.

En goodwillskapande upplysningsverksamhet kan under krig ej snabbt nå resultat om den inte kan bygga på en välvilja och ett förtroende, som förvärvats redan under fred. Den fredstida verksamheten måste utgöra grundvalen för de åtgärder som vidtas i krig. De i fred verkamma upplysningsorganen böra, i den mån krigssituationen medger, fortsätta att verka under krig. De böra då i princip arbeta efter i huvudsak samma linjer och metoder som i fred.

Det är nödvändigt att under fred planlägga upplysningsverksamheten under krig, samt vidta åtgärder för att säkerställa tillgång till duglig personal, behövligt informationsmaterial och goda kommunikationer.

Under krig är det angeläget att *nyhetsförmedlingen till utlandet* fungerar väl. TT behöver få tillgång till en radiostation för Hell-sändning, som kan nå viktiga länder. Inte minst viktigt är att Radiotjänst disponerar sändare med tillräcklig kapacitet för sin nyhetsservice.

Det psykologiska försvarets verksamhet kommer under krig att i väsentlig omfattning beröra *rundradion*. En redogörelse lämnas för rundradions freds-

tida ställning samt för den överenskom-
melse om radions programverksamhet
vid krig eller krigsfara, som träffats mel-
lan Kungl. Maj:t och Radiotjänst (s. 127).
Kommittén finner det önskvärt, att ra-
dions fria ställning bevaras även under
skärpta förhållanden. Inte ens om Sve-
rige indras i krig bör en förstatligad
eller statsdirigerad radio eftersträvas.
Endast om radion kan fortsätta att ar-
beta under så fria förhållanden som
möjligt, kan man vänta sig att den un-
der krig blir ett fullgott instrument för
upplysning och förströelse. Det vore
olyckligt att upprätta ett subordina-
tionsförhållande mellan Radiotjänst och
det psykologiska försvarets organ. Ett
intimt samarbete under ömsesidig för-
ståelse och utan någon vidlyftig kodi-
fiering av direktivrätt bör vara huvud-
principen. Det är emellertid nödvändigt
att under krig ha en gemensam ledning
på regeringsplanet. Frågor rörande Ra-
diotjänst böra då överflyttas till det
statsråd som har att svara för det psy-
kologiska försvaret.

Olika samarbetsfrågor behandlas på
s. 130 f.

Det torde vara nödvändigt att under
fred träffa överenskommelse mellan det
psykologiska försvarets organ och Ra-
diotjänst, varvid riktlinjer för samarbe-
tet dras upp och de viktigaste samver-
kansproblemen ges en praktisk lösning.

Under krig kunna svårigheterna att
sända och att avlyssna radions riks-
program bli allvarliga. Effektiv be-
vakning av sändare och studiolokaler,
bombskydd, reservsändare och reserv-
kraft äro angelägna skyddsåtgärder.
Med hänsyn till risken för avbrott
i eltilförseln hos lyssnarna är det
önskvärt att så många som möjligt ha
tillgång till batterimottagare. Kom-
mittén understryker önskvärheten av
att det under krig finnes goda möjlig-
heter att sända lokalt. Nuvarande

rundradionät medger ej ett smidigt ut-
förande av de lokala sändningar som
kunna bli aktuella. Kommittén finner
det uppenbart att vårt rundradiosystem
är underdimensionerat för krigsförhål-
landen samt anser det angeläget att ut-
redning verkställas och åtgärder vidtas
för att bättra denna situation.

Det är viktigt att *filmen* under krig
kan utnyttjas för upplysningsändamål
och att den samtidigt kan fortsätta sin
normala huvudfunktion att skänka av-
koppling och förströelse. Behovet under
krig kan i väsentlig grad täckas av fil-
mer som finnas tillgängliga inom lan-
det. Man bör under fred inventera till-
gången av lämpliga filmer samt vidta
åtgärder för att säkerställa att ett lager
står till buds. För att effektivt kunna ut-
nyttja tillgängligt filmmaterial för hop-
klippning av nya filmer m. m. är det
angeläget att de stora filmarkiven un-
der krig i erforderlig utsträckning be-
tjänas av ordinarie personal. Bland de
filmer, som måste kunna framställas un-
der krig, kommer journalfilmen i förs-
ta rummet. För att säkerställa tillgång
på filmfotografer bör i samarbete med
försvarsstaben avvägas huru de värn-
pliktiga fotograferna skola användas un-
der krig. En snabb utspridning av film-
laboratorier bör förberedas. Åtgärder
behöva också vidtas i syfte att säker-
ställa laboratoriernas personalbehov un-
der krig. Den mest vitala frågan för
laboratorierna är tillgången på råfilm
och kemikalier. Den nuvarande lager-
hållningen är otillräcklig, varför kom-
mittén förordar beredskapslagring (s.
138).

Kommittén finner det önskvärt, att
filmbranschens olika grenar upprätta
en motsvarighet till pressens bered-
skapskommitté.

Frågan om *teaterverksamhet* och *mu-
sikliv* under krig beröres (s. 139) och

kommittén framhåller önskvärdheten av åtgärder för att underlätta sådan verksamhet.

Bokförsörjningen under krig är en angelägenhet också för det psykologiska försvaret. Kommittén redogör för olika militära åtgärder för bokförsörjning under andra världskriget (s. 141). Stor efterfrågan på böcker kan väntas bland annat hos personer från utrymda tätorter och bland patienter på beredskapssjukhus. Särskilda åtgärder behövas för att förstärka resurserna vid bibliotek i inkvarteringsområden. En viss planering av bibliotekens krigsverksamhet blir nödvändig. Det synes böra ankomma på Skolöverstyrelsen att utfärda anvisningar för centralbibliotekens och folkbibliotekens krigsplanering. Bokförlagens lager äro till sin huvuddel samlade i Stockholm. Åtgärder böra vidtas för att sprida lagren som skydd mot bombhot.

Inom krigsmakten behöver man för de rörliga förbanden små, enkelt styrda böcker. Kommittén understryker värdet av att få till stånd svenska fältupplagor motsvarande dem som användes inom den amerikanska krigsmakten under andra världskriget. Dessa fältupplagor böra vara avsedda att spridas såväl till krigsmaktens personal som till olika kategorier bland civilbefolkningen, särskilt till personer som förflyttats från sina hemorter och som icke på annat sätt ha tillgång till litteratur. Noggranna förberedelser i fred krävas för ett sådant företag.

Kommittén förordar att bokförläggare och boktryckare var för sig upprätta särskilda beredskapskommittéer.

Det psykologiska försvaret har starkt *behov av informationer* av olika slag. Uppgiften att bevara och stärka motståndsandan kräver ingående underlag

för bedömande av folkstämningen. Fientlig psykologisk krigsföring måste noggrant studeras. För den till utländsk opinion riktade verksamheten fordras en mångfald uppgifter både om aktuella förhållanden och om mer konstanta företeelser.

Kommittén redogör för de olika behov att *följa utländska rundradiosändningar* som föreligga för det psykologiska försvaret under såväl krig som fred samt framhåller att det för en tillfredsställande avlyssning fordras specialutrustning (s. 147). Kommittén erinrar om att även andra centrala myndigheter ha behov av rundradioavlyssning. Skäl tala för en centralisering av verksamheten och kommittén finner det angeläget att åtgärder snarast vidtas för att förverkliga en centraliserad avlyssning redan under fred.

Kommittén anger i korthet behovet av *opinionsmätningar* samt ger en översikt över olika metoder för sådana studier (s. 149). Kommittén framhåller att behovet av opinionsstudier bäst kan fyllas genom anlitande av intervjuundersökningar baserade på stickprov. Man bör under krig dock icke enbart lita till denna metod. Utförandet av intervjuundersökningarna bör lämpligen anföras åt det beslutade utredningsorganet vid statistiska centralbyrån.

Ju större betydelse propagandan får desto viktigare blir *propagandaanalysen*. Kommittén anger i korthet användningsområdena (s. 155). Nödvändigheten av sådan analys understrykes. Det är av vikt att i fred pröva sig fram till lämpliga metoder och få personer utbildade. Uppenbart är också att en fortlöpande analys under fred av främmande propaganda behövs.

Behovet av att bekämpa farliga rykten gör det nödvändigt, att under krig systematiskt *studera ryktesfloran*. Ett sådant studium kan ge väsentliga bidrag

till bedömande av folkstämningen. Rykten ge också ett mått på graden av den allmänna nyhetstjänstens tillräcklighet och den tilltro som den vunnit. Sammanställningar av rykten böra kunna ske regionalt. Man kan dock inte räkna med något särskilt analysorgan med utbildad expertis annat än inom den centrala krigsorganisationen. Under fred bör ett planerande organ förbereda verksamhet för ryktesanalys.

De arbetsuppgifter, som skola lösas av den *statliga krigsorganisationen för psykologiskt försvar*, äro i stort sett följande:

- att verka för snabb, fullständig och sannfärdig nyhetstjänst;

- att svara för åtgärder som erfordras för att få till stånd en av säkerhetsskäl påkallad återhållsamhet vid publicering;

- att bedriva upplysningsverksamhet och vidta andra åtgärder för motståndsandans bevarande och stärkande;

- att samordna och, i den mån detta ej ankommer på andra organ, bedriva annan av krigsförhållandena påkallad upplysningsverksamhet inom landet;

- att samordna och, i den mån den ej omhänderhas av andra organ, bedriva till utländsk opinion riktad upplysningsverksamhet, samt

- att följa folkstämningen i eget land, genom bland annat opinionsmätning och ryktesanalys, och att följa och analysera fientlig propaganda.

Kommittén redogör för organisationen av den psykologiska försvarsverksamheten inom Storbritannien och Förenta staterna under andra världskriget samt för informationsstyrelsens tillkomst och organisation (s. 159).

Kommittén finner att ett enda organ bör handha ledningen av alla verksamhetsgrenar. Det är kommitténs bestämda uppfattning att de olika organ, som redan finnas för presstjänst och liknande uppgifter, icke skola uppgå i det centrala organet. Undantag bör dock göras för statens upplysningsbyrå.

Det psykologiska försvaret bör i princip inordnas i administrationen på samma sätt som övriga försvarsverksamheter. Huvudorganet — vilket kommittén kallar *statens upplysningscentral* — måste sortera direkt under Kungl. Maj:t. En auktoritativ ställning och direkt personlig kontakt med regeringen är nödvändig. Kommittén, som icke vill förorda ett särskilt departement för det psykologiska försvaret, anser att upplysningscentralen bör sortera under inrikesdepartementet. Ett konsultativt statsråd bör få till sin enda eller åtminstone huvudsakliga uppgift att företräda det psykologiska försvaret. Centralen bör förestås av en chef som icke tillhör regeringskretsen.

Föreskrifter böra lämnas i syfte att klarlägga förhållandet mellan upplysningscentralen samt övriga myndigheter och deras press- och informationsorgan. Förslag till kungörelse med bestämmelser i detta hänseende ges (bilaga D, s. 250). Beträffande samarbetet med halvstatliga och privata organ böra under fred särskilda överenskommelser träffas.

Bestämmanderätten inom upplysningscentralen bör tillkomma en chef, icke en kollegial enhet. Det är önskvärt att vid verkschefens sida finnes ett informationsråd och ett pressråd. Informationsrådet bör främst bidra med uppgifter och synpunkter som kunna tjäna till ledning för den allmänna utformningen av verksamheten. Pressrådet skall främja upplysningscentralens förbindelser med pressen. Om rådets sammansättning se s. 175.

Upplysningscentralen föreslås bli indelad i en nyhets-, en upplysnings- och en utlandsavdelning samt ett sekretariat (s. 176). Upplysningscentralen bör så organiseras att den i hotfulla lägen kan träda i funktion med delar av organisationen. Då de psykologiska för-

svarsuppgifterna i stor omfattning böra utföras av olika i fred verksamma organ, är det möjligt att talmässigt starkt begränsa den statliga krigsorganisationen. Kommittén har utarbetat ett nytt förslag till instruktion för upplysningscentralen (bilaga C, s. 245).

Vid sidan av den centrala krigsorganisationen måste finnas en regional organisation. Denna bör anknyta till länsstyrelserna. Även civilbefälhavarna få viktiga uppgifter. Kommittén anger vilka uppgifter som kunna väntas bli aktuella för organen vid länsstyrelserna (s. 177).

Kommittén har funnit sig böra frångå den i provisorieförslaget framförda planen med särskilt tillsatta ombud i varje kommun. Ansvar för erforderliga lokala kontakter bör helt åvila länsavdelningarna som efter respektive orters förhållanden böra söka bästa möjliga lösning.

Kommittén framhåller vikten av att krigsmaktens, civilförsvarets och utrikesförvaltningens organ för presstjänst och upplysningsverksamhet äro så organiserade och dimensionerade att de vid krig kunna snabbt utveckla full effektivitet.

För att det psykologiska försvarets organ vid krig eller krigsfara snabbt skall kunna verka med full effekt måste i fred organisations- och mobiliseringsplaner uppgöras, personal uttas och utbildas samt lokal-, utrustnings- och förbindelsebehov tillgodoses. Vidare måste krigsverksamheten fortlöpande planläggas samt material samlas och bearbetas till underlag både för planläggningen och för krigsverksamheten. För att lösa dessa och andra uppgifter är det nödvändigt att inrätta *ett i fred verksamt organ för psykologisk försvarsberedskap*. Detta organ bör samtidigt utgöra den kärna kring vilken statens upplys-

ningscentral vid behov kan uppbyggas. Kommittén understryker den utomordentliga vikten av att under tiden kring ett krigsutbrott ha ett arbetsdugligt organ för det psykologiska försvaret.

Kommittén sammanfattar de uppgifter, som böra åvila ett fredsorgan sålunda:

- att planlägga svensk psykologisk försvarsverksamhet i krig;

- att följa utvecklingen på den psykologiska krigsföringens område och på angränsande fält;

- att följa svensk opinionsutveckling samt främmande propaganda;

- att följa svensk upplysningsverksamhet av betydelse för den psykologiska försvarsberedskapen och samverka med organen för denna upplysningsverksamhet;

- att uppgöra och fortlöpande överarbeta organisations- och mobiliseringsplaner för det psykologiska försvarets civila statliga organ;

- att utvälja, utbilda och krigsplacera personal;

- att sörja för att det psykologiska försvarets lokal-, utrustnings- och förbindelsebehov vid krig bli tillgodosedda; samt

- att i samarbete med publicitetsorganen och deras sammanslutningar verka för deras personella och tekniska beredskap.

Kommittén anser att ett fristående fredsorgan bör inrättas, som skall lyda direkt under Kungl. Maj:t och sortera under inrikesdepartementet. Kommittén har funnit avgörande skäl tala för att organet ställes under ledning av en nämnd. Denna föreslås få namnet *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar*. Till ordförande i nämnden bör utses den person som är avsedd att vara chef för upplysningscentralen. Angående nämndens sammansättning i övrigt och dess personal se s. 187.

Kommittén uppskattar nämndens medelsbehov till 133.000 kr. för omkostnader samt 186.392 kr. för avlöningar, vartill kommer ett anslag till länsstyrelserna på 18.750 kr. för arvoden åt länsavdelningarnas chefer. För nämndens

första verksamhetsår, då bland annat extra arbetskraft behövs, tillkommer sammanlagt 15.000 kr.

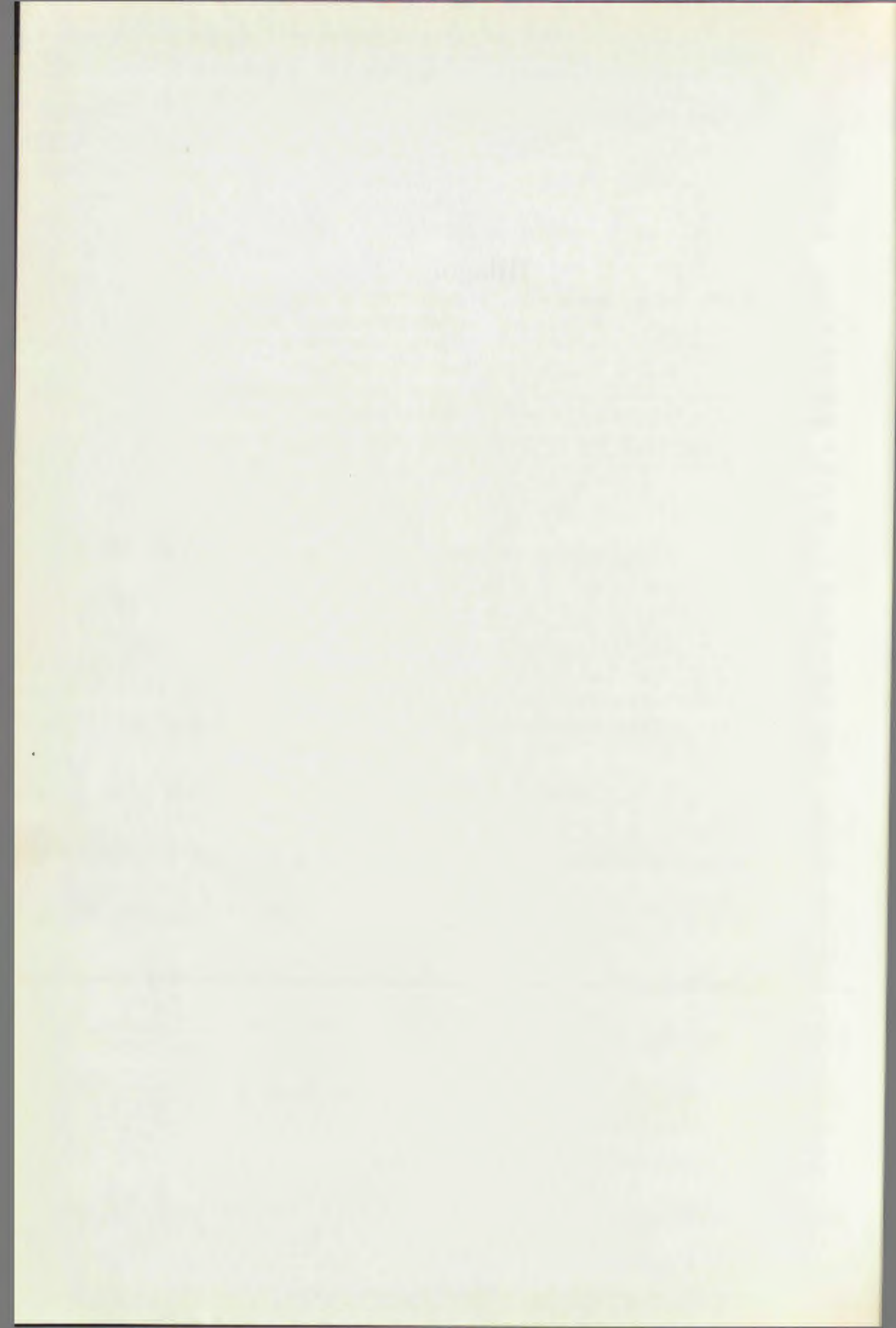
*

Kommittén har i olika sammanhang funnit anledning att utveckla nödvändigheten av att på en rad områden *planläggning och förberedning* komma till stånd i fred för att det psykologiska försvaret skall kunna göra en effektiv insats i krig och för att det skall kunna utveckla full effekt omedelbart vid ett krigsutbrott, då de psykiska påfrestringarna bli särskilt stora. Den ovan återgivna översikten av det föreslagna fredsorganets arbetsuppgifter illustrerar omfattningen och vikten av denna nöd-

vändiga förberedelse. Kommittén vill här ännu en gång understryka nödvändigheten av att riket redan vid ett krigsutbrott förfogar över en arbetsduglig statlig organisation för det psykologiska försvaret, vilken för sin uppgift kan samverka med för krigsförhållandena väl rustade publicitetsorgan.

Hela den nu avslutade utredningen har bekräftat den redan i direktiven uttryckta uppfattningen att även *ett psykologiskt försvar måste förberedas*. Också på detta område gäller satsen, att ett improviserat försvar ej kan föra till målet utan att förberedelse i fred är ett grundvillkor för hållfast motstånd i krig.

Bilagor

A. Redogörelse för kommitténs opinionsundersökning

Utarbetad av docent Gösta Carlsson

Undersökningens förutsättningar och utförande

Frågeställning

Diskussionen kring det psykologiska försvaret kretsar i stor utsträckning kring begreppen »motståndsvilja» och »anda». En opinionsundersökning kan tjäna planeringsarbetet på detta område endast under förutsättning att det är möjligt att precisera innebörden av dessa uttryck och anvisa metoder att observera och till och med mäta de faktorer som gömma sig bakom dem. Med en rimlig avgränsning av uppgiften är detta ingen utopisk tanke.

Ett första villkor är att »anda» eller likvärdiga uttryck inte användas i en alltför vid eller obestämd mening. Det händer att de få beteckna ett slags restfaktor, ett i det hela okänt X, som tillgrips för att förklara utgången av ett krig där de rent militära och tekniska faktorerna inte förslå. Om den bättre rustade av två parter ändå blir den som till slut förlorar i kampen, är det frestande att ta till den vinnande partens förment överlägsna kampvilja eller motståndsansanda som en förklaring. En sådan tolkning får lätt något mystiskt över sig; den är dessutom alltför bekväm som efterhandsrationalisering, och ofruktbar i det försvarspolitiska planeringsarbetet. Det är bättre att försöka namnge några psykologiska faktorer som kunna bli av betydelse i ett krig, utan att man ställer anspråk på fullständighet eller försöker väga deras betydelse inbördes och i jämförelse

med »materiella» förhållanden. Urvalet måste bygga på det erfarenhetsmaterial som står till buds, särskilt från det andra världskriget.

För det psykologiska försvaret bruka följande betingelser anses särskilt viktiga:

1. Medborgarnas politiska och idémässiga anslutning till det egna samhällsskicket och de egna krigsmålen.
2. Deras vilja till personlig krigsinsats.
3. Förtroendet för ledningen, och tron på de egna resursernas tillräcklighet.
4. Vissa andra psykologiska faktorer, exempelvis den individuella psykiska jämvikten.

Inga skarpa gränser kunna dras mellan de fyra grupperna, men uppräkningsar av denna typ peka på att motståndsvilja eller anda är något sammansatt. Vissa av de angivna faktorerna äro av större, och andra av mindre intresse i en undersökning på svensk botten. Det demokratiska styrelseskicket är allmänt accepterat av vårt folk. Ett svenskt krigsdeltagande skulle med säkerhet ha karaktären av en påtvungen försvarskamp och uppfattas så av en bred majoritet. Statliga organ för det psykologiska försvaret komma icke att få en ideologisk bearbetning av opinionen på sitt program. Det är svårt att genom intervjuande i fredstid få en säker uppfattning om viljan till personlig krigsinsats. Detta gäller också de under punkt 4. antydda faktorerna.

Förtroendefrågan är mera aktuell och kan angripas med intervjuförfarande,

om också på begränsad front. Hur bedömer vårt folk utsikterna för en svensk försvarskamp, och hur varierar förtröstan i olika samhällsgrupper?

En i dagens läge utförd opinionsundersökning, som skall ge underlag för planerandet av det psykologiska försvaret, bör emellertid omfatta också andra frågor än de som nämnts i det föregående. Försvarsarbetet blir inte effektivt om det ej möter gensvar från allmänhetens sida, och ett sådant gensvar kommer inte till stånd om allmänhetens uppfattning av världsläget radikalt skiljer sig från de planerande myndigheternas bedömande. Här ligger ett problem som bör uppmärksammas.

Både i fredstid, och i ännu högre grad under ett krig, komma stora krav att ställas på offentlig och privat informationsverksamhet i vårt land. Denna kan inte bedrivas på rätt sätt om inte hänsyn tas till allmänhetens inställning och grad av orientering, och förutsättningarna i det avseendet böra om möjligt studeras nu.

Dessa skäl ha lett till att den undersökning, som redovisas i det följande, i stort sett är inriktad på nedanstående tre frågor:

1. Allmänhetens uppfattning av det internationella läget och åsikterna om riskerna för Sveriges vidkommande.
2. Förtroendet för våra försvarsresurser.
3. Allmänhetens läs- och lyssnarvanor: inställningen till nu existerande nyhetsförmedling och propaganda.

Mot intervjuundersökningar gör sig ofta en viss misstro gällande som grundar sig på den fullt riktiga tanken att det i sista hand är gärningar och inte ord det gäller. Den som säger sig ha förtroende för de egna resurserna kan komma att bete sig som om han inte hade det. Å andra sidan äro orden trots allt ett av de bästa symptom vi ha på den tillfrågades inställning och hand-

lingsberedskap. Vidare kan den enes yttrande leda till att den andre tappat förtroendet, eller får ökat förtroende för våra försvarsmöjligheter.

På en punkt är emellertid särskild försiktighet nödvändig när man använder resultat från en intervjuundersökning. Dess synbara resultat är ett antal svarsfördelningar. På en viss fråga i formuläret ha ett visst antal intervjuade anslutit sig till en bestämd svarsformulering. Frekvenssiffrans storlek beror på frågans exakta formulering; skenbart små formuleringsändringar kunna medföra stora förändringar i svarsfördelningens utseende. Det är därför vanskligt att bygga på frekvenssiffrornas absoluta höjd. Att det är just 80 % som anslutit sig till den mest »försvarsvänliga» formuleringen på ett ställe i formuläret betyder inte att 80 % av de intervjuade äro »försvarsvänliga» i någon annan och vidare mening. Det mest fruktbärande sättet att använda resultaten är ofta att jämföra olika grupper på sätt att svara på samma fråga, eller att ställa samma fråga i upprepade intervjuundersökningar. Den förra formen av analys kan genomföras på föreliggande material, däremot naturligtvis icke den senare.

Undersökningens utförande

Frågeformuläret utarbetades inom kommittén i nära samarbete med de fyra institut åt vilka själva fältarbetet anförtrödades. Dessa voro: Institutet för Marknadsundersökningar, Marknadsanalys, Marknadsbyrå samt Svenska Gallupinstitutet. Formuläret reviderades upprepade gånger, delvis med ledning av synpunkter framförda inom kommittén eller av andra statliga organ, delvis på grund av förbättringsförslag från instituten. Vid flera tillfällen gjordes ett antal provintervjuer. Formuläret fick sin slutgiltiga form i december 1951 och intervjuerna genomfördes under tiden januari—mars 1952.

Kravet på enhetlighet i fältarbetet framtvingade en långt gående schematisering

av förfarandet. Frågorna skulle framställas ordagrant efter den tryckta formuleringen. I vissa fall presenterades den intervjuade fixa svarsalternativ, av vilka ett skulle väljas. I många fall voro svarsalternativen klart implicerade av frågan. Det fanns slutligen sådana frågor, där den intervjuade alldeles fritt formulerade svaret som protokollfördes i blanketterna. För denna sista grupp är det nödvändigt att kategorisera (kodifiera) svaren i efterhand, så att svar med samma innebörd (om också med skiftande formuleringar) komma i en grupp. I några fall utfördes kontrollkodning; när två personer oberoende av varandra kodifierade ett antal blanketter, visade det sig att resultaten i omkring 90 % av fallen blevo lika.

I övrigt framgår frågornas art och formulering av tabellbilagan.

Till grund för undersökningen låg ett stickprov (en sample); i första hand av orter och i andra hand individer. Sammanlagt 35 olika distrikt (orter) äro företrädda, däribland rikets största städer. Bland de platser, som icke på grund av sin storlek ovillkorligen måste medtagas, träffades valet med lottens hjälp. De individer, som skulle intervjuas, valdes ur mantalslängderna, också slumpvis. Valbara för undersökningen voro inom riket kyrkobokförda personer födda 1930 eller tidigare.

Sammanlagt togos ur mantalslängderna 1107 namn eller omkring 1/5000-del av den valbara befolkningen. På ett tidigt stadium måste 8 personer strykas därför att de flyttat till platser där intervjuer inte kunde genomföras. Återstoden befanns vid adresskontroll i respektive länsstyrelsers folkbokföringsavdelning bo kvar på orten eller hade flyttat till plats där intervju kunde utföras. Dessa 1099 personer sattes upp på adresslistor och bildade *listurvalet*. Det finns ingen anledning antaga att det skall skilja sig systematiskt från befolkningen i sin helhet. Av tabellerna 1—3 framgår att fördelningen på kön, civilstånd och åldersgrupper i det hela överensstämmer med senast tillgängliga folkräkningsuppgifter.

I listurvalet blevo endast 850 personer intervjuade (*intervjuade urvalet*). Bortfallet är följaktligen 22.7 %. Detta är en hög siffra som i kommande undersökningar måste bringas ned. Eftersom inget med viss-
het är känt om åsikterna bland dem som icke intervjuats, måste resultaten av undersökningen tolkas med en viss försiktig-

Tabell 1. Urvalens åldersfördelning.

Ålder i år	List- urvalet		Intervjuade urvalet		1945 års folkräkning ¹ %
	Antal	%	Antal	%	
22—29	160	15	121	14	19
30—39	250	23	212	25	24
40—49	249	23	195	23	20
50—59	190	17	143	17	16
60—69	138	12	104	12	12
70—	112	10	75	9	9
	1099	100	850	100	100

Tabell 2. Urvalens könsfördelning.

	List- urvalet		Intervjuade urvalet		1945 års folkräkning ¹ %
	Antal	%	Antal	%	
Män	571	52	455	53	49
Kvinnor	528	48	395	47	51
	1099	100	850	100	100

Tabell 3. Urvalens civilståndsfördelning.

	List- urvalet		Intervjuade urvalet		1945 års folkräkning ¹ %
	Antal	%	Antal	%	
Ogifta	255	23	165	19	26
Gifta	704	64	587	69	64
Förut gifta	140	13	98	12	10
	1099	100	850	100	100

¹ Sveriges officiella statistik: Folkräkningen den 31 december 1945. Del VI. Stockholm 1950.

het. Följande fakta tala dock för att bortfallet endast i begränsad grad förryckt resultaten.

1) Den kraftigaste verkan kan väntas uppstå om orsaken till utebliven intervju är direkt vägran från den tillfrågades sida. Det kan vara just hans åsikter om världsläget eller politiska förhållanden som kom-

ma honom att vägra. I mindre än hälften av de ej utförda intervjuerna angavs vägran vara orsaken.

2) De icke intervjuade kunna betraktas som en extremt »svåråtkomlig» grupp. De något mindre svåråtkomliga böra i stort sett ha blivit intervjuade först efter ett par besök av fältarbetaren, de minst svåråtkomliga vid första besöket. Om svåråtkomligheten sammanhänger med åsiktsläget bör det märkas inom det intervjuade urvalet. Men så är icke fallet: De som intervjuades först efter ett par besök skilja sig icke nämnvärt från dem som intervjuades vid första besöket.

3) På vissa orter intervjuades praktiskt taget alla på listan uppsatta, på andra orter var bortfallet mycket stort. Om bortfallet tenderar att förrycka resultaten böra orter med olika stort bortfall skilja sig markerat. Så är emellertid inte fallet i undersökningsmaterialet.

Det är de yngsta åldersgrupperna, mellan 22 och 30 år, samt de över 50 år som ge höga bortfallsfrekvenser (över 25 %). Bland de ogifta är det inte mindre än 35 % som inte nåtts av intervju, bland de gifta endast 17 %. Det är ingen beaktansvärd skillnad mellan social(yrkes)-grupper, ej heller mellan män och kvinnor i fråga om bortfallsfrekvens.

Vid sidan av det systematiska fel som bortfallet eventuellt givit upphov till, göra sig tillfälliga eller slumpmässiga fel gällande. Hela befolkningen har inte tillfrågats, och rena tillfälligheter vid urvalet komma att påverka resultaten. För ett procenttal baserat på hela gruppen om 850 intervjuade kan medelfelet (standardavvikelsen) uppskattas till omkring 2 %. I extrema fall kan alltså en avvikelse två eller tre gånger så stor uppkomma, eller omkring 5 %.

Opinionsundersökningen kan i viss mån kontrolleras genom att de intervjuades fördelning i avseende på *politiska sympatier* jämföres med de allmänna valens röstfördelningar. Det bör emellertid understrykas att fordran på god överensstämmelse innebär ett hårt krav på materialet. Utom det konstanta intervjubortfallet tillstöter här den felkällan att en stor grupp intervjuade inte uppgivit någon politisk hemvist. På frågan »Vilket eller vilka politiska partier i Sverige sympatiserar Ni mest med, eller har Ni minst emot?» är det omkring 1/3

som ger ett svar som inte tillåter klassifikation efter partipolitisk färg. Detta är en exceptionellt hög siffra; på de flesta andra frågor i undersökningen blir avfallet vida mindre. En direkt fråga om föregående

Tabell 4. Partifördelning enligt undersökningen och valstatistiken.

	Undersök- ningen %	Allmänna valen 1948 %	1950 %	1952 %
Högern	10	12	12	14
Bondeförbundet	17	13	12	11
Folkpartiet	18	23	22	25
Socialdemokraterna	54	46	49	46
Kommunisterna	1	6	5	4
	100	100	100	100

röstning hade gett bättre formell jämförbarhet med valsiffrorna men sannolikt ytterligare ökat antal oklassificerbara svar. Det är vidare oklart vilka valsiffror som skola läggas till grund för en jämförelse. Valet i september 1952 låg närmast i tiden, men hela valkampanjen kom emellan intervjutillfället och valdagen.

Tabell 4 ovan visar att opinionsundersökningens bild av åsiktsläget är mer i överensstämmelse med 1948 eller 1950 års val. Avvikelserna ligga i ett par fall vid eller strax ovanför 5-procentsgränsen, men överskrida den inte påfallande. Det är troligt att förskjutningen mellan kommunist- och socialdemokrater beror på mer än tillfälligheter. Detsamma kan gälla förskjutningar mellan folkpartiet och bondeförbundet.

Ett påpekande är här på sin plats. Den frågan kan ställas om underlaget för opinionsundersökningen överhuvud är tillräckligt stort för att medge slutsatser om åsiktsläget i vårt land. Svaret är att ett material är tillräckligt stort om det ger resultat med tillräckligt snäv felmarginal för att vara intressanta. Om utrikes- och försvarspolitiska åsikter torde förut existerande kunskap vara så ringa att resultat med en osäkerhetsmarginal av 5 % eller t. o. m. 10 % äro intressanta. För en valprognos fordras vida större precision. Förskjutningarna från val till val äro så små i vårt land att en förutsägelse baserad på föregående val ger mindre felmarginal än 5 %. Föreliggande undersökning har heller inte varit avsedd att möjliggöra en valprognos.

Uppfattningen av krigerisk och försvarsmöjligheter

Världsfreden och Sveriges läge

Under det andra världskriget var det naturligt att det stora flertalet inom vårt folk slöt upp kring försvaret som det yttersta värnet för fred och oberoende. Denna samling kring försvaret tycks i det hela ha blivit bestående efter krigets slut, vilket knappast skulle ha varit fallet om den svenska allmänheten hade en avgjort optimistisk uppfattning av läget i världen, och om den ansåge ett nytt krig otänkbart eller mycket osannolikt. En planering av det psykologiska försvaret kräver emellertid en något närmare fixering av opinionsläget än vad dessa allmänna överväganden leda till. Ett par frågor i opinionsundersökningen ta sikte på detta problem. Fråga 6 löd: »Tror Ni att det inom de närmaste två-tre åren kommer att bli storkrig i Europa?» Sveriges läge och möjligheter ställdes i centrum i fråga 9: »Hur stora möjligheter tror Ni Sverige har att hålla sig utanför ett storkrig i Europa?»

I tillspetsad form kan resultatet formuleras så att den svenska allmänheten tror mer på freden än neutraliteten. En måttfullt optimistisk eller i varje fall inte uttalat pessimistisk inställning är förhärskande vis-à-vis det utrikespolitiska läget, men den förefaller baserad på en förtröstan att världsfreden skall bestå en tid framåt, inte på en stark tilltro till vår förmåga att hålla landet utanför en storkonflikt som väl brutit ut. I det följande komma att redovisas de resultat, som stöda detta resonemang.

Det är inte mer än 16 % av alla tillfrågade som säga att det »säkerligen» eller »troligen» blir ett nytt storkrig i Europa inom 2—3 år. En knapp tredjedel finner att chanserna väga lika mellan krig och fred. Av alla tillfrågade är

det 47 %; och av dem som tagit ställning till frågan en majoritet som säga att det »troligen» eller »säkerligen» inte blir krig.

I detta sammanhang förtjänar påpekas att det är en relativt liten grupp som väljer det extremt negativa (pessimistiska) svaret på frågan om Förrenta Nationernas möjligheter att förhindra ett krig mellan stormakterna (fråga 5).

Hur litet inställningen varierar mellan olika samhällsgrupper framgår av tabell 5, som visar sambandet mellan svarsfördelning och de intervjuades bakgrund¹.

Inga skillnader av betydelse framträda.

¹ I fortsättningen blir det ofta nödvändigt att pröva om det föreligger något beaktansvärt samband mellan två egenskaper, exempelvis sättet att besvara två frågor i formuläret, eller mellan den intervjuades yrke och hans ställningstagande till en bestämd fråga. För sådana ändamål kommer genomgående χ^2 -testet att begagnas. Om olika yrkes-(social)-grupper ha samma inställning till ett speciellt spörsmål kan det ändå hända att de komma att skilja sig något i det begränsade urval som ligger till grund för undersökningen. Endast om svarsfördelningarna avvika från varandra mer än som kan antas vara ett slumpens verk finns det anledning att närmare diskutera vad skillnaden innebär. Det betyder att χ^2 -värdet skall ligga över en viss gräns. Hänsyn måste emellertid tas till utseendet av den tabell som ligger bakom; en tabell som bara omfattar exempelvis ja- och nej-svar för varje grupp, säges ha ett mindre antal »frihetsgrader» än tabeller med ett större antal kategorier. Det avgörande är i sista hand hur stor sannolikheten är för att ett χ^2 -värde lika stort eller större än det erhållna skall uppkomma av en slump. Om den sannolikheten är liten, anses skillnaden mellan de undersökta grupperna, eller sambandet mellan de två relaterade frågorna, vara statistiskt säkerställt. Det är vanligt att använda ett sannolikhetsvärde av 0.05 som en praktisk gräns. Följaktligen kommer χ^2 -värden för vilka sannolikheten ligger över 0.05, att förbigås utan någon nämnvärd diskussion; i sådana fall finns det inget säkert statistiskt samband mellan de båda egenskaperna.

Beträffande utsikterna att med framgång hävda svensk neutralitet i händelse av ett nytt storkrig gör sig en mera pessimistisk inställning gällande. Av alla intervjuade är det 27 % som säga

Tabell 5. Sambandet fråga 6 — vissa sociala faktorer.

Faktor	χ^2	Antal frihetsgrader	P
Politiska symp.	6.4	5	> 0.05
Skolutbildning	1.2	1	> 0.05
Krigstjgförh.	3.5	5	> 0.05
Socialgrupp	0.6	4	> 0.05
Kön	0.0	1	> 0.05

att vi ha »mycket» eller »ganska» stora möjligheter att hålla oss utanför, under det att 61 % säga att våra möjligheter äro »ganska» eller »mycket» små. Hur uppfattningen varierar med social bakgrund visas av tabell 6.

Tabell 6. Sambandet fråga 9 — vissa sociala faktorer.

Faktor	χ^2	Antal frihetsgrader	P
Politiska symp.	11.4	5	0.02—0.05
Skolutbildning	1.8	1	> 0.05
Krigstjgförh.	3.6	4	> 0.05
Socialgrupp	0.1	4	> 0.05
Kön	2.1	1	> 0.05

Den enda skillnad som är beaktansvärd är den mellan olika partiläger. De som sympatisera med folkpartiet, tro i mindre utsträckning på möjligheten av svensk neutralitet än de som sympatisera med socialdemokraterna.

Tabell 7. Tror på möjligheten av svensk neutralitet bland intervjuade med olika partisympatier.

	Höger	Folkparti	Bondeförb.	Soc.-dem.
»Mycket» eller »ganska» stora möjligheter	23%	19%	27%	35%
»Ganska» eller »mycket» små möjligheter	77	81	73	65
	100	100	100	100

Undersökningen ger inget stöd för antagandet, att två världskrigs gynnsamma erfarenheter skulle ha ingett vårt folk en stark förtröstan på neutraliteten som fredsgarant i krigstider.

Motståndsand

Tidigare har framhållits, att en opinionsundersökning inte utan reservationer kan läggas till grund för uttalanden om anda och motståndsvilja. Det torde därför inte vara nödvändigt att här närmare diskutera intervjuförfarandets begränsningar. Motståndsvilja kan uppfattas som en attityd i betydelsen tendens till ett bestämt slags handlande i en kritisk situation. Intervjuer i fredstid tillåta endast en bestämning av attityder i betydelse åsikter. Jämförelser mellan olika grupper i avseende på deras åsikt om det berättigade i att göra motstånd, och deras tilltro till vårt lands resurser, äro dock av intresse och komma att redovisas i det följande.

Fråga 10 är den som tar sikte på den allmänna inställningen till svenskt försvaret mot ett väpnat angrepp. Den lyder: »Antag att Sverige anfallas. Anser Ni att vi böra göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?» På detta svarade 79 % av alla tillfrågade »ja». Borträknas de som inte togo ställning till frågan, blir procenten ja-svar 87. De resterande 13 % reservera sig genom att hänvisa till andra omständigheter, varav avgörandet beror, eller de svara »nej».

Det här är ett sådant fall, då procentalen måste tolkas med försiktighet. Det är inte möjligt att säga mer än att c:a 80 % reagerat på ett visst sätt inför en specifik fråga. Det kan inte på basis av dessa siffror påstås att 80 % besjålas av motståndssanda i någon annan och vidare mening. Det är tänkbart att den inställning som här gjort sig gällande, skulle förskjutas i ett verkligt (och inte

inbillat) krigsläge. Det kan vara fråga om ett oflekterat svar på en fråga som många av de intervjuade inte bearbetat, intellektuellt eller känslomässigt. Det är troligt att många uppfattar formuleringarna av typen »det är klart att vi skola göra motstånd» som de enda socialt acceptabla, det som man bör säga och tänka.

Även om motståndslinjen dominerar endast som en läpparnas bekännelse, så är detta inget trivialt resultat. Motståndsparollen skulle dela med andra paroller, utfärdade av myndigheter och auktoriteter, den egenskapen att uppfattas som norm för handlande och tänkande. Normer efterlevs långt ifrån alltid, men de torde sällan vara helt utan effekt. Det normenliga beteendet, i detta fall motstånd mot anfall, får ett visst förspång framför andra handlingsalternativ.

I tabell 8 framgår att opinionsläget är lika i olika samhällsgrupper.

Tabell 8. Sambandet fråga 10 — vissa sociala faktorer.¹

Faktor	χ^2	Antal frihetsgrader	P
Politiska symp.	2.8	5	> 0.05
Krigstjgförh.	2.5	4	> 0.05
Socialgrupp	5.9	4	> 0.05
Kön	3.0	1	> 0.05

¹ Tabelluppställningen finns förklarad på sid. 209.

Fråga 11 i formuläret aktualiserade en möjlig konsekvens av ett beslut om motstånd mot en anfallande stormakt. »Antag att angriparen hotar med atombomber. Vad skulle Ni då ge för svar på frågan?» (d. v. s. fråga 10). En del bli nu tveksamma, men majoriteten står fast. 56 % av alla tillfrågade och nära 70 % av dem som ta ställning till frågan, ange som sin åsikt att vi böra göra motstånd också i ett sådant läge. Hur frågan besvaras i olika samhällsgrupper framgår av tabell 9.

Tabell 9. Sambandet fråga 11 — vissa sociala faktorer.

Faktor	χ^2	Antal frihetsgrader	P
Politiska symp.	5.4	5	> 0.05
Krigtjgförh.	2.0	4	> 0.05
Socialgrupp	12.3	4	0.01—0.02
Kön	1.0	1	> 0.05

Den enda faktor som förefaller att ha någon betydelse är socialgrupp, d. v. s. gruppering efter yrke. Skillnaderna mellan socialgrupperna äro för stora för att kunna vara ett slumpens verk. Det innebär inte att de absolut sett äro betydande. I den högre icke jordbrukande gruppen äro det 63 % som svara »ja»; i den lägre icke jordbrukande gruppen är motsvarande procenttal 69; bland jordbrukarna ges samma svar av 73 % i den högre och 83 % i den lägre gruppen. I själva verket peka siffrorna åt samma håll i fråga 10. Också där har den högre icke jordbrukande yrkesgruppen den lägsta anslutningen till ja-svaret, men skillnaderna äro där för små för att kunna betraktas som statistiskt säkerställda. Resultatet måste tolkas med tillbörlig försiktighet. Av tabellerna framgår endast att de högre socialgrupperna (yrkesgrupperna) i något mindre utsträckning ansluta sig till en viss formulering, inte att deras anda eller motståndsvilja i vidare mening skulle vara sämre. De icke-jordbrukande grupperna äro något mera reserverade än de jordbrukande. Den förra kategorien intervjuade är i stor utsträckning bosatt i städer och tätorter. En känsla av att höra till en i krig särskilt utsatt grupp, som i första hand kommer att drabbas av atombombanfall, kan ha spelat in.

Fråga 12 ger någon uppfattning om hur vanligt det är att de intervjuade ta hänsyn till möjligheten av hjälp utifrån när de svara på frågorna om motstånd mot anfall. Knappt 40 % ange att de inte tagit någon sådan hänsyn, och näs-

tan exakt lika många säga att de gjort det. Det är i detta hänseende ingen skillnad mellan motståndslinjens anhängare och motståndare (enligt fråga 10).

Inställningen till atomstridsmedlen

Diskussionen i det närmast föregående avsnittet har redan berört atomhotets psykologiska effekt. Schematiskt kan man här urskilja två grundinställningar. Enligt den ena jämföras atombomben i viss mån med tidigare existerande förstörelsemedel. Dess största verkningsförmåga förnekas inte men föranleder ingen ändring på den försvarspolitiskt avgörande punkten. Skyddsmedel och försvarsåtgärder skola anpassas efter de nya anfallsmetoderna, och motstånd skall bjudas också den angripare som använder atomstridsmedel.

Den andra åsiktsriktningen uppfattar atombomben som något principiellt nytt i den meningen att dess existens tvingar oss till ett nytt ställningstagande i valet mellan motstånd och kapitulation inför angrepp. Om också motstånd hade varit befogat så länge endast de traditionella stridsmedlen existerade, innebär det nu nyttolös blodutgjutelse.

Situationen kan sammanfattas så, att det finns en grupp som vill motstånd under alla förhållanden, och en annan (och mindre) grupp som vill kapitulation under alla förhållanden, samt dessutom en tredje grupp, de höggradigt »atommedvetna», som just atomhotet gör kapitulationsbenägna. Det är den sistnämnda gruppens storlek och sammansättning som komma att diskuteras i det följande.

En jämförelse mellan svarsfördelningar vid fråga 10 och 11 ger en uppfattning om antalet som svänga över, när atomstridsmedlen nämns. Det finns 207 personer som hålla på motståndslinjen i fråga 10 men överge den

Tabell 10. Sambandet »atommedvetenhet» enligt frågorna 10 och 11 — vissa sociala faktorer.¹

Faktor	χ^2	Antal frihetsgrader	P
Politiska symp.	1.7	5	> 0.05
Skolutbildning	0.2	1	> 0.05
Krigstjgförh.	4.1	4	> 0.05
Socialgrupp	2.9	4	> 0.05
Alder	6.9	5	> 0.05
Kön	0.1	1	> 0.05

¹ Tabelluppställningen finns förklarad på sid. 209.

i fråga 11. Det är möjligt att antalet skulle ha blivit större om inte många av de intervjuade redan vid den första frågan tyst förutsatt att ett angrepp skulle innebära bl. a. insättande av radioaktiva stridsmedel och av den anledning- en redan då svarade »nej» eller tve- kade.

Hur är denna grupp på 207 personer (eller 24 % av alla intervjuade) sammansatt? Tabell 10 ger upplysningar på den punkten.

Inget av sambanden är statistiskt säkerställt. Den grupp som ändrar mening inför atomhotet är i det hela lika starkt representerad i olika samhällsklasser, bland män och kvinnor etc.

En annan möjlighet att isolera en grupp intervjuade som förefaller att ta starkt intryck av atomstridsmedlen erbjuda frågorna 14a och 14b i formuläret. De avse en bedömning av det svenska civilförsvarets möjligheter att skydda befolkningen. Här äro förutsättningsarna uttryckligen angivna: anfall *utan* respektive *med* atombomber. Också här blir det en förskjutning i svarsfördelningarna. På den första frågan (där atombomber förutsattes utesluta) äro det endast 2 % som säga att civilförsvaret ingenting kan göra. På den senare frågan (där atombomber förutsattes) ge 27 % samma svar. På liknande sätt som skedde med frågorna 10 och 11 ha frå-

Tabell 11. Sambandet »atommedvetenhet» enligt frågorna 14a och 14b — vissa sociala faktorer.

Faktor	χ^2	Antal frihetsgrader	P
Politiska symp.	2.8	5	> 0.05
Skolutbildning	4.1	1	0.02—0.05
Krigstjgförh.	8.8	4	> 0.05
Socialgrupp	7.1	4	> 0.05
Ålder	13.0	5	0.02—0.05
Kön	0.3	1	> 0.05

gorna 14a och 14b utnyttjats för att isolera en grupp som ändrat mening och som alltså med viss rätt kan betecknas som »atommedveten». Dess sociala rekrytering har studerats på sedvanligt sätt (Tab. 11).

Två samband äro statistiskt signifikanta; de med skolbildning och ålder. »Atommedvetenheten» är vanligare bland intervjuade med högre skolutbildning (47 %) än bland dem utan sådan utbildning (39 %).

Av tabell 12 framgår hur åldersgrupperna skilja sig.

Tabell 12. »Atommedvetenhet» i skilda åldersgrupper.

	22—29 år	30—39 år	40—49 år	50—59 år	60—69 år	över 70 år
	%	%	%	%	%	%
»Atom-medvetna»	50	46	39	34	35	35
Övriga	50	54	61	66	65	65
	100	100	100	100	100	100

En möjlig förklaring till detta resultat är läsvanorna bland de yngre och de med högre skolutbildning. Tidningar och tidskrifter ha under de senaste åren innehållit åtskilligt material om atomstridsmedel, och det är tänkbart att det särskilt appellerat till en yngre publik med tekniskt-naturvetenskapliga intressen (inte minst flygintresse) som också tagit intryck av det lästa.

Civildförsvaret och allmänheten

Vissa civilförsvarsproblem ha berörts i det föregående. Den diskussion som närmast följer gäller allmänhetens förtroende för civilförsvaret, och uppfattningen om dess möjligheter att skydda vårt lands befolkning.

Under förutsättning att atombomber inte användas tror en majoritet bland de tillfrågade, 59 %, att alarmering, brandbekämpning, sjukvård, skyddsrum och annat kan göra »mycket» för att skydda civilbefolkningen. I föregående avsnitt framhölls att antalet sjunker betydligt om atombomben kommer in i förutsättningarna. Det blir då endast 19 % som ge samma svar. En fjärdedel av de intervjuade tror inte att det finns några skyddsrum som på 1.000 meters håll ge skydd mot en atombomb. Det är inte så många som anse att »gott» skydd kan ges mot stridsgaser, omkring 15 %; men det är ännu färre som mena att »inget skydd» kan ges, endast 6 %.

Ett förhållande framträder tydligt i tabellbilagans uppställningar; det är ibland markerade skillnader mellan yr-

Tabell 13. Sambandet mellan inställning till civilförsvaret och socialgrupp.¹

Fråga	χ^2	Antal frihetsgrader	P
14a. Skyddsmöjligheter om atombomb ej användes	11.8	4	0.01—0.02
14b. Skyddsmöjligheter om atombomb användes	4.7	4	> 0.05
15. Skyddsrum tillräckliga mot atombomb	5.2	4	> 0.05
16. Möjlighet skydda mot giftgas	16.5	4	0.001—0.01

¹ Tabelluppställningen finns förklarad på sid. 209.

kesgrupper (socialgrupper). Av tabell 13 framgår vilka samband som äro statistiskt säkerställda.

I de två fall där sambandet är signifikant är det egentligen inte en fråga om skillnader mellan socialgrupper i vanlig mening, utan om skillnader mellan gruppen jordbrukande å ena sidan och gruppen icke jordbrukande å andra sidan (se tabellbilagan). Jordbrukarna äro helt en landsortsgrupp, och den icke jordbrukande befolkningen är till övervägande del bosatt i städer, köpingar, municipalsamhällen eller inom andra bebyggelseagglomerationer. Med en viss förenkling kan man säga att det här är fråga om skillnader mellan stad och landsbygd. De icke jordbrukande grupperna (»tätortsbefolkningen») äro något mer optimistiska än de jordbrukande vis-à-vis det skydd civilförsvaret kan ge i händelse atombomber icke användas. På samma sätt är den icke jordbrukande gruppen något mera optimistisk i sin uppfattning av skyddsmöjligheterna mot giftgas. Samma tendens gör sig gällande också i de andra två frågorna, men differenserna äro där mycket små.

En nära till hands liggande tolkningsmöjlighet är den, att tätortsbefolkningen sett mera av civilförsvarets verksamhet och är bättre orienterad i dessa frågor. Även de som inte äro uttagna till civilförsvartjänst böra i betydande utsträckning ha kommit i kontakt med civilförsvaret på ett eller annat sätt. I ett senare avsnitt kommer att redovisas resultat som tyda på att de välinformade äro mera optimistiska beträffande våra försvarsresurser. Om det förhåller sig så att bättre orientering och intimare kontakt med civilförsvarsproblem leder till större förtroende, då borde den grupp som i intervju uppgav sig vara uttagen till civilförsvartjänst vara relativt optimistisk. Man kan visserli-

Tabell 14. Sambandet mellan civilförsvarsuttagnings och ställning till civilförsvaret.

Fråga	χ^2	Antal	P
frihetsgrader			
14a. Skyddsmöjl., ej atombomb	0.9	2	> 0.05
14b. Skyddsmöjl., atombomb	7.8	2	0.02
15. Skyddsrum mot atom- bomb	1.2	2	> 0.05
16. Skydd mot giftgas	4.3	2	> 0.05

gen inte förutsätta att alla dessa verkligen genomgått någon utbildning, men det förefaller rimligt att anta att de som grupp skola känna till civilförsvaret något bättre än resten av de intervjuade.

Av tabell 14 framgår emellertid att de civilförsvarsuttagna åsiktsmässigt inte skilja sig nämnvärt från andra intervjuade; det svaga samband som föreligger för fråga 14b pekar åt andra hållet; de civilförsvarsuttagna förefalla något mera pessimistiska vid tanken på atomangrepp. Skillnaden är dock inte stor.

En möjlig hypotes är följande: stadsbefolkningens något mera optimistiska uppfattning av skyddsmöjligheterna är ett slags anpassningssymptom. Krigshotet är en påträngande realitet, och kriget har omedelbara och ödesdigra konsekvenser just för städernas innevånare. Exakt hur stora skadorna bli av ett bombanfall och exakt hur mycket civilförsvaret kan skydda befolkningen vet få eller ingen. Flera uppfattningar eller tolkningar av situationen äro rimliga och kunna försvaras. Att städernas innevånare i något större utsträckning välja en relativt optimistisk tolkning beror på att de i högre grad än landsbygdsbefolkningen behöva det för att bibehålla sin anpassningsnivå; eller enklare uttryckt, för sitt själslugn. Det är inget speciellt fantastiskt eller osannolikt över en sådan hypotes, men den

kan inte mera bestämt beläggas eller vederläggas på basis av opinionsundersökningen.

Massmedia, propaganda och upplysning

Inledning

I detta avsnitt komma två problem att beröras: hur spridas nyheter, information och propaganda, och med vilken effekt? I båda avseendena kan opinionsundersökningen ge vissa bidrag men inte ett fullständigt svar på frågorna. Vilka tidningar som existera i dagens Sverige är väl känt intervjuundersökningar förutan. Det finns jämförelsevis exakta uppgifter om deras upplagor och spridningsområden. Det är också känt vilka svenska och utländska radioprogram som vända sig till en svensk publik. Hur stor deras lyssnarskara är, och hur den är sammansatt, är inte lika väl bekant. På den senare punkten kan opinionsundersökningen komma med en del upplysningar av intresse. Reaktionen på en viss propaganda beror bl. a. på auditoriets inställning och förutfattade meningar, inte minst attityden till de media, genom vilka den sprids. Det är rimligt att föreställa sig att en »propagandamedveten» publik skall vara mindre mottaglig och mera kritisk. Opinionsundersökningen kan ge någon uppfattning om hur det är ställt på den punkten med den svenska allmänheten.

Resultatet av nyhetsförmedling och information är faktisk kunskap om olika sakförhållanden. Att bidra till att den svenska allmänheten blir bättre informerad måste vara ett huvudändamål för ett statligt upplysningsorgan. Dess utgångsläge är följaktligen beroende av hur väl eller illa denna allmänhet redan är orienterad om utrikespolitik och försvaret. En av målsättningarna för opinionsundersökningen har varit att bestämma graden av faktisk orientering; åtskilliga av frågorna i formuläret äro

i realiteten kunskapsfrågor på det utrikes- och försvarspolitiska planet.

I det följande komma först läs- och lyssnarvanor, och inställningen till olika media att behandlas. Därefter följer en redovisning av undersökningsresultaten i vad avser den svenska allmänhetens grad av orientering.

Massmedia och publik

Det övervägande flertalet av de intervjuade, 93 %, uppgav att de läsa tidning dagligen (fråga 19). Det är mycket få som läsa tidning oregelbundet, sällan eller aldrig. I enskilda fall kunna de egna uppgifterna om tidningsläsning ha varit överdrivna, och det faktiska tidningsläsandet mera sporadiskt än vad intervjun ger vid handen. Det går inte att kontrollera opinionsundersökningens resultat genom att jämföra med tidningarnas upplagesiffror, bl. a. därför att samma tidningsexemplar kan läsas av flera. Frekvensen daglig tidningsläsning är som man kan vänta sig högst i den övre icke-jordbrukande yrkesgruppen.

En detaljredovisning av de lästa tidningarnas politiska färg kompliceras av att många ange sig läsa flera tidningar, företrädande olika partier. Bland de intervjuade är det fem gånger så vanligt att läsa enbart borgerliga tidningar som att läsa enbart socialdemokratiska. Det är en kraftigare disproportion till den borgerliga pressens favör än vad upplagesiffrorna visa; det torde tryckas drygt fyra gånger så många borgerliga tidningar som socialdemokratiska. De som uppge sig läsa kommunistiska tidningar äro mycket få, endast 0,1 %.

Vad läsarna vänta sig av sin tidning, och vilket utbyte de anse sig få av den, har inte i detalj studerats i undersökningen. Det finns emellertid några allmänna uppgifter om läsvanorna. På fråga 3 i formuläret skulle den intervjuade

Tabell 15. Deklarerat läsintresse för olika slags innehåll.

Slag av innehåll	% av alla intervjuade som läser minst hälften
Ledare	48
Nyheter om utrikespolitik	45
Sportnyheter	31
Nyheter om brott och olyckor	78
Nyheter om inrikespolitik, regering och riksdag	55
Bokrecensioner och kulturartiklar	25
Kåserier, småhistorier etc.	60

ange om han läste »allt», »det mesta», »ungefär hälften», »en mindre del» eller »inget alls» av vissa specificerade kategorier stoff: ledare, nyheter om utrikespolitik etc. Resultaten finnas redovisade i detalj i tabellbilagan, men vissa sammanställningar göra dem mera lätt-tillgängliga. Av tabell 15 ovan framgår hur stor andel som angav sig läsa allt, det mesta eller hälften av olika slags innehåll.

Det vore förhastat att ta dessa siffror för gott som exakta mätare på faktiskt läsvärde. Att sportnyheterna få lägre läsvärde än mycket annat stoff är ägnat att inge en del betänkligheter. Vissa ambitioner och ideal kunna mycket väl ha åstadkommit en avvikelse mellan faktiska läsvanor och de deklarerade. Att en »bildad och vaken» människa skall läsa om utrikes- och inrikespolitik i sin tidning torde vara en accepterad norm. Den resulterar i individuella ansträngningar att faktiskt »följa med» eller åtminstone i ansträngningar att ge andra och möjligen sig själv ett intryck av att följa med världshändelserna. Det är sannolikt att denna norm verkar med större styrka inom vissa grupper och omfattar huvudsakligen det politiska och kulturella stoffet. Det är inte på samma sätt ett värde att vara väl orienterad om den senaste mord- eller förskingringsaffären. Med detta är inte ut-

sagt att den faktiska orienteringen är bättre på det politiska och kulturella området än på kriminalaffärernas.

Fråga 3 ger en hel del illustrationsmaterial till detta resonemang. I tabell 16 redovisas sambandet mellan socialgrupp och deklarerat läsintresse för var och en av innehållskategorierna.

Alla sambanden äro statistiskt säkertställda. Det är att märka att de ha olika »tecken» för olika slags stoff. Ledare, nyheter om utrikespolitik, nyheter om inrikespolitik samt bokrecensioner och kulturartiklar läsas enligt de intervjuades egna uppgifter mest inom den högre, icke jordbrukande yrkesgruppen. Så uppge exempelvis 56 % av de intervjuade i denna grupp, att de läsa hälften eller mer av ledarna; i den lägre icke jordbrukande gruppen är motsvarande siffra 46 %, i de jordbrukande grupperna 43 % respektive 45 %. För nyheter om brott och olyckor är relationen den motsatta; det deklarerade läsintresset är lägst i den övre icke-jordbrukande yrkesgruppen.

Det är sannolikt att olikheterna i deklarerat läsintresse inte bara avspeglar skillnader i ideal och pretentioner utan också motsvaras av reella skillnader i läsvanor. Den faktiska orienteringen är större inom den grupp som anger sig läsa mer politiskt och kulturellt stoff.

Vilket förtroende har den svenska allmänheten för pressen som nyhetsförmedlare? På frågan om det finns svenska tidningar som avsiktligt ge en ofullständig eller vilseledande bild av världshändelserna svarade 51 % »ja» (fråga 17). Denna grupp är inte allmänt skeptisk eller negativt inställd till den svenska pressen; de flesta ha en särskild kategori tidningar, eller t. o. m. en särskild tidning i tankarna. Över en fjärdedel av samtliga intervjuade pekade på de kommunistiska tidningarna. En mera diffus och generaliserad misstro kan

Tabell 16. Samband deklarerat läsintresse
— socialgrupp.¹

Slag av innehåll	χ^2	Antal frihets- grader	P
Ledare	12.0	4	0.01—0.02
Nyheter om utrikes- politik	15.0	4	0.01—0.02
Sportnyheter	42.0	4	< 0.001
Nyheter om brott och olyckor	31.2	4	< 0.001
Nyheter om inrikes- politik, regering och riksdag	9.5	4	0.05
Bokrecensioner och kulturartiklar	36.1	4	< 0.001
Kåserier, småhisto- rier etc.	15.8	4	0.001—0.01

¹ Tabelluppställningen finns förklarad på sid. 209.

spåras hos dem som säga att alla tidningar eller de flesta vilseleda sin läsekrets. Det är emellertid en ganska liten grupp som har den inställningen, ungefär 8 % av alla intervjuade.

Det kan vara instruktivt att sammanställa dessa uppgifter med vad som är känt om inställningen till andra media. Någon exakt jämförelse kan det inte bli fråga om, eftersom frågornas formulering har varierat.

På frågan om den svenska radion ger en »opartisk och rättvis bild av vad som händer i utlandet» svarade tre fjärdedelar oreserverat jakande, ungefär 10 % tvekade eller svarade »nej» och 16 % besvarade ej frågan. Det var några procent som tyckte att Ryssland och Östblocket missgynnades.

Det är inte så få som hålla för troligt att svenska myndigheters meddelande om utrikespolitik, försvar o. s. v. stundom äro »vilseledande». Omkring 20 % tro att det händer »då och då» eller rent av »ofta. Tyvärr gör varken frågan eller svarsalternativen det klart vad slags försummelser och brister de intervjuade tänkt på. Många av de kritiska kunna ha syftat på misstag, icke avsed-

da oklarheter i formuleringar, krångliga kungörelser etc.

Det är inte mer än drygt en tiondel av de intervjuade som äro medvetna om utländsk propaganda inom Sverige (fråga 22). Övre socialgrupper äro medvetna om det i högre grad än lägre. Ryssland bedömes komma före USA i avseende på propagandakvantitet, men USA före Ryssland i avseende på propagandans effekt.

I det pågående propagandakriget spelar radion en framträdande roll. Något över en fjärdedel av de intervjuade ta in utländska sändare åtminstone någon eller några gånger i månaden. Skillnaderna mellan socialgrupperna äro inte så markanta i detta avseende. I de flesta fall tycks det röra sig om musik eller annan underhållning. Propaganda sänds ofta i form av nyheter eller nyhetskommentarer, eventuellt på svenska språket. Omkring en tiondel av de tillfrågade torde lyssna på sådana program, åtminstone då och då. De flesta ta in stationer från Västblocket.

Faktisk orientering

Att de uppgivna läsvanorna ha sina brister som mätare av faktisk orientering på det politiska området har tidigare framhållits. Samma brist vidlåder naturligtvis deklarerade lyssnarvanor. Ett sätt att mäta intresse och aktivitet på ett bestämt område är att fastställa kunskaper på samma område. Förfarandet vilar på det rimliga antagandet att den som intresserar sig för en sak också vet något om den. Av tabell 17 framgår hur kunskapsfrågorna i formuläret besvarades.

Frekvensen rätt svar är beroende på hur strängt eller milt kraven ställas. »Veta», »känna till» eller »ha hört talas om» äro ganska vaga uttryck, fast inte vagare än många andra man måste använda i ett frågeformulär. Om den intervjuade med ett enkelt »ja» eller »nej» tar ställning till en fråga där ett sådant uttryck användes, så

Tabell 17. Resultat av kunskapsfrågor.

Fråga	% av samtliga intervjuade
5. Uppger sig ha hört talas om FN:s säkerhetsråd	68
5a. Kan nämna tre medlemmar	27
7. Uppger sig ha hört talas om Atlantpakten	79
7a. Kan nämna fem medlemmar	47
8. Uppger sig ha hört talas om Kominform	53
8a. Kan nämna tre medlemmar	25
27. Kan beskriva beredskapslarm	27

kan frekvensen ja- och nej-svar inte ge ett besked om kunskapsläget som är mera precist än de använda termerna. Två personer, som faktiskt veta lika mycket om en sak, kunna besvara frågan olika; den ene tolkade »känna till» (eller »hört talas om») så att han måste svara »nej», den andre så att han kunde svara »ja».

Ett exaktare förfarande är att ställa upp vissa krav och kontrollera att de uppfyllas. Det krävs exempelvis av den intervjuade, att han på anmodan skall kunna räkna upp fem medlemmar av Atlantpakten. Men det begärda antalet kunde lika väl ha satts till fyra eller sex, eller den intervjuade kunde ha fått sig förelagt en lista på länder, bland vilka han skulle välja ut de som undertecknat Atlantpakten. Vilket förfarande som väljs är en omdömesfråga, men av valet beror procenten »rätta svar».

Även om man bortser från den godtycklighet som ligger i frågans konstruktion och utvärderingsnormerna, så kan en given proportion rätt svar inte betecknas som »tillfredsställande» eller »otillräcklig» om inte vissa förutbestämda normer läggas till grund. Även om det bara funnes ett sätt att fråga om beredskapslarm och bedöma svaret, så är ändock inte avgjort hur många

som skola svara rätt för att kunskapsläget skall vara »tillfredsställande». Av beredskapsskäl bör man kanske kräva att alla ge rätt svar. Men problemet dyker upp igen när utrikespolitiska frågor äro aktuella, exempelvis FN:s säkerhetsråd eller Atlantpakten.

Det kan synas naturligt att skilja mellan »välinformerade» eller »välorienterade» å ena sidan, och »illa informerade» eller »illa orienterade» å andra sidan. Distinktionen bygger emellertid på en förutsättning som inte är självklart giltig. Det kunde förhålla sig så att människors orientering och kunskaper varierade högst avsevärt, inte bara från område till område, utan också från detalj till detalj inom ett visst område. Att den som är välorienterad i fråga om sport och idrott inte behöver vara politiskt välorienterad är rätt klart. Men det kunde också vara så att de som äro påfallande välinformerade om exempelvis Förenta Nationerna, inte äro påfallande välinformerade om Atlantpakten. I enskilda fall kan sådant utan tvivel inträffa. Men skulle det vara så genomgående i den intervjuade gruppen (d. v. s. skulle kunskapsfrågor inom det utrikespolitiska området vara statistiskt okorrelerade), då är det knappast berättigat att skilja mellan »politiskt välorienterade» och »politiskt illa orienterade». I ett frågeformulär kunna endast några få frågor rymmas, ett litet stickprov ur den stora massa av frågor, som kunde ha framställts. Det är alltid möjligt att summera prestationerna (antalet »rätta») på det lilla antal frågor som använts. Äro frågorna starkt eller åtminstone måttligt interkorrelerade skulle nya frågor, gjorda på samma sätt, sannolikt ha givit poängskalor och rangordningar som korrelera högt med den först erhållna. Men äro frågorna svagt korrelerade med varandra, eller okorrelerade, då skulle nya frågor ge en annan rangordning. I det senare fallet finns det helt enkelt ingen generell »informations-» eller »kunskapsfaktor» av någon större betydelse, och det är meningslöst att försöka

Tabell 18. Korrelation mellan kunskapsfrågor.

	5	7	7a	8	8a	27
5	—	+ 0.80	+ 0.61	+ 0.65	+ 0.55	+ 0.12
7		—	—	+ 0.82	+ 0.60	+ 0.05
7a			—	—	—	—
8				—	—	+ 0.05
8a					—	—
27						—

införa en distinktion mellan välinformerade och illa informerade.

Tabell 18 är en tablå (korrelationsmatris») över interkorrelationerna mellan kunskapsfrågor i formuläret. Korrelationerna äro tetrakoriska och bestämda enligt Thurstones metod. Maximala värdet, som anger fullständig samvariation, är 1. Det minsta möjliga värdet är 0.

Det finns ett relativt utpräglat samband mellan de utrikespolitiska frågorna. Frågorna 7a och 8a ha bara framställts till en del av de intervjuade (de som svarade »ja» på frågorna 7 och 8 respektive) och därför ha inte alla korrelationer beräknats för dem. Fråga 27, om beredskapslarm, förefaller att falla utanför ramen och bör inte kombineras med de övriga. Dessa, jämte fråga 5a som är av samma typ, ha slagits ihop och bilda en skala. För varje intervjuad fastställs hur många rätt han har på dessa sex frågor. Poängtalet kan följaktligen variera mellan 0 och 6 och bildar en 0-poäng (»Orienteringspoäng»). Förfarandet är sakligt berättigat på grund av de höga sambanden mellan de enskilda frågorna, och det medför förenklingar i analysen. I stället för 6 mått på faktisk orientering får man ett. Tabell 19 ger poängfördelningen för samtliga intervjuade.

Tabell 19. 0-skalans poängfördelning.

Poäng	Antal intervjuade
0	142
1	74
2	133
3	141
4	125
5	129
6	106
Totalt 850	

Sambandet med de intervjuades bakgrund frangår av tabell 20.

Tabell 20. Sambandet 0-poäng — vissa sociala faktorer.¹

Faktor	χ^2	Antal frihetsgrader	P
Politiska symp.	54.5	10	< 0.001
Skolutbildning	75.2	6	< 0.001
Socialgrupp	68.2	8	< 0.001
Kön	123.6	6	< 0.001

¹ Tabelluppställningen finns förklarad på sid. 209.

Tabell 21. Resultat av kunskapsfrågor bland män och kvinnor.

Fråga	% bland	
	män	kvinnor
Uppger sig ha hört talas om FN:s säkerhetsråd	79	56
Kan nämna tre medlemmar	36	18
Uppger sig ha hört talas om Atlantpakten	89	68
Kan nämna fem medlemmar	61	31

I samtliga fall äro skillnaderna mellan grupperna statistiskt säkerställda. Sambandet med politiska sympatier är huvudsakligen orsakat av avvikelser i gruppen intervjuade med oklara eller icke angivna partipolitiska sympatier. De som sagt sig sympatisera med flera partier äro bättre orienterade än det stora flertalet; de som inte alls angivit sina sympatier äro sämre orienterade än genomsnittet. Intervjuade med högre skolutbildning än folkskola äro bättre orienterade än resten. I den förra gruppen är det 47 % som nå 5 eller 6 poäng, i den senare gruppen 22 % som nå samma nivå. Likaså ligger den högre icke-jordbrukande yrkesgruppen över genomsnittet. Männen äro betydligt bättre informerade än kvinnorna; 40 % av männen men endast 13 % av kvinnorna nå poängvärdena 5 eller 6.

Skillnaderna mellan män och kvinnor äro så utpräglade att de förtjäna belysas med en särskild tabell (Tab. 21).

De grupper som på ett jämförelsevis objektivt sätt kunna avgränsas med hjälp av 0-skalan, skilja sig också med hänsyn till det deklarerade politiska intresset. Tabell 22 nedan visar att de välorienterade i större utsträckning ange sig diskutera politiska frågor åtminstone någon gång i månaden, läsa åtminstone hälften av det stoff som finns i tidningarnas ledare etc. De subjektiva utsagorna äro med all sannolikhet inte helt värdelösa som mätare av faktisk intresse och aktivitet på ett visst

Tabell 22. Sambandet mellan 0-poäng och politiskt intresse.

	0—1	2—4	5—6	χ^2	Antal fr. gr	. P
Anger sig diskutera politiska frågor någon gång i månaden el. oftare	25 %	41 %	57 %	47.7	2	< 0.001
Anger sig läsa hälften el. mer av ledare	23 %	48 %	73 %	114.2	2	< 0.001
Anger sig läsa hälften el. mer av utrikespol. nyheter	17 %	42 %	75 %	154.4	2	< 0.001
Anger sig läsa hälften el. mer av inrikespol. nyheter	30 %	53 %	82 %	124.4	2	< 0.001

område; det finns mer bakom dem än tomma ord och falska pretentioner.

Ett näraliggande problem är följande: skilja sig de välinformerade från de illa informerade i avseende på åsikter och attityder? För att besvara den frågan har hela intervjumaterialet delats upp på samma sätt som i tabell 22, d. v. s. efter 0-poäng. Sambandet med vissa åsiktsfrågor har prövats på vanligt sätt och resultatet redovisas i tabell 23.

Tabell 23. Samband orientering — åsikter.

	Åsiktsfråga	χ^2	Antal frihetsgrader	P
9.	Våra möjligheter hålla oss utanför storkrig	1.8	2	> 0.05
10.	Motstånd mot anfall	3.1	2	> 0.05
14a.	Civildförsvarets skyddsmöjligheter; ej atombomb	18.7	2	< 0.001
14b.	Civildförsvarets skyddsmöjligheter; atombomb	36.8	2	< 0.001
16.	Möjlighet skydda mot giftgas	21.3	2	< 0.001
21.	Förtroende för myndigheters meddelanden	12.6	2	0.001—0.01

Väl och illa informerade skilja sig inte i avseende på sin bedömning av riskerna för Sverige att bli indraget i ett storkrig, ej heller i avseende på inställningen till motstånd vid anfall.

Övriga samband äro statistiskt säkerställda, och av tabell 24 framgår:

1. De bättre informerade äro mera optimistiska i sin bedömning av civildförsvarets möjligheter att skydda befolkningen, både i det fall atombomb förutsättes använd och i de fall då den ej användes.

2. De bättre informerade äro mera optimistiska i sin bedömning av skyddsmöjligheterna gentemot giftgas.

3. De bättre informerade är den mest kritiska gruppen när det gäller myndigheters meddelanden; de minst informerade är den minst kritiska gruppen.

Tabell 24. Åsiktsläge bland intervjuade med olika 0-poäng.

	0—1	2—4	5—6
Anser att civildförsvaret kan göra mycket; ej atombomb	48 %	66 %	65 %
Anser att civildförsvaret kan göra mycket; atombomb	57 %	68 %	84 %
Anser att »gott» eller »något» skydd kan ges mot giftgas	60 %	71 %	81 %
Anser att myndigheters meddelanden aldrig äro vilseledande	53 %	44 %	34 %

Åsikternas sammanhang

Opinionsundersökningen har hittills redovisats övervägande detaljmässigt. Diskussionen har rätt mycket förts kring en

fråga i taget i formuläret. Svarsfördelningen i olika grupper, socialt och demografiskt definierade, ha angivits och kommenterats. Det finns skäl att andra både för och emot ett sådant tillvägagångssätt. Redovisningen hålls inom det vetbaras ram, och den blir jämförelsevis konkret. Det är ett faktum att en bestämd fråga besvaras lika eller olika inom skilda socialgrupper, bland män och kvinnor, bland personer med högre skolutbildning och bland dem utan sådan skolutbildning. Resultatet kan bli ett underlag för det praktiska handlandet genom att grupper med låg tillförsikt eller ringa information kunna utpekas. Kategorier sådana som »alla män» eller »alla över 40 år» eller t. o. m. »högre yrkesgrupper» äro lätthanterliga ur administrativ synpunkt; deras storlek och fördelning kunna beräknas så länge som det finns en användbar befolkningsstatistik.

Men den styckvis skeende analysen av sambandet mellan svarsfördelningar och social bakgrund har också sina brister. Det kan inträffa att de stora linjerna skymms bort av detaljer. Bakom den åsiktsbildning som kommer till synes i svaren på de enskilda frågorna kunna vissa grundläggande faktorer göra sig gällande som inte komma till synes så länge blickfältet endast omfattar en fråga i taget.

Det finns en teoretisk och en praktisk synpunkt som kan anläggas på detta problem. Om det föreligger ett utpräglat sammanhang mellan enskilda frågor i ett frågeformulär, så betyder det att en central tendens bestämmer hur de intervjuade ta ställning till en rad olika spørsmål. I en renodlat inrikespolitisk attitydundersökning kunde en allmänt konservativ eller allmänt radikal inställning spela en sådan roll. De som svara »konservativt» på en fråga tendera att också svara konservativt på nästa, o. s. v. Om de politiska partierna i Sverige haft markerade och sinsemellan olika utrikes- och försvarspolitiska program, hade man kunnat vänta sig ett liknande resultat i föreliggande undersökning. De tillfrågade hade i stor utsträckning reagerat som högermän, folkpartister, socialdemokrater etc., oavsett om frågan gällde världsläget, möjligheten av svensk neutralitet eller sympati för endera av de båda stormaktsgrupperna.

Emellertid föreligger ingen sådan uppdelning av den utrikespolitiska opinionen efter partiidentifikation. Redan av den an-

ledningen är det troligt att det statistiska sambandet mellan frågorna i formuläret skall bli svagt. Andra organiserande faktorer med likartad verkan kunna emellertid uppträda. Det är inte omöjligt att en allmän tendens att bedöma läget pessimistiskt respektive optimistiskt kan göra sig gällande. »Pessimisterna» böra tendera att bedöma krigsriskerna stora, försvarsmöjligheterna små, etc. Också andra teoretiska tolkningar äro möjliga. En undersökning av åsikternas interkorrelation har följaktligen teoretiskt intresse.

Sett ur praktisk synvinkel betyder höga interkorrelationer mellan frågor att en väg till förenkling är öppen. Frågeformuläret ger i själva verket inte så mycket upplysningar som det finns frågor i det. Det är i stället så att den intervjuade gång på gång ger uttryck åt en och samma grundinställning: optimism, en allmän tilltro till vårt lands försvarsmöjligheter etc. Hans svar äro helt enkelt inte så differentierade som formuläret. Mångfalden av frågor är för den skull inte helt bortkastad; grundinställningen blir noggrannare och tillförlitligare bestämd om mer än en observation ligger till grund. Samtidigt är det klart att den avtagande avkastningens lag gör sig gällande. Det är onödigt att trötta den intervjuade med en stor mängd detaljspörsmål vars besvarande ändå inte ger något väsentligt nytt.

I tabell 25 redovisas interkorrelationerna mellan några av de viktigaste åsiktsfrågorna i formuläret. Koefficienterna äro tetra-koriska, och de äro bestämda med hjälp av Thurstones diagram. För att plus- eller minustecken skall kunna sättas ut framför koefficienterna måste det i förväg bestämmas vad som är ett »plus-svar» på varje fråga. Hur det görs är en konventionssak. I detta fall äro plus-svaren sådana som ge uttryck åt optimism, tilltro till våra försvarsresurser, eller förtroende för svenska myndigheter.

Sambanden äro i allmänhet svagt utvecklade; ingen koefficient når ett värde nära 1 (det maximala) och de flesta ligga inte så långt från 0. Något sammanhang finns det dock, det visas av att nästan alla koefficienter ha positivt tecken. Det går i den riktningen att de som äro optimistiska, eller ge uttryck åt förtroende i en fråga, göra detta litet oftare än genomsnittet också på de andra frågorna. En negativ korrelation pekar på ett omvänt samband. Det är inte

Tabell 25. Interkorrelationer mellan åsiktsfrågor.

	Fr å g a										
	4	6	9	10	11	13	14a	14b	16	20	21
Fråga 4	—	+ 0.10	+ 0.28	+ 0.04	+ 0.09	+ 0.18	+ 0.32	+ 0.13	+ 0.23	+ 0.10	+ 0.11
6		—	+ 0.12	± 0.00	— 0.10	+ 0.04	+ 0.02	— 0.04	— 0.11	+ 0.03	+ 0.15
9			—	+ 0.07	+ 0.05	+ 0.06	+ 0.15	+ 0.18	+ 0.18	+ 0.02	+ 0.16
10				—	+ 0.82	+ 0.22	+ 0.13	+ 0.09	+ 0.18	+ 0.23	+ 0.10
11					—	+ 0.15	+ 0.05	+ 0.39	+ 0.04	+ 0.13	+ 0.17
13						—	+ 0.18	+ 0.19	+ 0.12	+ 0.19	+ 0.15
14a							—	+ 0.57	+ 0.34	+ 0.06	+ 0.05
14b								—	+ 0.38	+ 0.10	± 0.00
16									—	+ 0.28	± 0.00
20										—	+ 0.23
21											—

svårt att förstå att de båda frågorna 10 och 11 (motstånd mot anfall) hänga nära samman. Detsamma gäller några frågor angående civilförsvarets möjligheter (14a, 14b och 16). I det senare fallet äro dock korrelationerna av betydligt blygsammare storleksordning.

På det hela taget är det inte möjligt att i någon större utsträckning reducera frågornas antal utan att förlora upplysningar om de intervjuade. Inställningen till exempelvis civilförsvaret låter sig inte med någon nämnvärd säkerhet förutsägas med hjälp av svaren på andra frågor.

Resultatet kan tjäna som en varnings-signal: begrepp som »anda» eller »tillförsikt» måste hanteras med stor varsamhet. Så som attityderna äro organiserade nu, i fredstid, är det inte möjligt att bryta ut ett enstaka symptom på »god anda», exempelvis deklarerad motståndsvilja, och låta det representera hela komplexet av åsikter och inställningar som kunna komma ifråga. Det är möjligt att attitydstrukturen skulle förändras om problemen plötsligt bleve verkligt aktuella för de intervjuade, alltså i en kris- eller krigssituation. Det är tänkbart att då en generell »tillförsikts»- eller »motståndsviljefaktor» skulle prägla alla ställningstaganden, och att ett par frågor kunde vara tillräckliga för att skilja defaitister från folk med stark motståndsansa. Det är inte möjligt att nu säga något bestämt på den punkten.

Slutsatser för det praktiska handlandet

Ett sätt att summera opinionsundersökningen är att kort ange vilka de praktiska slutsatserna bli. Vilka åtgär-

der äro nödvändiga eller önskvärda i belysning av resultaten? Att härleda handlingsdirektiv ur ett socialvetenskapligt undersökningsmaterial stöter emellertid alltid på svårigheter. Psykologisk krigföring är i sista hand ett slags politik, driven på visst sätt för vissa ändamål. Motåtgärderna, det psykologiska försvaret, måste också vara förankrade i politiska värden och beslut, exempelvis upprätthållandet av demokratin och den nationella integriteten. Många avgöranden falla helt utanför en opinionsundersöknings ram. Tanken att utnyttja intervjumetoden vid sidan av det demokratiskt representativa maskineriet som en väg att bestämma den nationella politiken har inte helt saknat förespråkare bland opinionsmätarna, men har naturligtvis inte legat till grund för den undersökning som här redovisats.

Svensk försvarsplanering arbetar med det antagandet att landets befolkning bör vara så *väl informerad* som möjligt om den politiska situationen och våra försvarsproblem. Undersökningen har kunnat visa hur läget nu är i vissa avseenden. Graden av faktisk orientering skiftar naturligtvis från person till person, men viktigare är att vissa samhällsgrupper äro bättre och vissa sämre orienterade. *Kvinnorna* veta av allt att

döma betydligt mindre om det utrikespolitiska läget. Ur den synpunkten sett utgöra de en »problemgrupp» som i särskilt hög grad är i behov av upplysning. De som tillhöra övre socialgrupper, d. v. s. ha mer kvalificerade yrken, äro något mer välinformerade än övriga. Detsamma gäller intervjuade med högre skolutbildning. Dessa grupper äro mera intresserade av det politiska och kulturella stoffet i tidningarna bjuda på, och de äro mera medvetna om att vårt land är utsatt för propaganda. De välorienterade ha något större förtroende för civilförsvarets resurser att möta anfall. Allt detta kan betecknas som »gynnsamma» faktorer. Det är fråga om kategorier som äro relativt lätta att nå via massmedia, men det är möjligt att deras förhållning inställning till ett statligt upplysningsorgan skulle bli mer kritisk eller negativ än andra grupper. De välorienterade äro mindre gynnsamt inställda till svenska myndigheters informationsverksamhet än de sämre orienterade. Statlig informationsverksamhet blir ställd inför ett förtroendeproblem som måste lösas.

Ur beredskapssynpunkt kan en falsk säkerhetskänsla betecknas som en fara. Intervjuundersökningen ger vid handen att den svenska allmänheten är måttfullt optimistisk i sin bedömning av utsikterna för fortsatt fred, eller i varje fall inte påfallande pessimistisk. Sveriges läge i händelse krig bryter ut bedöms inte särskilt gynnsamt, och man torde kunna förutsätta att vårt folk i ett sådant läge kommer att vara väl medvetet om farorna för landet. Uppfattningen är tämligen lika i skilda samhällslager och grupper.

Detsamma gäller inställningen till tanken på motstånd mot angrepp; intervjuade från olika samhällsgrupper besvara i stort sett dessa frågor på samma sätt. För många förefaller atomhotet vara en faktor av stor betydelse; det är inte så få som överge motståndslinjen när möjligheten av atombombanfall introduceras i frågan. Det finns en grupp som inte tror att motstånd är möjligt eller tillrådligt mot en motståndare som kan använda atombomber mot oss. Ökad upplysning om skyddsmöjligheter kan tänkas minska denna grupp.

Tabeller över svar på de vid opinionsundersökningen ställda frågorna

Fråga 1.

»Vad tycker Ni om läget i världen just nu?»

Svaren på denna fråga ha ej bearbetats.

Fråga 2.

»Brukar Ni inom familjen, med vänner och bekanta eller på annat sätt diskutera världsläget, vårt försvar och liknande frågor? Välj ett svar.»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Flera gånger i veckan	7 %	6 %	6 %	9 %	6,2 %
Någon gång i veckan	18	13	11	21	14,6
Någon eller några gånger i månaden	24	18	22	17	20,6
Sällan	29	28	36	21	29,6
Aldrig	22	34	25	29	28,2
Inget svar	—	1	—	3	0,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %
Antal int.	307	313	145	34	850 ¹

Fråga 3.

»När Ni läser dagstidningar, hur mycket brukar Ni läsa av tidningens ledarartiklar? Är det allt, det mesta, ungefär hälften, en mindre del eller ingenting alls?»

3a: Ledare

Allt	18 %	19 %	14 %	18 %	17,4 %
Det mesta	21	14	21	6	17,1
Ungefär hälften	17	13	8	21	13,9
En mindre del	26	26	36	21	28,1
Inget alls	17	26	20	34	22,2
Inget svar	1	2	1	—	1,3
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

3b: Nyheter om utrikespolitik

Allt	13 %	12 %	9 %	15 %	11,4 %
Det mesta	22	18	19	9	18,8
Ungefär hälften	18	12	14	15	14,5
En mindre del	31	30	32	29	31,4
Inget alls	16	26	25	32	22,8
Inget svar	—	2	1	—	1,1
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

¹ En grupp med okänt yrke (51 personer) har inte redovisats särskilt. Därför överstiger totalantalet det sammanlagda antalet i de skilda yrkesgrupperna. Antalet intervjuade är detsamma för samtliga frågor där ej annat angivits.

3c: Sportnyheter

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Allt	9 %	16 %	5 %	18 %	10,7 %
Det mesta	13	15	8	21	12,2
Ungefär hälften	8	8	8	15	8,0
En mindre del	34	21	24	9	25,4
Inget alls	35	37	54	37	41,5
Inget svar	1	3	1	—	2,2
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

3d: Nyheter om brott och olyckor

Allt	17 %	25 %	27 %	26 %	21,5 %
Det mesta	32	41	47	50	39,3
Ungefär hälften	21	17	16	6	17,5
En mindre del	27	14	7	6	17,9
Inget alls	3	3	3	12	3,4
Inget svar	—	—	—	—	0,4
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

3e: Nyheter om inrikespolitik, regering och riksdag.

Allt	13 %	16 %	13 %	12 %	14,1 %
Det mesta	27	22	29	21	24,7
Ungefär hälften	21	13	15	12	16,3
En mindre del	29	30	26	34	29,6
Inget alls	9	18	17	21	14,6
Inget svar	1	1	—	—	0,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

3f: Bokrecensioner och kulturartiklar

Allt	11 %	5 %	1 %	9 %	6,5 %
Det mesta	12	5	6	6	8,0
Ungefär hälften	14	10	5	6	10,5
En mindre del	35	28	32	9	30,1
Inget alls	26	49	52	61	41,8
Inget svar	12	3	4	9	3,1
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

3g: Kåserier, småhistorier etc.

Allt	17 %	20 %	14 %	23 %	17,6 %
Det mesta	29	25	22	29	25,8
Ungefär hälften	18	18	13	21	16,7
En mindre del	29	24	30	12	27,2
Inget alls	7	12	20	15	11,9
Inget svar	—	1	1	—	0,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 4.

»Tror Ni att FN, d. v. s. Förenta Nationerna, i dagens läge kan göra mycket, något eller ingenting för att hindra ett krig mellan stormakterna?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Mycket	21 %	19 %	12 %	6 %	18,4 %
Något	48	51	41	58	47,9
Ingenting	18	14	25	18	17,4
Inget svar	13	16	22	18	16,3
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 5.

»Har Ni hört talas eller läst om FN:s säkerhetsråd?»

Ja	76 %	65 %	67 %	71 %	68,1 %
Nej	21	31	27	29	27,3
Inget svar	3	4	6	—	4,6
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på föreg.)

5a: Kan Ni nämna tre länder som är medlemmar?»

1 rätt	4 %	3 %	4 %	21 %	4,5 %
2 rätt	10	16	13	12	12,7
3 rätt	38	24	23	6	27,4
0 rätt	3	5	4	9	4,4
Inget svar eller frågan ej framställd	45	52	56	52	51,0
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 6.

»Tror Ni att det inom de närmaste två—tre åren kommer att bli något storkrig i Europa? Vilket av svaren här kommer närmast Er åsikt?»

Ja, säkerligen	3 %	6 %	3 %	6 %	4,2 %
Ja, troligen	11	9	16	18	11,4
Chanserna väger ungefär lika mellan krig och fred	31	30	25	23	29,0
Nej, troligen inte	39	38	34	29	37,5
Nej, säkerligen inte	10	11	8	15	9,8
Inget svar	6	6	14	9	8,1
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 7.

»Har Ni hört talas eller läst om Atlantpakten?»

Ja	87 %	72 %	84 %	85 %	79,1 %
Nej	12	22	15	15	17,5
Inget svar	1	6	1	—	3,4
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på föreg.)

7a: »Kan Ni nämna fem länder som är med?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
1 rätt	— %	— %	— %	— %	0,5 %
2 rätt	1	2	4	3	2,4
3 rätt	3	3	3	3	2,7
4 rätt	9	9	5	12	7,9
5 rätt	59	39	49	35	46,8
0 rätt	—	—	—	3	0,4
Inget svar eller frågan ej framställd	28	47	39	44	39,3
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på 7)

7b: »Vad tror Ni avsikten med Atlantpakten egentligen är?»

Att bevara freden	11 %	7 %	10 %	12 %	9,2 %
Gemensamt försvar eller hjälpa och stödja varandra	30	23	20	24	24,7
Gemensamt försvar mot Sovjet, Öst-blocket eller kommunismen	20	12	15	9	14,9
Förbund med uttalat aggressiva eller maktpolitiska tendenser	3	3	—	—	2,4
Allmänt negativa formuleringar	1	1	—	—	0,5
Övriga svar	4	3	5	3	3,6
Inget svar eller frågan ej framställd	31	51	50	52	44,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 8.

»Har Ni hört talas eller läst om Kominform?»

Ja	63 %	49 %	51 %	50 %	52,8 %
Nej	33	42	43	41	40,4
Inget svar	4	9	6	9	6,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på föreg.)

8a: »Kan Ni nämna tre medlemmar?»

1 rätt	2 %	1 %	2 %	3 %	1,8 %
2 rätt	5	4	4	15	4,4
3 rätt	36	22	20	9	25,5
0 rätt	2	1	—	—	0,9
Inget svar eller frågan ej framställd	55	72	74	73	67,4
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på 8)

8b: »Vad tror Ni avsikten med
Kominform egentligen är?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Världsherravälde, utvidgning av Rysslands och östblockets maktsfär, aggression	11 %	6 %	3 %	6 %	7,3 %
Fredsbevarande sammanslutning	1	—	—	—	0,2
Propagandainstrument, utbreda kommunismen	9	5	4	—	6,1
Motsvarighet till Atlantpakten, försvarsförbund, sammanslutning av kommuniststater	14	8	7	9	9,6
Övriga svar och kombinationer	3	5	6	3	4,0
Inget svar eller frågan ej framställd	62	76	80	82	72,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 9.

»Hur stora möjligheter tror Ni Sverige har att hålla sig utanför ett storkrig i Europa?»

Mycket stora möjligheter	8 %	6 %	9 %	9 %	7,1 %
Ganska stora möjligheter	20	22	16	18	19,9
Ganska små möjligheter	33	36	33	40	34,1
Mycket små möjligheter	30	26	23	21	27,0
Inget svar	9	10	19	12	11,9
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 10.

»Antag att Sverige anfallas. Anser Ni att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?»

Ja	77 %	80 %	84 %	79 %	79,3 %
Det beror på omständigheterna	10	5	2	—	6,1
Nej	5	6	5	15	5,9
Inget svar	8	9	9	6	8,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »det beror på omständigheterna» på föreg.)

10a: »Förklara Er litet närmare!»

Beror på vem som anfaller, ospecificerat	4 %	3 %	1 %	— %	2,5 %
Motstånd mot anfall från Östblocket. Tveksamt eller ej motstånd mot Västblock	1	—	—	—	0,5
Motstånd mot Västblock, ej mot Östblock eller tveksamt	—	—	—	—	—
Beror på anfallets storlek (styrka)	2	1	—	—	1,1
Övriga svar	3	2	1	—	1,8
Inget svar eller frågan ej framställd	90	94	98	—	94,1
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 11.

»Antag att angriparen hotar med atombomber. Vad skulle Ni då ge för svar på frågan?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Vi bör ändå göra väpnat motstånd	53 %	56 %	60 %	59 %	55,6 %
Det beror på omständigheterna hur vi skall göra	14	10	6	3	10,1
Vi bör inte göra väpnat motstånd	17	14	15	9	15,1
Inget svar	16	20	19	29	19,2
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »det beror på omständigheterna» på föreg.)

11a: »Förklara Er litet närmare!»

Beror på vem som anfaller, ospecificerat	— %	1 %	1 %	— %	0,7 %
Motstånd mot anfall från Östblocket.					
Tveksamt eller ej motstånd mot Västblock	1	—	—	—	0,5
Motstånd mot Västblock, ej mot Östblock eller tveksamt	—	—	—	—	—
Om vi kan få atombomber	3	2	—	—	1,6
Om vi får hjälp	3	3	1	3	2,5
Övriga svar	6	4	3	—	3,9
Inget svar eller frågan ej framställd	87	90	95	97	90,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 12.

»När Ni svarade på frågan (frågorna) om vi bör göra väpnat motstånd, var Ert svar på något sätt beroende av Er uppfattning om möjligheten eller omöjligheten för Sverige att få militär hjälp av betydelse från annat håll?»

Ja	39 %	38 %	37 %	47 %	37,9 %
Nej	40	35	36	35	37,0
Olika för 10 och 11	—	—	1	—	0,4
Inget svar	21	27	26	18	24,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till alla)

12a: »Förklara Er litet närmare!»

Vi kan ej vänta hjälp, hjälp kommer ej i tid, etc., vi skall klara oss själva	23 %	24 %	26 %	26 %	23,2 %
Räknar med hjälp utan specifikation varifrån	17	14	14	12	14,5
Räknar med hjälp västerifrån	15	14	11	18	14,2
Räknar med hjälp österifrån	—	—	—	—	0,1
Övriga svar	4	7	7	6	5,4
Inget svar	41	41	42	38	42,6
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 13.

»Om det bleve krig i Europa mellan å ena sidan Östmakterna, alltså bl. a. Ryssland, och å andra sidan Västmakterna, alltså bl. a. England och U.S.A., vilken utgång av kriget tror Ni vore bäst för Sverige? Vore det bättre om Östmakterna segrade, eller bättre om Västmakterna segrade, eller skulle det göra detsamma vem som segrade?»

	Icke Jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Bättre om Östmakterna segrade	1 %	2 %	1 %	3 %	1,3 %
Bättre om Västmakterna segrade	82	73	82	79	78,5
Det gör detsamma vem som segrar	6	11	5	—	7,5
Inget svar	11	14	12	18	12,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 14.

»Civilförsvarets uppgift är att genom olika åtgärder (alarmering, brandbekämpning, sjukvård, skyddsrum och utrymning m. m.) så långt som möjligt skydda civilbefolkningen mot luftanfall. Tror Ni att vårt civilförsvär kan göra mycket, något eller ingenting i detta avseende — — —»

14a: »om atombomber inte användas?»

Mycket	63 %	60 %	52 %	50 %	58,9 %
Något	31	33	43	38	34,7
Ingenting	2	3	1	9	2,4
Inget svar	4	4	4	3	4,0
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

14b: »om atombomber användas?»

Mycket	21 %	20 %	17 %	12 %	18,8 %
Något	47	47	44	44	43,4
Ingenting	23	29	26	32	26,9
Inget svar	9	11	13	12	10,9
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 15.

»Tror Ni att det finns några skyddsrum som på ungefär 1.000 meters håll ger skydd mot atombomber? Välj det svar, som kommer Er åsikt närmast.»

Inga skyddsrum ger skydd	23 %	26 %	23 %	35 %	25,0 %
Skyddsrum i berg skyddar, men inga andra	61	58	52	47	56,3
Skyddsrum i hus (normalskyddsrum) ger skydd	7	6	2	3	5,8
Inget svar	9	10	23	15	12,9
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 16.

»Vad tror Ni om de tekniska möjligheterna att under krig skydda civilbefolkningen mot giftgaser? Välj ett svar.»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Gott skydd kan ges	18 %	17 %	8 %	15 %	15,5 %
Något skydd kan ges	48	49	36	29	45,0
Mycket ringa skydd kan ges	17	17	22	24	17,9
Inget skydd kan ges	5	6	10	8	6,4
Inget svar	12	11	24	24	15,2
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 17.

»Tror Ni att det finns svenska tidningar som avsiktligt ger en ofullständig eller vilseledande bild av vad som händer ute i världen?»

Ja	57 %	51 %	47 %	39 %	50,8 %
Nej	24	29	29	29	27,3
Inget svar	19	20	24	32	21,9
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på föreg.)

17a: Vilka tidningar tänker Ni på?»

Kommunistiska tidningar	35 %	23 %	23 %	24 %	27,5 %
Socialdemokratiska tidningar	1	1	—	—	0,5
Borgerliga tidningar	2	2	2	6	2,2
Kommunistiska tidningar och vissa borgerliga	2	2	—	—	1,8
Alla tidningar, de flesta, ingen särskild	7	9	6	3	7,6
Övriga svar	2	3	2	3	2,2
Inget svar eller frågan ej framställd	51	60	67	64	58,2
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 18.

»Vilken dagstidning läser Ni mest?»

18a: Politisk färg

Högern	13 %	11 %	40 %	23 %	18,5 %
Folkpartiet	33	33	25	20	31,1
Bondeförbundet	2	2	15	18	4,7
Socialdemokratiska partiet	11	20	2	18	13,3
Kommunistpartiet	—	—	—	—	0,1
Blandat borgerliga	18	8	10	9	11,9
Blandat (borgerliga och icke borgerliga)	20	22	3	6	16,5
Övriga svar	2	3	4	3	2,6
Inget svar	1	1	1	3	1,3
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

18b: Distrikt

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Stockholmspress	32 %	19 %	3 %	— %	19,6 %
Göteborgspress	9	15	6	6	10,7
Malmöpress	6	4	4	15	5,6
Lokal press	29	40	73	70	43,5
Stockholm + lokal	16	13	6	—	12,1
Göteborg + lokal	3	4	1	—	2,9
Malmö + lokal	1	1	3	3	1,6
Stockholm + Göteborg + lokal	1	1	1	—	0,9
Stockholm + Malmö + lokal	—	—	—	—	0,2
Övriga svar	2	2	2	3	1,6
Inget svar	1	1	1	3	1,3
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 19.

»Hur ofta läser Ni den (dem)?»

7—5 dagar i veckan, dagligen	96 %	94 %	89 %	88 %	93,2 %
4—2 dagar i veckan, ett par gånger i veckan	2	2	7	6	3,3
1 dag i veckan, sällan, någon gång	—	2	1	—	0,9
Aldrig	—	1	1	3	0,9
Övriga svar	—	—	1	—	0,2
Inget svar	2	1	1	3	1,5
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 20.

»Tycker Ni att den svenska radion ger en opartisk och rättvis bild av vad som händer i utlandet?»

Ja	76 %	75 %	76 %	70 %	75,0 %
Tveksamt	8	7	3	6	6,1
Nej	3	4	2	6	3,4
Inget svar	13	14	19	18	15,5
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »nej» eller »tveksamt» på föreg.)

20a: »Vilka programpunkter är det Ni tänker på?»

Nyheter	3 %	3 %	1 %	— %	2,2 %
Övriga svar	6	4	2	3	4,5
Inget svar eller frågan ej framställd	91	93	97	97	93,3
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »nej» eller »tveksamt» på 20) .

20b: »Vilket land eller vilka länder
tycker Ni missgynnas?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Kominform, Ryssland	3 %	3 %	— %	— %	2,2 %
Övriga svar	3	2	1	—	1,8
Inget svar eller frågan ej framställd	94	95	99	100	96,0
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 21.

»Vad anser Ni om de svenska myndigheternas meddelanden till allmänheten rörande utrikespolitiska förhållanden, vårt försvar och liknande saker. Tror Ni det händer att sådana meddelanden är vilseledande? Välj ett svar.»

De är aldrig vilseledande	34 %	35 %	40 %	37 %	35,4 %
De är sällan vilseledande	30	28	24	24	27,3
De är då och då vilseledande	19	19	13	18	17,8
De är ofta vilseledande	3	2	2	3	2,6
Inget svar	14	16	21	18	16,9
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 22.

»Har Ni på senare tid lagt märke till någonting som Ni anser vara främmande propaganda avsedd för svenska folket?»

Ja	18 %	12 %	10 %	9 %	13,4 %
Nej	70	73	77	73	72,1
Inget svar	12	15	13	18	14,5
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på föreg.)

22a: »På vilket sätt spreds den
propagandan?»

Tidningar, tidskrifter	7 %	3 %	2 %	3 %	4,2 %
Radio	3	2	5	3	2,8
Film	1	1	1	—	0,6
Muntlig påverkan, arbetskamrater	1	—	2	—	0,7
Flera media	1	2	—	—	1,3
Övriga svar	4	2	1	3	2,4
Inget svar eller frågan ej framställd	83	90	89	91	88,0
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på 22)

22b: »För vilket land eller
för vilka länder arbetade
den propagandan?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Västmakt, Amerika	3 %	2 %	— %	— %	2,0 %
Ryssland, Östmakterna	10	6	8	3	7,9
Både öst och väst	3	2	2	6	2,4
Övriga svar	—	—	—	—	—
Inget svar eller frågan ej framställd	84	90	90	91	87,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 23.

Vilket land anser Ni gör den mesta propagandan i Sverige?»

USA	21 %	17 %	10 %	21 %	17,3 %
Ryssland	25	17	21	18	21,2
USA och Ryssland	3	1	—	—	1,3
England	1	4	1	—	1,9
Östmakterna	—	1	—	—	0,4
Västmakterna, USA och England	1	2	1	—	1,4
Övriga svar	4	4	1	—	2,8
Inget svar	45	54	66	61	53,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 24.

»Vilket lands propaganda anser Ni mest verkningsfull i Sverige?»

USA:s	30 %	26 %	19 %	24 %	25,1 %
Rysslands	6	6	4	3	5,8
USA:s och Rysslands	—	—	—	—	—
Englands	4	4	2	—	3,6
Östmakternas	1	1	—	—	0,6
Västmakternas, USA:s och Englands	5	3	5	3	4,2
Övriga svar	3	3	3	—	2,9
Inget svar	51	57	67	70	57,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 25.

»Brukar Ni lyssna till radioutsändningar från utlandet? Välj ett svar.»

a) Flera gånger i veckan	9 %	8 %	3 %	6 %	7,2 %
b) Någon gång i veckan	9	13	12	12	11,4
c) Någon eller några gånger i månaden	11	8	8	15	8,9
d) Sällan	34	23	28	21	27,8
e) Aldrig	35	46	49	46	43,1
Inget svar	2	2	—	—	1,6
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade a), b) eller c) på föreg.)

»När Ni hör på utlandet, brukar Ni lyssna på:»

25a^I: »Musik eller annan underhållning?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Ja	29 %	29 %	21 %	32 %	26,6 %
Nej	2	2	4	—	1,9
Inget svar eller frågan ej framställd	69	69	75	68	71,5
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till samma som föreg.)

25a^{II}: »Nyheter eller nyhetskommentarer på andra språk än svenska?»

Ja	9 %	5 %	4 %	3 %	6,5 %
Nej	16	19	18	24	17,3
Inget svar eller frågan ej framställd	75	76	78	73	76,2
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till samma som föreg.)

25a^{III}: »Utsändningar på svenska (andra än från Finland)?»

Ja	12 %	13 %	10 %	21 %	12,2 %
Nej	13	14	13	12	12,6
Inget svar eller frågan ej framställd	75	73	77	67	75,2
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på 25a^{II} eller 25a^{III})

25b) »Från vilka länder?»

Hör stationer tillhörande Västblocket	11 %	6 %	3 %	6 %	7,4 %
Hör stationer tillhörande Östblocket	2	3	4	3	2,6
Hör stationer från bägge hållen	2	4	3	12	3,5
Övriga svar	—	2	—	3	0,8
Inget svar eller frågan ej framställd	85	85	90	76	85,7
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 26.

»Antag att det plötsligt meddelades, att Sverige anfallits och kommit i krig. Vet Ni vad Ni då skulle göra?»

Ja	65 %	60 %	48 %	61 %	58,2 %
Är osäker	15	14	17	15	15,4
Nej	17	24	32	21	23,8
Inget svar	3	2	3	3	2,6
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 27.

»Vill Ni beskriva hur beredskapslarm låter?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Rätt svar	32 %	29 %	19 %	18 %	27,2 %
Fel svar	35	30	15	21	28,3
Inget svar	33	41	66	61	44,5
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 28.

»Vad innebär beredskapslarm?»

»Fara», »Anfall kan väntas», »Landet i fara», »Risk för krig». Allmän beredskapsinställning, utfärdade bestämmelser åtyldas	23 %	20 %	19 %	29 %	21,4 %
Fara för, förvarning för flyganfall	4	3	5	—	3,5
Inställelse på anvisade platser inom civilförsvaret	4	5	3	3	4,4
Uppsöka skyddsrum. Tid att söka skydd. Flyglarm	21	24	7	6	18,4
Inställelse på anvisade platser rent allmänt. »Inta sin plats». »Alla som fått sig uppgifter tilldelade rycker in till sina respektive poster.» Var och en gör sin plikt. Civilförsvar och militär inställer sig.	5	5	6	—	4,4
Fara, anfall kan väntas och att alla som fått sig uppgifter tilldelade rycker in till sina respektive poster	1	—	—	—	0,4
Mobilisering. Inställelse vid fältförband	7	6	7	18	6,8
Provning. Att det fungerar	3	3	1	—	2,8
Inta sin plats, rycka in till civilförsvaret, inställa sig för militärtjänst, etc.	2	1	1	3	1,3
eller söka skydd, gå till skyddsrum	1	2	6	—	2,1
Övriga svar och kombinationer	29	31	45	41	34,5
Inget svar	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 29.

»Antag att Ni råkar ut för ett luftanfall och det inte finns något skyddsrum i närheten. Vet Ni vad Ni då bör göra för att skydda Er på bästa sätt?»

Ja	77 %	71 %	65 %	59 %	70,1 %
Är osäker	8	8	13	9	9,5
Nej	9	11	17	29	12,7
Det beror på	3	6	1	—	3,8
Inget svar	3	4	4	3	3,9
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 30.

»Anser Ni att det är något Ni behöver ha mera kännedom om än vad Ni nu har för att vara beredd att motstå ett krigs påfrestningar?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Ja	60 %	56 %	54 %	50 %	57,0 %
Nej	31	29	27	38	29,2
Inget svar	9	15	19	12	13,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

(Till dem som svarade »ja» på föreg.)

30a: »Vad är det Ni skulle vilja ha kännedom om?»

Mera information i allmänhet. »Hur jag skall bete mig». »Nöta in hur man skall handla, så allt går mekaniskt». »Mycket man behöver veta». »Kan inte säga precis vad»	19 %	16 %	16 %	21 %	17,6 %
Mera om försvaret i allmänhet	—	—	—	—	0,4
Civildförsvarets uppgifter och arbete, skyddsrum, luftskyddsanordningar, brandskydd, sjukvård, atombombskydd	23	20	14	15	19,9
Evakuering. »Hur man skall ta hand om barnen». »Hur man skall ta hand om familjen»	4	4	1	3	3,5
Civildförsvarets uppgifter + evakuering	1	—	—	3	0,4
Mera upplysning om moderna vapen	2	1	3	3	1,5
Övriga svar och kombinationer	4	5	6	—	4,6
Inget svar alls eller frågan ej framställd	47	54	60	55	52,1
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 31.

»Vilket eller vilka politiska partier i Sverige sympatiserar Ni mest med, eller har Ni minst emot?»

Högern	12 %	3 %	5 %	— %	6,6 %
Folkpartiet	20	7	8	6	12,3
Bondeförbundet	3	2	50	18	11,3
Socialdemokraterna	30	54	11	38	36,0
Kommunisterna	1	1	—	—	0,7
Bondeförbundet och socialdemokraterna	—	1	3	3	1,1
Högern och folkpartiet	6	—	—	—	2,6
Övriga svar	12	8	7	—	8,6
Inget svar	16	24	16	35	20,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

Fråga 32.

»Vilka skolor har Ni gått igenom?»

	Icke jordbr.		Jordbr.		Samtl.
	Högre	Lägre	Högre	Lägre	
Folkskola	57 %	88 %	89 %	97 %	76,9 %
Realskola men ej tagit realexamen	11	8	9	3	8,8
Realskola och tagit realexamen	10	2	1	—	4,4
Flickskola men ej genomgått avgångsklass	3	1	—	—	1,6
Flickskola och genomgått avgångsklass	5	—	—	—	2,0
Gymnasium men ej tagit studentexamen	1	—	—	—	0,5
Gymnasium och tagit studentexamen	6	—	—	—	2,0
Andra skolor och examina	6	1	1	—	2,8
Övriga svar	—	—	—	—	0,2
Inget svar	1	—	—	—	0,8
	100 %	100 %	100 %	100 %	100,0 %

B. Vår nuvarande upplysningsverksamhet till utlandet

En avsevärd upplysningsverksamhet bedrivs av och förmedlas genom *utrikesdepartementet*, närmast *dess pressbyrå*, och de svenska *beskickningarna* i utlandet.

Utrikesdepartementets pressbyrå har enligt den för departementet gällande instruktionen (SFS 199/1928, ändrad bl. a. 427/39) att verka för spridandet i utlandet av upplysningar om Sverige och svenska förhållanden. Pressbyrån orienterar vidare beskickningarna om händelser i Sverige, besvarar frågor från pressen samt utsänder kommunikéer.

Pressbyrån förmedlar från de olika upplysningsorganen till beskickningarna informationsmaterial i form av periodiska skrifter, böcker, broschyrer, stencilerade tal och föredrag, bilder, filmer och utställningsföremål. Pressbyrån har vidare hand om de officiella förbindelserna med utländsk press i Sverige.

Våra beskickningars medverkan i upplysningsverksamheten är betydande, i en del viktigare länder äro vid dem placerade särskilda pressattachéer. Beskickningarna inte bara distribuera upplysningsmaterial som erhålles från Sverige, beskickningspersonalen besvarar också mängder av frågor om svenska förhållanden och i en del länder hålla beskickningschefen och andra till beskickningen knutna svenskar liksom konsulerna föredrag om Sverige. Av betydelse för bland annat upplysningsverksamheten äro de konsulskonferenser, som enligt vad kommittén erfarit

med stor framgång prövats av beskickningen i Förenta staterna. Vid bedömande av utrikesförvaltningens insats får man ej glömma den roll honorärkonsulerna spela.

Olika privata och halvstatliga organ svara för olika sidor av det svenska kulturutbytet med andra nationer samt för den till utlandet riktade svenska upplysningsverksamheten. De viktigaste av dessa organ äro Svensk-amerikanska nyhetsbyrån, Svensk-internationella pressbyrån, Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet (vanligen benämnt Svenska institutet) samt Svenska turisttrafikförbundet.

Svensk-amerikanska nyhetsbyrån tillkom år 1921 och ombildades till stiftelse år 1937. Verksamheten ledes av en styrelse i Stockholm. Fyra av styrelsens tio ledamöter, däribland ordföranden, utses av Kungl. Maj:t. Stiftelsens kontor i New York är The American-Swedish News Exchange, Inc., ett bolag, vars aktier innehas av fem av stiftelsen utsedda trustees.

Byrån har till ändamål att i Amerika, företrädesvis Förenta staterna, genom pressen eller annorledes i ord och

Byrån, som finansieras med allmänna och enskilda medel, har till ändamål att i Amerika, företrädesvis Förenta staterna, genom pressen eller annorledes i ord och bild sprida tillförlitliga uppgifter och meddelanden om svensk kultur, svenskt näringsliv och svenska samhällsförhållanden i övrigt samt att, i den mån förhållandena medge, förmedla dy-

lika meddelanden om Amerika i Sverige.

Från Stockholmskontoret sändas dagligen till New York aktuella nyheter, bulletiner, bilder och annat material, som ge informationer om viktigare händelser och om den allmänna utvecklingen i Sverige. Ett par gånger i veckan sändas böcker, tidskrifter och bildkollektioner.

Kontoret i New York förser amerikanska telegrambyråer, tidningar, tidskrifter, radio- och televisionstationer, bibliotek, enskilda företag och privatpersoner med nyhetsmaterial om Sverige. Den svenskspråkiga pressen i Nordamerika erhåller också regelbundna nyhetssändningar från detta kontor. Nyhetsbyråns förbindelser med svensk-amerikanerna är ett naturligt och väsentligt led i verksamheten. I New York utges vidare en engelskspråkig bulletin med aktuella informationer om handels- och sjöfartsfrågor. Broschyrer och skrifter av olika slag publiceras och distribueras ävenledes. Från ett omfattande bildarkiv utlämnas och distribueras årligen tusentals svenska fotografier. Biblioteket rymmer ett synnerligen rikt urval litteratur om Sverige på engelska och svenska. Vidare må nämnas, att byrån medverkar vid anordnande av svenska utställningar i olika delar av Förenta staterna.

Byrån besvarar även i stor omfattning förfrågningar om svenska förhållanden. Flertalet amerikanska författare, journalister och radiomän, som under senare tid bidragit till att sprida upplysning om Sverige, ha i samband med Sverigeresor varit i förbindelse med nyhetsbyrån i New York och i Stockholm, och ha där fått dokumentationsmaterial, råd och kontakthjälp.

Svensk-internationella pressbyrån, SIP, grundades 1927. Sedan 1938 är Sveriges allmänna exportförening huvudman för byrån. Verksamheten står

under överinseende av ett råd med representanter för utrikesdepartementet, Exportföreningen, Tidningarnas Telegrambyrå och Sveriges Redareförening. Byrån finansieras till ungefär lika delar av staten och det enskilda näringslivet.

SIP har till uppgift att till utlandspressen distribuera artiklar och notiser av ekonomiskt, tekniskt, kulturellt, vetenskapligt, politiskt och allmänt innehåll i avsikt att bidra till en korrekt och goodwillskapande publicitet om Sverige. Den har direkt eller indirekt kontakt med cirka 5000 dagstidningar, facktidskrifter, radiostationer etc. i ett 60-tal länder.

Från byråns Stockholmskontor utsändas varje vecka en engelsk- och en spanskspråkig bulletin om sex eller sju sidor. Var fjortonde dag utges också bulletiner på franska och tyska. Dessutom distribuera byråns representanter i ett flertal länder lokala bulletiner på andra språk. Nyheterna kompletteras i stor utsträckning med bakgrundsmaterial. Även ett stort antal specialartiklar rörande de mest skilda sidor av aktuella svenska förhållanden utsändas. Från bildarkivet expedieras för närvarande cirka 3000 bilder per år. En betydande del av byråns informationsmaterial utgöres av originalartiklar, skrivena av egna medarbetare.

Vid sidan av den direkta distributionen från Stockholmskontoret och förmedlingen genom byråns avlönade utlandsrepresentanter vidarebefordras materialet till pressen i en rad länder genom medverkan av svenska beskickningar och konsulat, handelskammare, affärsmän o. s. v.

Det sammanlagda publicitetsresultatet under de 25 år byrån verkat beräknas till drygt 500 000 artiklar och notiser med ett totalt spaltutrymme motsvarande cirka 26 000 helsidor i en större svensk dagstidning. Numera tor-

de årligen publiceras 30 000—40 000 artiklar och notiser.

Sedan 1948 utger SIP:s chef i intimt samarbete med byrån den koncentrerade nyhetstidningen Sverige-Nytt. Den utkommer en gång i veckan och är med tanke på flygdistribution tryckt på särskilt tunt papper. Tidningen är närmast avsedd för svenskar i utlandet och för sverigeintresserade utlänningar. En sida har engelsk text.

Svenska institutet började sin verksamhet första kvartalet 1945. Den högsta myndigheten utgöres av ett råd om 100 ledamöter, av vilka hälften utses av Kungl. Maj:t och de övriga av institutets betalande medlemmar, väsentligen företag inom näringslivet. Av styrelsens elva ledamöter förordnas tre av Kungl. Maj:t.

Verksamheten finansieras dels genom statsanslag under tredje huvudtiteln, dels genom bidrag från privat håll, i första hand större industriföretag. För särskilda ändamål får institutet anslag från ecklesiastik-, handels- och socialdepartementen samt bidrag från enskilda företag.

Institutet skall »genom upplysningsarbete, kulturutbyte och på annat sätt verka för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet». Det har främst inriktat sig på vissa, ur svensk synpunkt särskilt betydelsefulla stater.

Institutet redigerar och utger böcker och broschyrer på främmande språk om olika svenska förhållanden. I allmänhet äro dessa skrifter främst avsedda att utdelas till sverigeintresserade utlänningar. Flera av dem ha dock i anmärkningsvärd omfattning kunnat spridas även på kommersiell väg.

Till den svenska representationen i utlandet och till utländska myndigheter, företag och sammanslutningar distribuerar institutet dokumentärfilmer

med text och speakerkommentarer på främmande språk. Dessa filmer ha tillkommit på institutets eget initiativ eller genom samarbete med turisttrafikförbundet och järnvägsstyrelsen, eller också ha de inspelats av andra företag och organisationer men av institutet omredigerats för visning i utlandet.

Institutet medverkar till att utomlands anordna radioutsändningar med svenska program.

Med biträde av sin utställningsnämnd handlägger institutet ärenden, som beröra Sveriges deltagande i internationella utställningar, och arrangerar även separata svenska utställningar av olika art i utlandet.

En mottagningsavdelning tar hand om utländska studiegrupper och enskilda studiebesökare. Feriekurser i Sverige ordnas liksom utbyten mellan utländska och svenska studiegrupper. Institutet var en av initiativtagarna till Graduate School for English-Speaking Students vid Stockholms Högskola. Institutet handlägger även frågor rörande det svenska stipendiatutbytet med främmande länder liksom angelägenheter berörande Sveriges medverkan i FN:s program för teknisk hjälp till mindre utvecklade länder.

I London och Paris har institutet egna avdelningskontor, vilka i nära och kontinuerligt samarbete med huvudkontoret verka inom samtliga grenar av institutets arbetsområde.

Praktiskt taget samtliga svenska lektorer vid utländska universitet utses på förslag av institutet, som också i regel bidrar till deras avlönning. Institutet förser lektorerna med undervisnings- och dokumentationsmaterial i form av böcker, broschyrer, stenciler, kartor, filmer, grammofonskivor och ljusbilder. Vanligen bedriva lektorerna en ganska omfattande allmän upplysningsverksamhet om Sverige, och flera lektorat

ha fått karaktären av svenska informationscentraler i utlandet. För närvarande finnas över tjugo lektorat fördelade på Danmark, Norge, Storbritannien, Irland, Holland, Frankrike, Tyskland, Schweiz, Italien och Förenta staterna samt Island.

Svenska turisttrafikförbundet tillkom år 1902. Dess angelägenheter handhas av en styrelse och ett råd. Av styrelsens 17 ledamöter utses tre av Kungl. Maj:t, en av järnvägsstyrelsen och de återstående av förbundets råd. De omkring 50 rådsledamöterna utgöras av representanter för bland annat lokala turisttrafikföreningar. Verksamheten finansieras väsentligen genom medlemsavgifter och statsanslag.

Förbundet har till uppgift att »främja resandetrafiken från utlandet till och inom Sverige och att i detta syfte driva upplysningsverksamhet samt verka för utveckling av landets turistväsen».

Förbundet utger böcker, broschyrer, folders och affischer på främmande språk, vilka främst distribueras av förbundets egna byråer, av resebyråer samt av svenska beskickningar och konsulat. Dessutom ombesörjer förbundet distribution av propagandamaterial för lokala turistorganisationer, enskilda orter och hotell- och trafikföretag, som äro medlemmar i förbundet.

Förbundet har ett bildarkiv om cirka 12 000 fotografier, vilka utlånas för att illustrera artiklar om Sverige i utländsk press och Sverigeböcker på främmande språk samt för fönsterskyltningar i utlandet m. m. För närvarande utlånas cirka 5 000 å 6 000 bilder pr år. I nära samarbete med Svenska institutet och järnvägsstyrelsen bedriver förbundet turistpropaganda genom distribution av svenska kortfilmer.

Förbundet har egna byråer i Rom, Paris och New York samt är på olika sätt företrätt även i Köpenhamn, Lon-

don och Zürich.

Turistpropaganda och annan upplysning spridas i en icke ringa utsträckning även av olika trafikföretag. Ett exempel är Statens järnvägar med dess presstjänst och dess resebyråer i Köpenhamn, London och Hamburg. De stora linjerederierna upprätthålla även upplysningsverksamhet i en rad främmande länder, där de äro företrädade antingen genom egna kontor eller genom andra företag.

Särskilt inriktade på att upprätthålla kontakt med i utlandet bosatta svenskar äro Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och Utlands-svenskarnas förening.

Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet stiftades år 1908. Dess överstyrelse — vars ordförande utses av Kungl. Maj:t — och dess huvudexpedition äro förlagda till Göteborg. Överstyrelsen består av en av Kungl. Maj:t förordnad ordförande samt elva av årsmötet valda ledamöter. Lokalavdelningar finnas såväl i Sverige som utomlands. Verksamheten finansieras i huvudsak genom årsavgifter och gåvor.

Föreningen har främst till ändamål att verka för kännedom i utlandet om svenskt språk och svensk odling. Den sänder dagligen omkring 800 svenska tidningar och tidskrifter till föreningar, bibliotek, sjömanshem, missionsstationer, skolor och enskilda i olika världsdelar samt ställer gratis aktuella svenska journalfilmer till förfogande för utlandssvenska institutioner och organisationer. Årligen distribueras mellan 5 000 och 6 000 svenska böcker till skolor och privatpersoner i utlandet.

Föreningen utger en månadstidskrift, *Allsvensk Samling*, vilken skall sprida ökad kännedom om svenskheten och svenskars insatser i utlandet samt hålla utomlands bosatta medlemmar informe-

rade om aktuella händelser och förhållanden i Sverige. Den distribueras till omkring 7 000 adresser i utlandet.

Utlandssvenskarnas förening stiftades år 1938. Styrelsens ordförande utses av Kungl. Maj:t. I huvudsak finansieras föreningens verksamhet genom statsanslag och medlemsavgifter.

Föreningen har bland annat till ändamål att upprätthålla kontakt med i utlandet bosatta svenskar, att söka skapa förståelse för utlandssvenskarna och deras verksamhet samt att främja och bevaka utlandssvenskarnas intressen och rättigheter i Sverige och i utlandet. Föreningen utger tidskriften »Utlandssvenskarna», som distribueras i mer än 4 000 exemplar till utlandet och som når ungefär samma antal personer inom Sverige.

Föreningen har medlemmar i praktiskt taget alla ur svensk synpunkt betydelsefulla länder. Vanligen är någon medlem anmodad att vara föreningens ombud i vederbörande land. Medlemmarna i Sverige ha vanligtvis tidigare under många år varit bösatta utomlands och ha därigenom ingående kännedom om förhållandena i ett eller flera främmande länder.

För den till utländsk opinion riktade upplysningsverksamhet, som avser handelspolitiska och kommersiella frågor, är den av *Sveriges allmänna exportförening* bedrivna informations-tjänsten av särskild betydelse.

Jämsides med sin tidskrift *Svensk Utrikeshandel* utger Exportföreningen även *Swedish Foreign Commerce*, som distribueras till cirka 10 000 adressater i olika delar av världen och *Comercio Exterior de Suecia*, som når omkring 8 700 mottagare i spansktalande länder. Från och med 1953 utges även en franskspråkig edition. Dessa tidskrifter innehålla ekonomiska översikter och redogörelser för Sveriges finansiella

läge; monografier över svenska industrier samt uppgifter om nya svenska exportprodukter, märkligare svenska uppfinningar och särskilt intresseväckande leveranser till utlandet.

Genom föreningens försorg publiceras också årligen en exportkalender benämnd *Swedish Export Directory*.

Exportföreningen medverkar vidare vid handläggning av ärenden som beröra Sveriges deltagande i internationella mässor och kommersiella utställningar i olika länder. Svenska informationskontor vid sådana mässor och varuställningar förestås också i allmänhet av föreningens tjänstemän.

Även genom de svenska handelskamrarna samt svenska industriers och handelsföretags representanter i olika delar av världen sprides kommersiell upplysning om Sverige.

Den till utlandet och utländska lyssnare riktade verksamhet, som bedrivs av *Radiotjänst*, omfattar i första hand kortvågssändningar på olika språk men inbegriper även distribution av allmänna program med syfte att sprida ökad kännedom om Sverige och stärka vårt lands goodwill, sändningar genom internationellt utbyte samt framställning av specialprogram, beställda av utländska radioföretag. Denna verksamhet är uppdelad på Radiotjänsts kortvågssektion och dess utlandskontor, vilka båda nära samarbeta med utrikesdepartementets pressbyrå, Svensk-amerikanska nyhetsbyrån, Svenska institutet och andra svenska upplysningsorgan.

Kortvågssändningarna till utlandet ha pågått relativt länge men ha fått större omfattning först efter tillkomsten av två starka sändare i Hörby i början av 1952. Under sammanlagt cirka 20 timmar varje dygn sändas nu program inom *European service*, som använder rundstrålade antenn, och inom *Overseas service*, som har riktade sändning-

ar. De olika sändningsriktningarna äro Östra Nordamerika, Västra Nordamerika, Sydamerika, Fjärran Östern, Södra Asien och Australien, Främre Orienten och Afrika.

Dessa sändningar äga rum på svenska (43 procent av den totala sändningstiden), engelska (23 procent), amerikanska (6 procent), franska (3 procent), spanska (3,4 procent), portugisiska (2,9 procent) och tyska (3 procent). Återstoden (15,7 procent) upptas av musikprogram.

Programmen ta i första hand sikte på tre olika kategorier av lyssnare, nämligen svenskar i utlandet — såsom tjänstemän vid beskickningar och konsulat, affärsmän, ingenjörer, missionärer och sjömän — svenskättlingar i Förenta staterna och andra länder samt utländska lyssnare i allmänhet. Den sistnämnda lyssnarkategorien är den numerärt sett mest betydande, men relativt sett inta utlandssvenskarna den utan jämförelse främsta platsen bland lyssnarna. Också svenskättlingar i Förenta staterna och annorstädes synas i anmärkningsvärt stor utsträckning följa programmen.

Sändningarna på svenska omfatta nyheter, pressöversikter och andra aktuella informationer, reportage och musikprogram samt speciella program för skilda kategorier av utlandssvenskar. Nyheter och pressöversikter redigeras centralt inom Radiotjänst.

Frånsett specialprogram innehålla sändningarna på främmande språk i allt väsentligt detsamma som sändningarna på svenska, men de differentieras givetvis efter lyssnarnas mentalitet och särskilda intressen. Som generell princip gäller att sändningarna skola skildra det aktuella skeendet i vårt land och samtidigt ge lyssnarna den orientering som erfordras för att innebörden i viktigare händelser och de bä-

rande tendenserna i det svenska samhällets utveckling skola kunna uppfattas.

Lyssnarbrev, varje månad 500—1 000 brev, visa att de svenska nyheterna och pressöversikterna ha mötts av intresse och vunnit uppskattning bland annat därför att de icke innehålla propaganda. Av lyssnarposten och andra rapporter framgår också att hörbarheten i regel är mycket god.

Radiotjänsts utlandskontor handlägger ärenden rörande svenska program, vilka utsändas av eller i samarbete med främmande radioföretag. Till stor del utgöras dessa sändningar av konserter med svensk musik.

På begäran av främmande radioföretag låter kontoret vidare färdigställa program, som beröra olika sidor av svenskt kulturellt, socialt och ekonomiskt liv. Kontoret bidrar härigenom verksamt till att befästa den svenska radions anseende i utlandet och att inom vida kretsar i betydelsefulla stater sprida ökad kännedom om vårt land.

Utlandskontoret bistår också utländska radiomän, som i Sverige samla material till reportage om aktuella svenska förhållanden. Icke minst genom dessa personliga kontakter har kontoret knutit goda förbindelser mellan den svenska radion och ledande radiokretsar i Europa och i Förenta staterna. Utländska radioföretag med fasta korrespondenter i Stockholm, vilka regelbundet sända rapporter om aktuella händelser i Sverige, få även hjälp.

Arbetsfördelningen mellan de olika organ som bedriva upplysningsverksamhet till utlandet och utländsk opinion synes i det stora hela vara väl genomförd. Särskilt gäller detta de fyra upplysningsorganen Svensk-amerikanska nyhetsbyrån, Svensk-internationella pressbyrån, Svenska institutet och Svenska turisttrafikförbundet.

C. Förslag till instruktion för statens upplysningscentral

Verksamhet.

1 §

Statens upplysningscentral skall under Kungl Maj:t leda rikets psykologiska försvar.

Verksamheten har till syfte att bevara och stärka befolkningens försvarsvilja och motståndanda samt att genom upplysnings- och propagandaverksamhet hos utländsk opinion främja svenska intressen.

Upplysningscentralen skall verka för en snabb, fullständig och sannfärdig nyhetstjänst ävensom för den återhållsamhet vid publicering som hänsyn till rikets säkerhet och svenska liv kräver.

Upplysningscentralen skall vidare samordna och stödja sådan statlig informations- och upplysningsverksamhet, som i allmänhet påkallas av rådande förhållanden.

2 §

Till fullgörande av sina i 1 § angivna uppgifter skall det särskilt åligga upplysningscentralen

a) att genom stickprovsundersökningar, ryktesanalyser och på andra sätt följa folkstämningen inom landet,

b) att följa och analysera främmande propaganda,

c) att motverka psykologisk krigsföring riktad mot det svenska folket,

d) att leda, samordna och i erforderlig utsträckning själv bedriva informations- och upplysningsverksamhet av betydelse för befolkningens motståndanda,

e) att med råd och upplysningar tillhandagå myndigheter vilkas verksamhet i särskild mån kan ha betydelse för motståndandan,

f) att i samverkan med pressen, radion, filmen och andra publicitetsorgan genom nyhetsmeddelanden och på andra sätt verka för att allmänheten fortlöpande erhåller sann och fylld upplysning om försvaret och folkförsörjningen samt andra förhållanden av särskild vikt under rådande förhållanden,

g) att vid åtgärder för erforderlig återhållsamhet vid publicering nära samverka med pressen, radion och andra publicitetsorgan,

h) att jämväl eljest med upplysningar, råd och anvisningar bistå pressen och andra publicitetsorgan,

i) att i samverkan med militära organ planlägga och under krigstillstånd vidtaga mot fienden riktade psykologiska åtgärder,

j) att i fråga om till utlandet riktad upplysningsverksamhet samverka med utrikesförvaltningen och övriga på området verksamma upplysningsorgan.

3 §

De föreskrifter angående arbetet inom upplysningscentralen som erfordras utöver denna instruktion eller vad eljest stadgats meddelas av centralen i särskild arbetsordning. Därjämte äger centralen utfärda särskilda bestämmelser till efterrättelse för sina befattningshavare.

4 §

Statsmedel, som blivit ställda till upplysningscentralens förfogande, ävensom övriga till centralen inflytande medel, skall centralen handhava och redovisa enligt föreskrifter som meddelas av Kungl Maj:t.

5 §

Upplysningscentralen äger att av verk och myndigheter erhålla de upplysningar, det biträde och den handräckning, som erfordras för dess verksamhet och som av vederbörande kan lämnas.

Centralens meddelande till länsstyrelse eller civilbefälhavare skall avfattas så att det tydligt framgår, huruvida meddelandet har karaktär av föreskrift eller endast utgör anvisning.

Organisation.

6 §

Upplysningscentralen ledes av en chef.

Till ställföreträdare för chefen förordnar Kungl Maj:t en *souschef*.

Förordnande skall gälla tills vidare.

7 §

Inom upplysningscentralen skola, därest Kungl. Maj:t ej annorlunda bestämmer, finnas en *nyhetsavdelning*, en *upplysningsavdelning* och en *utlandsavdelning* samt ett *sekretariat*.

Varje avdelning må efter bestämmande av centralen uppdelas å sektioner för beredning och handläggning av särskilda ärenden av likartad beskaffenhet. Fristående sektioner må även, om centralen så finner erforderligt, inrättas vid sidan av avdelningarna.

8 §

Envar av avdelningarna ävensom sekretariatet förestås av en av Kungl Maj:t på förslag av centralens chef särskilt förordnad chef.

Avdelningscheferna och chefen för sekretariatet skola, envar inom sitt område, ordna och leda arbetet ävensom utöva den närmaste tillsynen över personalen och därvid särskilt ansvara för att nödig sekretess iakttages.

9 §

Nyhetsavdelningen handlägger ärenden som röra nyhetstjänst och återhållsamhet vid publicering.

Upplysningsavdelningen planlägger och bedriver den särskilda verksamhet som syftar till motståndsandans bevarande och stärkande, samt handlägger övriga ärenden som avse upplysningsverksamhet inom landet.

Avdelningen skall fullgöra centralens åliggande att följa folkstämningen samt att följa och analysera främmande propaganda.

Utlandsavdelningen handlägger ärenden som avse verksamhet riktad till utländsk opinion.

Sekretariatet handlägger organisatoriska, administrativa och juridiska ärenden.

Sekretariatet skall vidare, i den mån så befinnes lämpligt, handha sådan materialsamling som är av betydelse för två eller flera avdelningar.

10 §

I tveksamma fall bestämmer upplysningscentralens chef eller *souschefen* inom vilken avdelning ärende skall handläggas.

Om så prövas lämpligt må centralens chef förordna att visst ärende eller viss grupp av ärenden skall beredas och handläggas i särskild ordning.

11 §

Till upplysningscentralen skall vara knutet ett *informationsråd*, vilket, där ej hinder möter, skall höras i frågor av principiell vikt.

Rådet skall bestå av

en representant för vardera utrikesdepartementet, överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap samt Svenska tidningsutgivareföreningen, Publicistklubben och Svenska journalistförbundet.

en person med särskild insikt i propaganda- och reklamfrågor,

två medborgarrepresentanter, den ene företrädande religiösa intressen och den andra en kvinna med särskild kännedom om de stora kvinnoorganisationerna, samt

cheferna för Radiotjänst och Tidningarnas Telegrambyrå.

För ledamot skall finnas ersättare.

Icke självskrivna ledamöter samt ersättare utses av Kungl Maj:t, i förekommande fall efter förslag av vederbörande myndighet eller organisation.

Rådet sammanträder på kallelse av centralens chef, vilken vid dess sammanträden fungerar såsom ordförande. Vid sammanträde skall föras protokoll.

12 §

För främjande av upplysningscentralens förbindelser med pressen skall finnas ett *pressråd*, bestående av tidningsutgivareföreningens, Publicistklubbens och journalistförbundets representanter i informationsrådet, cheferna för Tidningarnas Telegrambyrå och Radiotjänst samt fem av Kungl Maj:t efter förslag av vederbörande organisationer förordnade representanter för de politiska pressföreningarna och veckopressen.

För ledamot skall finnas ersättare.

Rådet skall särskilt höras i ärenden angående anvisningar för pressen.

Rådet sammanträder på kallelse av centralens chef, vilken vid dess sammanträden fungerar såsom ordförande. Vid sammanträde skall föras protokoll.

13 §

Informationsrådet och pressrådet äga att till centralen inkomma med förslag till åtgärder i varje fråga som faller inom centralens verksamhetsområde.

14 §

Upplysningscentralen äger antaga för verksamheten erforderlig civil personal ävensom att, i mån av behov, anlita särskilda sakkunniga.

Militär personal ställes till centralens förfogande av överbefälhavaren.

15 §

Det åligger envar befattningshavare att, utöver vad denna instruktion innehåller eller eljest stadgas, i avseende å tjänstgöringen ställa sig till efterrättelse gällande arbetsordning och de särskilda bestämmelser, som kunna bli va meddelade, samt att utan avseende å stadgad arbetsfördelning lämna det biträde, som påkallas av vederbörande förman.

16 §

Kungl Maj:t bestämmer ersättning till upplysningscentralens chef, souschefen, avdelningscheferna och chefen för sekretariatet samt ledamöterna av informations- och pressråden.

Ersättning till övrig civil personal och till anlitade sakkunniga bestämmes av centralen enligt föreskrifter, som meddelas av Kungl Maj:t.

Ärendenas handläggning.

17 §

Beslut i de till upplysningscentralens handläggning hörande ärendena fattas alltefter deras beskaffenhet,

antingen av chefen på sätt i 18 § angives

eller av souschefen, chefen för sekretariatet, avdelnings- eller sektionschef eller annan befattningshavare enligt vad i 19 § sägs.

18 §

Av centralens chef skola följande ärenden avgöras:

a) frågor angående centralens verksamhet, organisation, arbetsordning och tjänsteföreskrifter;

b) framställning om anslag;

c) fastställande av utgiftsstat och andra viktigare ekonomiska frågor;

d) ärenden angående anställande av högre befattningshavare;

e) ärenden angående befattningshavarens fel och försummelse i tjänsten;

f) frågor angående besvär över centralens beslut;

g) ärenden, i vilka informationsrådet hörts eller som eljest äro av större vikt; samt

h) övriga frågor, där ej sådant fall föreligger, som avses i 19 §.

19 §

I arbetsordningen eller i förekommande fall genom beslut av centralens chef bestämmes, vilka ärenden eller grupper av ärenden må avgöras av souschefen, av chefen för sekretariatet, av vederbörande avdelnings- eller sektionschef eller av annan befattningshavare.

20 §

Protokoll skall föras i de fall, då beslut skall expedieras genom protokollsutdrag, då föredraganden anmält avvikande mening eller eljest då den i ärendet beslutande finner anledning därtill.

Har vid handläggning av ärende, som skall anmälas hos Kungl Maj:t avvikande mening förekommit, skall denna mening genom utdrag av protokollet eller på annat sätt bringas till uttryck i den utgående expeditionen.

21 §

Utgående expedition i ärende, vari beslut fattats av centralens chef eller

souschefen, skall förses med underskriften »Statens upplysningscentral» och undertecknas av den, som fattat beslutet och vederbörande föredragande, där ej den beslutfattande särskilt angivit, att den må förses med underskriften »På statens upplysningscentralens vägnar» jämte föredragandens namnteckning.

Bestämmelser angående undertecknande av utgående expeditioner i övrigt meddelas i arbetsordningen.

22 §

Centralens chef äger besluta om sådana ändringar i fråga om ärendenas handläggning, som erfordras med hänsyn till krigsförhållandena.

Åtal och ansvar för tjänstefel.

23 §

Beträdes centralens chef, souschefen, avdelningschef eller chefen för sekretariatet med ämbetsbrott, som i 25 kap 1—4 §§ strafflagen omförmäles, sker åtal därför inför Svea hovrätt.

Ådagalägger annan civil befattningshavare försumlighet, oskicklighet eller klandervärt uppförande eller visar han sig eljest olämplig, äger centralen tilldela honom varning eller skilja honom från befattningen. Vid svårare förseelse sker åtal inför vederbörande underrätt.

Besvär över upplysningscentralens beslut.

24 §

Den, som icke åtnöjes med upplysningscentralens beslut, äger, där ej annorlunda är genom särskild författning stadgat, hos Kungl Maj:t söka ändring genom besvär, vilka skola hava inkommit till inrikesdepartementet före klockan tolv å trettionde dagen efter den, då klaganden erhöll del av beslutet; dock skola besvär över tjänstetillsättning eller förslag därtill hava inkom-

mit till nämnda departement före klockan tolv å tjugonde dagen efter den, då beslutet tillkännagivits genom anslag i centralens lokal.

Utan hinder av däröver förd klagan skall centralens beslut lända till efterrättelse, intill dess annorlunda förordnas.

D. Förslag till »Kungörelse med vissa bestämmelser angående informationsverksamheten i krig»

Kungl Maj:t, som denna dag dels beslutat att under krig, vari riket är in-draget, skall finnas en särskild myndighet, benämnd statens upplysningscentral, med uppgift att under Kungl Maj:t leda rikets psykologiska försvar, dels ock utfärdat instruktion för upplysningscentralen, har funnit gott förordna som följer.

1 §

Myndigheternas informations- och upplysningsverksamhet skall under krig bedrivas under iakttagande av all den öppenhet som är möjlig med hänsyn till kravet på tystlåtenhet beträffande förhållande, vars uppenbarande kan medföra men för försvaret eller folkförsörjningen eller eljest för rikets säkerhet eller fara för svenska liv.

Myndigheterna skola i sin informations- och upplysningsverksamhet följa de riktlinjer som med hänsyn till krigsförhållandena meddelas av upplysningscentralen.

Allmänna bestämmelser för centrala myndigheter.

2 §

Myndighet som finner att framställning bör riktas till publicitetsorganen om återhållsamhet vid publicering har att därom vända sig till upplysningscentralen, som beslutar huruvida åtgärd skall vidtagas eller icke.

3 §

När inom myndighet tvekan råder rörande publiceringsfråga, bör i regel råd inhämtas hos upplysningscentralen.

Före offentliggörande av meddelande, som kan tänkas påverka rikets förhållande till främmande makt eller i påtaglig mån inverka menligt på motståndsandan, skall myndighet samråda med upplysningscentralen.

4 §

Vid det av upplysningscentralen upprättade fasta presskvarter, som skall finnas för att underlätta kontakten mellan riksledningen och de centrala myndigheterna, å ena, samt inhemska och främmande publicitetsorgan, å andra sidan, skola utrikesdepartementets pressbyrå och högkvarterets organ för press- och upplysningstjänst samt, i mån av behov, även andra centrala myndigheter vara företrädade.

Särskilda bestämmelser för utrikesdepartementets pressbyrå.

5 §

Utrikesdepartementets pressbyrå skall allttjämt verka för spridande i utlandet av upplysningar om Sverige och svenska förhållanden. Denna verksamhet skall fullgöras i nära samarbete med upplysningscentralen.

6 §

Förbindelse med representanter i Sverige för utländsk press och andra utländska publicitetsorgan skall upprätthållas av upplysningscentralen genom dess fasta presskvarter. Pressbyrån skall härvid lämna allt det biträde som med hänsyn till förhållandena befinnes lämpligt och möjligt.

7 §

Kommunikéer och andra nyhetsmeddelanden från pressbyrån, som beröra jämväl upplysningscentralens verksamhetsområde, skola utfärdas efter samråd med centralen.

8 §

Pressbyrån skall särskilt verka för att upplysningscentralen skyndsamt får del av allt det för utrikesdepartementet tillgängliga nyhets- och informationsmaterial, som är av betydelse för centralens verksamhet. Pressbyrån skall i den mån centralen anhåller därom biträda med anskaffning och bearbetning av utländskt informationsmaterial.

Särskilda bestämmelser för högkvarterets organ för press- och upplysningstjänst.

9 §

Högkvarterets avdelningar för press- och upplysningstjänst skola i nära samarbete med upplysningscentralen verka för spridande utanför krigsmakten av upplysning om rikets försvar. Likaså skall den till krigsmaktens personal riktade upplysningsverksamheten fullföljas i nära samarbete med upplysningscentralen.

10 §

För högkvarterets avdelning för presstjänst skall särskilt gälla följande:

a) De dagliga, hela försvarsverksamheten omfattande högkvarterskommunikéerna utfärdas av överbefälhavaren

efter samråd med upplysningscentralens chef eller dennes representant och i förekommande fall med representanter för civilförsvaret och det ekonomiska försvaret.

b) Övriga kommunikéer och nyhetsmeddelanden från högkvarteret skola i den mån de falla inom upplysningscentralens verksamhetsområde, utfärdas av högkvarterets avdelning för presstjänst efter samråd med centralen.

c) Högkvarterets organ för rundradio-, text-, bild- och filmtjänst äga att direkt till publicitetsorganen översända beskrivande skildringar i ord och bild. Beträffande huvudlinjerna för denna verksamhet skall ett förtlöpande samråd äga rum med upplysningscentralen.

d) Förbindelserna mellan högkvarterets avdelning för presstjänst samt inhemska och utländska publicitetsorgan anordnas i övrigt genom upplysningscentralens fasta presskvarter samt genom rörliga presskvarter upprättade av högkvarteret i samråd med upplysningscentralen.

Bestämmelser för regionala och lokala myndigheter.

11 §

Vad ovan föreskrivits om samarbete mellan centrala myndigheter och upplysningscentralen skall i tillämpliga delar gälla för regionala och lokala statsmyndigheter i förhållande till civilbefälhavare och länsstyrelse i deras egenkap av regionala organ för det psykologiska försvaret.

E. Litteraturförteckning

Vid litteraturhänvisningar i texten anges inom parentes arbetets nummer i denna förteckning

1. *Alsop, Stewart, och Braden, Thomas*: O.S.S. Det amerikanska spionaget bakom fiendens linjer. Ljus förlag. Stockholm 1947.
2. *Allport, G. W., och Postman, L.*: The Psychology of Rumor. Henry Holt. New York 1948.
3. *Ansbacher, H. L.*: Attitudes of German Prisoners of War. Psychological Monographs nr 62. 1948.
4. *Baldwin, Hanson W.*: The Price of Power. Harper and Brothers. New York och London 1947.
5. *Bartlett, F. C.*: Political Propaganda. Cambridge University Press. Cambridge 1940.
6. *BBC Year Book 1951*: British Broadcasting Corporation, London.
7. *Benedict, Ruth*: The Chrysanthemum and the Sword. Houghton Mifflin Company. Boston 1946.
8. *Berelson, Bernard, och Lazarsfeld, Paul F.*: The Analysis of Communication Content. Preliminary Draft. Mars 1948. (Stencilerad).
- 8½. Bericht an die Bundesversammlung über den Aktivdienst. Beilage I: Bericht des Chefs des Generalstabes der Armee an den Oberbefehlshaber der Armee über den Aktivdienst 1939—45. (Schweiz).
9. *Bianchini, Bianca*: Krigaren och boken. Kontakt med krigsmakten. Nr 4. Stockholm 1951.
10. *Bjelfvenstam, E., Husén, T., och Henricsson, S. E.*: Lärobok i militärpsykologi. Håkan Ohlssons Boktryckeri. Lund 1949.
11. *Blau, Albrecht*: Geistige Kriegführung. Propaganda als Waffe. Potsdam 1937.
12. *Boring, E. (red.)*: Psychology for the Armed Services. Infantry Journal Press. Washington 1945.
13. *Brucker, Herbert*: Freedom of Information. The MacMillan Company. New York 1949.
14. *Burnham, James*: Kommunismens kommande nederlag. Natur och Kultur. Stockholm 1950.
15. *Cantril, Hadley*: Gauging Public Opinion. Princeton University Press. Princeton 1947.
16. *Cantril, Hadley*: The Invasion from Mars. Princeton University Press. Princeton 1940.
17. *Cantril, Hadley, och Allport, G. W.*: The Psychology of Radio. Peter Smith. New York 1941.
18. *Carroll, Wallace*: Persuade or Perish. Houghton Mifflin Company. Boston 1948.
19. *Chafee Jr., Zechariah*: Government and Mass Communications. I—II. The University of Chicago Press. Chicago 1947.
20. *Chakotin, Serge*: The Rape of Masses. The Psychology of Totalitarian Political Propaganda. George Routledge & Sons, Ltd. London 1940.
21. *Christiansen, Ernst, och Nørgaard, Peder*: Hvad skedte med Radioen under Krigen? Fremad. Köpenhamn 1945.
22. *Creel, George*: How we advertised America. Harpers. London och New York 1920.
23. *Danius, Lars*: Svenskt motstånd och dess förutsättningar. Folk och Försvar. Stockholm 1952.
24. *Darrock, M., och Dorn, Joseph P.*: Davis and Goliath, the OWI and its Gigantic Ensignment. E. Harper's Magazine, Nr 1113 Februari 1943.
25. Defence in the Cold War: Royal Institute of International Affairs. London och New York 1950.
26. *Dicks, Henry V.*: German Personality Traits and National Socialist Ideology, Human Relations. Vol. III, Nr 2. London 1950. (Ingår i nr 71).
27. *Dicks, Henry V.*: Observations on Contemporary Russian Behavior. Human Relations. Vol. V. Nr 2. London 1952.
28. *Doob, Leonard W.*: Public Opinion and Propaganda. Henry Holt and Company. New York 1949. Svensk översättning: Den

allmänna opinionen och propagandan. Hugo Geber. Stockholm 1952.

29. *Dowson, John M.R.A.S.*: A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature. Routledge & Kegan, Paul Ltd. London 1950.

30. *Driencourt, Jacques*: La Propagande, nouvelle force politique. Libr. Armand Colin. Paris 1950.

31. *Fahlbeck, Erik*: Tryckfrihetsrätt. Institutet för Offentlig och Internationell Rätt, Stockholm. Helsingfors 1951.

32. *Farago, L.*: German Psychological Warfare. Committee for National Morale. New York 1941.

33. *Fletcher, Leonard*: They never failed. The story of the Provincial Press in War-time. The Newspaper Society. London. U. & A.

34. *Fly, James Lawrence*: FCC Monitoring Set-up. Radio News, Januari 1942.

35. *Frey, Torsten*: Katastrof och panik. Hörde Ni? Mars. Stockholm 1951.

36. Freedom of Information. I—II. United Nations Department for Social Affairs. New York 1950.

37. *Friedman, Otto*: The Break-up of Czech Democracy. Victor Gollancz Ltd. London 1950.

38. *Gorer, Geoffrey, och Rickman, John*: The People of Great Russia. A psychological Study. The Cresset Press. London 1949.

39. *Harrison, T. H., och Madge, C.* (red.): War begins at home. Chatto & Windus. London 1940.

40. *von Hentig, Hans*: Psychologische Strategie des grossen Krieges. 1927.

41. *Herz, Martin F.*: Some Psychological Lessons from Leaflet Propaganda. Public Opinion Quarterly. Vol. XIII Nr 3. Princeton 1949. (Ingår i nr 71).

42. *Hesse, Kurt*: Der Feldherr Psychologos. Berlin 1922.

43. A History of the Council on Books in Wartime 1942—1946. Country Life Press. New York 1946.

44. *Husén, Torsten*: Kriget och Den Mänskliga Faktorn. En psykologisk-pedagogisk studie. Militärlitteraturföreningen. Norstedts Förlag. Stockholm 1945.

45. *Husén, Torsten*: Massepsykologiske Problemer. Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck. Köpenhamn 1947.

46. *Husén, Torsten*: Det »andliga» vapnet. Kontakt med Krigsmakten. Okt. Stockholm 1949.

47. Det illegale Frit Danmark: Gylden-dal. Köpenhamn 1946.

48. *Inkeles, Alex*: Public Opinion in Soviet Russia. Harvard University Press. Cambridge (USA) 1950.

49. *Jahoda, Deutsch, och Cook* (red.): Research Methods in Social Relations. New York 1951.

50. *Jamieson, John*: Books for the Army. The Army Library Service in the Second World War. Columbia University. New York 1950.

51. *Janis, Irving L.*: Air War and Emotional Stress. Psychological Studies of Bombing and Civilian Defence. Mc Graw-Hill Book Company Inc. New York 1951.

52. *Jonson, Conrad, och Lund, Ragnar*: Informationsstyrelsens erfarenheter och en framtida kris. Från departement och nämnder. Arg. 8, Nr 5. Stockholm 1946.

53. *Kesemeier, Heinrich*: Der Feldzug mit der anderen Waffe. Hamburg 1940.

54. *Kintner, William R.*: The Front is Everywhere. Militant Communism in Action. University of Oklahoma. Norman 1950.

55. *Kirby, Edward M., och Harris, Jack W.*: Starspangled Radio. Ziff-Davis Publ. Co. Chicago 1948.

56. *Krabbe, Henning* (red.): Voices from Britain. Broadcast History 1939—1945. George Allen & Unwin Ltd. London 1947.

57. *Kracauer, Siegfried*: The Challenge of Qualitative Content Analysis. Public Opinion Quarterly. Vol. XVI. Nr 4. Princeton 1952—53.

58. *Krech, David, och Crutchfield, Richard S.*: Theory and Problems of Social Psychology. Mc Graw-Hill Book Company Inc. New York—Toronto—London 1948.

59. *Kretz, A.*: Frontvardag. Göteborg 1942.

60. *Kris, Ernst, och Speier, Hans*: German Radio Propaganda. Oxford University Press. London—New York 1944.

61. *Kähler, Alfred, och Speier, Hans* (red.): War in Our Time. Norton. New York 1939.

62. *Lasswell, Harold D.*: Propaganda Technique in the World War. Knopf. New York 1927.

63. *Lasswell, H. D., Leites, N.*, m. fl.: Language of Politics. Studies in Quantitative Semantics. George W. Stewart. New York 1949.

64. *Lasswell, H. D., Lerner, D. och Sola Pool, I.*: The Comparative Study of Symbols. Hoover Institute Radir Symbol Series. 1952.

65. *Laubenthal, Heinz*: Mit den Mikro-

- phon am Feind. E. F. Thienemann. Dresden 1942.
66. *Lean, Tangye E.*: Voices in the Darkness. Secker & Warburg. London 1943.
67. *Lee, Alfred Mc Clung*: How to understand Propaganda. Rinehart & Company. New York, Toronto 1952.
68. *Leighton, Alexander H.*: Human Relations in a Changing World. Observations on the Use of the Social Sciences. E. P. Dutton & Co., Inc. New York 1949.
69. *Leites, Nathan*: The Operational Code of the Politburo. Mc Graw-Hill Book Company Inc. New York—Toronto—London 1951.
70. *Leites, N. C., och Sola Pool, I.* On Content Analysis. The Library of Congress, Washington D.C. Experimental Division for the Study of War Time Communications. Document No. 26. Sept. 1. 1942.
71. *Lerner, Daniel* (red.): Propaganda in War and Crisis. George W. Stewart. New York 1951.
72. *Lerner, Daniel*: Syke War. Psychological Warfare against Germany, D-Day to VE-Day. George W. Stewart. New York 1949.
73. *Lerner, D., och Lasswell, H.* (red.): The Policy Sciences. Recent Developments in Scope and Method. Stanford University Press. 1951.
74. *Linebarger, Paul M. A.* Psychological Warfare. Infantry Journal Press. Washington 1948.
75. *Lockhart, Robert Bruce*: Comes the Reckoning. Putnam. London 1947. Svensk övers.: Nu kommer notan. Tidens Förlag. Stockholm 1947.
76. *Lundquist, Sune*: Vi tänker inte ge oss. Hugo Gebers Förlag. Stockholm 1951.
77. *MacCurdy, J. T.*: The Structure of Morale. Cambridge University Press. Cambridge 1943.
78. *Mackenzie, A. J.*: Propaganda at Home and in the United States. 1935.
79. *Mansfield, F. J.* "Gentlemen, the Press". Chronicles of a Crusade. (Official History of the National Union of Journalists). W. Allen & Co Ltd. London 1943.
80. *Markel, Lester, m. fl.*: Public Opinion and Foreign Policy. Harper & Brothers. New York 1949.
81. *Maurois, André*: Frankrikes tragedi. Bonniers. Stockholm 1941.
82. *Mead, Margaret*. Soviet Attitudes toward Authority. Mac Graw-Hill Book Company. New York—Toronto—London 1951.
83. *Meerloo, A. M.*: Total War and the Human Mind. A Psychologist's Experience in Occupied Holland. George Allen & Unwin Ltd. London 1944.
84. *Miller, Delbert C.*: The Measurement of National Morale. American Sociological Review. Augusti 1941.
85. *Mock, James R., och Larson, Cedric*: Words That Won the War. Princeton University Press. Princeton 1939.
86. *Morgen, Konrad*: Kriegspropaganda und Kriegsverhütung. Leipzig 1936.
87. *Murray, Malcolm, och Löfgren, Stig*: För Nordens Frihet. Norstedts. Stockholm 1949.
88. *Newcomb, Theodore M.*: Social Psychology. The Dryden Press. New York 1950.
89. *Nicolai*: Nachrichtendienst, Presse und Volksstimmung im Weltkriege. 1920.
90. *Norwid, Tadeusz*: Inbrott i Kreml. Fredborgs Förlag. Stockholm 1946.
91. *Padover, Saul K., och Lasswell, H. D.*: Psychological Warfare. Headline Series nr 86. Mars—april 1951.
92. *Parten, M. B.*: Surveys, Polls and Samples. New York 1950.
93. *Phillips, Cabell* (red.): Dateline Washington. Doubleday & Co. New York 1949.
94. *Ponsonby, Arthur*: Falsehood in War-Time. George Allen & Unwin Ltd. London 1928.
95. *Powell, N. J.*: Anatomy of Public Opinion. Prentice Hall. New York 1951.
96. Propaganda in World Politics. Columbia Journal of International Affairs. Vol. XV, Nr 1. Princeton 1951.
97. Psychological Warfare in Corea. An interim Report. Public Opinion Quarterly. Vol. XV, Nr 1. Princeton 1951.
98. The Psychological Warfare Division, Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces: An Account of its Operations in Western European Campaign 1944—45. Bad Homburg 1945.
99. Radiolyssnarens uppslagsbok. Nordisk Rotogravyr. Stockholm 1950.
100. Rapport du Conseil fédéral à l'Assemblée fédérale sur le régime de la presse en Suisse avant et pendant la période de guerre de 1939 à 1945. (du 27 décembre 1946).
101. *Rogerson, Sidney*: Propaganda in the New War. Geoffrey Bles. London 1938.
102. *Rolo, Charles Y.*: Radio goes to War. Faber and Faber Ltd. London 1943.
103. Rumor: A Review of the Literature.

Office of Naval Research. Dunlap and Associates, Inc. New York 1952.

104. *Rylander, Gösta, och Thord, Ake*: Krigsneuroserna och de moderna stridsmedlens psykiska verkningar. Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrifter. Arg. 154. Stockholm 1950.

105. *Rynell, Stig*: Statens informationsstyrelse. Statsvetenskaplig tidskrift. Häfte 2—3. Lund 1942.

106. *Rynell, Stig*: »197:an». Några reflexioner kring en tryckfrihetsrättslig kungörelse. Statsvetenskaplig tidskrift. Häfte 1. Lund 1944.

107. *Scherke, F., och Witzthun, U.*: Bibliographie der geistigen Kriegführung. Berlin 1938.

108. *Schindler, D.*: Presserecht in der Kriegszeit. Schweizerische Juristen-Zeitung. Arg. 39. Häfte 31. Zürich 1943.

109. *Shils, Edward A. och Janowitz, Morris*: Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht. Public Opinion Quarterly. Vol. XII. Nr 2. Princeton 1948. (Ingår i nr 71).

110. *Smith, B. L., Lasswell, H. D., och Casey, R. D.*: Propaganda, Communication and Public Opinion. A Comprehensive Reference Guide. Princeton University Press. Princeton 1946.

111. *Smith, George Horsley*: Civil Morale: Who's planning What? The Public Opinion Quarterly. Vol. XV. Nr 4. Princeton 1951—52.

112. *Spectator*: Svenskarna och propagandan. Hugo Gebers Förlag. Stockholm 1943.

113. *Speier, Hans*: The Future of Psychological Warfare. Public Opinion Quarterly. Vol. XII. Nr 1. Princeton 1948.

114. *Speier, Hans*: War Aims in Political Warfare. Social Research. Vol. XIII. Maj 1945. (Ingår i nr 71).

115. *Squires, James Duane*: British Propaganda at Home and in the United States from 1914 to 1917. Harvard University. Cambridge (USA) 1935.

116. *Steen, Sverre*: Norges krig 1940—45. Gyldendal, Norsk forlag. 3 band. Oslo 1947—50.

117. *Steinmetz, Eigil*: Pressen og Censuren. Berlingske Forlag. Köpenhamn 1952.

118. *Stouffer, S. A., m. fl.*: Studies in Social Psychology of World War II. Princeton University Press. Princeton 1949. Vol. 1: The American Soldier: Adjustment during Army Life. Vol. 2: The American Soldier: Combat and its Aftermath. Vol. 3:

Experiments on Mass Communication. Vol. 4: Measurement and Prediction.

119. *Strang, Ruth*: Methodology in the Study of Propaganda and Attitudes Relating to War. School and Society. Vol. 54, Nr 1399. Lancaster, Pennsylvania. 1941.

120. Svenska Tidningsutgivareföreningen 50 år. Minnesskrift. Stockholm 1948.

121. *Taylor, Edmond*: The Strategy of Terror. Houghton Mifflin Co. Boston 1940.

122. *Terrou, Fernand och Solal, Lucien*: Legislation for Press, Film and Radio. Unesco. Paris 1951.

123. *Thiemme, Hans*: Weltkrieg ohne Waffen. Cotta. Stuttgart 1932.

124. *Thomson, Charles A. H.*: Overseas Information Service of the United States Government. The Brookings Institution. Washington 1948.

125. *Thomson, George*: Blue Pencil Admiral. The Inside Story of the Press Censorship. Sampson Low, Marston & Co Ltd. London 1947.

126. *Thoursie, Ragnar*: Moderna Drakar. En debatt om dagspressens problem. Ljus Förlag. Stockholm 1949.

127. *Thulin, Olof*: 1941 års Tryckfrihetslagstiftning. Svenska Boktryckareföreningen. Stockholm 1941.

128. The United States at War. War Records Section, Bureau of Budget. Washington 1947.

129. *United States Strategic Bombing Survey, Morale Division*: The Effects of Strategic Bombing on German Morale. Vol. I—II. Washington 1947.

130. *United States Strategic Bombing Survey, Morale Division*: The Effects of Strategic Bombing on Japanese Morale. Washington 1947.

131. *Warburg, James P.*: Unwritten Treaty. Harcourt Brace. 1946. (Avsnitt ingår i nr 71).

132. *Weber, Karl*: Die Schweiz im Nervenkrieg. Aufgabe und Haltung der Schweizer Presse in der Krisen- und Kriegszeit 1933—45. Herbert Lang. Bern 1948.

133. *White, Ralph K.*: Value-Analysis. Department of Psychology, Columbia University. New York 1951.

134. *Williams, Francis*: Press, Parliament and People. Heinemann. London 1946.

135. *Vinde, Viktor*: En stormakts fall. Bonniers. Stockholm 1941.

136. Statens Offentliga Utredningar 1945: 21. Betänkande och förslag rörande

upplysningsverksamhet om och inom försvaret. Stockholm 1945.

137. Statens Offentliga Utredningar 1946: 1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Stockholm 1946.

138. Statens Offentliga Utredningar 1946: 86. Den tyska propagandan i Sverige under krigsåren 1939—1945. Stockholm 1947.

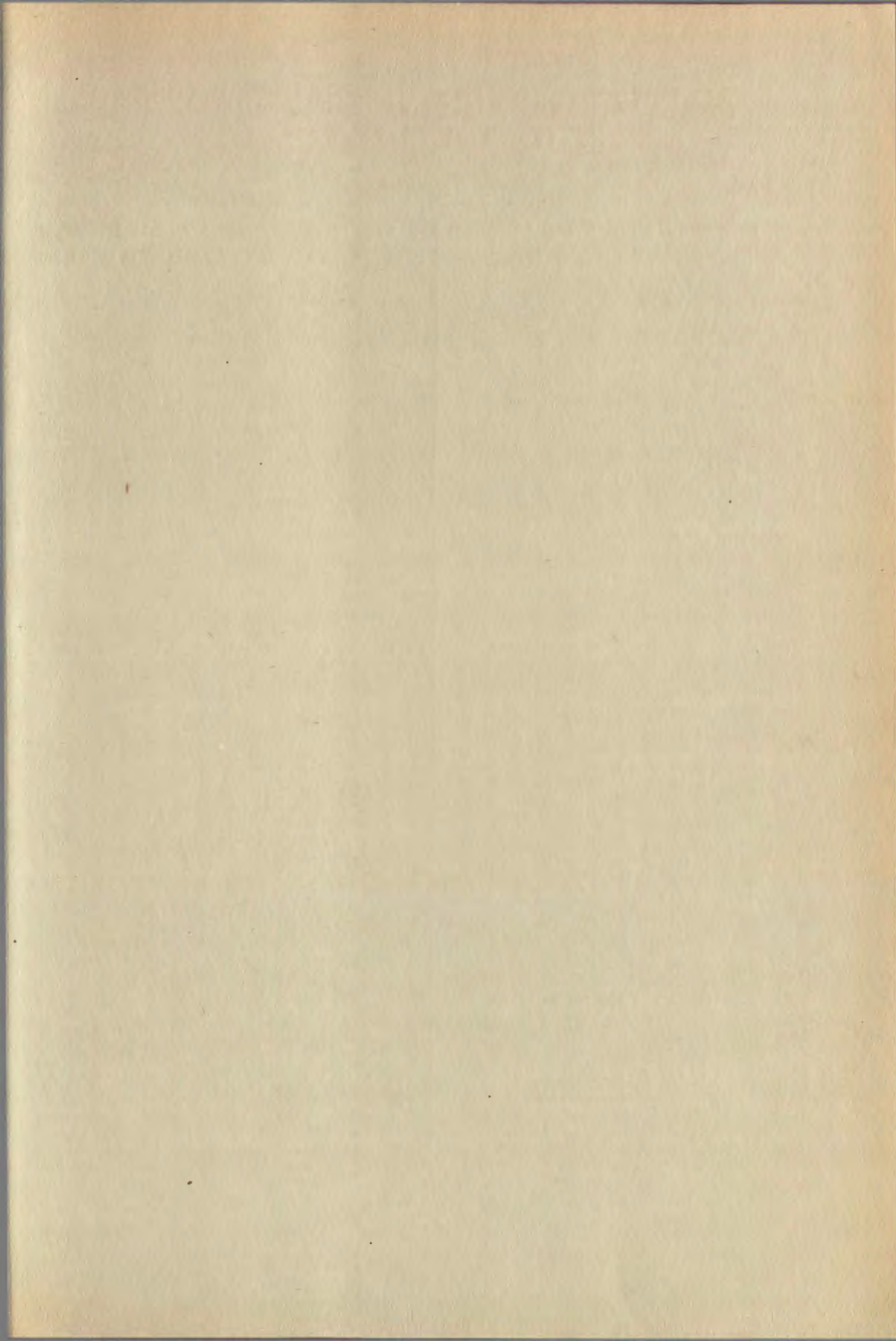
139. Statens Offentliga Utredningar 1947: 60. Förslag till tryckfrihetsförordning. Stockholm 1947.

140. Statens Offentliga Utredningar 1949: 31. Social upplysning. Stockholm 1949.

141. Statens Offentliga Utredningar 1951: 16. Filmcensuren. Betänkande 1. Stockholm 1951.

142. Statens Offentliga Utredningar 1951: 49. Turisttrafiken från utlandet. Stockholm 1951.

143. Statens Offentliga Utredningar 1952: 40. Militärpsykologi och personaltjänst. Stockholm 1952.

Statens offentliga utredningar 1953

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Förslag till lagstiftning om insemination. [9]
Förslag till brottsbalk. [14]
Enhetligt frihetsstraff. [17]
Promemoria ned förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål. [21]
Nåd i brottmål. Statistiska uppgifter för 1900-talets första hälft. [22]
Betänkande ned förslag till vissa ändringar i rättgångsbalken m. m. [26]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkomröstnings- och valsäktsutrednings betänkande. 4. [1]. 5. Det proportionella valsättet vid landstingsval. [25]
Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesystemet. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. [6]
Utredning om fastighetsbeskattningen. [8]
Konsumentprisindex. Betänkande angående omläggning av levnadskostnadsindex. [28]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fakta om olja. [12]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. [2]
Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästavels m. m. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Sågverksindustrin i södra Sverige. [19]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Landsbygdens elkraftförsörjning. [18]
Trafiknykterhet. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Amdlig odling i övrigt.

Läkarutbildningen. [7]
Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga organisationen m. m. [11]
Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 1. [16]
2. Bilagor. [16]
Betänkande och förslag angående folkhögskolans ställning och uppgifter. [24]

Försvarsväsen.

Förband och bygd. [10]
Psykologiskt försvar. [27]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 4. Nordisk passfrihet. [4] 5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. [6]